B. C. BRODIE,

OVER DE

ZIEKTEN

DER

GEWRICHTEN.

B. C. BRODIE,

OVER DE

ZIEKTEN

DER

GEWRICHTEN.

NAAR HET ENGELSCH, MET AANTEEKENINGEN EN BIJVOEGSELS.

DOOR

HEND. SIM. HIJMANS,

DOCTOR IN DE WIJSBEGEERTE, GENEES- EN HEELKUNDE, EN PRAKTIZEREND GENEESHEER, TE ROTTERDAM.

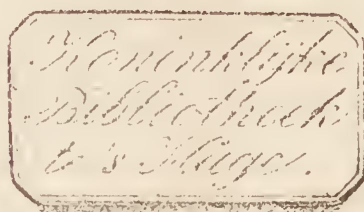

Te HAARLEM,
Bij de Wed. A. LOOSJES, Pz.

1823.

VOORREDE

VAN DEN

VERTALER.

Het werk, dat ik thans aan het genees- en heelkundig publiek, in eene vertaling aanbiede, is getiteld: Pathological and Surgical Obſervations on Diſeaſes of the Joints, *bij* B. C. BRODIE F. R. S. Aſsistant Surgeon to St. George's Hospital and Lecturer on the Theory and Practice of Surgery. London 1818, *met zes platen. Hetzelve levert ons een betoog van de gezamenlijke ziekten der gewrichten, en toont overal aan, dat de Heer* BRODIE, *een der ſchranderſte en geleerdſte heelkundigen van onzen tijd, de bearbeiding dier ziekten uit het eenig juiste oogpunt beſchouwd heeft. De Schrijver heeft, deze ziekten in den geest van eenen* J. HUNTER *en* X. BICHAT *waarnemende, ieder weefſel, in deszelfs* primaire *aandoening, gade geſlagen, en de onderſcheidene ziektetoeſtanden van hetzelve, met derzelver onderſcheidende kenmerken, naauwkeurig opgeteekend.*

Doordien de Heer BRODIE, *in het onderhavige Werk, meer op de ziektekunde van de verſchillende ziekten der gewrichten gelet heeft, is derzelver geneeswijze, in eenen minderen graad, in aanmer-*

king gekomen; maar ook dit gedeelte van het werk toont ons genoegzaam den hoogst geoefenden en schranderen waarnemer, aan.

Ik heb, bij de bearbeiding van het oorspronkelijke werk, te gelijker tijd de voortreffelijke aanteekeningen en bijvoegsels van den zeer geleerden Dr. G. P. HOLSCHER, *den Hoogduitschen Vertaler van hetzelfde geschrift, overgenomen en met de onderhavige vertaling vereenigd. De zes platen, die bij het oorspronkelijke werk gevoegd waren, heb ik echter weggelaten, om hetzelve niet te hoog in prijs te doen klimmen, en omdat de vertaling, offchoon deze platen de ziektekundige veranderingen der deelen, door verschillende ziekten der gewrichten aangedaan, allervoortreffelijkst daarstelden, door derzelver gemis, geenszins aan waardij verliezen zou.*

Voor de aanteekeningen, welke ik hier en daar meende te kunnen invoegen, vrage ik verschoning. Niet minder verzoek ik dezelve aan den lezer voor de feilen, die onverbeterd zijn gebleven, iets, waartoe, intusschen de afstand mijner woonplaats van de drukpers, en andere verhindernisfen, niet weinig hebben bijgedragen.

Moge deze mijne vertaling voor de studie en verdere nasporing dier ziekten, in ons Vaderland, van weldadige uitwerking wezen!

H. S. HIJMANS, *Med. Dr.*

Rotterdam, November, 1823.

IN-

INHOUD.

VIJF-

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER EENE SCROPHULEUSE ZIEKTE DER GEWRICHTEN, WELKE HAREN OORSPRONG VAN HET CELSGEWIJZE MAAKSEL DER BEENDEREN NEEMT.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER BEENBEDERF AAN DEN RUGGRAAT.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTSTEKING DER SLIJMBEURZEN.

BIJVOEGSEL VAN DEN HOOGDUITSCHEN VERTALER.

VOOR-

INLEIDING.

Het tegenwoordig werk bevat eene reeks van waarnemingen in zich, waarmede ik, reeds eenige jaren geleden, eenen aanvang gemaakt heb, en die, tot op den tegenwoordigen tijd, met niet geringe moeite, door mij zijn voortgezet geworden. Zij hebben toch op eene klasſe van ziekten betrekking, die de naauwkeurigſte oplettendheid der heelkundigen verdient, en wel eensdeels omdat zich dezelve zoo vaak opdoet, en anderdeels omdat dezelve in het oog van den lijder eene wezenlijke bedenkelijke gedaante aanneemt, en, verwaarloosd wordende, meestal eenen ongunſtigen uitgang heeft. Bovendien ſchenen er ook nog andere omſtandigheden te beſtaan, welke eene opmerkzame nafporing van de ziekten der gewrichten noodzakelijk maakten. De ziektekundigen van vroegeren tijd hebben dezelve naauwelijks met eenige oplettendheid verwaardigd, en, zonder de beteekenis behoorlijk te bepalen, ja ſchier zonder de minſte onderſcheiding, beſtempelden zij dezelve met den naam van: „ *witte zwelling*, *ſcrophuleuſe* gewrichten" enz. Zoo derhalve werd aan verſchillende ziekten vaak dezelfde naam gegeven en ook wederom dezelfde ziekte

met verschillende benamingen bestempeld. Elke verwarring echter in de *diagnosis* heeft eene daarmede overeenstemmende verwarring in de aanwending der geneesmiddelen ten gevolge; en ik hoopte dus, dat, zoo het mogelijk ware, onze ziektekundige kennis van de gemelde gebreken te bevorderen, wij, offchoon wel geene nieuwe geneeswijze daardoor zouden ontdekken, maar nogtans tot een meer doelmatig en meer wetenschappelijk gebruik der reeds bekende, en tot eene daaruit voortvloeijende verbetering van onze heelkundige behandeling zouden worden gebragt.

De gewrichten, gelijk alle andere dierlijke deelen, bestaan niet uit een eenvoudig en gelijkmatig, maar uit een verschillend en zamengesteld maaksel. Offchoon de ziekten, waaraan zij onderhevig zijn, in meer gevorderde tijdperken, zich over al die ongelijksoortige deelen uitbreiden, waaruit de gewrichten zijn zamengesteld, is zulks echter aanvankelijk niet het geval. Hier begint, gelijk in andere deelen, de ziekelijke verrigting nu eens in deze, dan weder in gene weefsels; zij kunnen derhalve, ten opzigte van derzelver geaardheid, van elkander verschillen, menigvuldig gewijzigd zijn, en zullen dus ook eene verschillende geneeswijze vereischen, al naar mate het werktuigelijk maaksel en de *organische* hoedanigheden van het deel verlangen, waarin dezelve zich oorspronkelijk vestigden.

Door zoodanige voorstelligen geleid, heb ik mij beijverd, om het onderwerp der onderhavige verhandeling naauwkeurig na te sporen, en overtuigd

zijn-

zijnde, dat de waarneming der veranderingen van het ontleedkundig maakſel, die door eene ziekte worden voortgebragt, het meest de nieuwere verbeteringen in de heelkunde heeft te weeggebragt, heb ik van iedere mij voorkomende gelegenheid gebruik gemaakt, om dezelve te bewerkſtelligen. Ik heb zulks inzonderheid daar getracht te doen, waar de ziekte zich nog in een vroeg tijdperk bevond, en waar ik gelegenheid had, de verſchijnſelen waar te nemen, die de beginnende ziekte kenmerkten. De op die wijze door mij verworvene kennis ſtrekte dan vervolgens tot grondſlag van mijne latere waarnemingen. Offchoon ik nu echter zeer wel weet, dat mijne hier medegedeelde naſporingen geenszins den ſtempel van volmaaktheid aan zich dragen, houde ik mij nogtans tevens overtuigd, dat zij, die met de ſtudie der ziektekunde zich bezig houden, en de moeijelijkheden kennen, die met deze hoogst ingewikkelde wetenſchap verbonden zijn, mij hunne toegevendheid gaarne zullen ſchenken, en, over dezen mijnen arbeid geen te geſtreng vonnis zullen uitſpreken, omdat zij ontdekken, dat voor hen, die met dergelijke naſporingen zich inlaten, nog een ruim veld open ligt.

Sommige van mijne lezers zullen, in dit werk, het hoofdzakelijkſte van eenige verhandelingen herkennen, welke in het vierde en de beide volgende deelen der GENEES- EN HEELKUNDIGE VERHANDELINGEN (*Medico Chirurgical Transactions*) zijn bekend gemaakt geworden; maar zij zullen hetzelve nogtans met nieuwe ſtof vermeerderd vinden.

Mijne vroegere verdeelingen van de ziekten van de gewrichten, die het meest voorkomen, heb ik onveranderd gelaten, en het heeft mij waarlijk tot eene groote voldoening verftrekt, te mogen ondervinden, dat al mijne latere waarnemingen, door talrijke ziektegevallen en ontledingen geftaafd, hebben medegewerkt, de juistheid der ziektekundige befchouwingen te bevestigen, die ik, eenige jaren geleden, mij gedrongen gevoelde, aan te nemen, en in de eerfte der bovengemelde verhandelingen heb gewaagd openbaar te maken.

EERSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTSTEKING DER VLIEZEN (*membrana synovialis*) VAN DE GEWRICHTEN.

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

De weeke deelen, die, in verband met de beenderen en kraakbeenderen, het maakſel der gewrichten vormen, zijn: de gewrichtsvliezen, waardoor het gewrichtsvocht afgeſcheiden wordt; de banden, waardoor de beenderen met elkander in verbinding worden gebragt, en eindelijk de vet-*masſa*, die de ruimte vervult, welke bij zekere ligchaams-ſtelling zoude ledig zijn. Men kan vooronderſtellen, dat het vetvlies in de gewrichten ontſtoken, en dat hetzelve even zoo wel de zitplaats van etterophoopingen en zweren worden kan, als dáár, waar hetzelve onder de huid of in de tusſchenruimten der ſpieren ligt. Ook zijn de banden der gewrichten niet minder van ziekten vrij te ſpreken, dan de vezelachtige (*fibreuſe*) vliezen, die, in derzelver maakſel, zoo zeer met hen overeenſtemmen. Het is wij-

ders niet onwaarſchijnlijk, dat de pijnen en ligtere opzwellingen der gewrichten, bij *ſyphilitiſche* bezwaren plaats grijpende, van de eene of andere ziekelijke werkzaamheid van de banden der gewrichten afhankelijk zijn; ja, wij behoeven er naauwelijks aan te twijfelen, dat de langdurige verſchijnſelen, die ſoms na eene hevige verſtuiking volgen, van een langzaam voortgaand ontſtekings-*proces* in die deelen voortkomen, en wel daardoor, dewijl eenige van derzelver vezelen geſcheurd of bovenmatig zijn geſpannen geweest. Er kunnen zich trouwens wel gevallen aan mij hebben opgedaan, waarin zich een ziekelijke toeſtand der banden, van dergelijke oorzaken onafhankelijk, ontwikkeld had; maar ik kan op het ſtelligst verzekeren, dat ik geen enkel geval heb waargenomen, waarin zulks, door de ontleding, is bewezen geworden; en, in allen gevalle, blijft het iets zeldzaams, en een verſchijnſel, dat bij de gewone ziekten der gewrichten niet voorkomt. Daarentegen wordt geen deel des ligchaams vaker ziekelijk aangedaan, dan de *gewrichtsvliezen*. Derzelver maakſel en verrigtingen doen ons zulks ook verwachten, daar wij weten, dat levende organen, naar gelang van rijkdom aan bloedvaten, en hoe meer eenig *proces* van afſcheiding door dezelve moet worden tot ſtand gebragt, aan des te meer ſtoornisſen in derzelver verrigtingen onderhevig zijn.

De meeste vroegere en zelfs ook latere ontleedkundigen hebben de gewrichtsvliezen zeer gebrekkig beſchreven. De Heer Dr. W. HUNTER heeft in eene

ver-

verhandeling, getiteld: *over het maakſel der kraakbeenderen*, aan de Koninklijke Maatſchappij voorgelezen, en, in het 42ſte deel der wijsgeerige verhandelingen (*Philoſophical Transactions*) gedrukt, eene vrij naauwkeurige beſchrijving van dezelve gegeven; hem volgde X. BICHAT in deszelfs *Traité des membranes.* Naar deze Schrijvers kan ik diegene mijner lezers gerust verwijzen, die dezelve breedvoeriger ontleedkundig willen beſchreven zien (*).

Hier behoef ik naauwelijks aan te merken, dat derzelver verrigting in de afſcheiding van het gewrichtsvocht (*ſynovia*) beſtaat (†), waardoor de ge-

(*) J. F. MECKEL gewaagt wel het breedvoerigst van dit onderwerp, in zijn *Handbuch der menschlichen Anatomie*, D. I. *Halle* en *Leipzig*, 1815.

(†) Wij bezitten geen onderzoek omtrent het menſchelijk gewrichtsvocht. De *reſultaten* der van MARGUERON (*Annales de chimie.* Tome XIV) en DAVY (MONRO, *Outlines of Anatomy. Edinb.* 1813. Vol. I. pag. 79—82) in het werk geſtelde naſporingen omtrent het gewrichtsvocht der osſen wijken, wel is waar, ten opzigte tot de geëvenredigde hoeveelheid der beſtanddeelen, van elkander af; maar het blijkt nogtans volgens beiden, dat hetzelve veel waters, eene groote hoeveelheid eiwit, gelei, zout en phosphorzure zouten en ſoda bevat. MECKEL, D. I, bladz. 560.

De laatſte ontleding van de *ſynovia* is wel die van VAUQUELIN, in het jaar 1818 bewerkſtelligd. Zij geſchiedde aan eenen olifant, en leverde dezelfde *reſultaten* op, die MARGUERON, veel vroeger reeds, had medegedeeld. THOMSON,

gewrichten smerig worden gehouden; dat zij wijders de banden bekleeden, waardoor de beenderen met elkander verbonden worden; dat zij de beenderen zelve slechts voor een klein gedeelte omgeven, door in de plaats van het beenvlies te treden, en dat zij eindelijk over de kraakbeenachtige bekleedselen en over de vet-*massa* zich uitbreiden, die zich tusschen de gewrichteinden bevinden. Maar te dier plaatse, waar het gewrichtsvlies zich aan de beenderen en weeke deelen hecht, stemt deszelfs maaksel veel overeen met dat van het buikvlies, en is het buitengewoon rijk aan vaten. Het is echter dun op die plaatsen, waar het zich om de kraakbeenderen slaat, en hier kan het ligtelijk gescheurd worden; alhoewel men zelfs op die plaatsen hetzelve, door eene zorgvuldige ontleding, duidelijk kan te voorschijn brengen. Het gewrichtsvlies vormt eenen zak (*), zonder uitwendige opening, en gelijkt in dit opzigt naar het buikvlies, borstvlies en hartzakje, met welke hetzelve, wat deszelfs verrigtingen aangaat, overeenstemt, en met welker ziekten ook de ziekten van hetzelve eenige *analogie* hebben. Wij ontmoeten somwijlen, hoewel niet dik-

SON, *Histor. Ueberſicht der Fortschritte in der Chemie.* 1818. (OKEN, *Isis Jahrg.* 1819. Decemb.)

Dat ons de kennis der mengingsbetrekkingen der *synovia* bij sommige ziekten der gewrichten niet onverschillig is, hiervan zal ik nader gewagen.

(*) BICHAT, *Anatomie generale. Paris*, 1818. Vol. II. pag. 584. MECKEL, t. a. p. D. I. bl. 561.

dikwerf, gevallen, waarin een gewricht, door eene bovenmatige hoeveelheid van een in deszelfs holte opgehoopt vocht, opzwelt, zonder dat pijn of ontsteking daarbij aanwezig zijn. Zulks kan nu of een gevolg van eene verminderde werkzaamheid der opslorpende, of een gevolg van eene vermeerderde werkzaamheid der affcheidende vaten zijn.

Deze ziekte kan men met de buik- of borstwaterzucht, maar voegzamer nog met de *hydrocele* vergelijken, en men zal dezelve het best met den naam van *hydarthrus* en *hydrops articuli* (water in de gewrichten), bestempelen (*).

Er komen nogtans vaker gevallen voor, waarin de zwelling, die door vocht in de gewrichtsholte ontstaat, van pijn en ontsteking vergezeld is. Maar hier kunnen wij vooronderstellen, dat de ziekte in eene ontsteking van het gewrichtsvlies, met daarna volgende vermeerderde affcheiding van deszelfs oppervlakte, bestaat. Zulks wordt door de verschijnselen, die wij in gevallen, waarin wij na den dood, de aangedane deelen konden onderzoeken, waarnemen, volmaakt bevestigd.

Dikwerf gevoelt men zelfs, terwijl het gewricht nog ontstoken en pijnlijk is, het vocht, alhoewel onduidelijk, en als of er eene groote masfa van weeke zelfstandigheid over henen lag. Maar zoodra de ontsteking opgehouden heeft, en het vocht niet meer

(*) De Schrijver gewaagt van deze zeldzaamste ziekte maar ter loops; ik zal derhalve nader daarover spreken.

meer kan gevoeld worden, blijft het gewricht gezwollen, ftijf en pijnlijk, wanneer het gebogen of boven een zeker punt uitgeftrekt wordt; ook het zal, bij de minfte aanleiding, wederom ligtelijk in ontfteking overgaan. — Intusfchen zullen de verfchijnfelen, waargenomen in de volgende gevallen, bij welke men de door ziekte ontftane gevolgen onderzoeken kan, over het onderhavige onderwerp eenig licht verfpreiden.

EERSTE WAARNEMING.

Een man van middelbaren ouderdom werd, in de maand September 1810, in het hospitaal *St. George* wegens een kniegebrek opgenomen. Het gewricht was gezwollen, pijnlijk, min of meer ftijf, en bevatte in deszelfs holte eenig vocht. Het gezwel ftrekte zich, aan het voorfte gedeelte van de dij, over het onderfte gedeelte der uitftrekkers (*extenfores*) uit. Spaanfche-vliegenpleisters en inwrijvingen deden hetzelve verminderen. Maar twee maanden na de komst van den lijder in het hospitaal, werd hij door koorts aangerand, die echter met het kniegebrek in geenerlei verband ftond, en overleed hij.

Bij het onderzoek van het lijdend gewricht, vond men het gewrichtsvlies zeer ziekelijk en meer uitgezet, dan in den gezonden toeftand; want hetzelve ftrekte zich ten minfte anderhalf duim hooger, dan ge-

gewoonlijk, aan de voorſte vlakte van de dij uit. Het vlies was wijders op deszelfs geheele inwendige oppervlakte donkerrood, uitgezonderd op die plaats, waar hetzelve het kraakbeen bedekt. De vaten waren zoo talrijk en met bloed overſtelpt, als die der *conjunctiva* bij hevige oogontſtekingen. Aan het bovenſte en voorſte gedeelte van het gewricht was een dunne ſtreep van geſtremde *lympha*, zoo groot als een gulden, die zich uit de inwendige oppervlakte van het gewrichtsvlies had uitgeſtort. Behalve dat het kraakbeen aan den rand van den eenen *condylus osſis femoris* niet zoo vast gehecht was als gewoonlijk, vond men geen ſpoor van ziekte.

TWEEDE WAARNEMING.

A. B., een jong man, kreeg in de lente van 1808 eene pijnlijke opzwelling aan de eene knie, en wel, zoo als hij geloofde, omdat hij zich aan vochtigheid en koude had blootgeſteld. Onder de behandeling van den geraadpleegden geneesheer verminderden, wel is waar, de pijn en de opzwelling aanmerkelijk, maar zij verdwenen niet geheel en al, en om die reden, werd hij, drie maanden na het begin der ziekte, in hetzelfde hospitaal gebragt. Men vond de knie opgezwollen, pijnlijk en gevoelig. De opzwelling had den vorm van de *articulerende* einden der beenderen. De onderdij kon niet,

uit

uit derzelver ſchier regt uitgeſtrekte rigting, gebragt worden, en gedoogde ſlechts aan de bovendij eene geringe beweging.

Echter had de algemeene gezondheidstoeſtand van den lijder weinig geleden. Men zette kopglazen op de knie, en liet naderhand dagelijks kwikzalf met kamfer inwrijven. De pijn en de ontſteking verminderden, en zoo ook de opzwelling en ſtijfheid een weinig. Maar den 15den December van hetzelfde jaar moest het deel, wegens eene andere ziekte, afgezet worden, en die gelegenheid kon ik niet laten voorbijgaan, zonder het zieke gewricht te onderzoeken.

Ik vond beenderen, kraakbeenderen en banden regelmatig; het gewrichtsvlies was omtrent $\frac{1}{8}$ duim dikker dan gewoonlijk en van een kraakbeenig weefſel. Hetzelve was met de het omgevende celwijsweefſel en de *fascia*, door ſtrembare *lympha*, vroeger op deszelfs uitwendige oppervlakte uitgeſtort, vast zamen vergroeid.

Deze gevallen ſchijnen de gewone gevolgen van eene ontſteking van het gewrichtsvlies op te helderen. Derzelver gevolgen, namelijk, zijn vooreerst: bovenmatige afſcheiding van het gewrichtsvocht (*ſynovia*) (*); ten tweeden: uitſtorting van ſtrem-

(*) De in groote hoeveelheid, bij ontſteking der gewrichtsvliezen, afgeſcheidene *ſynovia* is waterachtiger, en bevat meer eiwits, dan in den gezonden toeſtand, en kan derhalve de gewrichtsvlakten niet zoodanig ſmerig houden, dat het nadeel der wrijving daardoor kan voorgekomen.

ſtrembare *lympha* in de gewrichtsholten; (*) en ſoms ten derde: verdikking van het vlies, verande-

men worden. Deze omſtandigheid verklaart het knappend geruisch, b. v. bij bewegingen van de knieſchijf, wanneer de knie ontſtoken is. Dit geruisch zweemt ſoms zoodanig naar den *crepitus* bij breuken, dat min geoefende heelkundigen zich zouden kunnen laten verleiden, eene beenbreuk in het gewricht te vooronderſtellen, wanneer een werktuigelijk geweld op hetzelve gewerkt, en eene ontſteking van het gewricht ten gevolge gehad had. Ook de beroemde A. COOPER vestigde daarop mijne oplettendheid, toen juist een reeds geſpalkte lijder, met zulk eene gewaande breuk van den hals van het opperarmbeen, in het Guys-hospitaal gebragt werd.

Intusſchen blijft de vermeerdering van *ſynovia*, op de hoogte der ontſteking van het gewrichtsvlies, van welke onze Schrijver later ook gewaagt, een zeer belangrijk ziekelijk verſchijnſel. S. COOPER, in zijn *Treatiſe on the diſeaſes of the joints*, p. 14, zegt: „ Ik beſchouwde dezelve dikwerf als een bewijs tegen de krampachtige zamentrekking der kleine vaten bij ontſteking."

(*) JAMES WILSON, t. a. p. pag. 319. 320. 321. Soms drijft de uitgeſtorte ſtrembare *lympha* in het vocht der gewrichtsholte in massa's, groot genoeg, om door den beursband gevoeld te kunnen worden; dan weder verbindt zich deze *lympha* met de inwendige vlakte van het gewrichtsvlies, en wordt van daaruit met vaten voorzien. De oppervlakte van dit nieuwe overtrekſel is ſoms tamelijk glad, maar ſoms vormt dezelve hier en daar uitſtekende masſa's van ongelijke grootte. Zulk een *praeparaat* van een kniegewricht, waarin zoodanige masſa's de gladde oppervlakte van het gewrichtsvlies geheel bedekken, bevindt

dering van hetzelve in eene kraakbeenige zelfstandigheid, uitstorting van strembare *lympha*, en waarschijnlijk ook van *serum* in het celwijsweefsel, waardoor hetzelve met uitwendige deelen in verbinding komt.

Ik heb verschillende gevallen gezien, die, naar het uitwendig aanzien van het gewricht en andere omstandigheden beoordeeld, ons gemakkelijk hadden kunnen doen vooronderstellen, dat de ontsteking eene meer of minder uitgebreide vergroeijing der zich omslaande vouwen van dit vlies had te weeg gebragt; ja, bij lijkopeningen heb ik meerdere zulke gedeeltelijke vergroeijingen, waarschijnlijk als gevolgen van eene vroeger plaats gevondene ontsteking te beschouwen, waargenomen.

Deze gevolgen eener ontsteking van het gewrichtvlies stemmen zeer overeen met die, welke na ontsteking van weiachtige huiden plegen te ontstaan; maar zij verschillen in sommige opzigten van elk an-

vindt zich in het museum in *Windmill Street*. *Sir* WILLIAM BLIZARD zag een dergelijk geval; ja soms strekt zich eene laag van strembare *lympha*, tusschen de vlakten der kraakbeenige bekleedselen van de gewrichtseinden der beenderen, uit; maar het blijft steeds moeijelijk te verklaren, hoe deze *lympha* zoo geheel tusschen deze vlakten doordrong, dat zij dezelve overal bedekte. De Schrijver deelt daarover slechts gissingen mede, en voegt er bij, dat men dit overtrekſel soms voor verdikt *perichondrium* heeft aangezien.

ander (*). Bij de laatſte is eene ettering, zonder de minſte verzwering, niets ongewoonlijks. Ik ben in de gelegenheid geweest, een geval te onderzoeken, waarin zich hetzelfde bij het gewrichtsvlies opdeed. Het elleboogsgewricht was, namelijk, met etter opgevuld, offchoon, op deszelfs oppervlakte, geene zweer te vinden was. De ontſteking was hier het gevolg van eene kleine wond, die tot in de gewrichtsholte was gedrongen; alhoewel, mijns bedunkens, de ontſteking van het gewrichtsvlies, uit geene werktuigelijke ſchending voortkomende, zeldzaam zulk een verloop heeft.

Ontſtekingen van het buik- of borstvlies kunnen, ſlechts in eenen geringen graad en korten tijd beſtaan hebbende, toereikend zijn, om eene uitſtorting van ſtrembare *lympha* te weeg te brengen; maar daarentegen leveren ſlechts hevige of langdurige ontſtekingen bij de gewrichtsvliezen hetzelfde *reſultaat* op.

Wij moeten aannemen, dat de ligte vergroeijing van het kraakbeen met het been (in een der gemelde gevallen), een gevolg van de grootere ziekte van het gewrichtsvlies geweest is. Ik zal nog nader gelegenheid hebben, om aan te toonen, dat dezelfde omſtandigheid ſoms ook dáár voorkomt, waarin het kraakbeen eene ettering dreigt te beginnen.

Ik

(*) Een breedvoeriger betoog omtrent het onderſcheid der weiachtige en gewrichtsvliezen (zelfs in den zieken toeſtand) zal men in BICHAT, *Anatom. Gener.*, p. 574, vinden.

Ik heb gevallen waargenomen, waarin de kraakbeenderen van een gewricht in den grootſten omvang verſtoord waren, en waar zulks, volgens de voorafgaande ziekte en derzelver verſchijnſelen te beoordeelen, een gevolg van eene verwaarloosde ontſteking van het gewrichtsvlies ſcheen geweest te zijn. Trouwens, dat zulks mogelijk is, kan ons niet meer verwondering baren, dan dat door eene ontſteking der *conjunctiva* ſoms eene zweer in het horenvlies te weeg gebragt wordt. Intusſchen ben ik van gevoelen, dat men, in de meeste gevallen, waarin eene verzwering der kraakbeenderen met eene ontſteking van het gewrichtsvlies gepaard gaat, zal ontwaren, dat de eerſte de oorſpronkelijke ziekte is, en dat de laatſte, als gevolg van de vorming eens ettergezwels in de gewrichtsholte plaats grijpt.

TWEEDE AFDEELING.

Over de oorzaken en verſchijnſelen van deze ziekte.

Niemand zal ontkennen, dat eene ontſteking het gewrichtsvlies kan aantasten, door zich van het eene of andere weefſel, waaruit het gewricht gevormd wordt, op hetzelve voort te planten, of, door in het vlies zelf haren oorſprong te nemen. Bij mijne tegenwoordige waarnemingen, heb ik inzonderheid gevallen van de laatſte ſoort op het oog, en het

wei-

weinige, dat men van de eerste soort nog zou kunnen bijbrengen, daarvan zal ik later nog kunnen spreken.

Offschoon wel geen ouderdom voor deze ziekte geheel beveiligd is, komt dezelve nogtans in allen niet even dikwerf voor. Immers hoogst zeldzaam tast zij jongere kinderen, en minder zeldzaam die van eenen meer volwassenen ouderdom aan; maar zeer vaak worden volwassenen daarvan aangedaan. Hierin heeft juist het tegenovergestelde plaats van hetgeen men ten opzigte van eenige andere ziekten van het gewricht ontdekt, en men zal ligtelijk beseffen, dat eene naauwkeurige kennis van deze omstandigheden voor den heelkundige van belang is, en tot eene juiste *diagnosis* zeer veel bijdragen zal.

De ontsteking van het gewrichtsvlies kan zich, als verschijnsel van eene uit de ligchaamsgesteldheid voortkomende ziekte vormen, bijaldien, namelijk, de ligchaamsgesteldheid zich onder den invloed van *rheumatismus* bevindt, wanneer kwik (*) niet behoorlijk, of in te groote hoeveelheid is aangewend geworden, en onder nog vele andere omstandigheden. Maar in deze gevallen is de ziekte meestal niet hevig; zij veroorzaakt eene bovenmatige afschei-

(*) Het is hier wel niet overbodig, aan te merken, dat bij de kwikzilverziekte pijnen in de gewrichten vaak, offschoon ook niet zoo dikwerf voorkomen, als bij de *lues inveterata*, dergelijke pijnen in de vlakke en pijpbeenderen plaats grijpen, en dat deze omstandigheid in duistere gevallen misschien eenige opheldering geven kan.

ſcheiding der *ſynovia*, maar eindigt gewoonlijk, zonder uitſtorting van geſtremde *lympha* of verdikking der ontſtokene huid (*). Soms tast dezelve te gelijker tijd een grooter aantal van gewrichten aan, en ſtrekt zij zich zelfs op die gewrichtsvliezen uit, welke de ſlijmbeurzen en de ſcheeden der pezen vormen. Soms verlaat zij het eene deel, om een ander aan te doen, en zoo worden meerdere gewrichten, na elkander, daarvan aangetast. In andere gevallen is de ziekte zuiver plaatſelijk; eene verſtuiking of een op ſoortgelijke wijze ontſtaan gebrek, of eene *verkoudheid* bragt dezelve voort; ja ſoms ontſtaat zij, zonder eene bekende aanleiding. Over het geheel echter is verkoudheid meestal de oorzaak der ziekte, en daaruit kan men ligtelijk verklaren, waarom zij vaker aan de knie aangetroffen wordt, dan aan een ander gewricht, en dat dezelve zoo zeldzaam aan het heup- en ſchoudergewricht verſchijnt, alzoo deze, door dikke ſpieren, voor den invloed der uitwendige temperatuur beveiligd worden. Bepaalt zich nu de ontſteking tot een enkel gewricht, dan zal dezelve waarſchijnlijk een hevig karakter aannemen, en lang duren, het

(*) In die gevallen, waarin een uit het ligchaam ſpruitend gebrek zulk eene ontſteking veroorzaakt, hebben wij ſteeds meer met wederinſtortingen te kampen, en waar die bij herhaling zich opdoen, ontſtaat niet zeldzaam eene verdikking der ontſtokene huid; offchoon ook elke aanval op zich zelven bij tijds en doelmatig werd te keer gegaan.

het gewricht, met meer of minder geſtoorde verrigting, verlaten, en ſoms met deszelfs volmaakte verſtoring eindigen. Hoewel zij, op zich zelve, reeds als eene ernſtige ziekte moet beſchouwd worden, wordt zij nogtans met andere, nog veel ernſtigere ziekten, onder den ſchrikverwekkenden naam van een *wit gezwel*, verwisſeld.

De ontſteking kan, in verſchillenden graad van hevigheid, de gewrichtsvliezen aanranden; maar meestal neemt dezelve den vorm van *chroniſche* of ſlepende ontſteking aan, welke in de verrigtingen van het gewricht ſtoornis te weeg brengt, maar dezelve niet geheel een einde nemen doet, en die, bij derzelver begin, door eene *active* en doelmatige geneeswijze niet gekeerd geworden zijnde, even als eene *chroniſche* oogontſteking, weken, ja maanden lang voortduurt, en, met afwisſelende beterſchap, en wederinſtortingen, den lijder zelfs meerdere jaren kan plagen en kwellen.

Aanvankelijk ontwaart de lijder pijn, wel is waar over het geheele gewricht zich uitſtrekkende, maar nogtans vaak inzonderheid op eene plaats zich vastzettende, alwaar dezelve heviger, dan aan de overige gewrichtſtreken, wordt waargenomen (*).

Ge-

(*) De zieken klaagden meestal jegens mij, over eene doffe pijn en eene zekere zwaarte in het lijdend deel; en wanneer zij ook niet over eene bepaalde plaats klaagden, was nogtans voor hen de drukking met de vingers op enkele punten veel gevoeliger, dan op de overige deelen van het gewricht.

Gewoonlijk neemt deze pijn, gedurende de eerste acht of tien dagen, in hevigheid toe, en pleegt alsdan den hoogsten graad bereikt te hebben. Maar soms is dezelve, zelfs op dien tijd, zoo onbeduidend, dat de zieke maar weinig daarvan gewaar wordt; soms, daarentegen, zeer hevig, zoodat de minste beweging van het gewricht hoogst moeijelijk en pijnlijk wordt. In de eerste twee dagen, na den aanvang der pijnen, vindt men het gewricht opgezwollen, hetwelk thans alleenlijk van eene bovenmatige ophooping van vochten, in deszelfs holte, ontstaat.

In de vlakker liggende gewrichten gevoelt men duidelijk derzelver golving, zoodra men, op iedere zijde van het gewricht, eene hand legt, en daarmede, bij afwisseling, drukt. Heeft echter de ontsteking, reeds eenigen tijd, geduurd, dan kan men het vocht veel minder, dan te voren, waarnemen, omdat het gewrichtsvlies of verdikt is, of omdat zich, op deszelfs in- of uitwendige zijde, *lympha* heeft uitgestort. In gevallen, waarin de ziekte reeds lang geduurd heeft, kan men de vochten in de gewrichtsholte naauwelijks voelen, offchoon ook dit gewricht zeer opgezwollen is, en de verschijnselen der ontsteking nog voorhanden zijn. Daar het gezwel meer uit eene vaste zelfstandigheid bestaat, wordt de regelmatige bewegelijkheid van het gewricht in eenen hoogen graad belemmerd.

De *vorm* van het gezwel verdient bijzonder in aanmerking te komen. Dezelve is niet die van de gewrichtseinden der beenderen, en derhalve ook

ve

van den natuurlijken vorm van het gewricht verſchillend. Hetzelve ontſtaat inzonderheid door den uitgezetten toeſtand van het gewrichtsvlies, derhalve hangt deszelfs vorm grootendeels af van de ligging der banden en pezen, welke aan hetzelve, in zekere rigtingen, weerſtand bieden, en daarentegen toelaten, dat het zich naar andere uitſtrekke. Zoo zag ik zoodanige opzwelling, bij lijden van de knie, voornamelijk aan het voorſte en onderſte gedeelte van de bovendij, onder de uitſtrekkende ſpieren, waar ſlechts een zich medegevend celwijsweefſel tusſchen deze ſpieren en het been gelegen is. Niet minder bevindt zij zich vaak in de ruimte tusſchen den band van de knieſchijf en de zij-banden. Het in de gewrichtsholte opgehoopte vocht is de oorzaak, dat de vet-masſa naar deze ſtreek heengedreven wordt, waar de tegenſtand, van de zijde der uitwendige deelen, geringer, dan op de overige punten is.

Aan het elleboogsgewricht is het gezwel inzonderheid aan het achterſte van den arm, boven het *olecranon*, en onder de uitſtrekkers van den onderarm, waar te nemen. Aan het enkelgewricht, doet hetzelve zich op aan weerszijde, in de ruimte tusſchen de zij-banden en de pezen, die aan het voorſte gedeelte liggen. Op gelijke wijze ontſtaat nu ook de vorm der opzwelling bij andere gewrichten, om het even, of zij alleenlijk door een vocht, of door eene verbinding van dit met eene vaste masſa veroorzaakt wordt; wordende dezelve grootendeels door de ban-

den en pezen in de nabijheid en door den graad van tegenſtand, dien deze bieden, veroorzaakt. Zoo nietsbeduidend trouwens deze omſtandigheden ook mogen ſchijnen, verdienen dezelve nogtans behoorlijk in aanmerking te worden genomen, dewijl dezelve onze *diagnoſis* ongemeen bevorderen.

De onderhavige ziekte komt zeldzamer aan de gewrichten der heup en van den ſchouder, dan aan de vlakker liggende voor. De golving der uitgeſtorte vochten kunnen wij hier niet gewaar worden, maar de opzwelling is door de ſpieren waar te nemen. Is het heupgewricht aangedaan, dan kunnen wij in de liesſtreek en ook aan de billen eene opzwelling opmerken; maar heeft de ziekte reeds eenigen tijd geduurd, dan krijgen de billen eene meer vlakke gedaante, omdat de *musculi glutaei*, door gebrekkige oefening, afnemen. De pijn bepaalt zich gewoonlijk tot het heupgewricht; offchoon ik ook eenige gevallen heb waargenomen, waarin de zieken ook over pijn in de knie klaagden. Deze verſchijnſelen ſtrooken eenigermate met die, welke bij eene verzwering der kraakbeenderen van het heupgewricht plaats vinden; doch ſlechts geringe oplettendheid op de volgende omſtandigheden zal ons in ſtaat ſtellen, om beide ziekten van elkander te kunnen onderſcheiden. Immers bij de ontſteking van het gewrichtsvlies der heup, zal de pijn, in het begin der ziekte, heviger, dan, in een meer gevorderd tijdperk van dezelve, zijn, en nooit die pijnigende gewaarwording veroorzaken, welke den moed en de krachten van den lijder, met deze

ziek-

ziekte gekweld, uitput. —— De pijn is heviger bij beweging, maar geenszins alsdan, wanneer de kraakkeenige bekleedſelen op elkander gedrukt worden, zoodat het lijdend lid nogtans de zwaarte des ligchaams kan dragen. Ook wordt het verdwijnen der *glutaei* door eene opgezwollene gedaante der *nates* voorafgegaan.

Bedaart de ontſteking van het gewrichtsvlies, dan wordt het vocht opgeſlorpt, en het gewricht herkrijgt vaak zijne natuurlijke gedaante en bewegelijkheid; maar meestal blijven ſtijfheid en opzwelling over. Soms behoudt het gezwel denzelfden eigendommelijken vorm, dien hetzelve, gedurende de ontſteking, had, en zoo lang nog vocht in de gewrichtsholte aanwezig was. Wij kunnen aannemen, dat zulks voornamelijk door eene dikke laag van ſtrembare *lympha* ontſtaat, die zich op de inwendige vlakte van het gewrichtsvlies bevindt. In andere gevallen heeft het gezwel de gedaante van de gewrichtseinden der beenderen, dat is, ſchier den natuurlijken vorm der gewrichten; iets, dat waarſchijnlijk aan den verdikten toeſtand van het gewrichtsvlies moet toegeſchreven worden. Maar welk eene oorzaak, bij zulk eene zwelling, als overblijfſel der ontſteking, ook moge plaats vinden, wij zullen altijd ontdekken, dat de lijder dikwijls aan wederinſtortingen onderhevig blijft. Immers, zoodra hij eene verkoudheid vat, of het deel meer dan gewoonlijk inſpant, keert de pijn terug, en de zwelling neemt wederom toe, offchoon zulks ook vaak plaats vindt, zonder eenige op te ſporen

aanleiding. In die gevallen, waarin het gewrichtsvlies verdikt is, ontstaat soms, in weerwil van het opgeslorpte vocht, en het verdwijnen der zwelling, niet alleen eene zekere slepende ontsteking, maar zij duurt ook voort, tot dat de ziekelijke werkzaamheid zich ook op de overige weefsels heeft uitgestrekt; en eindelijk begint eene verzwering in de kraakbeenderen; er volgt eene ettering, en de gewrichtsvlakten worden geheel vernield. — Maar, bij zulk een meer gevorderd tijdperk, moeten wij, om te willen weten, of ontsteking van het gewrichtsvlies, dan wel verettering der kraakbeenderen de oorspronkelijke ziekte geweest is, ons oordeel niet op de thans tegenwoordige verschijnselen, maar op het vroegere verloop van dezen ziektetoestand bouwen. Intusschen is het dikwerf moeijelijk, en inzonderheid in de hospitaalpraktijk, een ziekteverhaal te erlangen, op welks juistheid wij ons kunnen verlaten. Is echter de ziekte reeds zoo ver gevorderd, als wij dezelve boven beschreven hebben, dan ligt er ons weinig aan gelegen, te weten, waar zij haren oorsprong genomen heeft, omdat alsdan geen onderscheid in de behandeling meer plaats vindt, en, bij voorhandene ettering, van geen geneesmiddel, *in de meeste gevallen*, veel baats kan verwacht worden, tenzij door afzetting van het lijdend deel.

Ik geloof, dat het boven door mij opgehangen tafereel van de meeste gevallen, waarin deze ziekte voorkomt, juist zal bevonden worden, maar heb ook reeds aangemerkt, dat de ontsteking het gewrichtsvlies,

vlies, in verfchillende graden van hevigheid, kan aantasten; ja foms ontdekken wij, dat derzelver verfchijnfelen meer dringend en derzelver verloop fneller is, dan dezelve is befchreven geworden, doordien dezelve meer den *acuten*, dan den *chronifchen* vorm der ontfteking aanneemt. — Onder deze omftandigheden vormt zich het gezwel oogenblikkelijk, na of terftond gedurende de eerfte pijnlijke gewaarwordingen, en de huid wordt rood; de pijn is zelfs heviger, en neemt, bij bewegingen van het deel, dusdanig toe, dat de lijder het aangedane deel geftadig in dezelfde rigting, en wel half gebogen en half uitgeftrekt, moet houden (*).

Behalve deze ziekteverfchijnfelen, is eene meer of minder *fymptomatifche* koorts, van een ontftekingachtig karakter, voorhanden. Zoekt men deze ziekte niet te keer te gaan, dan neemt dezelve, binnen weinige dagen, eenen *chronifchen* vorm aan, of zij bedaart, door eene doelmatige geneeswijze, geheel en al. Intusfchen kunnen wij hier niet nalaten aan te merken, dat de grenzen zoowel van de *chro-*

(*) Wij behoeven ons niet te verwonderen, dat de gewrichtsvliezen, in zulke gevallen, zoo buitengemeen gevoelig worden, naardien het eene algemeen erkende daadzaak is, dat weeffels, die, in den regelmatigen toeftand, weinige of geene gevoeligheid bezitten, deze hoedanigheid, in eenen buitengewoon hoogen graad, erlangen, wanneer zij ontftoken worden, b. v. het *periosteum*, omtrent welks gevoeligheid HALLER en W. HUNTER, onder anderen, wijdloopige proeven in het werk ftelden.

chronische, als van de *acute* ontsteking niet naauwkeurig kunnen afgebakend worden. Immers worden beide uitersten, door deze benaming, naauwkeurig genoeg aangewezen; evenwel bestaan er talrijke tusschengraden van ontsteking, waarbij men moeijelijk kan bepalen, of dezelve het kenmerk van een *acuut* of *chronisch* karakter dragen. Trouwens, bij deze en meer andere gelegenheden, moet de ziektekundige zich tevreden houden, wanneer hij het hoofdverschil der voorkomende ziekelijke werkzaamheid, en de verschijnselen, die daardoor voortgebragt worden, zoo naauwkeurig kan bepalen, dat anderen daardoor in staat gesteld worden, met behulp van eene zekere mate van eigene waarneming, de fijnere schakeringen, in het karakter der ziekte, te kunnen onderscheiden, die door woorden niet beschreven kunnen worden, en welker kennis nogtans, in de genees- en heelkundige praktijk, van groot aanbelang is.

DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze van deze ziekte.

In die gevallen, waarin de ontsteking van het gewrichtsvlies, door een te langdurig of niet behoorlijk gebruik van kwikmiddelen ontstaan is, zal men de *sarsaparilla*, met gewenscht gevolg, kunnen

doen

doen gebruiken, offchoon dezelve hier die bijzondere krachten niet ten toon fpreidt, die zij tegen andere, uit dezelfde bron voortkomende, gebreken bezit.

Wanneer de ontfteking met *rheumatismus* verbonden is, dan kan men *opium*, met zweetdrijvende middelen, bereidingen van het *colchicum autumnale*, en meer dergelijke middelen aanwenden, die rheumatieke bezwaren, in andere deelen kunnen uit den weg ruimen. Maar wat, daarentegen, zulke gevallen aanbelangt, waarin meerdere gewrichten te gelijker tijd aangedaan zijn, geloof ik te hebben waargenomen, dat eenige *kwikbereidingen*, in matige giften toegediend, aan de verwachting hebben beantwoord (*).

Inzonderheid echter zal ik over de *plaatfelijke geneeswijze* der ziekte, mijne bemerkingen hier mede-

(*) De Schrijver onthoudt zich hier van een breedvoeriger betoog der geneeswijze van den eenen of anderen algemeen lijdenden toeftand, als zulke ontftekingen van de gewrichtsvliezen foms ten gronde ligt, eensdeels, omdat zulks hem te ver van zijn doel afleiden zou, maar anderdeels ook, omdat hij de plaatfelijke behandeling van deze ziekte breedvoeriger wilde betogen. Offchoon nu echter ook de laatfte inzonderheid eenen gewigtigen invloed op de genezing der ziekte heeft, mag men nogtans de eerfte daarom geenszins over het hoofd zien en veronachtzamen. Het moet aan het eigen oordeel van ieder worden overgelaten, op welk eene wijze de ligchaamsgefteldheid, zij moge *rheumatisch*, *fcrophuleus* of hoedanig ook wezen, voordeelig te werken.

dedeelen; want men houde wel in het oog, dat zelfs in zulke gevallen, waarin de ziekte klaarblijkelijk van een uit de ligchaamsgefteldheid voortkomend gebrek afhankelijk is, plaatfelijke middelen, over het geheel, van grooter gewigt zijn, dan alle andere.

Bij den *acuten* vorm der ontfteking moet men, in de nabijheid van het lijdend deel, bloedzuigers plaatfen; en men kan, bijaldien de *fymptomatifche* koorts eenigermate hevig zijn mogt, eene aderlating op den arm bewerkftelligen. Deze bloedontlastingen kunnen alsdan naar omftandigheden herhaald of achterwege gelaten worden (*).

Men

(*) De door den fchrijver hier opgegevene geneeswijze is, buiten kijf, zeer doelmatig, en alle latere Schrijvers, welke over de *rheumatifche* witte zwelling, die vaak flechts zulk eene ontfteking van het gewrichtsvlies geweest is, gefchreven hebben, ftemmen met hem daarin overeen. Eene *ftrenge de ontfteking keerende behandeling*, de grootfte rust van het lijdend deel, bij herhaling bewerkftelligde *plaatfelijke en algemeene bloedontlastingen*, een gefchikte leefregel, enz. kunnen niet genoeg aanbevolen worden, naardien hiervan niet alleen de fnelle en gelukkige genezing der ontfteking afhangt, maar ook de overgang in eenen *chronisch*-ontftekingachtigen toeftand en de neiging tot wederinftortingen het best verhinderd worden. Een groot voordeel van fterke, plaatfelijke bloedontlastingen, waarop B. CROWTHER, *Pract. Obferv. on white Swelling. London*, 1808. pag. 71. oplettend maakt, beftaat nog daarin, dat wij, na derzelver bewerkftelliging, door daarop volgende ontftekingstoevallen, in

de

Men moet ook op den toestand van den onderbuik zijne oplettendheid vestigen, en ontlastingwekkende zouten met zweetdrijvende middelen verbinden. Is de zwelling spoedig zoo hoog geklommen, dat de weeke deelen aanmerkelijk daardoor gespannen worden, dan zal men de pijn het best door warme stovingen en pappen doen bedaren; anders echter schijnen koude, de uitwaseming bevorderende omslagen de meeste verligting aan te brengen (*). Door deze geneeswijze wordt de *acute* ontsteking gewoonlijk spoedig uit de weg geruimd.

De *chronische* ontsteking, daarentegen, wordt langzamer verwijderd. Men lette inzonderheid daarop, dat het gewricht zich in volkomene rust bevinde,

de onderhouding van eene kunstmatige ettering, niet gestoord worden.

(*) Over de voordeelen der, inzonderheid van de Franschen aanbevolene, warme stovingen, enz., Zie JAMES RUSSEL, *Ueber die Krankh. des Kniegelenks*; uit het Engelsch, door Dr. GOLDHAGEN. *Halle*, 1817. p. 87 enz., en over de waardij der koude omslagen, B. CROWTHER, l. c. pag. 95. De laatste moeten nogtans niet te lang vervolgd worden, opdat dezelve de huidwerkzaamheid niet onderdrukken. In het algemeen mogt de raad van SAMUEL COOPER, *Treatise on the diseases of the joints*; *London*, bij ontstekingen der gewrichten het best zijn, namelijk, „bij de beziging van koude omslagen of pappen rigte „men zich steeds naar het gevoel van den lijder;" want wanneer de pijn door dit of geen middel wezenlijk bedaard is, kan derzelver aanwending zeldzaam schadelijk wezen.

de, onttrekke vervolgens aan het deel, door bloedzuigers of kopglazen, eene genoegzame hoeveelheid bloeds, waaromtrent ik geloof waargenomen te hebben, dat de laatste de voorkeur verdienen, omdat daardoor eene *plotselijke* bloedontlasting bewerkstelligd wordt, die mij weldadiger, dan een allengs door bloedzuigers bewerkstelligd bloedverlies scheen te wezen (*). Overigens zullen gewoonlijk twee tot drie bloedontlastingen noodig zijn; ja, zij zullen zelfs nog wel moeten herhaald worden, terwijl men, in den tusschentijd, koude omslagen op het lijdend deel leggen kan. Is nu de hevigheid der ontsteking op die wijze verminderd geworden, dan legge men een Spaansche-vliegenpleister, en kan men zelfs (zoo het noodig is) meerdere, na elkander, met

(*) In *Engeland* wordt, zoo als ieder weet, veel sterker met kopglazen gewerkt, dan gewoonlijk bij ons (in *Duitschland*), omdat de kopwerktuigen aldaar beter zijn ingerigt (†). Maar in dit geval is zulks ook een buitengewoon krachtig en doortastend geneesmiddel, b. v. bij *peritonitis*, enz. Voor derzelver aanwending, bij ontstekingachtige ziekten der gewrichten, pleit LATTA, in zijn *System of Surgery*. Vol. I. Cap. 6. Hij wil, dat men 10—12 oncen bloeds, op éénen keer, ontlaste, en, zoo men bloedzuigers gebruikt, 14 tot 16 plaatse. (De laatste schijnen dan meer geschikt, wanneer tevens de huid min of meer ontstoken is). LÉVEILLÉ, *Nouvelle Doctrine Chirurgicale*, Tom. II. p. 608, pleit voor de kopglazen, en zegt: „ *D'accord avec Bell je suis certain* „ *que les sangsues ne produisent pas un avantage si decidé* „ *que les ventuoses scarificée.*"

(†) In ons vaderland wordt deze wijze van bloedontlasting schier nooit bewerkstelligd.

DE VERT.

met meer gewenschte uitwerking leggen, dan eene zoodanige, die door *ceratum ſabinae* (*) langer trekt. De Spaanſche-vliegenpleisters moeten van eene aanmerkelijke grootte zijn; en, ligt het gebrek diep, dan legge men dezelve, zoo digt maar mogelijk is, aan het lijdend deel. Soms echter is het raadzamer, de Spaanſche-vliegenpleister, op eenigen afſtand van het zieke deel, te leggen; wanneer b. v. het gewrichtsvlies van de heup ontſtoken is, dan kan men dezelve in de liesſtreek of op de billen leggen. Maar heeft de ziekte in het handgewricht hare zitplaats, dan legge men dezelve op het onderſte gedeelte van den opperarm.

Bij deze geneeswijze bedaart gewoonlijk de pijn, terwijl de zwelling, in zoo ver dezelve door eenig in de gewrichtsholte opgehoopt vocht ontſtaat, na weinige dagen, aanmerkelijk zal verminderen; ja zelfs, wanneer dezelve vast en een gevolg van eene uitſtorting van ſtrembare *lympha* is, geheel verdwijnen, ten ware de *lympha* reeds eene *organiſche* geſteldheid verkregen had.

Spaanſche-vliegenpleisters zijn hier, ter wegruiming van het gezwel, van oneindig meer nut, dan elk

(*) Crowther, l. c. p. 109, heeft het volgende voorſchrift van het *ceratum ſabinae* aanbevolen en in *Engeland* meer algemeen in gebruik gebragt:

℞. *Sabinae recentis contuſae* ℔ ii
Cerae flavae ℔ i
Adip. ſuillae ℔ iv
Adipe et cera liquefactis ineoque ſabinam et cola.

elk ander middel; maar dezelve moeten nooit zonder voorafgaande bloedontlastingen gebezigd worden. Waar intusſchen de ontſteking gering is, en het uitgeſtorte vocht geene vaste zelfſtandigheid bevat, kan hieromtrent eene uitzondering worden gemaakt.

Zoodra de ontſteking grootendeels is weggeruimd geworden, zal eene matige beweging van het gewricht eene zeer gewenschte uitwerking hebben. De huidprikkelende ſmeerſels kunnen, 2 tot 3 maal 's daags, ingewreven worden, ofſchoon zij, volgens de *pharmacopoea*, tot dit en de overige oogmerken niet ſterk genoeg zijn. Het *linimentum ſaponis*, of het *linimentum camphorae compoſitum* kan door een bijvoegſel van *liquor ammoniae* en *Tinctura lyttae* verſterkt worden, en even zoo kan, door *oleum therebinthinae*, de werkzaamheid van het *linimentum ammoniae* verhoogd worden.

Meer prikkelend, dan de gewoonlijk gebezigde inwrijvingen, is de volgende, welke zelfs, in een groot aantal van gevallen, veel voordeeliger op de ziekte ſcheen te werken:

℞. *Olei. olivarum*, *Unc. unam et ſem.*
Acidi. ſulphurici, *Unc. ſem.*
M. *fiat linimentum.*

In die evenredigheid van beide beſtanddeelen tot elkander, kan men dit middel bij zulke lieden aanwenden, die, ter genezing hunner ziekten, gewoonlijk in de hospitalen zich vervoegen; maar voor de hoogere ſtanden, waarbij de opperhuid gewoonlijk veel teederder is, moet men bij het voorgeſchrevene meer boomolie voegen. De werking be-

beſtaat daarin, dat een zekere graad van ontſteking in de huid veroorzaakt wordt; want de opperhuid verkrijgt eene bruine kleur, en ſcheidt zich, in dikke breede ſchubben, af. Waarſchijnlijk wordt hier de ontſteking der inwendige deelen, naar hetzelfde beginſel, als door eene blaartrekkende pleister, uit den weg geruimd. Zoo ook is eene inwrijving, beſtaande uit een *drachme tartris potasſae ſtibiata* en eene once *unguentum cetacei*, die eenen pokachtigen uitſlag op de huid voortbrengt, en, gelijk andere uitſlagen van dien aard, deszelfs bijzonder verloop heeft, gedurende een zeker tijdperk, door afleiding der ontſteking van andere deelen, van weldadige uitwerking.

Overigens ſchijnen andere middelen hier van weinig gunſtig gevolg te zijn. Pleisters uit *gummi ammoniacum* en dergelijke zijn, in dit tijdperk der ziekte, van weinig belang; later kunnen dezelve misſchien eenig nut hebben, doordien zij het gewricht voor den invloed der uitwendige lucht bewaren en aldus wederinſtortingen voorkomen en te keer gaan (*).

Fontenellen en *setons* hebben hier ſlechts dan eene gun-

(*) Te dien behoeve kunnen ook vast aangelegde banden van flenel en andere omſlagen of doeken, maar inzonderheid wasdoek, aanbevolen worden; de aanwending van welk laatſte, onder anderen, RICHERAND, *Nos. chirurgic. Par.* 1815. Tom. III. p. 245, in ſommige met den naam van „*tumeurs blanches*, *engorgements chroniques*" beſtempelde toeſtanden zeer aanprijst.

ſtige uitwerking, wanneer men vooronderſtellen kan, dat eene *ſecundaire* ziekte, in den vorm van eene verzwering der kraakbeenderen, een begin genomen hebbe (*).

De opgezwollenheid en ſtijfheid, welke, na verwijderde ontſteking, overblijven, kunnen door het vrij gebruik der ledematen en door wrijvingen verdreven worden. Men kan kwikzalf, met een bijvoegſel van kamfer op het gewricht inwrijven, of met de hand inwrijving met ſtijfſel of eenig ander fijn poeder bewerkſtelligen. Maar bij al zoodanige inwrijvingen moet men voorzigtig te werk gaan, omdat dezelve, niet met de noodige omzigtigheid en

(*) Offchoon wij ook, in de meeste gevallen, met de op bovengenoemde wijze gebezigde Spaanſche-vliegenpleisters kunnen volſtaan, en er eene goede uitwerking van kunnen te gemoet zien, zoude nogtans, in hardnekkigere gevallen van deze ontſteking van het gewrichtsvlies, het gebruik der *moxa* en dat van het gloeijend ijzer zeer veel dienst bewijzen. Zoo, ten minſte, leerde mij de ondervinding; ook hebben fontenellen, in de nabijheid van het lijdend gewricht, bij klierachtige en rheumatieke geſtellen, al ware het dan ook ſlechts door beveiliging voor wederinſtortingen of overgangen der ontſteking op andere deelen, aan mijne wenſchen beantwoord. De Schrijver hield voorheen de met een bijtend middel aangelegde fontenellen voor verkiesſelijker bij plaatsvindende verzwering der kraakbeenderen; maar, ingevolge eene kortelings ontvangene, ſchriftelijke mededeeling, heeft hij derzelver nut, ook bij andere ziekten der gewrichten, erkend of bewezen gezien.

en te ruim bewerkſtelligd zijnde, ſoms de ontſteking doen terugkeeren. Heeft men daarvan ſlechts de minſte aanwijzing, dan moet men dezelve ſtaken, bloedontlastingen in het deel bewerkſtelligen; en eerst na eenigen tijd kan men weder tot de inwrijvingen overgaan.

Intusſchen hebben wij ſoms van dezelve de beste uitkomst te verwachten, hoewel ſlechts dan, wanneer zij, in eenen hoogen graad, (bij voorb. 2—3 keeren dagelijks) worden aangewend, en eenen langen tijd voortgezet worden. Daar echter dezelve, op die wijze gebezigd, in de deelen, waarin nog eene voorbeſchikt- of vatbaarheid tot ontſteking verborgen is, ligtelijk eene wederinſtorting konden te weeg brengen, behooren zij klaarblijkelijk tot die middelen, die ſlechts onder zekere omſtandigheden moeten gebruikt worden (*). Het is hierin gelegen, dat inwrijvingen eene betere uitwerking hebben, bij zoodanige ſtijfheid der gewrichten, die uit eene verkorting der ſpieren of pezen van een deel ontſtaat, en waarbij deze met elkander en met de omgevende deelen vergroeid zijn, dan in die gevallen, waarin dezelve een gevolg van eene ziekte der gewrichten zelve is.

Ik heb ſoms, bij ſtijve gewrichten, de werking van een druipbad met heet water beproefd, zoo als LE DRAN hetzelve aanbeveelt, en zoo als hetzelve in

(*) Ook CALLISEN, *Systema Chirurgiae hodiernis*, II P., beveelt niet minder een voorzigtig gebruik der inwrijvingen aan.

in fommige badplaatfen bewerkftelligd wordt. Een waterkolom, van eene hoogte van meerdere voeten nedervallende, brengt eene aanmerkelijke wrijving te weeg, en ontvelt zelfs de oppervlakte, waarbij dan tevens hitte en vochtigheid verflappend werken (*). Zulk eene handelwijze is zeker van groote werking, maar op deze en alle andere wijzen van wrijving zijn de boven bijgebragte aanmerkingen toepasfelijk te maken (†).

VIERDE AFDEELING.

Gevallen van ontfteking van het gewrichtsvlies.

De onmiddellijk volgende ziekteverhalen kunnen daar-

(*) Bij de aanwending van het druipbad in badplaatfen behoort ook de kracht van het delfftoffelijk water in aanmerking te worden genomen; b. v. dat van *Wiesbaden*, *Nenndorf*, *Eilzen*, enz., zoo als, over het algemeen, in die gevallen de algemeene baden niet minder oplettendheid verdienen.

(†) In die gevallen, waarin wrijvingen aangewezen zijn, kunnen ook misfchien welligt de van LIEUTAUD aanbevolene *dierlijke baden*, dampbaden, wijders de electriciteit en het *Galvanismus*, met nut worden bewerkftelligd. Slechts moeten de laatfte, maanden lang, onafgebroken en met dezelfde voorzigtigheid, worden aangewend. RICHERAND, l. c., Tom. 3, pag. 244, zag, in enkele gevallen, daarna ftekende pijnen en opzwelling ten voorfchijn komen.

daartoe ftrekken, om eenige der reeds medegedeelde waarnemingen over de ontfteking van het gewrichtsvlies nader op te helderen, en eenige omftandigheden kennelijk te maken, welke in de praktijk voorkomen, maar in een algemeen tafereel der ziekte niet wel kunnen worden opgenomen. Immers, wien het niet te veel moeite is, deze gevallen onderling, en met die te vergelijken, die ik nog nader mededeelen zal, die zal, zoo ik mij niet bedrieg, overtuigd worden, dat niet alleen de onderfcheiding der verfchillende ziekten van de gewrichten voor hem, die zich met de ziektekundige ontleedkunde bezig houdt, van belang is, maar ook elke van die ziekten, afzonderlijk, eenen eigendommelijken verloop heeft en hare bijzondere verfchijnfelen voortbrengt, waardoor wij haar, bij levendige voorwerpen, van elkander kunnen onderfcheiden, en, dat zij de aanwending van verfchillende, tot hare genezing noodige, middelen aanwijst.

DERDE WAARNEMING.

John adams, 47 jaren oud, kreeg den 21ften Augustus 1811 pijn in de linkerknie, en weinige uren daarna opzwelling van het gewricht, en eenen daarmede verbondenen, zachten aanval van koorts. Hij werd den 28ften Augustus in het *St. George*-hospitaal opgenomen. Het gewricht was zeer pijnlijk, gevoelig en zeer opgezwollen. De opzwelling had niet den vorm van gewrichtseinden der been-

beenderen, maar ſlak, aan het voorſte en onderſte gedeelte van de opperdij, beneden het onderſte gedeelte der uitſtrekkende ſpieren, het meest uit. De golving van het vocht, binnen het gewrichtsvlies, kon men duidelijk gevoelen.

Er werd aan de knie, door kopglazen, eene bloedontlasting van acht oncen bewerkſtelligd, waarna eene ſchier oogenblikkelijke vermindering van pijn, gevoeligheid en opzwelling volgde, en op den 30ſten Augustus werd eene Spaanſche-vliegenpleister gelegd. Den 9den en 18den September, als ook den 4den October, herhaalde men het koppen, en legde, twee keeren, op nieuw twee Spaanſche-vliegenpleisters. Den 10den October was het gewricht vrij van pijn en gevoeligheid, maar nog ſtijf en eenigzins gezwollen; men kon intusſchen geen vocht daarin waarnemen. Het gezwel ſcheen alleen van eene vaste zelfſtandigheid ontſtaan te zijn. Den zieke werd aangezegd, dagelijks twee keeren van eene prikkelende inwrijving gebruik te maken. Den 18den October was nog geen ontſtekingachtige toeſtand voorhanden. De opzwelling en ſtijfheid van het gewricht waren verminderd. Er werden nu, 's morgens en 's avonds, inwrijvingen met meel van ſtijfſel, met de hand, aangewend; maar tevens ook, na weinige dagen, telkens des morgens, een half uur lang, een ſtraal van heet water, van eene hoogte van meerdere voeten, op het gewricht uitgeſtort.

In de helft van November vond men het gewricht ſchier even zoo beweeglijk en klein, als het vóór de ontſteking geweest was; en de lijder werd nu uit het hospitaal gezonden.

VIER-

VIERDE WAARNEMING.

Robert stuart, 18 jaren oud, klaagde den 26ſten Januarij 1814, in het *St. George*-hospitaal gebragt zijnde, over eene omtrent zeven weken te voren, zonder eene hem bekende aanleiding, ontſtane pijn en opzwelling in de regterknie; de eerſte was hevig en van eenige koortſigheid vergezeld geweest. Omtrent 14 dagen vóór zijne komst in het hospitaal waren de pijn en de opzwelling verminderd, en de onderdij bewegelijker geworden, door het bezigen van kopglazen op het gewricht. De kopglazen waren, één dag vóór zijne aankomst in het hospitaal herhaald geworden, en daardoor waren de bezwaren aanmerkelijk verminderd. Bij zijne komst, vond men echter de knie nog zeer opgezwollen. De opzwelling ſtrekte zich aan het voorſte en onderſte gedeelte van de opperdij, onder de uitſtrekkende ſpieren, uit, en ſcheen inzonderheid van eene vaste zelfſtandigheid, die zich in het gewricht geplaatst had, haren oorſprong te nemen, naardien men naauwelijks een vocht waarnemen kon. Hierbij waren de pijn en gevoeligheid zeer gering. Het gewricht liet eene beperkte beweging van het deel toe, en de zieke verzekerde, dat het minder ſtijf was, dan het nog vóór korten tijd geweest was. Den 27ſten Januarij onttrok men door kopglazen aan de knie 8 oncen bloed, en legde daarna op dezelve eene Spaanſche-vliegenpleister, welker won-

de, onder vermindering der opzwelling, den 5den Februarij genezen was. De vaste zelfſtandigheid, die zich hier geplaatst had, was grootendeels opgeſlorpt, zoodat men den vorm van de gewrichtseinden der beenderen herkennen kon. De Spaanſche-vliegenpleister werd herhaald, en den 18den Februarij was het gewricht ſchier niet dikker, dan in den natuurlijken toeſtand, maar ſteeds nog een weinig ſtijf. Dit bezwaar verdween echter mede, door inwrijvingen met kwikzalf en kamfer, en den 23ſten Februarij werd de lijder genezen uit het hospitaal weggezonden.

VIJFDE WAARNEMING.

John hannam, een ſterk man, van middelbare jaren, werd onder de behandeling van den Heer keate, den 22ſten Mei 1811, in het *St. George*-hospitaal opgenomen.

Hij verhaalde, dat hij, voor zes jaren, de regterknie verſtuikt had, waarna dezelve, binnen weinige uren, opgezwollen en pijnlijk geworden was. In den loop van de volgende maand hadden de pijn en de opzwelling afgenomen, zoodat hij tot zijnen dienst, in een regement van de lijfwacht, had kunnen terugkeeren. Maar van dien tijd af had hij (om zijne uitdrukkingen te bezigen) eene zwakte in het gewricht beſpeurd, en de pijn en de zwelling waren teruggekeerd, zoodra hij dit lid maar iets meer dan gewoonlijk had ingeſpannen. Anderhalf

half jaar vóór zijne komst in het hospitaal, had hij aan eene koorts geleden; en van dien tijd was de knie meer opgezwollen en pijnlijk geworden. In dien toeſtand was dezelve bij aanhoudendheid pijnlijk gebleven, bij afwisſeling, nu eens beter, dan weder erger geworden, zoodat hij, als onbekwaam tot den dienst, van zijn regement ontſlagen werd.

Bij zijne aankomst in het hospitaal was de knie ten deele door vochten, in de gewrichtsholte, ten deele door verdikking der weeke deelen opgezwollen. De opzwelling bepaalde zich min of meer van het voorſte gedeelte van de opperdij, en ſtak, aan iedere zijde van den band der kniefchijf, uit. Het gewricht was ſtijf, liet nogtans eene onvolmaakte buiging en uitſtrekking toe. De zieke klaagde over eenige pijn, wanneer het gewricht rustte; maar dezelve werd heviger, bij de minſte poging om hetzelve te gebruiken. In de liesſtreek bemerkte men eene opgezwollene *lymphatieke* klier.

Terwijl de zieke zich in het hospitaal bevond, werden bij herhaling kopglazen, Spaanſche-vliegenpleisters en prikkelende ſmeerſels in de knie ingewreven, zoodat hij tegen het laatst van September kon weggezonden worden. Hij bevond zich toen wel beter, dan bij zijne komst; maar bij ongewone inſpanningen gevoelde hij nog immer pijn, en het gewricht was gezwollen en ſtijf, alhoewel in eenen geringeren graad, dan te voren. De opzwelling ſcheen nu alleenlijk van eene vaste zelfſtandigheid afhankelijk te wezen, naardien men geen ſpoor van vochten in de gewrichtholte meer ontdekken kon.

Ik werd in de gelegenheid gesteld den lijder, vijftien maanden daarna, te kunnen zien. De toestand van zijne knie was weinig veranderd. Hij verhaalde mij, dat de ontsteking dadelijk terugkeerde en de zwelling toenam, zoodra hij meer dan gewoonlijk zich bewoog of aan koude blootstelde; maar dat deze verschijnselen telkens wederom bedaarden, zoodra hij alsdan zijne rust kon houden.

Deze drie laatste gevallen zullen immers toereikende zijn, om de gewone verschijnselen en het beloop op te helderen, welke de ziekte gewoonlijk pleegt te nemen; terwijl de andere ziekteverhalen zekere omstandigheden zullen betoogen, die, alhoewel zeldzaam, nogtans nu en dan voorkomen, en welker kennis voor den heelkundigen zeer gewigtig is.

ZESDE WAARNEMING.

Een jongen van 13 jaren, werd in Julij 1817 door eene ontsteking van het gewrichtvlies der knie, die met de gewone verschijnselen verbonden was, aangetast. Er werden bloedzuigers en kopglazen op de knie gezet en koude omslagen gebezigd, waardoor de hevigheid der ontsteking bedaarde. In het begin van de maand October bezigde men eene blaartrekkende pleister, en op het laatst van de maand bevond zich het ziekelijke deel in den volgenden toestand: hetzelve was dikker dan de andere;

re deelen; de zwelling had den vorm der gewrichts-einden der beenderen, en fcheen een gevolg van den verdikten toeftand van het gewrichtsvlies te wezen. Het gewricht liet flechts eene beperkte beweging toe, die pijn veroorzaakte, zoodra dezelve eenen zekeren graad te boven ging. Er werden nu prikkelende fmeerfels gebezigd.

Trouwens de ziekte bleef volmaakt dezelfde tot in het midden van November, als wanneer plotfeling de opzwelling verminderde en fchier geheel verdween. Maar denzelfden dag klaagde de lijder over hevige, pijnlijke fchoten in het hoofd, die zich over de flapen naar het voorhoofd toe, tot over de wenkbraauwen uitftrekten. Deze pijn verdween echter in weinige uren, alleenlijk eene ligte pijnlijke gewaarwording teruglatende, die, na weinige dagen, nogtans periodiek, in den vorm van nachtelijke aanvallen terugkeerende, zeer hevig werd, maar ook flechts weinige oogenblikken duurde. Er werden zoowel aan het hoofd, als aan de dij, bloedzuigers gezet en Spaanfche-vliegenpleisters gebezigd, in verbinding met ontlastingwekkende middelen. Binnen acht dagen hield, wel is waar, de pijn op, maar er ontftond eene groote flaperigheid, waarna fcheelzien, en fchier het volkomen verlies van het gezigt en der fpraak volgde, en waaronder, nadat die toeftand nog eene week geduurd had, de lijder bezweek.

De lijkopening werd niet toegeftaan.

ZEVENDE WAARNEMING.

James burton, 40 jaren oud, leed aan eene ziekte van de linkerknie, welke hij, bij deszelfs komst in het *St. George*-hospitaal, op den 2den Junij 1813, op de volgende wijze befchreef: Voor twee jaren had hij in het gewricht pijn gevoeld met opzwelling gepaard, welke toevallen, wel is waar, in eenen geringen graad, maar nogtans naderhand heviger waren geworden. Bij guur of vochtig weder hadden deze verfchijnfelen toegenomen, en federt 9 maanden kon hij het gewricht niet genoeg gebruiken, om zijne gewone bezigheden te verrigten. Fontenellen en blaartrekkende pleisters hadden, zoo als hij geloofde, voor eenigen tijd verligting aangebragt.

Bij deszelfs komst in het hospitaal, bevond men de knie ten gevolge van een, in de holte van het gewrichtsvlies opgehoopt vocht, gezwollen; men kon duidelijk onder de kniefchijf vochtgolving gevoelen, zoodra men op iedere zijde van het gewricht de hand plaatfte. De weeke deelen waren een weinig, maar niet veel, verdikt; hij gevoelde weinig pijn, behalve bij bewegingen; nogtans was hij niet in ftaat de dij over den regten hoek te buigen, maar wel volkomen uitftrekken. Intusfchen fcheen de zwelling, doordien de fpieren van de dij vermagerd waren, grooter te zijn, dan dezelve inderdaad was.

Er werden kopglazen op de knie gezet; vervolgens

gens bezigde men verfcheidene blaartrekkende pleisters na elkander, waarbij de lijder iederen avond vijf greinen van de *masfa pillularum hydrargyri fubmuriatis* innam (*). Den 2den Augustus werd nogmaals eene blaartrekkende pleister aangewend, en, om dezelve open te houden, met het *cerato fabinae* verbonden. Drie weken later klaagde de zieke over pijn en een gevoel van opgewektheid, dat zich langs de geheele dij uitftrekte. Deze verfchijnfelen dacht men aan de blaartrekkende pleisters te moeten toefchrijven, waarom dezelve dadelijk werden weggelaten, nadat men de oppervlakte der wond had laten genezen. Den 20ften September verliet hij het hospitaal, naardien alle vorige verfchijnfelen, met uitzondering van eene geringe ftijfheid van het gewricht, verdwenen waren.

Toen

(*) Het voorfchrift voor deze *masfa pillurarum* is:

℞. *Hydrargyri purif.* Drachm. duas.
Confect. rofarum. Drachm. tres.
Pulv. rad. liquirit. Drachm. unam.
M. F. *masfa.*

De Engelfchen, en zelfs hunne grootfte heelkundigen, maken veel gebruik van die *masfa.* Zoo beveelt dezelve, onder anderen, ABERNETHY in deszelfs „ *Pfeudofyphilis*" aan. Het kwik is hier een *oxydul*, maar niet zoo innig gebonden, als in het *unguentum mercuriale*, want zoodra die *masfa* eenigen tijd ftaat, fcheidt zich fteeds eene naar evenredigheid groote hoeveelheid *merc. vivus* af, en daar de *confect. rofar.* zoo ligt in gisting overgaat, zoo blijft de *masfa pillul. hydrargyri* wel fteeds eene hoogst onzekere bereiding.

Toen ik, in het begin van Julij, in de gelegenheid was, denzelfden lijder nog eens te kunnen zien, waren beide knien, door een vocht, uitgezet. De regterſchouder was, alhoewel in eenen geringen graad, gezwollen, en in het gewrichtsvlies, dat de ſchede voor de pezen aan het achterſte gedeelte van ieder handgewricht vormt, had zich een vocht opgehoopt. De regterknie was meer dan de linker opgezwollen, en bij het onderzoek van de eerſte, werd aan de vingers het gevoel medegedeeld, alsof eene menigte van kleine losſe deeltjes, van weeke zelfſtandigheid, in de gewrichtsholte lagen, die echter naauwelijks konden gevoeld worden. De gewrichten waren zeer bewegelijk, en niet zeer pijnlijk. De zieke verhaalde, dat al die zwellingen, omtrent drie maanden na deszelfs vertrek uit het hospitaal, met eene ligte pijn waren ontſtaan, en wederom ſedert dien tijd allengs hadden toegenomen.

Ik vermoede, dat de losſe zelfſtandigheden, die men in de knie van den lijder gevoelde, geſtremde *lympha*-deeltjes waren, die zich uit de inwendige oppervlakte van het gewrichtsvlies uitgeſtort, en naderhand afgeſcheiden hadden, maar, voor het overige, naar die zweemden, die zich ſomtijds in de holte van eene ontſtokene ſlijmbeurs vormen, en die ik nog nader zal beſchrijven. Het verder beloop van de ziekte kon ik niet waarnemen, en nooit ben ik in ſtaat geweest, om over het juiste of verkeerde van dit mijn uitgeſproken gevoelen, ten opzigte van die zelfſtandigheid, door de lijkopening, eenige zekerheid te

er-

erlangen. Intusschen zoo veel is zeker, dat deze van eenen geheel anderen aard waren, dan die losse kraakbeenderen, welke wij in andere gevallen aantreffen.

ACHTSTE WAARNEMING.

Amy brookes, 54 jaren oud, vervoegde zich den 10den Junij 1818 in het *St. George*-hospitaal. Drie jaren te voren was hare regterknie gezwollen en pijnlijk geworden, en beide verschijnselen waren, sedert dien tijd, dan eens heviger, dan weder ligter. Bij hare komst in het hospitaal, was de knie door een, in derzelver holte bevat, vocht zeer opgezwollen. Bewegingen vermeerderden de pijn in het gewricht, nogtans nooit in zulk eenen hoogen graad, dat daardoor de nachtrust van de lijderes gestoord, of dat zij in de verrigtingen van hare gewone bezigheden ware verhinderd geworden. Bij het onderzoek van de knie, kreeg zij in de hand het gevoel, als of zich eene losse zelfstandigheid in het gewricht gevormd had; men kon een knappen waarnemen, zoodra men de knieschijf van de eene zijde naar de andere schoof.

Terwijl de lijderes zich in het hospitaal bevond, werden twee keeren kopglazen, eens bloedzuigers op de knie gezet en twee Spaansche-vliegenpleisters gelegd. Den 15den Julij werd de zieke genezen weggezonden; de pijn en de opzwelling waren verdwenen, en van de losse zelfstandigheid zoo min als van de *crepitatie* was naauwelijks iets meer te ontdekken.

De-

Deze in het onderhavige geval aangeſtipte *crepitatie* wordt ſlechts in weinige gevallen waargenomen, en ik weet niet, waaruit zij derzelver oorſprong neemt (*). Zij verſchilt aanmerkelijk van die, die ik daar bemerkt heb, waar men te regt kon veronderſtellen, dat de kraakbeenderen zoo verſtoord *waren*, dat de beenderen bloot lagen.

Het volgende geval levert een voorbeeld op van eene ziekte, welke, voor zoo verre mij bekend is, nog door geenen ziekte- of heelkundigen is beſchreven geworden. Trouwens het merkwaardigſte verſchijnſel, dat deze ziekte oplevert, beſtaat in eene ontſteking van het gewrichtsvlies, en het is daarom, dat dezelver gewag, met het onderhavige onderwerp in verband ſtaande, hier geenszins als overbodig kan beſchouwd worden.

NEGENDE WAARNEMING.

Zeker heer —— van 45 jaren, kreeg in het midden van Junij 1817 verſchijnſelen van eenen druiper, die met eene etterachtige vloeijing uit de pisblaas, van branding en *chordea* vergezeld waren. Den 23ſten Junij gevoelde hij eerst eenige pijn in de voeten; den volgenden dag nam die toe, echter in eenen geringen graad, want de lijder kon met dat al vier

En-

(*) Zoude zich zulks niet volgens de, in eene aanmerk. aangehaalde, wijze laten verklaren

Engelſche mijlen te voet afleggen. Ook ſchenen de oogen min of meer ontſtoken te zijn. Den 25ſten Junij werd de pijn in de voeten nog heviger; de *conjunctiva* van beide oogen zeer ontſtoken, en er had eene ſterke afſcheiding van etter plaats. Deze verſchijnſelen namen in hevigheid toe; terwijl de pols in eene minuut 80-90 ſlagen had. De tong was beſlagen, en, in den volgenden nacht, werd de zieke onrustig en gevoelde zich zeer onpasſelijk. Beide voeten zwollen op. Het gewrichtsvlies van de enkelgewrichten was ook ontſtoken, en het kwam mij voor, dat het geheele lijden der voeten van eene ontſteking in de gewrichtsvliezen van den voorvoet (*tarſus*,) achtervoet (*metatarſus*) en van de teengewrichten afhankelijk ware. De lijder wist zijne pijn met niets anders te vergelijken, dan als of hem de voeten met eene ſchroef werden zamengeſchroefd. Den 27ſten Junij werd de linkerknie pijnlijk, en den volgenden dag was het gewrichtsvlies van dit gewricht door *ſynovia* aanmerkelijk opgezet. Nu kon hij niet meer gaan; hij moest het bed houden, en kon, zonder vreemde hulp, naauwelijks zijne ligging in het minst veranderen. De ontſteking der oogen en van de pisblaas was iets verminderd, maar den 30 Junij nog meer bedaard; ook was de ettervormige afſcheiding veel minder geworden. De pijnen in de gewrichten waren minder hevig en de voeten minder opgezwollen; den volgenden dag was de knie zulks niet minder.

De lijder nam aan beterſchap toe, en den 10den Julij had zich de zwelling der voeten nog aanmerkelijker verminderd, en die van de knie ſchier geheel

verloren. Maar de pols had nog in eene minuut 80—90 ſlagen en de tong was, als te voren, met een beſlag overtrokken. Trouwens, de pijnen in de knie en in de voeten waren, wel is waar, nog niet geheel verdwenen, maar echter minder hevig, dan te voren. De nachten bragt de lijder ſteeds nog ſlapeloos door. Den 13den Julij klaagde hij over pijnen in de regterknie en, den volgenden dag, kwamen die in het elleboog- en ſchoudergewricht te voorſchijn. De regterknie zwol door vochten op, die zich in de holte van derzelver gewrichtsvlies afgeſcheiden hadden; maar niet in dien graad, als de andere knie, hoewel deze zwelling ſpoedig verminderde. Aan het elleboog- en ſchoudergewricht was nooit eenige zwelling waar te nemen.

Den 1ſten Augustus hadden de pijnen afgenomen. De ontſteking van de oogen en der pisblaas was ſchier geheel verdwenen, en de etterachtige afſcheiding kon naauwelijks nog waargenomen worden.

Den 5den Augustus gevoelde de lijder ſlechts pijn wanneer hij de ledematen bewoog. De gewrichten, die geleden hadden, waren ſtijf, maar de lijder kon nogtans met eene kruk rondgaan.

Van dien tijd af ging het allengs beter. De ſtijfheid der gewrichten verdween zeer langzaam, en de zieke bleef vrij van alle pijnlijke gewaarwording; terwijl hij echter het gebruik van alle overige gewrichten vroeger erlangde, dan dat van het ſchoudergewricht.

In de volgende maand December 1817, (op welken tijd hij ſchier, maar nog niet geheel, zijne ledematen kon gebruiken), werd hij voor den tweeden

keer

keer door dezelfde ziekte aangetast. Zij was verge. zeld van gelijke verſchijnſelen als te voren, die in dezelfde orde te voorſchijn kwamen, hetzelfde verloop hadden, nogtans met veel geringere hevigheid gepaard. Deze tweede aanval duurde omtrent zes weken, en daarna werd de zieke wederom zeer verminkt.

In Maart 1818 kreeg hij eene oogontſteking, die echter, ten opzigte van derzelver geaardheid, geheel verſchilde van die, welke hij, den zomer te voren, gehad had. De ontſteking had derzelver zitplaats in de eigendommelijke vliezen van het oog, en ik ben overtuigd, dat dezelve ras met vergroeijing der *iris* en verlies van het gezicht zoude geeindigd hebben, indien dezelve niet in haren loop, door bij herhaling gebezigde bloedontlastingen en het gebruik van kwik, ware geſtuit geworden.

Om een allereenvoudigst tafereel van die ziekte op te hangen, heb ik hier ſlechts de verſchijnſelen beſchreven, zonder van de gebezigde geneesmiddelen te gewagen. Deze beſtonden in bloedzuigers en blaartrekkende pleisters, die men op de knie legde; in ſmeerſels die in het knie- en ſchoudergewricht gewreven werden, en, in ſtovingen, bij hevige pijnen. Hiertoe bepaalde zich de uitwendige behandeling. Trouwens, van alle geneesmiddelen, die men hier uitwendig bezigde, ſchenen, met uitzondering van *vinum colchicum*, geen derzelve eene gunſtige uitwerking gehad te hebben. Gedurende het gebruik van dien wijn, bedaarden niet alleen de pijnen en de zwelling der gewrichten, maar zelfs de

ettervormige ontfteking der oogen en van de pisblaas begon te verminderen, ja, over het geheel ben ik zeker, dat mijn lijder, met dit middel, oneindig fpoediger is herfteld geworden, dan wel met andere middelen het geval zoude geweest zijn.

Ik ben in de gelegenheid geweest, van nog *vier* andere gevallen waar te nemen, waarin dezelfde reeks van verfchijnfelen plaats vond.

Zekere heer onderging niet minder dan acht aanvallen van deze ziekte; den eerften kreeg hij vóór deszelfs twintigfte jaar, en de overigen in verfchillende tijdperken, gedurende de volgende 17 jaren. Bij eenen derzelve, was de ontfteking der pisblaas met eene etterachtige affcheiding het eerfte verfchijnfel, in weerwil dat de lijder met zekerheid wilde weten, aan geene befmetting zich blootgefteld te hebben. Die onfteking werd van eene ettervormige oogontfteking, en daarna van eene ontfteking van het gewrichtsvlies gevolgd. Bij drie aanvallen was de etterachtige oogontfteking het eerfte verfchijnfel, waarna eene ontfteking der pisblaas en eene vloeijing derzelve volgde, waarbij tevens de gewrichtvliezen aangedaan werden. In de vier andere aanvallen werden deze aanvankelijk ontftoken, en geene ontfteking der beide eerstgenoemde deelen ging vooraf. De ziekte bepaalde zich hier geenszins tot de gewrichsvliezen, maar ook de flijmbeurzen werden ontftoken. Gedurende eenige aanvallen, werden de onderbuiksfpieren pijnlijk, gevoelig, en tot krampachtige zamentrek-

kin-

kingen geneigd. Soms leed hij ook aan moeijelijke ademhaling, waarſchijnlijk een gevolg van dezelfde aandoening van het middelrif. Onder den *acuten* vorm, duurde de ziekte in die gevallen van 6 weken tot drie maanden; maar gewoonlijk verliep een rond jaar, vóór dat het gebruik der ledematen volmaakt terug keerde. De laatſte aanval begon in Julij 1817, en in het begin van Mei 1818 was de lijder nog altoos lam, waarna echter zich eene hevige ontſteking der *ſclerotica* en *iris* vertoonde, die intusſchen door ruime bloedontlastingen en het gebruik van kwik werd opgeruimd.

Een ander, de heer — gaf het volgende verhaal van zijne bezwaren. In het jaar 1809 had hij aan verſchijnſelen van eenen druiper geleden en na eenigen tijd was er eene ontſteking der ballen met opzwelling ontſtaan. Hierna was eene etterachtige oogontſteking, benevens ontſteking der gewrichtsvliezen gevolgd. In het jaar 1814 had hij hetzelfde geval ondergaan, maar toen was de bal niet gezwollen, en in het jaar 1816, toen hij mijne hulp inriep, leed hij ſteeds nog, ten gevolge van den laatſten aanval, aan eene *chroniſche* ontſteking van de gewrichtsvliezen der knieënkels, die hem van het gebruik zijner onderſte ledematen volmaakt beroofden.

In het vierde geval werd de lijder door eene hevige oogontſteking aangedaan; kort daarna door eene ontſteking van de pisblaas, en eindelijk werden de gewrichten aangerand. Ik had geene gelegenheid het beloop van zijne ziekte waar te nemen, en heb ook van de overige omſtandigheden niets naders gehoord.

In het vijfde geval leed de zieke aan vernauwingen in de pisbuis. Na verloop van weinige jaren, werd hij, vier keeren, door de zoo even beſchrevene ziekte aangetast, en telkens, was de ontſteking der pisbuis het eerſte verſchijnſel. Deze toeſtand werd gevolgd van eene eterachtige oogontſteking, en eindelijk van eene ontſteking der gewrichtsvliezen, benevens van zwelling van alle gewrichten. Intusſchen ſchreef hij twee aanvallen van vloeijing uit de pisbuis, aan eenen druiper, en de beide anderen, aan het gebruik der bougies toe (*).

(*) De heer HOLSCHER heeft twee zulke gevallen waargenomen, waarin na voorafgegane bloedontlastingen en blaartrekkende pleisters, *zwavelbaden*, eene gunſtige uitwerking hadden. De recenſent in het (*Edinb. Medic. Journal*, *Jul.* 1819, p. 441), „ wil dit lijden der gewrichten eerder aan eenen rondtrekkenden *rheumatismus* (*wandering rheumatism.*) die toevallig met eenen druiper zamenkomt" toeſchijven. Er ontbreken ons echter nog genoegzame ervaringen daaromtrent.

DE VERT.

TWEEDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERZWERING DER GEWRICHTS-VLIEZEN.

Wanneer zich een ettergezwel in een gewricht gevormd heeft (*), dan ontſtaat in hetzelve eene verzwering, die eene opening veroorzaakt, waaruit de etter ontlast wordt. De volgende gevallen zijn de eenige, die zich mij hebben opgedaan, waarin de verzwering der gewrichtsvliezen als eene oorſpronkelijke ziekte kon beſchouwd worden. Intusſchen bevatten zij het merkwaardigſte bewijs, dat ook eene, naar het aanzien niets beduidende ziekte, en wel is waar, van een deel, dat geenszins tot eene levensverrigting bepaald is, zulk eenen hoogen graad van ſtoornis van het geheele geſtel kan te weeg brengen, dat de dood daarna kan volgen. Trouwens hiervan beſtaan intusſchen meerdere voorbeelden, en ieder heelkundige, iedere natuurkundige, zal zich talrijke gevallen kunnen in het geheugen roepen, die kunnen ſtaven, dat zelfs een, ſlechts op een klein gedeelte van het zenuwſtelſel gemaakte, indruk in ſtaat is, om de verrigtingen der geheele bewerktuiging in wanorde te brengen, ja zelfs deze eindelijk geheel te vernielen.

TIEN-

(*) Over dezen ziektetoeſtand zal in de bijvoegſelen geſproken worden.

TIENDE WAARNEMING.

Den 1 Januarij 1808 viel zeker meisje, van negen jaren, onder het ſpelen, en verdraaide het heupgewricht, waarmede nogtans zoo weinig pijn vergezeld was, dat dit kind denzelfden dag, zoo als gewoonlijk, kon uitgaan. Des avonds ging hetzelve naar een bal, maar aldaar gekomen zijnde, werd hetzelve huiverig. Men bragt het naar huis en legde het te bed. Den volgenden morgen was het zeer onpasſelijk, klaagde over pijnen in de dij en de knie, en den dag daarna, klaagde het over pijnen in het heupgewricht en werd daarbij zeer koortſig. Deze verſchijnſelen duurden voort, er volgden ijlingen, en juist ééne week na dit ongeval, overleed de zieke. Den volgenden dag opende men het lijk en vond men de ingewanden der borst en van den onderbuik volmaakt gezond. Het heupgewricht van de geſchondene zijde, bevatte omtrent eene halve once donkeren etter, en het gewrichtvlies was daar, waar hetzelve den hals van het dijbeen omgeeft, door eene verettering (*) verdorven.

ELFDE WAARNEMING.

Zeker man, van middelbaren ouderdom, eene kneuzing van één ſchoudergewricht ondergaan hebbende,

(*) De verettering had de grootte van eenen zestehalf,

de, werd in den winter 1812 in het *St. George's*-hospitaal gebragt. Hij klaagde over pijn en gevoeligheid van het ſchoudergewricht. Trouwens de zwelling was gering, maar het voornaamſte lijden beſtond in eene koorts, welker karakter met dat van *typhus* ſtrookte, en waaraan hij na weinige dagen overleed. Bij de lijkopening vond men omtrent eene halve once dunnen etter in het ſchoudergewricht, als ook ſporen van algemeene ontſteking in het gewrichtsvlies, en op eene plaats, waar hetzelve het *collum osſis brachii* omgeeft, in de grootte van een dubbeltje, door verzwering vernield.

DERDE HOOFDSTUK.

OVER ZULKE GEVALLEN, WAARIN HET GEWRICHTVLIES EENE ZIEKELIJKE VERANDERING VAN MAAKSEL ONDERGAAN HEEFT.

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

Er bestaan eenige ziekten, welke enkel en alleen in eene ziekelijke werkzaamheid bestaan; maar er bestaan weder andere, waarbij zulk eene werkzaamheid eene ziekelijke verandering van het maaksel na zich sleept.

De ziekten van de laatste klasse zijn, ten opzigte van derzelver geaardheid, in ieder orgaan verschillend. Zoo vinden wij die knoestgezwellen (*tubercula*) die, bij longtering, in de longen gevonden worden, nooit in de borsten; maar daarentegen de kanker, zoo vaak in de borsten zich vormende, nooit in de longen; of dezelve moest zich van de nabijgelegene deelen daarop uitstrekken.

De ziekte, die ik in dit Hoofdstuk zal beschrijven, bestaat in eene ziekelijke verandering van het maaksel, welke in de gewrichtsvliezen plaats vindt,

en,

en, zooveel ik gezien heb, aan deze deelen eigen is. In de weiachtige vliezen, is mij nooit een geval van dien aard voorgekomen, in weerwil deze, ten opzigte van derzelver geaardheid en verrigtingen, met de laatfte dusdanig overeenftemmen; ja, zelfs in de gewrichtsvliezen, die de flijmbeurzen en fcheeden der pezen vormen, heb ik dezelve nooit waargenomen.

Eenige jaren geleden, vond ik bij het onderzoek van een ziek elleboog-gewricht, de kraakbeenige bekleedfelen door verettering volkomen ontaard. In het gewricht had zich een ettergezwel gevormd, en van het regelmatig maakfel der weeke deelen beftond geen fpoor meer, naardien die in eene ligtbruine fapachtige masfa, omtrent van $\frac{1}{4}$ duim dikte, veranderd was. Maar bij deze uitgebreide ontaarding kon men, door de verfchijnfelen bij de lijkopening, onmogelijk bepalen, waar de ziekelijke werkzaamheid eerst begonnen was. Intusfchen was dit geval overigens van eenige andere, die mij zijn voorgekomen, waarin namelijk de ontaarding der kraakbeenderen met geen lijden der weeke deelen verbonden was, wezenlijk verfchillend.

De volgende gevallen, die ik federt dien tijd heb waargenomen, leveren voorbeelden op van dezelfde ziekte, in derzelver vroegere tijdperken, en bewijzen, dat het lijden in het gewrichtsvlies EENEN AANVANG NEEMT, en de overige deelen flechts *fecundair* aangedaan worden.

TWAALFDE WAARNEMING.

Bij eene zieke knie, die mij door wijlen mijnen vriend HORN, heelkundige aan de *Newcastle-Infirmary* werd toegezonden, vond ik het volgende: De holte van het zieke gewricht onthield omtrent vier oncen van een ligtgeel vocht, waarin zich ſtukjes van ſtrembare *lympha* vertoonden. Het gewrichtsvlies had daar deszelfs gezond aanzien geheel verloren, waar hetzelve de loſſe vouwen vormt, van een been tot het andere voortgaande; en, waar hetzelve zich om de beenderen zelve en de kruisbanden, als over de vetmasſa van het gewricht, ſlaat. Hetzelve was in eene breiachtige *masſa* veranderd, had op de meeste plaatſen $\frac{1}{4}$, daarentegen op andere ſchier $\frac{1}{2}$ duim dikte, en eene ligtbruine kleur; hetzelve werd van witte huidachtige ſtrepen doorſneden en was met roode puntjes bezet, die door kleine, met deszelfs eigen bloed opgevulde vaten, gevormd werden. Het gewrichtsvlies, aan den rand der kraakbeenige bekleedſelen, had dezelfde verandering van maakſel, nogtans ſlechts in eenen kleinen omvang, ondergaan. De halfmaansvormige kraakbeenderen waren ongeſchonden, maar grootendeels door de breiachtige masſa, welke over dezelve uitſtak, bedekt. De kraakbeenige bekleedſelen der beenderen ſtonden op eenige plaatſen in verzwering over te gaan.

DERTIENDE WAARNEMING.

Martha manners, 26 jaren oud, werd uit hoofde van eene ziekte van de regterknie den 6den Mei 1813 in het hospitaal gebragt. Zij verhaalde, in Junij 1811 voor het eerst bemerkt te hebben, dat het gewricht gezwollen en ſtijf was geworden; beide verſchijnſelen hadden ſedert dien tijd allengs toegenomen. In Augustus 1812 had zij eene koude gevat, waarna de zwelling ras had toegenomen, zonder dat die met hevige pijn vergezeld was. Bij hare komst in het hospitaal, vond ik de regterknie in den omvang omtrent 2 duimen dikker dan de linker. De zwelling was elastiek, ſtak aan het bovenſte en onderſte gedeelte van bet gewricht uit, en had niet den vorm van de gewrichtseinden der beenderen. Het gewricht was bewegelijk, maar het been kon aan de dij niet volkomen gebogen of uitgeſtrekt worden. Intusſchen werden verſchillende middelen vruchteloos in het werk geſteld. De ſtijfheid van het gewricht nam toe. Maar, omtrent het midden van Mei, begon de zieke over hevige pijnen te klagen, en kort daarna kwam een ettergezwel van de zijde van den band der knieſchijf te voorſchijn, die den 15den Junij geopend werd. De opening met de lancet gemaakt, genas, wel is waar, binnen weinige dagen, maar de hevige pijnen duurden nogtans voort; de gezondheid der lijderes werd zeer aangedaan, waarom dan ook op den 6den Augustus, het beleedigde deel afgezet werd.

Bij

Bij onderzoek van het gewricht, vond ik in deszelfs holte omtrent ééne once dikken etter, en de banden regelmatig; maar daarentegen had het gewrichsvlies even dezelfde verandering, als in het vorenſtaande geval, ondergaan, evenwel met dit onderſcheid, dat het geheele gedeelte van het vlies, hetwelk zich over de kraakbeenderen ſlaat, ziekelijk was en dezelfde verſchijnſelen opleverde, als op de overige punten, ſlechts in eenen geringeren graad verdikt zijnde. Op ſommige plaatſen was eene verzwering begonnen, die echter zoo weinig nog gevorderd was, dat men dezelve, bij een oppervlakkig onderzoek, niet eens zoude hebben waargenomen.

VEERTIENDE WAARNEMING.

Samuel langford, 24 jaren oud, werd den 22ſten April 1812 in het hospitaal genomen. Reeds bij zijne aankomst, was de eene knie zoodanig gezwollen, dat dezelve het dubbeld van den, in den gezonden ſtaat gewonen, omvang verkregen had. De zwelling ſtak aan het voorſte en onderſte gedeelte van de dij uit, en was zoo week en elastiek, dat men in het eerſte oogenblik daarin eene *masſa* vochts vermoed zoude hebben. Eene zorgvuldige naſporing, echter, toonde niets van dien aard aan. Het been ſtond in eene half gebogene rigting, en het gewricht liet ſlechts eene beperkte beweging toe; ſlechts zelden, wanneer men zulks beproefde, klaagde de lijder over pijnen. De huid, waarmede het lij-

lijdende been bekleed was, had eene bleeke kleur, met enkele daarin zich uitbreidende uitgezette aderen, en aan iedere zijde van het gewricht, bemerkte men eene kleine opening, waardoor men eene fonde in eene nogtans kleine pijpzweer kon brengen. De zieke, wiens gezondheid, over het algemeen, echter daarbij niet veel geleden had, gaf voor, dat hij, eerst vóór twee jaren, in de knie eenige pijn waargenomen had, zonder dat die hem van de uitoefening zijner bezigheden had afgehouden. Maar fpoedig daarna, was het gewricht begonnen te zwellen, en had, van dien tijd af aan, allengskens in omvang toegenomen. De ettergezwellen waren van tijd tot tijd ontftaan, terwijl dezelve, echter, meerendeels genezen waren. Na een verblijf van twee maanden in het hospitaal, werd het deel afgezet, en bij de opening van het zieke gewricht vond men de banden in eenen volmaakt regelmatigen toeftand. Het geheele gewrichtsvlies was, uitgezonderd dáár, waar het zich om de kraakbeenderen flaat, in eene papachtige elastieke zelfftandigheid veranderd. De bruine kleur, die hetzelve had aangenomen, werd van witte huidachtige lijnen doorfneden, op fommige plaatfen was hetzelve een halve duim dik, op andere weder nog dikker, en dáár, waar hetzelve digt aan den rand der kraakbeenderen zich om de beenderen flaat, was hetzelve gedeeltelijk door verzwering aangetast geworden.

De halvemaanvormige kraakbeenderen waren gezond, maar grootendeels in de *masfa* der, door het ziekelijke gewrichtsvlies gevormde, zelfftandigheid inge-

gewikkeld. De kraakbeenige bekleedſelen van het dijbeen en der knieſchijf waren, wel is waar, niet geheel, maar nogtans voor een aanmerkelijk gedeelte, door de verzwering aangetast geworden, die, naar den rand toe, den hoogſten graad bereikt had. Aan het inwendige gedeelte van het hoofd der *tibia* was het kraakbeen ſlechts weinig beleedigd, naardien de verzwering zich hier alleen tot den rand bepaald had. Intusſchen was het kraakbeen aan het *uitwendige* gedeelte van het beenhoofd in eene groote uitgeſtrektheid opgeſlorpt geworden. De beenderen hadden derzelver natuurlijk maakſel en gewone hardheid, en de gewrichtsholte, waarmede de pijpzweeren in verband ſtonden, onthield etter.

VIJFTIENDE WAARNEMING.

Michael percel, 16 jaren oud, werd, wegens eene ziekte van de regterknie, den 10den Julij 1811 in het *St. George*-hospitaal gebragt. Volgens deszelfs verhaal, zoude hij, in den zomer van 1807, eenen ſlag op de inwendige zijde van het gewricht gekregen hebben, waarop de zwelling zoude ontſtaan zijn. Deze, gebarſten zijnde, zoude eenig vocht uitgeſtort hebben. Na verloop van acht dagen zoude de opening genezen, en ſlechts eene geringe ſtijfheid van het gewricht teruggebleven zijn, die hem echter in de uitoefening zijner gewone bezigheden, niet gehinderd zoude gehad hebben. Tot December 1810 had hij zich wèl bevonden, maar had,

na

na dien tijd, befpeurd, dat het gewricht dikker geworden, en de zwelling in omvang vermeerderd was. Voor het overige ontwaarde hij niets dan eene ftijfheid van het gewricht en eene geringe pijn bij het gaan.

Bij zijne aankomst in het hospitaal, was eene aanmerkelijke zwelling van de knie voorhanden, die zich één duim of meer aan het voorfte gedeelte der dij, onder de uitftrekkende fpieren, vertoonde, en op fommige plaatfen hooger was dan op anderen. Bij het onderzoek vond men dezelve week en elastiek, tevens aan de hand de gewaarwording mededeelende, als of daarin eenig vocht vervat ware. Het been ftond in eene halfgebogene rigting en was aan de dij fchier onbewegelijk. Over pijn klaagde de zieke flechts bij bewegingen van het deel, of, bij eene drukking op het gewricht.

Den 28ften November brak een ettergezwel aan de uitwendige zijde van het gewricht open, waaruit zich eene kleine hoeveelheid etters ontlastte. Maar er vormden zich nog meerdere ettergezwellen, die van tijd tot tijd open gingen. Trouwens de zwelling nam geftadig toe, en den 6den April zette men het been af. Bij de opening van hetzelve vond men de banden gezond, maar het uitterlijke van het gewrichtsvlies, juist als in het vorige geval. Hetzelve was op fommige punten een halve, op andere één duim dik. De kraakbeenderen waren meestal door verzwering aangetast, en de *carieuſe* oppervlakten van de beenderen lagen bloot (*). De ettergezwellen

(*) Zoo ik mij hier en op andere plaatfen van de uitdruk-

len ſchenen zich, in de zelfſtandigheid van het gewrichtsvlies, gevormd te hebben; want met de gewrichtsholte, waarin in het geheel geen etter vervat was, ſtonden dezelve in geen verband.

ZESTIENDE WAARNEMING.

Een 16jarige knaap werd, in Maart 1808, wegens eene ziekte der knie in het *St. George*-hospitaal gebragt. Bij het onderzoek vond men het gewricht dikker dan in den natuurlijken toeſtand; het been, in eenen regterhoek naar de dij gebogen, liet geene beweging toe. De huid van de uitwendige zijde was, voor een groot gedeelte, tot verzwering overgegaan. Na vele middelen vruchteloos in het werk geſteld te hebben, werd het deel, den 29ſten April, afgezet, en het gewricht onderzocht. Men vond, dat dit gewrichtsvlies zulk eene ziekelijke verandering van maakſel ondergaan had, als in het vorige ge-

drukking „ *caries*" bedien, dan is dezelve van gelijke beteekenis met *ulceratie*, of ik heb ten minſte daarmede den toeſtand der beenderen willen kenmerken, die met de *ulceratie* van de weeke deelen in verband ſtaat. Er is trouwens in de ziektekundige *nomenclatuur* daardoor ſommige verwarring ontſtaan, dat ſommigen van deze uitdrukking hebben gebruik gemaakt, om daardoor niet alleen de toeſtand van een *geulcereerd* been, maar ook zulk een te beteekenen, welks oppervlakte door andere oorzaken is ontbloot geworden.

Aanm. des Schrijvers.

geval, nogtans met dit onderfcheid, dat de papachtige *masfa*, waarin hetzelve veranderd was, dusdanig in de gewrichtsholte drong, dat dezelve die fchier opvulde, en met de kraakbeenderen vergroeid was. Nadat men het gewricht in de lengte doorgefneden had, zag men, hoe de kraakbeenige bekleedfelen der beenderen, als eene witte lijn, omtrent $\frac{1}{16}$ duim dik, op de eene zijde met het been, en op de andere met de breiachtige zelfftandigheid verbonden waren. De kraakbeenderen waren hier dunner dan in den gezonden toeftand, maar voor het overige ongefchonden, behalve aan het achterfte gedeelte van een der dijbeenhoofden, waar dezelve eenigzins door verzwering aangetast waren. Van de banden, buiten het gewricht, was geen duidelijk fpoor voorhanden; men vond flechts eenige weinige overblijffels van de kruisbanden en de halvemaanvormige kraakbeenderen.

ZEVENTIENDE WAARNEMING.

JOHN DILLEMORE, 13 jaren oud, werd in den zomer 1812 in het *St. George*-hospitaal gebragt wegens een kniegebrek; het gewricht was toen ftijf en gezwollen, zoo, dat hetzelve flechts eene matige beweging toeliet. De lijder was zonder pijn. De zwelling was elastiek, en zonder merkbare vochtgolving.

Reeds twee jaren vóór deszelfs aankomst alhier, waren deze verfchijnfelen, van tijd tot tijd, ontftaan. Thans bleef hij over drie maanden in het hospitaal,

 en

en eene groote menigte van middelen werden, zonder het minſte gevolg, aangewend, welker opſomming, echter, hier ſlechts overtollig zijn zoude.

Den 26ſten Januarij 1814 werd hij voor den tweeden keer in het hospitaal gebragt. De lijdende knie was in omvang ſchier $2\frac{1}{2}$ duim meer uitgebreid dan de gezonde; de zwelling elastiek; dezelve ſtrekte zich aan het voorſte en onderſte gedeelte van de dij uit, zoo als in de gevallen der ontſteking van het gewrichtsvlies; maar derzelver vorm was niet zoo regelmatig, dezelve ſtak verder uit, en ſtrekte zich aan de uitwendige zijde hooger uit dan aan de inwendige. Het been was half gebogen en aan de dij geheel onbewegelijk. Ook klaagde de zieke ſoms over hevige pijnen, en beweerde, dat de zwelling van den tijd af aan, dat hij, in 1812, voor den eerſten keer het hospitaal verlaten had, allengs toegenomen, maar hem geene zeer hevige pijnen veroorzaakt had, tot omtrent zes weken vóór zijne tweede komst in het hospitaal.

Den 31ſten Januarij werd het deel afgezet. Bij het onderzoek van het zieke gewricht was het gewrichtsvlies in eene breiachtige zelfſtandigheid, van ligtbruine kleur, veranderd, waarin men roode puntjes zag, die van vaten voortkwamen, die zich daarin takvormig uitbreidden en met derzelver eigen bloed gevuld waren. De geheele *masſa* werd door eene groote menigte huidachtige ſtrepen doorſneden. Aan de uitwendige zijde van het gewricht was het ziekelijke vlies op ſommige plaatſen bijkans 1 duim dik. Het vlies, dat de kraakbeenderen bekleedt, had op

ſom-

fommige plaatfen deszelfs regelmatige hoedanigheid, maar, daarentegen, op andere dezelfde ziekelijke verandering van maakfel ondergaan, zoo als boven reeds werd aangehaald. De kraakbeenderen waren hier en daar in verzwering overgegaan. De gewrichtsholte onthield omtrent $\frac{1}{2}$ once etter en in de zelfftandigheid van het gewrichtsvlies bevonden zich 2—3 ettergezwellen, die zonder met het gewricht in verband te ftaan, fchier omtrent dezelfde hoeveelheid eener ettervormige *masfa* onthielden.

ACHTTIENDE EN NEGENTIENDE WAARNEMING.

Deze gevallen ftemden volmaakt overeen met het vorige, en leverden bij het onderzoek, dezelfde ziekte-verfchijnfelen op.

De bovengemelde gevallen leveren ons nu voorbeelden op van eene en dezelfde ziekte in verfchillende tijdperken van derzelver voortgang. De ziekelijke werkzaamheid begint hier klaarblijkelijk in het gewrichtsvlies, dat alsdan deszelfs natuurlijke bewerktuiging verliest, in eene dikke breiachtige zelfftandigheid verandert wordt, die eene ligtbruine, foms ook roodachtigbruine kleur aanneemt, en van witte huidachtige ftrepen doorfneden is. Met de vordering der ziekte, worden ook alle andere deelen, waaruit het gewricht beftaat, aangerand, naardien deze verzwering der kraakbeenderen te weeg brengt,

 die

die de beenderen in bederf doet overgaan, de banden aantast, en op verschillende plaatsen ettergezwellen vormt.

Ik heb reeds te kennen gegeven, dat deze ziekte eene eigenaardige kwaal der gewrichtsvliezen is; ten minste dezelve is mij aan geen ander deel des ligchaams voorgekomen; maar zij behoort tot dezelfde klasse, welke de knoestgezwellen der longen, den *scirrhus* der borsten, het *sarcoma medullare*, of den *fungus haematodes* der ballen en vele andere ziekten omvat, waardoor het gezonde maaksel van het lijdende deel verdorven, en daarentegen door een nieuw verschillend maaksel vervangen wordt.

Trouwens ook ten opzigte van derzelver verloop, strookt dezelve met deze ziekte. Immers aanvankelijk randen de knoestgezwellen der longen de blaasachtige en tusschen de kwabben zich bevindende zelfstandigheid aan; daarna ontsteken zij zich en gaan in verettering over; er vormen zich ettergezwellen in dezelve, en nu worden het borstvlies, de takken der luchtpijp, en andere nabijgelegene deelen aangedaan. Soortgelijke omstandigheden kenmerken ook den loop der overige ziekten van deze soort.

De hier medegedeelde waarnemingen zijn het niet alleen, die mij in de gelegenheid stelden, om dezelfde ziekelijke verschijnselen waar te nemen. Er is mij nog een groot aantal van andere gevallen voorgekomen, waarbij de overeenstemming van den loop en van de verschijnselen, als ook eene gelijksoortige vorm en elasticiteit der zwelling mij aangetoond hebben,

ben, dat de ziekte hetzelfde karakter bezit, alhoewel ik niet in ſtaat was, om bij ieder geval, mij door de ontleding daarvan volmaaakt te kunnen overtuigen.

In alle gevallen, waarin ik den loop der ziekte naauwkeurig kan waarnemen, had dezelve eenen langzamen voortgang, en ſoms bleef die langen tijd in eenen pijnloozen toeſtand, maar eindigde ſteeds met vernieling van het gewricht.

Intusſchen blijft het eene merkwaardige omſtandigheid, dat dit lijden van het gewrichtsvlies zelden anders dan in het kniegewricht, voorkomt. Ik ken geen geval, waarin de ziekte het heup- of ſchoudergewricht aangerand had; en het wordt mij uit dien hoofde zeer waarſchijnlijk, dat hier de uitwendige koude als eene dier oorzaken te beſchouwen zij, door welker invloed de ziekte te weeg gebragt wordt. Immers ſlechts op die wijze kan men verklaren, waarom dezelve zoo vaak van de knie, maar ſlechts zelden in de diep leggende gewrichten voorkomt (*).

Uit

(*) Het tafereel, dat ſommige Duitſche Schrijvers (§) van den *fungus articuli* opgehangen hebben, ſchijnt deels van zulke ziekteverhalen, als in dit Hoofdſtuk beſchreven zijn, deels van die gevallen ontleend te zijn, waarin het gewrichtsvlies ontſtoken was. De Heer RUSSEL, heeft deszelfs

(§) De litteratuur van den *fungus articuli* heeft VOIGTEL, in deszelfs *Handbuch der Patholog. Anatomie* 1807. Bd. I. ſ. 368 breedvoerig aangetoond.

H.

Uit de beſchrijving van zulke gevallen, waarin een deel van het menſchelijk ligchaam een nieuw en ziekelijk maakſel aangenomen heeft, vloeit duidelijk voort, dat deze verandering zelden anders dan langzaam voortgaande, plaats vindt. Intusſchen zouden het gewigt en het nut onzer naſporingen in de ziektekundige ontleedkunde vermeerderd worden, wanneer men meermalen beproefde, over de eerſte, door eene ziekte te weeg gebragte, verandering in de bewerktuiging van een lijdend deel, zekerheid te erlangen, en, van dit punt af, den trapswijzen voortgang volgde der overige veranderingen, die de volkomenere verſtoring der regelmatige bewerktuiging voorafgaan.

Maar of nu het volgende voorſtel, dat eene beſchrijving der ziekte in derzelver vroeger tijdperk mededeelt, tot de klasſe der reeds aangehaalde ziekteverhalen behoort, kan ik onmogelijk thans beſlisſen. Mij komt het voor, dat dit er toe behoort, en ik deel hier hetzelve mede, omdat het misſchien bij de naſporingen van volgende waarnemers op eene of andere wijze nuttig kan worden.

TWIN-

zelfs ziektekunde van de witte zwelling wel van waarnemingen ontleend, die met de bovengemelde ſtrooken. Maar wij moeten de bemerking maken, dat de uitdrukking „ *tumor albus*" zonder onderſcheiding op alle ziekten toegepast werd, waaraan de gewrichten onderhevig zijn, en dat men dezelve GEENSZINS tot de onderhavige ziekte alleen bepaald heeft.

Aanm. des Schrijvers.

TWINTIGSTE WAARNEMING.

Een knaap van elf jaren, BELTON genaamd, werd wegens een kniegebrek, in Augustus 1810, in het *St. George*-hospitaal gebragt. In het een weinig gezwollene gewricht, dat, wel is waar, eenige beweging, maar met dat al geene volmaakte buiging noch uitſtrekking toeliet, had hij weinig pijn. Bij zijne aankomst in het hospitaal zeiden deszelfs ouders, dat de ziekte voor omtrent $1\frac{1}{2}$ jaar zich vertoond, zeer langzaam toegenomen, en de lijder nooit over aanmerkelijke pijnen geklaagd had. Onderſcheidene middelen werden, zonder gevolg, gebezigd, en na een kort verblijf in het hospitaal, werd hij door deszelfs naastbeſtaanden weder t'huis gehaald. Maar, na verloop van weinige weken, ſtierf hij, ingevolge van eene ophooping van water in de herſenen. Het werd mij toegeſtaan, de lijkopening te bewerkſtelligen. Ik vond hier het gewrichtsvlies in de lijdende knie op de uitwendige oppervlakte gezond; maar daarentegen op de inwendige met eene ſtrookleurige, geleiachtige zelfſtandigheid overtrokken, die zoo innig met hetzelve verbonden was, dat die ſlechts met moeite daarvan kon afgeſcheiden worden. Het gewrichtsvlies was op die wijze, als het ware, met eene korst overtrokken, behalve op de kraakbeenige vlakten. De geleiachtige zelfſtandigheid was meestal, nagenoeg $\frac{1}{8}$ duim dik, maar op eenige punten in de nabijheid van de randen der kraakbeenderen nog veel dikker en ſtak zelfs in de gewrichtsholte aanmer-

kelijk vooruit. Op fommige weinige plaatfen, naar den rand der gewrichtsvlakte, begon het kraakbeen in verzwering over te gaan, en op andere punten was hetzelve geheel opgeflorpt: zoo dat het been geheel ontbloot was. Maar, naar de gewrichtsholte toe, was meestal eene onregelmatige in verzwering overgegane vlakte waar te nemen. Het overige gedeelte van het kraakbeen vond men gezond en in derzelver regelmatige verbinding met het been.

Het gewrichtsvlies zelf was nergens in het minst ontftoken, en in de zelfftandigheid, waarvan hetzelve overtrokken was, zag men eenige takken van vaten, die met derzelver eigen bloed mooi opgefpoten waren. Nogtans nam men flechts weinige, en, wel is waar, flechts op enkele plaatfen waar. Deze zelfftandigheid werd in derzelver uiterlijks geheel anders bevonden, dan ftrembare *lympha*, die men pleegt op de oppervlakte van ontftokene vliezen aan te treffen; en het is daarom, dat wij kunnen vooronderftellen, dat de uitftorting derzelve geenszins de uitkomst eener ontfteking, maar van eene andere ziekelijke werkzaamheid geweest is.

TWEEDE AFDEELING.

Over de verfchijnfelen van deze ziekte.

Gewoonlijk doet deze ziekte zulke voorwerpen aan, die

die even den volwasſenen ouderdom bereikt hebben, terwijl ik een enkel geval ſlechts ken, waarin dezelve in den middelbaren ouderdom zich opdeed. Intusſchen beſtaat er geene bepaalde oorzaak, waaraan wij de ziekte kunnen toeſchrijven; want ſoms vormt zij zich als gevolg van bij herhaling plaatsvindende ontſtekingachtige toevallen, en gelijkt zij, in dit opzigt, naar andere ziekten van dezelfde ſoort. Immers eene ontſteking kan knoestgezwellen in de longen, als ook *ſcirrheuſe* knobbels in de borst te weeg brengen. Die gevallen, waarbij ik, na de afzetting van het deel, de ziekteverſchijnſelen heb kunnen onderzoeken, leverden mij ſchier overal dezelfde beleediging van het geheele gewrichtsvlies op. Maar waarſchijnlijk zouden wij dit punt, waaruit de ziekteverandering voortkomt, kunnen opſporen, wanneer wij onze naſporing in een vroeger tijdperk konden bewerkſtelligen. Dit ſtemt trouwens overeen met datgene, hetwelk wij bij andere ziekten waarnemen, welke met deze, ten opzigte van derzelver geaardheid, ſtrooken; want ik vond bij een met deze ziekte behebt meisje, dat aan eene koorts overleed, de eene helft van het gewrichtsvlies in deszelfs maakſel veranderd, terwijl de andere nog volmaakt gezond was.

In den aanvang der ziekte neemt men eene geringe ſtijfheid en zwelling zonder pijn waar, zoodat daardoor ſlechts onbeduidende bezwaren veroorzaakt worden. Maar allengs verergeren deze verſchijnſelen, en wanneer het gewricht ſoms geſtadig eene zekere bewegelijkheid behoudt, zoo neemt die eindelijk bij

de

de meeste ziekten ſchier geheel af. De zwelling heeft, in derzelver vorm, eenige overeenſtemming, met diegene, welke men bij ontſtekingen van het gewrichtsvlies waarneemt; maar zij is minder regelmatig, nogtans weeker en meer elastiek en deelt aan de daarop gelegde hand het gevoel mede, alsof in het gewricht eene *maſſa* vocht bevat ware. Gebruikt men bij dit onderzoek ſlechts de eene hand, dan kan men ligt misleid worden, zelfs de meest geoefende heelkundige kan op die wijze op het denkbeeld geraken, dat in een of ander gezwel vocht vervat zij, zonder dat zulks inderdaad plaats vinde. Maar plaatst men eene hand op iedere zijde der zwelling, dan zal men zich overtuigen, dat geene vochtgolving, bij gevolg ook geen vocht, voorhanden is. De lijder ontwaart weinig of geen pijn, zoo lang zich nog geene ettergezwellen vormen, en de kraakbeenderen nog niet zweren. Intusſchen is de pijn ſoms in vele gevallen minder hevig, dan wanneer eene verzwering der kraakbeenderen de grondoorzaak der kwaal is; ſoms genezen de ettergezwellen veel ligter en geven eene geringere hoeveelheid etters, dan in gevallen van den laatſten aard. Maar omtrent dien tijd wordt de zieke door eene uitterende koorts aangerand, hij wordt mager, en valt meer en meer af, ten zij eene operatie hem van het zieke deel bevrijde.

Intusſchen beſtaat er evenwel zekere afwijking in den loop der ziekte. Gewoonlijk verloopen er een tot twee jaren, vóór zij derzelver laatſte tijdperk bereikt; ſomwijlen duurt zulks nog langer, en in an-

de-

dere gevallen blijft dezelve, gedurende verfcheidene maanden, in eenen pijnloozen toeftand, zonder dat men de geringfte verandering waarneemt. Immers op dezelfde wijze kunnen knoestgezwellen in de longen of *fcirrhus* in de borften in enkele gevallen, gedurende eenige maanden, ja zelfs één tot twee jaren lang, in eenen onveranderden toeftand voortduren.

De *diagnofis* der ziekte is zelden moeijelijk. De trapswijze toeneming der uitzetting en de ftijfheid van het gewricht zonder pijn, als ook de weeke veerkrachtige zwelling zonder vochtgolving, doen ons in de meeste gevallen, dezelve van alle andere ziektetoeftanden, waaraan de gewrichten onderhevig zijn, onderfcheiden.

Maar men kan deze ziekte ligtelijk met eene *chronifche* ontfteking van het gewrichtsvlies verwisfelen.

Vooreerst: Wanneer het gewrichtsvlies eene ziekelijke verandering van maakfel ondergaan heeft, dan vindt tevens eene bovenmatige affcheiding van vocht van deszelfs inwendige oppervlakte plaats; het gewricht wordt niet door *fynovia*, maar door een troebel weiachtig vocht, waarin vlokken van ftrembare *lympha* zwemmen, uitgezet en gefpannen. Hierdoor zal nu de zwelling dezelfde uitwendige verfchijnfelen opleveren, welke wij waarnemen, wanneer het gewrichtsvlies ontftoken is; maar de zwelling zal onder die geneeswijze niet wijken, die, in geval dezelve gewis ware, ontwijfelbaar verdwijnen zoude. Wanneer wij echter, deze omftandigheid in aanmerking nemende, naauwkeurig op den voorafge-

g-

ganen loop der ziekte letten, dan zij wij in ſtaat de ware natuur der ziekte te herkennen.

Ten tweeden. Wanneer het gewrichtsvlies verdikt is, en ſtrembare *lympha* in de gewrichtsholte, nadat de ontſteking bedaard is, uitgeſtort wordt, verkrijgt de zwelling ſomwijlen zulk eene gelijkheid met die, welke wij bij de onderhavige ziekte waarnemen: dat wij met de grootſte moeite, enkel en alleen door de aanwezige uitwendige teekenen en den toeſtand van het gewricht, een juist begrip daarvan verkrijgen. Intusſchen moet hier de heelkundige zijn oordeel het meest op het ziekteverhaal ſtaven, of, ten ware hij dit niet verkrijgen kon, afwachten, tot dat hij den loop der ziekte heeft waargenomen.

DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

Wanneer een deel van het ligchaam, ten gevolge der ontſteking, zwelt en ſtijf wordt, dan kan men zulks menigwerf nog opruimen; maar ik ken geen voorbeeld, waar een orgaan, bij verlies van deszelfs natuurlijk maakſel, ooit wederom herſteld zij geworden. Geneesheeren en heelkundigen hielden zich toch ſedert meerdere eeuwen daarmede bezig, eene geneeswijze voor knoestgezwellen in de longen en kanker in de borſten op te ſporen, maar al derzelver po-

pogingen, om dezelve te ontdekken, leverden eindelijk steeds het resultaat, dat deze ziekten ongeneeslijk zijn. Deze *analogie* moest ons derhalve niet de ijdele hoop doen voeden, een geneesmiddel voor deze ziekte van het gewrichtsvlies op te sporen, naardien de ondervinding leert, dat deze even zoo min geneeslijk is, als andere ziekten van dezelfde soort. Het zoude derhalve overbodig zijn mijne lezers door eene opsomming der verschillende middelen te vermoeijen, welke ik, of zelf gebezigd, of in gevallen van dien aard door andere heb zien toedienen, dewijl deze proeven gezamenlijk het even gemelde resultaat bevestigden. Door rust en koude omslagen kan men de voortgaande ziekte min of meer stuiten, zoo als men de ettering van *tuberculeuse* longen door van tijd tot tijd bewerkstelligde bloedontlastingen en eene zachte luchtgesteldheid in derzelver loop kan beperken. Waar aanmerkelijke pijn, ten gevolge van eene beginnende verzwering der kraakbeenderen, voorhanden is, hebben warme stovingen en breiomslagen eenige gunstige werking; maar ik ken geene geneeswijze, die *meer* kracht bezit, dan alleenlijk de ziekte in haren voortgang min of meer te beperken, en derzelver toevallen een weinig te verzachten. In alle gevallen, waarin ik dezen voortgang kon waarnemen, maakten de verzwering der kraakbeenderen, de vorming van ettergezwellen in de gewrichtsholte en de daaruit ontspruitende verstoring van de gezondheid des lijders EINDELIJK STEEDS de afzetting onvermijdelijk noodzakelijk, ten einde denzelven in het leven te houden. Het is, derhalve,

ve, in dit tijdperk de pligt van den heelkundigen, den lijder de kuntsbewerking aan te raden. In dit vroege tijdperk moet het aan diens keuze overgelaten worden, of hij met een nutteloos deel wil tobben, tot het gevorderde tijdperk der ziekte de afzetting van hetzelve onvermijdelijk vereischt, of dat hij zich aan deszelfs verlies eerder wil onderwerpen, dan tot wanneer de volstrekte noodzakelijkheid, van het te moeten verliezen, dáár zij (*).

(*) Welligt ware hier, bij den langzamen loop der ziekte, de krachtige en bij herhaling gebezigde aanwending van het gloeijend ijzer wel te regt aan te bevelen. In een mij, in 1820, voorgekomen geval (bij eenen kramer) heb ik nogtans ook dit magtige geneesmiddel te vergeefs gebezigd, en ben ik genoodzaakt geweest de dij af te zetten.

VIER-

VIERDE HOOFDSTUK.

OVER DE VERZWERING DER KRAAKBEENDEREN VAN DE GEWRICHTEN.

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

De kraakbeenderen der gewrichten (*) zijn van die, welke wij in andere organen vinden, in eenige wezenlijke punten verfchillende. De laatfte zijn rijker aan vaten en meer geneigd tot ontftekingen, die alsdan gewoonlijk met het uitftorten van beenftof eindigen. De kraakbeenderen der gewrichten, bij volwasfenen, hebben geene rood bloed voerende vaten; derzelver ontfteking komt niet vaak voor, en zoo ja, dan eindigt dezelve met verzwering en nooit met beenwording. Verzwering des kraakbeens kan een gevolg der ontfteking zijn, waarmede hetzelve in verband ftaat. Maar, in vele gevallen, zijn GEENE DUI-

DE-

(*) Zie MECKEL, *Handbuch der menschlichen Anatomie*, B. I. *Halle* en *Berlin* 1815, f. 424 enz. en BICHAT, l. c. Tom. II. pag. 230. Bij den eerften vinden wij ook de letterkunde, fcheikundige ontleding, enz.

DELIJKE SPOREN van eene voorafgegane ontſtekingachtige werkzaamheid noch in het eene noch in het andere deel voorhanden, en de ontſteking, die later plaats vindt, ſchijnt eerder het *proces* der verzwering te vergezellen, dan de oorzaak te bevatten. De verzwering der weeke deelen ſchijnt GEWOONLIJK, of, zoo ver mij bekend is, STEEDS met eene afſcheiding van etter verbonden te zijn; maar bij de kraakbeenderen der gewrichten ſchijnt eene andere verhouding plaats te vinden. Ettering toch vindt zeldzaam bij dezelve plaats, omdat de in verzwering overgegane vlek klein is, en de ziekte vaak zulk eenen voortgang heeft, dat daardoor beenbederf op eene aanmerkelijke vlakte te weeg gebragt wordt, zonder dat zich etter in het gewricht vormt. Trouwens deze omſtandigheid verdient wel in aanmerking te worden genomen. Men erkent algemeen, dat de ettering zonder verzwering kan beſtaan, en het ſchijnt dat in dit geval verzwering, zonder vorming van etter, kan plaats vinden (*).

In

(*) Dat een *proces* van verzwering, zonder etterwording, kan plaats vinden, en omgekeerd etterwording zonder verzwering, ſchijnt eene uitgemaakte zaak te wezen, maar dat verzwering zonder voorafgegane of haar vergezellende ontſteking kan beſtaan, zulks wordt niet algemeen aangenomen. Terwijl eenigen beweren, dat dus *nooit* een ontſtekingachtige toeſtand van het kraakbeen is waargenomen geworden, en men niet weet, of dezelve vatbaar is voor zulke ziekelijke werkzaamheid; (b. v. RUSSEL, l. c. p. 171) kunnen anderen het *proces* van eene *ulcerative* opſlorping zonder eenen ſle-

pen-

In de door mij verhaalde waarnemingen, was de verzwering der kraakbeenderen in de zieke gewrichten eene *fecundaire* ziekte, een gevolg van eene ziekelijke werkzaamheid, die in de naburige weeke deelen zich ontwikkeld had; maar er beftaan ook andere gevallen, en die zijn wel niet zeldzaam, waarin de verzwering der kraakbeenderen der gewrichten als eene *primaire* ziekte beftaat.

Wanneer de verzwering der kraakbeenderen in de oppervlakkig liggende gewrichten voorkomt, dan vormt zich eene onder den naam van „*witte zwelling*" bekende ziekte.

De gevallen, welke zich mij hebben opgedaan, doen mij vooronderftellen, dat zulks de ziekte is, aan welke door de fchrijvers de verfchillende namen „*morbus coxarius*, *ziekte van het heupgewricht*; („*Difeafe of the hip*,") *fcrophuleus heupgewricht*, *klierachtig bederf van het heupgewricht*," (*) gegeven is.

Men

penden ontftekingachtigen toeftand niet begrijpen. (Zie *Edinb. Med. Chirurg. Journal*, Julij 1819, p. 442, 443). Daarentegen zegt MECKEL, l. c. Bd. I. f. 434: „Meestal gaat echter de ontfteking (der kraakbeenderen) in verzwering over, maar nogtans met die merkwaardige omftandigheid, dat *dezelve niet noodzakelijk met ettervorming fchijnt verbonden te zijn.*

(*) Meerdere *fynonyma*, als: „*morbus articuli femoris; caries feu abcesfus coxae; coxalgia; claudicatio fpontanea; luxatio femoris confecutiva, lenta, fecundaria, fpontanea, a morbo feu ex caufis internis, freiwilliges Hinken der Kinder; ontwrichting van het dijbeen*, enz. vinden wij in RUST's *Arthrokakologie. Wien* 1817.

Men heeft ten minste dien naam aan de onderhavige ziekte, bij voorkeur, toegevoegd, hoewel men waarschijnlijk ook andere ziekelijke toestanden daarmede heeft verwisseld.

EEN EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

Bij het onderzoek van een lijk, dat op de snijkamer (*windmill-street*) was gebragt geworden, waren de kraakbeenderen, in beide heup- en elleboog-, als ook in het eene kniegewricht in eenen ziekelijken toestand. De kraakbeenderen van die gewrichten waren, op sommige plaatsen, door verzwering geheel verdorven en de *carieuse* oppervlakten der beenderen ontbloot. Maar op andere plaatsen was het kraakbeen niet geheel opgeslorpt, en had het aanzien van vezelen verkregen, die aan het eene einde met het been in verband stonden, maar daarentegen, naar de gewrichtsholte toe, los waren, en geene zijdelingsche verbinding met elkander hadden. Ook waren de tusschen de wervelen zich bevindende kraakbeenderen, ter plaatse waar zij de ligchamen van eenige ruggewervelen verbinden, in eenen ziekelijken toestand bevonden geworden. Zij hadden, naar de oppervlakte toe, al nog het gewone aanzien van *concentrische* plaatjes, maar in het middelpunt, in plaats van eene witte halfvloeibare zelfstandigheid, zoo als zulks gewoonlijk is, eene bruine kleur en een vast, eenigzins korrelig maaksel, dat uit verschillende deelen bestond, die slechts door eene ligte

vast-

vasthechting met elkander verbonden waren. De banden, de gewrichtsvliezen en de beenderen waren allen in den natuurlijken toeſtand, met deze uitzondering nogtans, dat de laatſte hier en daar, ten gevolge der opſlorping van het kraakbeen, in bederf overgegaan waren, zonder dat dit beenbederf van etterwording vergezeld was. In dit geval ſcheen de oorſprong der kwaal in eenen ziekelijken toeſtand der kraakbeenderen, met eene daarop volgende verzwering, gelegen geweest te zijn. Dit, intusſchen, bewijst, dat, bij daartoe aanwezige vatbaarheid, de verderving der kraakbeenderen aan verſchillende gewrichten te gelijk kan plaats grijpen.

Ik heb, in vele andere gevallen, hetzelfde waargenomen, en geloof, dat de verandering van het kraakbeen in een week vezelachtig maakſel zeer dikwerf, hoewel niet altijd, de verzwering voorafgaat.

Bij eene vrouw, die acht dagen na eene hevige kneuzing van het heupgewricht overleed, vond men het kraakbeen aan het dijbeenhoofd op ſommige plaatſen volkomen opgeſlorpt; bij andere weder had hetzelve een vezelachtig, hier boven reeds aangeſtipt, aanzien. Dezelfde omſtandigheid heb ik in andere gevallen waargenomen, waar hetzelve ſoms met eene plaatſelijke ſchending zamenhing, maar ſoms zonder die plaats vond.

TWEE EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

Een knaap van 10 jaren werd wegens eene ziekte

van deszelfs linkerheupgewricht, in April 1809, in het meer gemeld hospitaal opgenomen. Men vond dat de *nates* verdwenen en vlak geworden waren. Hij klaagde over pijn in de heup en de knie, terwijl een groot ettergezwel ontftaan was, dat aan de uitwendige zijde van de bovendij eene opzwelling veroorzaakte. Men plaatfte achter den *trochanter major*, door bijtende middelen, eene fontenel, maar naauwelijks had de lijder eene maand in het hospitaal gelegen, of de huid boven het ettergezwel geraakte in ontfteking. Ik opende hetzelve met de lancet en ontlastte ongeveer eene halve pint etter. Door het aanklevings-*proces* ging deze opening weldra toe, maar binnen weinige dagen had zich wederom etter in het gezwel opgehoopt, hetzelve was grooter en meer gefpannen, dan hetzelve te voren geweest was. Het deel werd korter, het ettergezwel brak naar buiten open; er kwamen verfchijnfelen van eene uitterende koorts bij, en de lijder overleed op den 21ften October.

Bij de lijkopening, vond men, dat het ettergezwel met de holte van het linker heupgewricht in verband ftond. De beursband en het gewrichtsvlies kon men van de overige weeke deelen, welke de wanden van het ettergezwel vormden, niet onderfcheiden. Van het *ligamentum teres* en de kraakbeenige bekleedfelen der het gewricht vormende beenderen was geen fpoor meer te vinden, het dijbeenhoofd was door beenbederf de helft kleiner geworden dan in den natuurlijken toeftand, waardoor de heupkom dieper en wijder werd, dan gewoonlijk. Aan het achterfte

ge-

gedeelte, was de rand van de heupkom, in eenen grooten omvang, opgeſlorpt, en het dijbeenhoofd uit deszelfs gewrichtsholte naar voren getrokken, zóó dat hetzelve thans op den rug van het zitbeen rustte.

Gedurende het leven van den jongeling, had men geene andere ziekte kunnen vermoeden. Immers had hij ooit over pijn in de regterheup geklaagd, dan was zulks door de hevigere ziekte op de tegenovergeſtelde zijde aan de oplettendheid ontgaan. Als ik echter nu toevallig in het regterheup-gewricht ſneed, vond ik, dat het kraakbeenig bekleedſel van het dijbeenhoofd, genoegzaam een derde gedeelte van deszelfs omvang, door opſlorping was afgenomen, en dat de nu ontbloote beenoppervlakte met eene dunne laag van geſtremde *lympha* overtrokken was. Het kraakbeenig bekleedſel van de heupkom, als mede alle weeke deelen, die tot het gewricht behooren, waren volmaakt gezond, en de beenderen hadden derzelver maakſel en hardheid gehouden.

DRIE EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

Een meisje van zeven jaren werd, wegens eene ziekte van het linkerheupgewricht, in Mei 1809, in het *St. George*-hospitaal opgenomen. Zij gevoelde pijn in de knie; het deel was korter, dan het wezen moest, en de *nates* waren verdwenen en vlak geworden. Men maakte met helſteen eene fontenel achter den *trochanter major*. Spoedig na de komst van de lijderes in het hospitaal brak een et-

tergezwel, in de nabijheid van de *crista ossis ilei*, open, en, wel is waar, met eenige beterschap der ziekte van het heupgewricht; maar het meisje stierf nogtans, op den eersten Augustus, aan eene onverwachts ontstane roos.

Bij de ontleding van het lijk vond men de *glutaei* van de linkerzijde verteerd en donker van kleur. Van de uitwendige opening van het ettergezwel strekte zich door de weeke deelen een *fistuleus* kanaal uit, dat door eene, in verzwering overgegane, opening aan den rand van de gewrichtsholte met het heupgewricht in verband stond.

Op de oppervlakte van de heupkom was geen spoor van kraakbeen teruggebleven. Het ontblootte been was *carieus* en donker van kleur, en de holte van de heupkom wijder en dieper dan gewoonlijk. Aan het hoofd van het dijbeen was het kraakbeen voor het grootste gedeelte verdorven, en de daarvan overgeblevene kleine deeltjes konden van het been ligtelijk afgescheiden worden. Trouwens zulks is niet zeldzaam, wanneer het kraakbeen in eene verzwering dreigt over te gaan.

De beursband was een weinig dikker, dan in den gezonden toestand en naauwkeuriger met de omgevende deelen verbonden. Van het *ligamentum teres* was echter geen spoor meer te vinden.

Tusschen het dijbeenhoofd en de gewrichtsholte lag aan de voorste zijde van het gewricht eene *organische* weeke zelfstandigheid, die naar diegene, welke wij bij vergroeijingen aantreffen, geleek, en daarachter had

zich

zich een donkere etter opgehoopt. In deze beide omſtandigheden was het gelegen, dat het dijbeenhoofd zich van het ongenaamde been had losgemaakt, naar buiten gedreven en door de werking der ſpieren zoodanig was opgetrokken geworden, dat hetzelve op het bovenſte gedeelte van den beenigen rand van de heupkom rustte. Het gewrichtsvlies had, wel is waar, eene donkere kleur, maar was, voor het overige, geheel natuurlijk.

Bij het onderzoek van het heupgewricht der andere zijde, vond ik, dat de weeke deelen buiten het gewricht, de beursband, het gewrichtsvlies en de vet-*maſſa* van het gewricht, niet ziekelijk uitzagen. De gewrichtsholte onthield omtrent ééne *drachma* donkeren etter. Aan de oppervlakte van de heupkom was genoegzaam een derde gedeelte van het kraakbeen opgeſlorpt, en het ontbloote been had op de meeste plaatſen eene gelijkmatig gedrongene oppervlakte; alleenlijk twee punten waren door een ſlechts oppervlakkig beenbederf aangerand geworden. Op ſommige plaatſen had het kraakbeen aan het dijbeenhoofd een vezelachtig aanzien; dan weder was hetzelve op andere plaatſen volkomen opgeſlorpt en de, door beenbederf aangerande, oppervlakte van het been, lag bloot; maar op de overige deelen was het laatſte gezond. Het *ligamentum teres* kon men met een geringe kracht verſcheuren, en waarſchijnlijk wel daardoor, omdat het kraakbeen rondom deszelfs aanhechting aan de heupkom verdorven was geworden. De beenderen in de nabijheid van de *carieuſe* vlakten van het linkerheupgewricht

waren donkerder van kleur dan gewoonlijk; maar aan die van het andere heupgewricht kon men niets van dien aard zien, en vond men dezelve in alle opzigten in eenen volkomen natuurlijken toeſtand.

VIER EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

John catnack, 44 jaren oud, werd den 29ſten September 1813 in het *St. George*-hospitaal opgenomen. Hij klaagde over pijn in het regterbeen, die zich van de heup tot aan de knie uitſtrekte en veel naar *rheumatieke* pijn zweemde. Hij dacht dezelve aan eene verkoudheid te moeten toeſchrijven, welke hij, omtrent ééne maand vóór zijne komst in het hospitaal, gevat had. Maar, hij leed tevens aan bezwaren in den onderbuik, waaronder hij den 4den December bezweek. In het lijk vond men nergens ziekteverſchijnſelen, uitgezonderd aan het regterheupgewricht. Beursband en gewrichtsvlies bevonden zich in eenen gezonden toeſtand. Het kraakbeenige bekleedſel op den bodem van de heupkom, als ook het dijbeenhoofd, waren, omtrent tot op de helft, door verzwering verdorven, en de in verzwering overgegane vlakte van het been had ik ontbloot voor mij liggen. De ronde band (*ligament. teres*) kon men ligt van een ſcheuren, omdat de verzwering zich tot aan dit punt, waar dezelve zich aan de heupkom vasthecht, had uitgeſtrekt. De beenderen hadden derzelver regelmatig maakſel en gewone hardheid. In het gewricht was geen etter,

ter, en men zag, dat de in verzwering overgegane oppervlakte van de heupkom met die van het dijbeen in verband ſtond, naardien deze beide vlakten bij de ligging, waarin zich de lijder, ſedert zijne komst in het hospitaal, bevonden had, met elkander in aanraking geweest waren.

VIJF EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

William bridges, 21 jaren oud, werd den 28ſten November 1810 in het *St. George*-hospitaal opgenomen. Hij gaf van den loop zijner ziekte het volgende verſlag: In Mei van hetzelfde jaar ontwaarde hij eerst pijn in de regterknie, die bij het gaan toenam, en na vier weken tijds zoo hevig werd, dat hij het bed moest houden. In de heup was de pijn gering, maar in de knie zoo hevig, dat hij niet ſlapen kòn. Er vormde zich een ettergezwel, dat in September daarna aan de inwendige zijde van de dij doorbrak.

Bij zijne komst in het hospitaal, waren de billen verdwenen en vlak geworden. Het lijdende deel was 1½ duim langer, dan het gezonde. Aan het achterſte gedeelte van de dij bevond zich een groot ettergezwel; de lijder was aanmerkelijk afgevallen en van eene uitterende koorts aangetast. Achter den *trochanter major osſis femoris* werd met een bijtend middel eene fontenel gelegd, en ſpoedig daarna eene tweede aan den voorſten rand van den *tenſor fasciae latae*. Onder deze geneeswijze gevoelde de

lij-

lijder eenigen tijd aanmerkelijke verligting; maar er ontſtonden meerdere ettergezwellen, die op onderſcheidene plaatſen losgebarsten waren. Hij werd van zijne pijnen bevrijd, en won wederom krachten, terwijl de uitterende koorts verdwenen was; de ettering uit de ettergezwellen verminderde aanmerkelijk, en het deel was nu korter, dan het gezonde. Zijne beterſchap duurde tot in Februarij 1811 voort; maar toen begonnen zich de voorvermelde kwade verſchijnſelen wederom te vertoonen, tevens van eenen onophoudelijken buikloop en verſmeltende zweetingen vergezeld. Hij overleed den 26ſten Maart 1811.

Bij de lijkopening vond men de *glutaei* afgevallen en ingekrompen, op meerdere plaatſen derzelver maakſel, door de ettergezwellen, die met de gewrichtsholte, door twee zwerende openingen in verband ſtonden, en waarvan eene zich aan het voorſte en de andere aan het achterſte gedeelte bevond, ontaard. De ettergezwellen vormden meerdere pijpzweren in de nabijheid van het gewricht, en de beursband was, dien te gevolg, met de weeke deelen vergroeid, en, als het ware, daarmede verſmolten. In het gewricht bevond zich eene ettervormige zelfſtandigheid, het gewrichtsvlies was donkerder, voor het overige echter had hetzelve deszelfs gewoon aanzien. Van den ronden band vond men geen ſpoor. De kraakbeenderen waren overal opgeſlorpt, en de ontblootte beenderen in bederf overgegaan (*carieus*). Het dijbeenhoofd was tot op ⅔ van zijne gewone grootte teruggebragt, en de heupkom, bijna in dezelfde verhouding, dieper en wijder geworden. Op

den

den grond van dezelve bevond zich eene zwerende opening, die juist groot genoeg was, om eene gewone *sonde* door te laten, en met een ettergezwel in het bekken in verband ſtond. De *carieuſe* beenvlakten hadden dezelfde donkere kleur en denzelfden kwaden reuk, als bij andere gevallen van *caries*, maar, voor het overige, van gezonde beenderen weinig onderſcheiden.

ZES EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

Jemima holloway, omtrent 23 jaren oud, werd wegens eene ziekte van de regterheup, den 30ſten Maart 1814 in het meergemeld hospitaal opgenomen. Zij had, bij nader onderzoek, in de nabijheid van het heupgewricht, een groot ettergezwel, de *nates* waren afgevallen en vlak geworden. Zoo als zij verhaalde, had de ziekte reeds eenige jaren geduurd. Zij ſtierf den 6den Junij.

Bij de lijkopening vond men, dat de *glutaei* afgevallen en vlak waren geworden, en dat dezelve eene bleeke kleur hadden aangenomen.

In de *nates* ondekte men een groot ettergezwel, dat door eene opening in het achterſte gedeelte van den beursband en het gewrichtsvlies met het heupgewricht in verband ſtond. Voor het overige waren beursband en gewrichtsvlies volkomen gezond.

De kraakbeenige bekleedſelen van het dijbeenhoofd en van den bodem der heupkom, waren door verzwering verdorven. De verzwering had zich zoodanig over

over de beenderen verſpreid, dat het dijbeenhoofd niet meer dan den halven omvang van zijne gewone grootte verkregen had, de heupkom, daarentegen, dubbeld zoo groot was geworden. De beenderen hadden derzelver natuurlijk maakſel en gewone hardheid niet verloren. In den bodem der heupkom bevond zich eene in verzwering overgegane opening, die met de inwendige zijde des bekkens in verband ſtond.

Ik kon, behalve van deze voorafgaande gevallen, van nog onderſcheidene anderen het gevolg der lijkopeningen mededeelen, waarin het heupgewricht door dezelfde ziekte aangetast was geworden. Maar, om daardoor de oplettendheid mijner lezers niet te vermoeijen, zal het toereikende zijn, het volgende aan te ſtippen.

Vooreerst: Dat in het meest gevorderde tijdperk der ziekte, geen deel, dat het gewricht vormt, zijn natuurlijk maakſel houdt. De weeke deelen verliezen zich in eene verwarde *masſa.* Het dijbeenhoofd wordt ſoms geheel vernield, en alleenlijk de hals of een gedeelte daarvan blijft terug. De uitſtekende rand van de heupkom wordt vaak geheel opgeſlorpt, zoo, dat, in plaats van eene holte, eene breede *carieuſe* oppervlakte van het ongenaamde been voor ons ligt. In enkele gevallen vinden wij een ſtuk van het *carieuſe* been verſtorven, en op het punt van zich te *exfolieren*, of het heeft in de gewrichtsholte zulks reeds volbragt.

Ten tweeden: Dat indien wij, om het even, in welk

welk tijdperk der ziekte, een onderzoek bewerkstelligen, wij steeds de kraakbeenderen in eenen toestand van verzwering zullen aantreffen; maar de ziektetoestand der weeke deelen en beenderen is zeer onderscheiden, en wijkt niet zeer van den gezonden toestand af, behalve in het laatste tijdperk van de ziekte.

Volgens deze omstandigheden en de verschijnselen bij vele der medegedeelde waarnemingen, waarin de ziekte, in derzelver eerste tijdperk, en alleenlijk zich tot de kraakbeenige bekleedselen scheen te beperken, hebben wij te regt, de slotsom getrokken, dat in de gewone gevallen der *caries* van het heupgewricht, het kraakbeen het eerst aangetast wordt (*).

Over

(*) De groote verscheidenheid van vroegere en latere beschouwingen van het wezen der *coxalgia*, vinden wij in RUST, t. a. p. §. 11. het volledigst aangegeven. Hetzelfde gevoelen, dat vóór B. reeds andere voortreffelijke Schrijvers gekoesterd hebben, (onder anderen ALBERS vroeger) (†), dat de geaardheid van deze ziekte in een lijden

des

(†) ALBERS koesterde aanvankelijk, wel is waar, dit gevoelen; maar de lijkopening van een, in het eerste tijdperk der ziekte, overleden kind, benevens de leerzame proeven van DÖRNER (*) overtuigden hem, dat de kraakbeenderen dan eerst ontstoken werden, bijaldien dezelve, door de verstorende aandoeningen van gestremde *lympha* en eenen *ichoreusen* etter, in eene celwijsachtige *massa* veranderd werden. RUSSEL (†) vond, bij de *gonalgia*, de kraakbeenderen van de gewrichten, in het eerste tijdperk, nooit ontstoken.

(*) C. F. DÖRNER, *de gravioribus quibusdam cartilaginum mutationibus*. Tubing, 1798, 8°.

(†) *Treatise on the morbid affections of the Kneejoint. Edinb.* 1802, p. 223. DE VERT.

Over den loop der ziekte kan men flechts het volgende bepalen :

(1

des kraakbeens (ontfteking, opzwelling, enz). gelegen is, tracht RUST te wederleggen, en ftaaft zijne, bij ons algemeen bekende, meening op de talrijkfte waarnemingen (*). Ik kan mij niet aanmatigen, om over een, zoo veelvuldig, beredeneerd onderwerp, mijne, op ziektekundige gronden geftaafde, begrippen hier mede te deelen, noewel ik geloof, dat tijd en latere waarnemingen kunnen bevestigen, dat in enkele gevallen het kraakbeen *primair*, en, in andere weder, echter wel is waar, meestal het *periosteum internum* aangedaan wordt. (volgens RUST). Eene zorgvuldige waarneming der verfchijnfelen zoude ons in ftaat kunnen ftellen, om beide fpeelfoorten van deze ziekte te onderfcheiden.

(*) RUST is van gevoelen, dat juist in de ziekelijke verandering van het bovenfte eind des dijbeens, de oorfpronkelijke ziekte verborgen is, en dat de ziekteverfchijnfelen van de overige deelen van het gewricht, als gevolgen van de vroeger aanwezige oorfpronkelijke ziekte moeten befchouwd worden. Deze oorfpronkelijke ziekte is in derzelver eerfte tijkperk *zuiver dynamisch*, en wordt eerst, in derzelver verder beloop, eene *organifche* beenziekte, die uitfluitend HARE EERSTE ZITPLAATS IN HET GEWRICHTSHOOFD DER BEENDEREN HEEFT, HIER EENE ONTSTEKING VAN HET *periosteum internum*, *tela medullaris Blumenbachii*, TE WEEG BRENGT, EN EENE *caries profunda centralis* TEN GEVOLGE HEEFT. Deze breidt zich naar de oppervlakte uit, en doet, bij derzelver voortgang, niet alleen de gewrichtshoofden van binnen uit ontaarden, loswordeu en verftoren; maar fleept ook de nabijgelegene weeke en harde deelen in het bederf. Ten gevolge van de vergrooting van het gewrichtshoofd door *carieufe* loswording, ontftaat nu deszelfs ONTWRICHTING, een der altijd aanwezige verfchijnfelen.

DE VERT.

1) Er ontſtaat een verzwerings-*proces* in de kraakbeenderen, en, wel is waar, gewoonlijk eerst in die van de heupkom, en daarna in datgene van het dijbeenhoofd. Maar ſoms begint hetzelve in beide te gelijker tijd.

2) De verzwering verbreidt zich over de beenderen, die nu in bederf overgaan. Trouwens hierbij wordt het dijbeenhoofd kleiner, en daarentegen de heupkom dieper en wijder.

3) Er ontſtaat in het gewricht een ettergezwel, dat zich, na eenigen tijd, door verzwering, eenen weg door het gewrichtsvlies en den beursband baant, en in de dijſpieren of de billen, ja zelfs, door den bodem der heupkom in het bekken opent. De Heer Astley Cooper heeft mij twee *præparaten* getoond, waarbij het ettergezwel in den endeldarm was opengebroken.

4) Ten gevolge van het ettergezwel worden de gewrichtsvliezen en de beursband ontſtoken en verdikt. Het maakſel der ſpieren wordt verandert. Er vormen zich op verſchillende punten pijpzweren, en eindelijk vereenigen zich alle weeke deelen in eene verwarde *masſa*, die de gedaante van de wanden eens gewoon ettergezwels aannemen.

Immers bij zulk een betoog, zal men wel ontwaren, dat ik hier geenszins de ſtelling zoude willen verdedigen, dat het heupgewricht niet ook aan andere ziektetoeſtanden onderworpen ware. Eene ziekte toch, die haren oorſprong in de beenderen of weeke deelen genomen heeft, kan eindelijk eene ontaarding der kraakbeenige bekleedſelen in dit gewricht, als

 in

in de andere, veroorzaken; maar dit *resultaat* blijft nogtans, dat bij de gewone ziekten van het heupgewricht, in die namelijk, welke een schrander heelmeester, in een bijzonder werk over dit onderwerp, de „*scrophuleuse* CARIES *van het heupgewricht*," genoemd heeft, de verzwering der kraakbeenderen de oorspronkelijke ziekte is, en dat de overige deelen in en rondom het gewricht slechts *secundair* aangetast worden (*).

Daar de ziekten van het heupgewricht, uit hoofde van derzelver bijzondere ligging en verbinding inzonderheid ernstige gevolgen na zich slepen, geloof ik te mogen verwachten, dat men het voorafgegane tafereel derzelve niet te breedvoerig zal aanzien, en zulks des te meer, omdat het op die wijze zal onnoodig zijn, de beschrijving der verzwering der kraakbeenderen van andere gewrichten wijdloopig te betoogen, naardien de loop der ziekte dezelfde is, als bij het heupgewricht, bijaldien wij daarbij op de verscheidenheid van maaksel en ligging dier deelen behoorlijk letten.

ZEVEN EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

DAVID MARTIN, 26 jaren oud, werd den 25sten Ju-

(*) Dit werk is getiteld: „*Observations on the Disease of the Hip-joint; to which are added some Remarks on white Swelling of the knee, the caries of the joint of the wrist, etc. by the late* EDWARD FORD; the 2 d. *Edition published with notes by* THOM. COPELAND Lond. 1810 8°. „*Disease of the Hipjoint*" Dus wordt deze ziekte schier algemeen in *Engeland* genoemd.

Julij 1810 wegens eene ziekte van de regterknie in het meergemeld hospitaal opgenomen. Volgens zijn verhaal moest hij dezelve aan eenen ſtoot toeſchrijven, welke hij, eenige jaren geleden, gekregen had; maar eerst ſedert de laatſte 6 maanden waren alle verſchijnſelen toegenomen. Tijdens zijne komst ſcheen de knie zeer opgezwollen te zijn, bij nader onderzoek echter, was zulks meer aan eene vermagering der ſpieren, dan wel aan eene opzetting van het gewricht zelve toeteſchrijven. Het been ſtond geheel of ten minſten grootendeels onbewegelijk in half gebogene rigting, en de *condyli osſis femoris* ſtaken boven het hoofd der *tibia* uit, en de lijder klaagde over eene, inzonderheid, gedurende den nacht, heviger wordende pijn. Met een bijtend middel werd op weerszijde der knieſchijf eene fontenel gelegd; maar de verſchijnſelen verminderden niet, en aan de buitenvlakte van het gewricht brak een ettergezwel door, waaruit zich eene groote hoeveelheid etter ontlastte.

Intusſchen ontwaarde de lijder ſpoedig na zijne komst in het hospitaal, voor het eerst, in de andere knie hevige pijnen, nogtans zonder opzwelling noch de minſte verandering van den vorm des gewrichts. Ook liet zich de onderdij vrij en ongehinderd aan de bovendij buigen en uitſtrekken; zelfs gedurende de aanwezigheid der pijnen, vertoonde zich geene opzwelling.

In het begin van September werd de lijder toevallig van belroos aangetast; er vormden zich op verſchillende plaatſen van de onder- en bovendij etterge-

zwellen, zijne krachten werden allengs uitgeput en hij ſtierf den 7den November.

Bij de ontleding van het lijk vond men, dat de regter onderdij zoo gebogen was, dat dezelve met de bovendij eenen regten hoek vormde. Door de werkzaamheid der buigende ſpieren was het hoofd der *tibia* naar de knieholte opgetrokken, zoodat de dijbeenhoofden buitengemeen uitſtaken. De zij-banden waren natuurlijk; maar van de kruisbanden en halvemaanſche kraakbeenderen was niets teruggebleven; niet minder was zulks het geval met de kraakbeenderen van de *tibia*, als ook die van het dijbeen en de knieſchijf. De beenderen waren op derzelver ontblootte vlakten *carieus*, maar voor het overige niet ziekelijk aangedaan. Het gewrichtsvlies was ook niet aangetast, behalve op die plaatſen, waar hetzelve zich aan de beenderen hecht, en hier of daar op deszelfs oppervlakte geſtremde *lympha* uitgeſtort had.

De linkerknie had ten opzigte van derzelver vorm en grootte een natuurlijk aanzien, en de onderdij kon volkomen uitgeſtrekt en gebogen worden. De banden en het gewrichtsvlies vond men in eenen volkomen gezonden toeſtand; maar een derde gedeelte der kraakbeenige bekleedſelen der *tibia* en *osſis femoris* was door verzwering verdorven. Trouwens beperkte zich dezelve inzonderheid, echter niet uitſluitend, tot de oppervlakte van het vlies. Het kraakbeen der knieſchijf en de halvemaanſche kraakbeenderen waren ongeſchonden, en op ſommige plaatſen ongemeen

meen week. De beenderen waren gezond en in het gewricht geen etter of eenig ander vocht vervat.

In dit geval, waarin de verzwering der kraakbeenige bekleedſelen klaarblijkelijk de oorſpronkelijke ziekte was, verklaart ons de lijkopening, al ware ook niet van alle, nogtans ten minſte van vele gevallen, de geaardheid der ſoort van witte zwelling (*white ſwelling*), welke door ſommige ſchrijvers is beſchreven geworden, als bij welke eene hevige, langdurige pijn in het gewricht voorhanden is, zonder te gelijker tijd van merkbare opzwelling vergezeld te zijn.

ACHT EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

William bowles, 18 jaren oud, werd den 1ſten December 1810 in hetzelfde hospitaal opgenomen en verhaalde: dat hij vóór 11 maanden zulke hevige pijn in zijne knie had gekregen, dat hem dezelve van zijne nachtrust beroofde. Intusſchen had hij zes weken na dien tijd voor het eerst bemerkt, dat het gewricht gezwollen was. Onder de behandeling van eenen geneesheer, wiens hulp hij inriep, waren bij eene volkomene rust, de pijn en zwelling in zoo verre bedaard, dat hij wederom kon gaan. Maar in de volgende maand van September, na tot zijne gewone bezigheden te zijn teruggekeerd, en het gewricht aanmerkelijk ingeſpannen te hebben, waren de pijn en de zwelling wederom terug gekeerd.

Trouwens thans, tijdens zijne komst in het hospitaal, was de lijdende knie omtrent anderhalven duim dikker dan de gezonde, en de zwelling had den vorm van de gewrichtseinden der beenderen. De onderdij bevond zich in eene halve buiging, en, iedere poging, om dezelve te bewegen, vermeerderde flechts de pijnen, die geftadig hevig, maar inzonderheid des nachts in zoo hoogen graad aanwezig waren, dat de lijder niet kon flapen. Weldra na zijne komst vertoonde zich een ettergezwel aan de uitwendige zijde van de knie, dat in het begin van de maand van Februarij openbrak, en waaruit zich eene groote hoeveelheid etter ontlastte. Men vond het grootfte gedeelte van de kraakbeenige bekleedfelen der *tibia*, van het *os femoris* en der *patella* door verzwering aangetast, en de daardoor ontblootte beenderen *carieus*; op fommige plaatfen waren dezelve met eene laag van geftremde *lympha* bedekt, maar voor het overige gezond. Van de halvemaansvormige kraakbeenderen was fchier geen fpoor te ontdekken. Het gewricht onthield etter, en het ettergezwel in deszelfs holte had zich tot de uitwendige deelen door eene in verzwering overgegane opening in het gewrichtsvlies eenen weg gebaand. Het laatfte was voor het overige gezond, met uitzondering van eenige plaatfen, op welker oppervlakte een overtrekfel van geftremde *lympha* lag, dat klaarblijkelijk eerst voor korten tijd zich uitgeftort had.

De uitwendige zij-band was door het ettergezwel aangetast, maar de overige banden waren onbefchadigd gebleven.

De

De in eenen toeſtand van verzwering zich bevindende kraakbeenderen, door de lijkopening opgeſpoord, was in het onderhavige geval de oorſpronkelijke ziekte, en aan het gewrichtsvlies was verder niets ziekelijks waar te nemen, dan datgene, hetwelk als gevolg der ettervorming in het gewricht en der doorbraak van het ettergezwel naar buiten te zien was. In die gevallen echter, waarin de ontſteking van dit vlies de oorſpronkelijke ziekte is, ontſtaat meesal binnen weinige uren, maar ſteeds binnen 2—3 dagen, na derzelver aanwezigheid, opzwelling. Maar daarentegen verzekerde de lijder in dit geval telkens op de aan hem gerigte vragen, dat hij zes weken te voren hevige pijnen had moeten uithouden, vóór dat hij eenige opzwelling van het gewricht beſpeurd had. Trouwens uit al die omſtandigheden laat zich opmaken, dat zoo wel in het onderhavige geval als in het voorafgegane de ziekte oorſpronkelijk in het kraakbeen verborgen was, en dat de ziekteverſchijnſelen, welke men aan de weeke deelen waarnam, gevolgen van de vorming des ettergezwels in het gewricht waren.

Dezelfde uitkomst leveren ook de beide thans volgende gevallen.

NEGEN EN TWINTIGSTE WAARNEMING.

MARY ANDERSON. 28 jaren oud, werd den 6den April 1815 in het meergemelde hospitaal opgenomen.

Zij klaagde over hevige pijnen in de regterknie, die vooral des nachts zoodanig toenamen, dat de nachtrust daardoor zeer geſtoord werd; maar inzonderheid aan het hoofd der *tibia* was zij het allerhevigst. Aan het gewricht ontwaarde men eene geringe opzwelling, die den vorm van de gewrichtseinden der beenderen had, en niet de minſte vochtgolving te kennen gaf. Het been liet zich aan de boven-dij bewegen, maar de minſte beweging deed de pijn vermeerderen.

Over den oorſprong en voorafgeganen loop der ziekte kon men nogtans, met zekerheid, niets opſporen, dan het volgende: Dat de lijderes, gedurende zes jaren, pijn in de regterknie gehad had, die ſoms gering, en, in den eerſten tijd, van geene zwelling was vergezeld geweest. Nogtans, na hare komst in het hospitaal, werd ter wederzijde van de knieſchijf, met een bijtend middel, eene fontenel gelegd, waarna den 9den April de pijnen aanmerkelijk verminderd waren. Door bij herhaling gebezigde bijtende middelen werden de fontenellen open gehouden; ondertusſchen bedaarden de pijnen aanmerkelijk, en de zwelling werd minder.

Den 8ſten Junij keerde intusſchen de pijn in de knie terug, en werd, binnen 4—5 dagen, zoo hevig, dat de zieke des nachte geene rust had. Er kwamen ſoms krampachtige trekken van het deel te voorſchijn, en het gewricht zwol ſterker op dan te voren. De pijnen werden heviger. Trouwens, de gezondheid der lijderes werd, in het algemeen, zeer

aan-

aangetast, en den 3den Julij moest het deel afgezet worden. Bij onderzoek van hetzelve, vond men de volgende verſchijnſelen:

In de celsgewijze huid, buiten het gewricht, had zich eenige *lympha* en weivocht uitgeſtort. De gewrichtsholte onthield ongeveer 1½ once dun ettervormig vocht. Het kraakbeenige bekleedſel der knieſchijf was op ſommige plaatſen ongeſchonden, op andere weder had hetzelve een vezelachtig maakſel, waarvan wij in dit hoofdſtuk reeds gewaagden, aangenomen, en op nog andere plaatſen was hetzelve zoodanig door verzwering vernield, dat de oppervlakte van het been bloot lag. Dezelfde verſcheidenheid in het uiterlijk aanzien kan men aan de gewrichtseinden der dijbeenderen waarnemen. Op de eene zijde zag men eene vlek van aanzienlijke grootte, die in plaats van met behoorlijk bewerktuigd kraakbeen bedekt te zijn, naar datgene zweemde, hetwelk wij bij aanklevingen waarnemen, alleenlijk daarin verſchillende, dat deszelfs maakſel digter was, alsof het kraakbeen aan dit gedeelte vroeger vernield geweest ware, en zich op de in verzwering overgegane oppervlakte der beenderen geſtremde *lympha* had uitgeſtort, die naderhand eenige bewerktuiging had aangenomen. Ook de kraakbeenderen der *tibia* waren zelf in eenen zeer kleinen omvang in verzwering overgegaan.

Het gewrichtsvlies was meestal in den natuurlijken toeſtand, en op eenige weinige plaatſen ſlechts ligtelijk ontſtoken. Aan den buitenkant van het gewricht was hetzelve meer ontſtoken dan op de

overige punten; hetzelve was verdikt, en er was een verzwerings-*proces* daarin ontſtaan, hetwelk klaarblijkelijk daaruit voortkwam, dat het ettergezwel in het gewricht begonnen was, zich naar de buitenſte oppervlakte eenen weg te banen. Trouwens, de beenderen hadden derzelver gewoon maakſel en noodige hardheid.

DERTIGSTE WAARNEMING.

Jane bannister, 40 jaren oud, werd in September 1810 wegens eene ziekte van den regtervoet in het meergemeld hospitaal opgenomen. Zij verhaalde, dat zij, 12 maanden geleden, het voetgewricht verſtuikt en ſpoedig daarna zulk eene hevige pijn gekregen had, dat zij op den voet niet meer ſtaan kon, en des nachts niet meer had kunnen ſlapen. Deze hevige pijn duurde vier maanden, na welken tijd zij aan de inwendige zijde van den voet eene, hoewel ſlechts geringe, opzwelling had waargenomen. Deze werd trouwens door een ettergezwel veroorzaakt, hetwelk haar voormalige geneesheer, in de volgende maand, geopend had.

Maar, toen zij in het hospitaal kwam, was de geheele voet opgezwollen en buitengewoon pijnlijk. Het ettergezwel, waaruit zich weinig etter ontlastte, was nog open. Men kon met eene daarin gebragte ſonde de ontblootte beenoppervlakte voelen. Na inmiddels onderſcheidene middelen, zonder eenige gunſtige gevolgen, gebezigd te hebben, beſloot men de dij aftezetten, hetwelk dan ook den 25ſten Februarij

1811

1811 gefchiedde. Men vond de kraakbeenderen van het gewricht, dat door den *astragalus* en het *os naviculare* gevormd wordt, verzworen, een gedeelte van den eerften verftorven, en op het punt ftaande van zich te *exfolieren*. De kraakbeenderen der gewrichten, die door de verbinding der *osfa cuneiformia* onder elkander met het *os naviculare* en de beenderen van den achtervoet gevormd worden, vond men op dezelfde wijze vernield, en de ontblootte beenoppervlakten van beenbederf aangetast. Het ettergezwel ftond met de *carieufe* gewrichten in verband. De banden en de gewrichtsvliezen waren in eenen regelmatigen toeftand, uitgezonderd op de weinige plaatfen, waar het ettergezwel dezelve vernield had. De beenderen waren in alle opzigten natuurlijk. De celsgewijze huid van den voet bevatte eenige geftremde *lympha* en weiachtig vocht.

Om nu bij de bovengemelde gevallen, andere ziekteverhalen, waarin de ziekte reeds verder gevorderd was, te voegen, komt mij voor, te dezer plaatfe overbodig te zijn. Derzelver beloop aan andere gewrichten ftrookt volkomen met dat van de heup, en welk der gewrichten ook aangetast moge zijn, zal zulks altijd door eene volkomene vernieling der kraakbeenderen, mitsgaders door dezelfde uitgebreide verwoesting der beenderen en weeke deelen gevolgd worden.

In fommige gevallen begint de verzwering van de kraakbeenderen der gewrichten op die vlakte, welke

ke met het been verbonden is. Trouwens, nadat ik deze omſtandigheid had waargenomen, moest ik de meening omhelzen, die, zoo als ik gehoord heb, door J. HUNTER is aangenomen geworden, en die, door den geringen rijkdom aan vaten, (*vasculariteit*) welken de kraakbeenderen bezitten, nog ſcheen geſtaafd te worden, deze namelijk: dat de verzwering der kraakbeenderen van de gewrichten geenszins uit de werkzaamheid van derzelver eigene vaten voortkomt, maar dat die door de vaten der beenderen, waarmede dezelve verbonden zijn, te weeg gebragt wordt. Naderhand vond ik, dat het kraakbeen, in vele gevallen, vóór de verzwering, eene merkwaardige verandering van maakſel ondergaat (*), week wordt, en een vezelachtig maakſel bekomt. Ik maakte daaruit op, dat de aangehaalde meening niet volkomen juist kon zijn, en ik kan thans de volgende gevallen aanhalen, tot een bewijs dienende, dat het kraakbeen zoo wel als andere deelen van ons ligchaam door de werkzaamheid van deszelfs eigene vaten in een verzwerings-*proces* geraken kan.

EEN

(*) In eene vorige noot heb ik reeds aangemerkt, dat DÖRNER, in zijne klasſieke verhandeling, op die veranderingen gelet heeft, en dat ALBERS en RUST deze wel degelijk hebben in aanmerking genomen. Het is daarom ook in deze verandering gelegen, dat DÖRNER zijne, in de boven aangehaalde noot aangeduide, meening gegrond heeft.

DE VERT.

EEN EN DERTIGSTE WAARNEMING.

Een jongen, van 12 jaren, viel den 28ſten Junij van eene hoogte regtſtreeks op de knie. Hij werd in het hospitaal gebragt, en men vond, dat hij eene vermengde (*gecompliceerde*) breuk van het dijbeen had. Gedurende eenige dagen ſcheen het goed te gaan, maar korten tijd daarna ontſtond aan de dij een ettergezwel, dat zich tot aan de billen uitſtrekte. De krachten van den lijder zonken van dag tot dag, en den 21ſten Julij overleed hij.

Als men nu het kniegewricht onderzocht, was het kraakbeenige bekleedſel der koppen van het dijbeen, als ook de kop van de *tibia*, op meerdere plaatſen, volkomen opgeſlorpt, zoodat het been bloot lag, en op andere plaatſen was hetzelve op deszelfs naar de gewrichtsholte gerigte vlakte opgeſlorpt, terwijl dat gedeelte, hetwelk het digst aan de beenderen grenst, deszelfs natuurlijke verbinding en maakſel gehouden had. Op deze punten waren in het kraakbeen *vooren* ontſtaan, en had hetzelve het aanzien, alsof het grootſte gedeelte van dezelfs zelfſtandigheid met eenen beitel was uitgehakt geworden.

TWEE EN DERTIGSTE WAARNEMING.

Een man, van middelbaren ouderdom, kreeg eene ſchending van één kniegewricht; er ontſtond ontſte-

ſteking, daarna verettering, waaraan hij den 30ſten Augustus 1808 in het hospitaal ſtierf.

Als men nu het gewricht onderzocht, vond men, dat de kraakbeenige bekleedſelen van de koppen des dijbeens, mitsgaders die van de *tibia*, naar den omtrek toe, dusdanig vernield waren, dat het been bloot lag. Op de overige punten was ſlechts nog eene dunne kraakbeenige laag terug gebleven, die het gewone maakſel bezat en zoo vast als gewoonlijk op het been zat.

Daar nu, in deze gevallen, het kraakbeen op deszelfs naar de gewrichtsholte gerigte oppervlakte opgeſlorpt was; terwijl, het overige gedeelte nog vast op het been zat, kunnen wij daaruit opmaken, dat de opſlorping in de vaten des kraakbeens zelve moet hebben plaats gevonden (*).

Bij jongere nog niet volwasſene menſchen, zijn de kraakbeenderen in de gewrichten vaatrijker dan in den lateren ouderdom, daar men de bloedvaten duidelijk zien en zelfs opſpuiten kan. Zulks is bij volwasſenen niet meer het geval, en hieruit laat zich verklaren, waarom bij de eerſten de verzwering der kraakbeenderen oneindig menigvuldiger voorkomt en eenen loop heeft, dan bij de laatſten (†).

(*) Offchoon nog geene watervaten in het kraakbeen zijn opgeſpoord geworden. MECKELS *Handbuch der menschl. Anatomie.* Bd. I. p. 430.

(†) De kraakbeenderen zijn in de vroege tijdperken des le-

TWEEDE AFDEELING.

OVER DE VERSCHIJNSELEN VAN DEZE ZIEKTE.

De verzwering der kraakbeenderen komt in ieder tijdperk des levens, maar inzonderheid bij kinderen (*) en

levens ſlijmig, week, verharden allengs en worden eindelijk bros. In den middelbaren ouderdom zijn dezelve het meest veerkrachtig, en van beide toeſtanden het meest verwijderd.

DE VERT.

(*) Dat kinderen meest aan deze ziekte zijn blootgeſteld, kan ons wel niet verwonderen. Immers hun teeder maakſel en grootere vatbaarheid voor ziekten in het algemeen, inzonderheid voor klier- en Engelſche ziekte, die, zoo als de ondervinding heeft geleerd, tot de bewerktuiging der gewrichten in betrekking ſtaan, derzelver vorm en maakſel vernielen en onregelmatige afſcheidingen te weeg brengen, kunnen klaarblijkelijk als oorzaken van die voorbeſchiktheid aangezien worden. Echter hierbij komt nog, dat door gebrekkige oplettendheid der ouders en kindermeiden bij het dragen, gaan, en loopen der kinderen, maar al te vaak werktuigelijk geweld plaats vindt, hetwelk nu, met altijd nog plaats vindende misbruiken in de natuurlijke opvoeding der kinderen, te zamen genomen, ons ligtelijk de meer dikwerf voorkomende verſchijning van dezen ziektetoeſtand bij kinderen verklaren. Wijders heb-

en volwasſenen, onder den middelbare ouderdom, voor. Trouwens, van het geheele getal van hen, welke ik door deze ziekte heb aangetast gezien, was niet meer dan het *vijfde* gedeelte boven 30 jaren oud; het jongſte voorwerp daarentegen, een kind van één jaar en het oudſte eene vrouw van 60 jaren. Maar even als het kniegewricht meer tot ontſtekingen van het gewrichtsvlies geneigd is, zoo heeft het heupgewricht daarentegen meer neiging tot verzwering der kraakbeenige bekleedſelen. Gewoonlijk bepaalt zich deze ziekte tot een enkel gewricht; ſoms echter worden bij hetzelfde voorwerp 2—3 gewrichten, en, wel is waar, gelijktijdig of na elkander daarvan aangetast. Soms ſchrijven de lij-

hebben ALBERS en FICKER in derzelver prijsvraag: *Worin beſteht das freiwillige Hinken der Kinder? Wien* 1807. p. 15. aangenomen, dat het mannelijke geſlacht aan deze ziekte meer onderhevig is, dan het vrouwelijke. RUST is, wat dezen ziektetoeſtanden aangaat, geheel van hetzelfde gevoelen.

Volgens CAMPER (*) zou in ons land van 28 menſchen één aan deze ziekte onderhevig zijn. VAN DER HAAR (†) bevestigt zulks, en beweert, dat van 20 menſchen één mank gaat. BERKHEY (§) vond in het eiland *Ter Schelling* en *Ameland* zoo vele manke menſchen, dat hij op 10 gezonden één manke rekent.

(*) Over het mankgaan der kinderen. *Vaderl. Letteroefen.* 1782.

(†) *Gen.* en *Heelk. Mengelſtof. Amſterd.* 1797. Voorr. bladz. 6.

(§) *Natuurlijke Hiſtorie van Holland*, II D. 2 Stuk, bladz. 850, bl. 1008—9.

DE VERT.

lijders den aanvang der verſchijnſelen aan eene plaatſelijke ſchending toe; meestal beſtaat er geene oorzaak, waaraan men de ziekte zou kunnen wijten, ja, ſoms is de aanleiding, waarvan zij wordt afgeleid, meer denkbeeldig, dan wel de wezenlijke juiste (*). Wanneer het heupgewricht aangedaan is, dan zijn pijn en een ligte graad van verlamming van het been de eenige verſchijnſelen, die wij gedurende eenigen tijd waarnemen. In het begin is deze pijn onbeduidend en verſchijnt alleenlijk van tijd tot tijd; maar naderhand wordt zij heviger en aanhoudend. Zij zweemt naar *rheumatieke* pijn (†), om dat zij dikwerf geene vaste plaats heeft; want ieder *individu* noemt eene andere plaats, en zelfs bij een en hetzelfde voorwerp, verſchijnt dezelve op verſchillende tijdperken. Trouwens, met den voortgang des ziekte, wordt de pijn buitengewoon hevig, inzonderheid, gedurende den nacht, waarin de pijn-

(*) Reeds HEISTER, DE HAEN, FORD en A. zagen, en zeker niet zonder grond, dat de ontwikkeling der ziekte bij gelijktijdige inwerking van eene ziekteſtof, door werktuigelijk geweld veel meer begunſtigd dan wel voortgebragt wordt. Zie RUST, t. a. p. S. 40.

(†) RUST bemerkt ook, (§. 44) dat de lijders in het eerſte tijdperk van deszelfs *coxarthrocace*, vooral des morgens na het opſtaan uit het bed, *eene ſtijfheid* van het gewricht gevoelen, welke in de gevallen, waarin de pijn naar *rheumatieke* pijn gelijkt, des te eerder aanleiding kan geven de ziekte te miskennen. Dezelve vereischt derhalve de naauwkeurigſte naſporing der gezamenlijke verſchijnſelen.

pijnlijke schokken van het deel den lijder soms uit den slaap doen opstuiven. Soms voelt dezelve slechts in zekere bepaalde ligging eenige verzachting van pijn. Zoo kon zekere lijder in het bovengenoemde hospitaal nooit tot rust komen, bijaldien hij zich niet op den rand van de bedstede neerzette, zijne voeten op den grond plaatste en het bovenste gedeelte van zijn ligchaam op een kussen in eene halfleggende en halfzittende ligging bragt

Zoodra de pijn heviger wordt, gaat zij op eene plaats vast zitten. In de meeste gevallen zeggen de lijders, dat de pijn in de heup en in de knie zit; maar in de laatste is zij het hevigst. Daarentegen, in andere gevallen, is de pijn alleenlijk in de knie of in het geheel niet in de heup. Zoo klaagde een zekere jongen, in het hospitaal zijnde, over pijn in de inwendige zijde van de dij naar het midden toe; en eene andere zieke, een jong meisje, over pijn in de zool van den voet. Maar, waar de pijn ook zijn moge, wij zullen dezelve bij bewegingen van het gewricht steeds zien toenemen; en, in eenen nog hoogeren graad, word dezelve, door de minste drukking der in verzwering overgegane kraakbeenige bekleedselen op elkander, vergroot. Hierin is het juist gelegen, dat de lijder de zwaarte van zijn ligchaam op de lijdende zijde niet kan laten rusten, en wanneer de heelkundige, na de lijder horizontaal op eene effene vlakte te hebben doen neerleggen, met zijne hand deszelfs hiel omvat, en op die wijze het dijbeenhoofd tegen de heupkom drukt; dan zal eene hevige pijn daarna volgen, al ware het zoo zorgvuldig geschied, dat

nie

niet de minſte beweging daardoor in de heupkom ware te weeg gebragt geworden. Deze omſtandigheid toch verdient wel degelijk in aanmerking te worden genomen, en *niemand* moet zijn gevoelen over de geaardheid van eene ziekte, die met het heupgewricht in verband ſtaat, te kennen geven, zoo hij niet eerst zulk een onderzoek had bewerkſtelligd.

Dadelijk na de eerſte verſchijning der ziekte vinden wij het heupgewricht zeer gevoelig, zoodra men voor of achter hetzelve drukt, de *lymphatieke* klieren worden opgezet, en ſoms bemerken wij eene geringen graad van opzwelling in de liesſtreek. Trouwens hierin ligt niets bijzonders, daar wij moeten vooronderſtellen, dat eene ziekte, die in het gewricht voortgaat, eindelijk meer of minder ontſteking in de nabij gelegene deelen moet veroorzaken. Nogtans blijft het een zeer merkwaardig verſchijnſel, dat in ſommige gevallen zulke deelen gevoelig worden, die zelve niet ziek zijn, en waarin met dat al door medelijden met de ziekte van het heupgewricht de pijn zich plaatst. Aan de knie heb ik zulks onderſcheidene keeren waargenomen. Zoo klaagde onder anderen een lijder, die den buitenkant van de onder-dij als zitplaats van de pijn bepaalde, over groote gevoeligheid, vooral in den loop van den *nervus peronaeus.* Ik heb evenzoo eenen geringen graad van opgezetheid en zwelling van de knie gezien, waar in dit gewricht de pijn, ten gevolge der heupziekte (*), door

(*) Dit zeer zeldzame verſchijnſel heeft de Heer ALBERS (l. c.

door den lijder werd opgeven. Deze daadzaken ſtemmen volkomen met die overeen, welke wij in eenige andere gevallen waarnemen, waarin een gezond deel als de zitplaats van de pijn werd opgegeven; en dezelve alleenlijk een gevolg is der medelijdenheid, die tusſchen dit en een ander door ziekte aangetast deel plaats vindt. Zoo heb ik b. v. waargenomen, dat een ſteen bij den doorgang door de pisbuis niet alleen pijn, maar ook gevoeligheid, zwelling en eene niet onbeduidende zwelling der ballen veroorzaakte.

Duurt de ziekte, gedurende eenigen tijd, voort, dan ondergaan de billen, wat derzelver vorm aangaat, eene aanmerkelijke verandering. Zij verdwijnen en ſteken minder uit, en, in plaats van derzelver gewoone bolheid, verkrijgen zij het aanzien van eene tot een plat vlak gewordene oppervlakte. Daarenboven worden zij ſlap en hangen losſer naar den onderſten rand toe. Zij ſchijnen eene breedere vlakte in te nemen, dan die op de andere zijde, nogtans, in weinige gevallen, zijn de billen, in een verder gevorderd tijkperk der ziekte, wezenlijk meer uitgezet, omdat de heupkom met geſtremde *lympha* en etter opgevuld, en het dijbeenhoofd uit deszelfs natuurlijke plaats verdrongen is. Intusſchen is de grootere breedte der billen gewoonlijk ſlechts een misleidend

(l. c. p. 16) ook waargenomen, en verdedigde daarmede den Heer FORD (t. a. p. bl. 13) als ook FICKER (t. a. p. bl. 17 en 37), die beweerd hebben, dat de knie bij deze heupziekte *nooit* haar regelmatig maakſel verandert. RUST vond hetzelfde, nogtans zeer zeldzaam.

dend verschijnsel, naardien men, door dezelve naauwkeurig te meten, zich zal kunnen overtuigd houden, dat zij op weerszijde even breed zijn. De veranderde vorm der deelen kan, in deze gevallen, deels uit de overeinde stelling voortkomen, welke de lijder gewoonlijk aanneemt; maar inzonderheid is deze verandering aan het verdwijnen van de groote vleeschachtige spierbundels der *glutaei* toe te schrijven, hetwelk ontstaat, doordien zij werkeloos zijn gebleven. Naauwkeurige, bij herhaling aangestelde nasporingen, zoo wel aan levende ligchamen, als bij lijken, hebben mij echter van de juistheid der zoo even geopperde vooronderstellingen genoegzaam overtuigd (*).

Een ander kenteeken dezer ziekte is eene verandering in de lengte van het lid.

Vooreerst: In het beginnend tijdperk der ziekte klaagt de lijder dikwerf, dat een der onderste ledematen langer is, dan het andere. Trouwens, vooron-

(*) Deze verandering van den vorm der billen is, wel is waar, als een verschijnsel, maar geenszins als een bepaald karakteristiek kenteeken der heupziekte te beschouwen, dewijl wij hetzelve ook in andere gevallen waarnemen, waarin uit eene of andere oorzaak de *musculi glutaei*, eene geruimen tijd, werkeloos zijn gebleven. Immers bij kinderen, waarbij de spieren van de onderste ledematen verlamd zijn en tot aan het bekken lijden, vindt men hetzelfde aanzien der *nates*, niet minder in zulke gevallen, waarin het dijbeen ziekelijk of waarin door eene andere oorzaak de beweging van het heupgewricht pijnlijk en moeijelijk is.

De Schrijver.

onderſtelde men in dit geval, dat de heupkom met etter of eene vaste zelfsſtandigheid opgevuld ware, dan is dit verſchijnſel daardoor immers noch niet verklaard; want op die wijze zou het dijbeenhoofd veel eerder naar buiten dan naar beneden moeten gedreven worden. Er beſtaat hier echter ſlechts eene SCHIJNBARE en geene WEZENLIJKE verlenging van het deel. Wanneer de lijder horizontaal op den rug ligt, en beide dijen met het bekken denzelfden hoek vormen, dan komt de voet, oppervlakkig beſchouwd, aan de lijdende zijde 2—3 duimen lager te ſtaan dan de andere; maar neemt men met eenen band naauwkeurig de maat, dan zal men zien, dat de afſtand van den *processus ſpinæ ſuperioris et anterioris osſis ilei* van de knieſchijf op de eene zijde niet grooter is dan op de andere. Deze *ſchijnbare* verlenging komt daar van daan, dat de rigting van het bekken veranderd geworden is, doordien de kam van het darmbeen, op de eene zijde zigtbaar onder de regterlijn van de andere zijde afgezakt is. HOEDANIG zulks geſchiedt, is ligtelijk te verklaren, wanneer men de ſtelling van den OVEREIND STAANDEN lijder gadeſlaat. De zwaarte zijns ligchaams laat hij op het gezonde deel rusten, waardoor dan de heup en de knie van deze zijde uitgeſtrekt blijven. Maar, het andere deel rigt hij tevens naar voren, en de voet van de zieke zijde wordt op den grond merkbaar VÓÓR den anderen geplaatst, geenszins, om de zwaarte zijns ligchaams daarop te doen rusten, maar om vaster te ſtaan, en het evenwigt te houden. Zulks toch kan ſlechts geſchieden, wanneer het bekken op dezelfde

zijde

zijde zakt. Deze zakking is noodzakelijk met eene zijdelingfche verbuiging van den ruggegraad verbonden, die ten gevolg heeft, dat één fchouder hooger ftaat dan de andere, en de geheele figuur van den lijder een mismaakt aanzien bekomt. Na verloop van eenige weken, verdwijnen al die verfchijnfelen, wanneer de lijder, onder die omftandigheden, horizontaal in bed blijft liggen, met uitzondering echter van die gevallen, waar dezelve bij jonge, nog in den wasdom ftaande, menfchen plaats grijpen, en men dezelve, eenen geruimen tijd, aan zich zelven overliet, waardoor de vorm der deelen met de ligging overeenftemt. Soms blijft iedere verandering der geftalte gedurende den geheelen leeftijd onveranderd dezelfde (*).

Ten

(*) Deze hier gegevene verklaring van de VERLENGING DES AANGEDANEN DEELS, is, zoo als wij uit CROWTHER t. a p. bl. 266 gezien hebben, reeds door JOHN HUNTER medegedeeld geworden. CROWTER wil, overeenkomstig met den fchrijver, bewijzen, dat de verlenging flechts SCHIJNBAAR is, en beroept zich, ter bevestiging van zijn gevoelen, op LAWRENCE, den fchrijver van het klasfieke werk: „*over de Breuken*," LONG en FALCONER, die reeds vóór C. in zijn werk over *Ischias* bl. 9. dezelfde befchouwing medegedeeld hebben. Indien zulks intusfchen in der daad zoo was, dan zouden wij de onderfcheidene meeningen der voortreffelijke fchrijvers over dit zoo veelvuldig verhandelde verfchijnfel der *Coxalgia* zeer eenvoudig kunnen vereenigen. Er is wel niet aan te twijfelen, dat geene verlenging vaak flechts SCHIJNBAAR is, en dat de voorhande-

Ten tweeden: Bij overeinde ftelling van den lijder, wordt zeldzaam bemerkt, dat de voet van het aangedane lid niet meer dan de andere naar voren gerigt is, zoo dat echter de teenen alleen den grond aanraken en de hiel min of meer verhoogd is, waarbij tevens zijne heup en de knie iets gebogen wordt. Ook nog op die wijze bereikt de lijder zijn doel, om de zwaarte des ligchaams op den anderen voet te laten rusten; maar het bekken wijkt alsdan naar de tegenovergeftelde rigting, en de kam van het darmbeen komt hooger dan gewoonlijk, zoo dat de zieke kant, in plaats van langer, KORTER fchijnt te wezen.

Ten

dene verlenging fteeds door de van B. betoogde rigting des bekkens vermeerderd, nog meer in het oog loopt; maar de ondervinding van eenen RUST e. a. ruimen alle bedenkelijkheden op, die men tegen deze WEZENLIJKE verlenging van het onderfte lid kon in het midden brengen. De beoordeelaar van het onderhavige werk van BRODIE, in het „JOURNAL COMPLEMENTAIRE DU DICT. D. SC. MED." *Cahier* 28 pag. 356, oordeelt zeer juist over dit punt. Wij moeten het gewigt der naauwkeurige inachtneming van eene volkomene REGTE ligging op den rug van den te onderzoeken lijder voor de praktijk daaruit opmaken. Dat in zeldzame gevallen, gemelde verlenging ook bij andere ziekten en niet alleen bij de ziekte van het heupgewricht plaats vindt, hebben A. COOPER, *Surg. Diction. Edit.* 1813, p. 658 en DR. HECKSCHER in RUST's *Magazin für die gefammte Heilkunde*, Bd. II. Hoft. 2. S. 194 aangetoond. Een voorbeeld van denzelfden aard, bevindt zich in de ACT. MEDICOR. BEROLINENS, vol. X. p. 107.

Ten derden: Wanneer in een zeer gevorderd tijdperk der ziekte, het dijbeenhoofd door verzwering volkomen is vernield geworden, dan kan niets de ſpieren beletten, van het hoofd op te trekken. Men kan zulks met die gevallen vergelijken, waarin een breuk van den hals des dijbeens plaats vindt. Het deel is dan niet ſchijnbaar korter, maar is het wezenlijk; de voet kan naar binnen gedraaid worden, maar draait meestal wederom naar buiten, zoodra dezelve losgelaten wordt,

Ten vierden: In andere gevallen is het deel verkort, de dij naar voren gebogen, de teenen zijn naar binnen gekeerd en kunnen niet naar buiten gedraaid worden. In dit geval hebben wij alle verſchijnſelen van eene ontwrichting van het heupgewricht naar boven en buiten voor ons. De oorzaken dier verſchijnſelen zal het volgende geval genoegzaam ophelderen (*).

DRIE-

(*) De heer RUST heeft, bij de *coxalgia*, VIER voor de praktijk hoogst gewigtige tijdperken duidelijk onderſcheiden, die ſteeds onder dezelfde verſchijnſelen zich voordoen, al waren de oorzaak en de zitplaats der ziekte nog zoo verſchillende.

HET EERSTE TIJDPERK kenmerkt zich door eene ſlechts pijnlijke aandoening, ja, ſoms alleenlijk door een gevoel van zwakte, zonder de minste ſchending van den vorm van het aangedane gewricht. In dit tijdperk, is de ziekte, volgens RUST, nog zuiver *dynamisch*, en heeft hare zitplaats in het vaatrijke mergvlies van het gewrichtshoofd. Hij noemt het eerſte tijdperk: *ſtadium prodromorum*, *dolorificum inflammatorium.* In

---

DRIE EN DERTIGSTE WAARNEMING.

TAYLOR, een man van middelbaren ouderdom, werd in den herfst van 1805 wegens eene ziekte van de linkerheup in het hospitaal opgenomen. Hij leed echter nog aan andere bezwaren, en ſtierf in de daarop volgende maand Februarij.

Bij

In het TWEEDE TIJDPERK wordt de ziekte *organisch*, door de zich ontwikkelende MIDDENPUNTIGE *caries* van het dijbeenhoofd, en geeft zich door opzetting en beginnende afwijking van het dijbeenhoofd, en de daarvan afhankelijke verlengingen van het zieke deel, te kennen. Dit tijdperk wordt het *ſtadium ſubluxationis*; *prolongationis articuli* genaamd.

Intusſchen met de ſteeds meer en meer zich vormende *caries*, en de volmaakte afglijding van het reeds geheel ontaarde dijbeenhoofd, treedt de ziekte plotſeling in het DERDE TIJDPERK, *ſtadium luxationis*, *exarticulationis*. De werktuigelijke verhouding van deze ziekte heeft, in dit tijdperk, den hoogſten graad bereikt; het dijbeenhoofd en daarmede het lijdende been, zijn aan de willekeur der ſpieren overgegeven, en worden derhalve naar alle kanten verdraaid.

Trouwens in de grootſte hoogte der ziekte, begint de *caries* de weeke deelen het gewricht aan te doen, doet dezelve ontaarden, van welk ogenblik af, het VIERDE TIJDPERK, *ſtadium ulceroſum* begint, vergezeld van verſmeltende zweeting en hevigen buikloop, uitterende koorts, dat gewoonlijk met den dood eindigt (*).

DE VERT.

(*) RUST t. a. p. §. 43.

Bij de bezigtiging van zijn lijk vond men de weeke deelen in de nabijheid van het gewricht weinig ontſtoken en geſtremde lijmpha was in de celwijsachtige huid rondom den beursband uitgeſtort.

Van het *ligamentum teres* beſtond geen ſpoor meer. De kraakbeenderen waren door verzwering tot op weinige ſtukjes vernield, en de ontblootte beenoppervlakten in bederf overgegaan, maar toch met behoud van derzelver regelmatigen vorm en gewone grootte. De heupkom was ſchier geheel en al met etter en geſtremde *lympha* opgevuld; de laatſte was aan het in bederf overgegane been vast gehecht en rijk aan vaten geworden. Het dijbeenhoofd ſtond op den rug des darmbeens. De beursband en het gewrichtsvlies waren zeer uitgezet, en aan derzelver bovenſte gedeelte was derzelver vasthechting aan het been zoo hoog opwaarts gedreven, dat het hoofd zich niet meer in de heupkom, maar nogtans in de gewrichtsholte bevond.

Daar nu deze man zijne ziekte aan geene plaatſelijke ſchending toeſchreef, zou men ook vooronderſtellen, dat de verzwering des kraakbeens hier de oorſpronkelijke ziekte was, en de ontwrichting daardoor werd te weeg gebragt, dat het dijbeenhoofd eerst door de geſtremde *lympha* en den etter, welke beide de gewrichtholte opvulden, naar buiten gedreven, en nu door de werking der ſpieren, die zich aan den *trochanter major* vasthechtten, *naar boven was getrokken* geworden (*). De

(*) Dit geval geeft een voorbeeld van de ontwrichting des

De VERKORTING van het lijden deel (*), die in het meer gevorderd tijdperk van de ziekte plaat vindt, gaat GEWOONLIJK, maar niet ALTIJD, de vorming van een ettergezwel vooraf. De vorming van etter wordt alsdan ook door vermeerdering van pijn, veelvuldigere krampen in de fpieren (†); een fteeds meer

des dijbeens door eene in die holte gelegene oorzaak, zoo als men dezelve in eenige heelkundige gefchriften (§) befchreven vindt, en het is waarfchijnlijk, dat in de meeste gevallen van dien aard de ontwrichting op die wijze is voortgebragt geworden.

Aanm. v. d. Schrijver.

(*) Zeer zeldzaam vindt in dit tijdperk der ziekte eene nog grootere verlenging van het lijdend deel plaats, wanneer het eene afgewekene dijbeenhoofd naar binnen en benedenwaarts tegen het eironde gat getrokken, en hierdoor de fpierwerkzaamheid in ftand gehouden wordt. RUST t. a. p. §. 58.

(†) PHILLOT te BATH, merkt bij FALCONER t. a. p. bl. 9. aan, dat ftuiptrekkingen gedurende den flaap, in dit tijdperk als het zekerfte kenmerk van ettervorming konden befchouwd worden. Ik heb dit verfchijnfel altijd waargenomen; maar ook des niet te min de HUIVERINGEN, het kenteeken van RUST, welke met hitte afwisfelen. Ik heb ook nog telkens eene aanmerkelijke ftoornis van de *organen* der fpijsvertering, die zich door eene beflagene tong, gebrekkigen eetlust, misfelijkheid, te kennen gaf, waargenomen.

(§) Dergelijke waarnemingen hebben o. a. geleverd: TSCHEPIUS, *Diss. Singul. exhibens cafum; etc. Hall. Magdeb.* 1742, §. XVIII. MORNO, zie REIMARUS, *dissert. de tumore ligamentorum circa articulos, fungo articulorum dicto* Lugd. Batav. 1757. — DE HAEN, *de morbo coxario* p. 125. Zulke gevallen gaven aanleiding tot eene verkeerde befchouwing van de geaardheid dier ziekte. Zie RUST t. a. p. §. 14.

meer en meer afvallen van het geheele deel, en door die omſtandigheid aangetoond, dat de dij naar voren gebogen wordt en niet zonder de onverdragelijkſte verergering van den toeſtand der lijders kan uitgeſtrekt worden.

Nu wordt de pols ſnel, de tong beſlagen en de geheele ligchaamsgeſteldheid buitengemeen opgewekt. Het ettergezwel doet zich gewoonlijk voor in den vorm van eene groote zwelling, boven den *vastus esternus*, ſoms aan den binnenkant van de bovendij, naar het midden toe, en ſoms zien wij 2—3 ettergezwellen op verſchillende plaatſen, welke na elkander openbreken. Zij ontlasten eene groote hoeveelheid dunnen etter, en in de eerſte gevallen, houdt eene ruime ettering aan, tot dat de krachten van den lijder uitgeput zijn, en hij, onder de verſchijnſelen van eene uitterende koorts, bezwijkt. Trouwens, onder zulke omſtandigheden, wordt een volwasſene zoo hoogst zeldzaam genezen, dat de heelkundige ſlechts het ergſte moet doen te gemoet zien. Kinderen zouden in zulk een tijdperk der ziekte ſoms nog al kunnen genezen, maar nooit zonder volkomene beenvergroeijing van het gewricht (*anchyloſis*) (*). Indien echter nog geene ettering plaats

(*) De lezer zal wel degelijk in het oog moeten houden dat wij, om het even in welk tijdperk de ziekte zich bevinde, bij de *prognoſis*, op vele gewigtige omſtandigheden dienen te letten, als onder anderen: op de oorzaak, die de ziekte voortbragt, op den algemeenen gezondheidstoeſtand

plaats gevonden heeſt, dan beſchouw ik het als eene zeldzaamheid, zoo het aangedane deel na de genezing deszelfs beweegbaarheid niet terug verkrijgen zoude (*).

Wan-

ſtand, b. v. of klierziekte en dergelijk iets ten gronde ligt, op den aanwezigen toeſtand van het lijdend *individu*; op den duur van de ziekte, op de geneesmiddelen, of die vroeg en krachtig zijn gebezigd geworden, of dat het gunſtige tijdſtip (het eerſte en tweede tijdperk der ziekte volgens RUST) voor de genezing verloopen is.

(*) Hoe moeijelijk het wezen moge, om de ziekte van het heupgewricht, in derzelver aanvang te kennen; kan dezelve nogtans in een wat gevorderd tijdperk, des te zekeder opgeſpoord worden. Trouwens zulks beruſt niet op een enkel verſchijnſel, maar op de vereeniging van onderſcheidene en op den vroegeren loop van de ziekte, zoo dat geene ondervinding den heelkundige een juist oordeel zal doen vellen, ten zij hij de nadere omſtandigheden van het te behandelen geval onderzocht hebbe. De ziektetoeſtanden, die het meest met de verzwakking der kraakbeenderen van het heupgewricht verwisſeld kunnen worden, zijn de volgende:

1). Eene ONTSTEKING der gewrichtsvliezen van het heupgewricht waarvan ik in een vroeger hoofdſtuk reeds gewaagde.

2). Eene ſlepende ontſteking der weeke deelen, in de nabijheid van het heupgewricht, welke met *chroniſche* vorming van ettergezwellen eindigt. Hier vindt dezelfde pijn plaats, als bij de verzwering der kraakbeenderen van de heup, maar dezelve bepaalt zich meer tot eene plaats, is minder hevig, wordt door beweging van het heupgewricht

niet

Wanneer de kraakbeenderen van het kniegewricht in verzwering overgaan, dan ſtaat het aangedane ge-

niet zoo vermeerderd, en door rust ook niet erg minder; eindelijk: dezelve is geenszins met een vlak worden der billen verbonden, in tegendeel er volgt ſpoedig eene opzwelling van die ſtreek.

3). De ziekte, die uit het celsgewijze maakſel der beenderen voortkomt en nader door mij zal beſchreven worden.

4). Ik heb meerdere gevallen waargenomen, waarin ik vooronderſtelde, dat de verſchijnſelen van eenen ziektetoeſtand van den *nervus ischiadicus* afhingen, en waarin dezelve nogtans met die der onderhavige ziekte eenigermate overeenſtemden. De pijn ſtrekte zich op die deelen uit, waarin de *nervus ischiadicus* zich uitbreidt. Maar, zij waren niet zeer hevig, en namen niet toe bij verwaarlozing van de ziekte. In den loop van die zenuw aan het achterſte gedeelte van het heupgewricht en de bovendij vond men eene gevoeligheid, die op eene plaats eenen hoogeren graad bereikt had, dan op de overige punten. De verſchijnſelen werden gewoonlijk minder, wanneer men op den ſtam van de zenuw, die men als de zitplaats der ziekte beſchouwde, eene ſpaanſche-vliegen-pleister legde (†) (§).

Aanm. v. d. Schrijver.

(†) Behalve de door B. hier aangeſtipte kenteekenen, die ter onderſcheiding der onderhavige ziekte van *ischias nervoſa* dienen, moesten wij nog op de volgende letten.

1). Lijders, die aan heupjicht (*ischias*) lijden zijn mank, en kunnen niet gaan; daarentegen zal hij, die aan de ziekte van het heupgewricht lijdt, wel is waar, hinken, maar hij kan nogtans, vooral in de beginnende tijdperken der ziekte, zich vrij rad van de plaats bewegen. 2). Bij

(§) Behalve de hier door den ſchrijver aangehaalde ziektetoeſtanden beſtaan er nog andere, die met de *coxalgia* KONDEN ver-

gewricht pijnlijk ; aanvankelijk zijn de pijnen gering en komen zij flechts van tijd tot tijd te voorfchijn. Zij

2). Bij *ischias nervofa* kan men niets onregelmatigs in de ftelling van den grooten draaijer waarnemen, terwijl bij de *coxalgia*, dezelve, naar gelang van het tijdperk der ziekte, dan eens meer naar buiten, dan weder naar binnen, of meer naar boven geplaatst is.

3). Gedurende dat de lijder op den rug ligt, neemt men bij de *ischias nervofa* niet de minste ftijfheid in het dijgewricht waar, noch de minste afwijking in de lengtemaat van beide deelen; maar bij de *coxalgia* vindt zulks in het eerfte tijdperk der ziekte plaats.

4). Bij de *ischias nervofa* wordt de lijdende dij, door de hevige pijn, die eene krampachtige zamentrekking der fpieren te weeg brengt, dieper in de heupkom gedrukt, en derhalve wat korter bevonden; maar alsdan ontbreekt de vroegere verlenging van dezelve, die bij de *coxalgia*, aan de verkorting fteeds vooraf gaat (°).

DE VERT.

(°) RUST a. t. p. §. 74.
COTUNNI, *comment. de ischiade nervofa*, Vienn. 1770.

DE VERT.

verwisfeld worden, en WEZENLIJK in onze dagen nog zeer dikwerf van geneesheeren en heelkundigen daarmede worden verwisfeld. De heer RUST heeft t. a. p. in het hoofdftuk, „*Ueber die Diagnofe der Coxarthrocace*," voornamelijk de volgende ziekten in aanmerking genomen:

1). Het zoogenaamde „AANGEBORENE HINKEN DER KINDEREN," hetwelk PALETTA in deszelfs „*Adverfariis chirurg. prim.*" 4. voortreffelijk heeft opgegeven.

2). Eene AFWIJKING VAN HET DARMBEEN, die inzonderheid door den heer hofraad FICKER t. a. p. bl. 14. van de *coxalgia* onderfcheiden werdt.

3). De ISCHIAS NERVOSA, waarvan echter de fchrijver ook gewaagt.

4). HET ETTERGEZWEL VAN DEN PSOAS.

5). EENE

Zij worden in een vroeger tijdperk der ziekte geheel opgeruimd, zoodra het gewricht eenige dagen geene beweging ondergaat, maar keeren terſtond terug, wanneer de zieke van het deel wederom begint gebruik te maken. Intusſchen allengs wordt de pijn aanhoudend en zeer hevig, inzonderheid, gedurende den nacht, waar dezelve den lijder geſtadig uit den ſlaap doet opſtuiven. Zij heeft hare zitplaats op de inwendige zijde van het hoofd der *tibia*, maar ſoms ſtrekt zij zich, in eenen geringen graad, over het geheele been uit. Door de bewegingen van het deel neemt zij toe, en daarom houdt de zieke het deel geſtadig in dezelfde, en, wel is waar, in eene HALF-GEBOGENE ligging, en beproeft het nooit, de zwaarte van het ligchaam op den voet van die zijde te laten rusten.

De

5). EENE SCHEIDING des dijbeenhoofds van de *diaphyſi*, die door ROLFINK, PERAEUS, OVERKAMP e. a. is beſchreven geworden, waaraan echter PALETTA, ALBERS, RUST twijfelen.

6). *De* PHLEGMATIA ALBA DOLENS, of „SWELLING OF THE LOWER EXTREMITIES," van de Engelſchen. WHITE, TREY, HALL enz. Over deze ziekte heeft onlangs geſchreven J. L. CASPER, „*Comentarius de phlegm. alb. dolente*," Hal. 1820.

7). STERKE KNEUZINGEN DER WEEKE DEELEN BOVEN HET GEWRICHT.

8). EENE OORSPRONKELIJKE ONTWRICHTING VAN HET DIJBEEN en DE BREUK VAN DEN HALS DES DIJBEENS.

De enkele *diagnotiſche* kenteekenen van iedere ziekte in het bijzonder hier aan te halen, laat de geringe ruimte niet toe (**).

(**) Dewijl het werk van RUST aan de heelkundigen van ons vaderland welligt niet zeer bekend is, zal ik, in een bijvoegſel, de kenteekenen, die ter onderſcheiding van deze ziektetoeſtanden ſtrekken, volgens dezen Schrijver, breedvoerig mededeelen.

DE VERT.

De verzwering der kraakbeenderen van het knie-gewricht onderfcheidt zich van eene ontfteking van het gewrichtsvlies, door het volgende: Bij de eerfte, is de pijn aanvankelijk zeer gering, en wordt allengs buitengewoon hevig; bij de laatfte, daarentegen, vindt juist het tegenovergeftelde plaats. Een niet minder beduidend kenteeken, ter onderfcheiding van de verzwering der kraakbeenderen en de meeste andere ziekten, waaraan dit gewricht onderhevig is, berust op de omftandigheid, dat de pijn, in den eerften tijd, van geene zigtbare zwelling vergezeld is; deze ontftaat nooit voor vier of vijf weken, ja, zelfs verfcheidene maanden na de verfchijning der ziekte. Trouwens, de oorzaak daarvan, is al te gemakkelijk in te zien, dan dat iedere verdere opheldering, in dit opzigt, niet overbodig zijn zoude, en waarom het dan ook onnoodig is, het gewigt dier omftandigheid aan te toonen, dewijl dezelve tot vorming van eene juiste *diagnofis* dient. Maar, wij moeten, bij de minfte pijn in het kniegewricht, van geene zwelling vergezeld, zonder juiste beoordeeling, geenszins terftond daaruit willen opmaken, dat de kraakbeenderen zich in verzwering bevinden, dewijl dit verfchijnfel ook een gevolg van eene ontfteking van het been zelve, of der banden, of van de vetzelfftandigheid, of eindelijk alleenlijk van eene zenuwaandoening kan wezen, en ieder heelkundige wel gevallen zal hebben waargenomen, die hem zullen overtuigd hebben, dat dit voormelde verfchijnfel, uit de eene of andere der aangegevene oorzaken voortgekomen is.

Neemt inmiddels de pijn geftadig toe, wordt de-

zel-

zelve eindelijk zeer hevig, door de tegenzijdige drukking der gewrichtsvlakten of bij bewegingen van het gewricht buitengewoon erger, wordt dezelve op het laatst, na eenigen tijd, van eene geringe opzwelling vergezeld, waarvan ik dadelijk zal gewagen; dan kunnen wij met zekerheid befluiten, dat de ziekte in eene verzwering der kraakbeenderen beftaat, en, in alle door mij waargenomene gevallen, hebben de latere loop, benevens de, bij de ontleding van het lijk zich voordoende, ziekteverfchijnfelen, die gevolgtrekking volkomen bevestigd.

De opzwelling, welke deze ziekte in de knie vergezelt, is aanmerkelijk verfchillende van diegene, welke bij de voorvermelde ziekten der gewrichtsvliezen aanwezig is. Deze is gelegen in eenen geringen graad van ontfteking, die zich in het celsgewijze vlies buiten het gewricht, ten gevolge der binnen dezelve aanwezig zijnde ziekte, ontwikkeld heeft. De zwelling is gewoonlijk onbeduidend, fchijnt grooter, dan dezelve wezenlijk is, omdat de fpieren van het deel vermagerd zijn; derzelver vorm ftrookt met de gewrichtseinden der beenderen, derhalve heeft dezelve den vorm van het gewricht. Men zal flechts dan vochtgolving waarnemen, wanneer het gewrichtsvlies ontftoken is; ook ontbreekt hier nog die eigenaardige veerkracht, die alleen plaats vindt, bijaldien het gewrichtsvlies, in deszelfs maakfel, eene ziekelijke verandering ondergaan heeft.

Er komen echter wel eens gevallen voor, waarin de ziekte, met ophooping van vocht, in de gewrichtsholte verbonden is, en waarin, om die reden,

 de

de vorm der zwelling van de voorvermelde verschillende is; de vochtgolving kan men, door de hand daarop te plaatsen, duidelijk voelen.

Vooreerst: Ontsteking van het gewrichtsvlies kan als eene *secundaire* ziekte te voorschijn treden, bijaldien verzwering der kraakbeenderen haar voorafgegaan is, en, ten gevolge daarvan, kan eene uitstorting van gewrichtsvocht (*synovia*) in de gewrichten plaats grijpen. Ik geloof, dat zulks in het te verhalen geval van JOHN CHILD het geval was.

Ten tweede: In het gevorderde tijdperk van eene verzwering der kraakbeenderen, waarin een ettergezwel zich gevormd heeft, veroorzaakt hetzelve eene verzwering der weeke deelen, en baant zich gewoonlijk eenen weg naar de huid. Somwijlen echter hoopt zich in het gewricht etter op, zet de gewrichtshuid uit, en brengt, op die wijze, eene zwelling te weeg, met diegene overeenkomstig, welke van derzelver uitzetting door gewrichtsvocht ontstaan zou. In een dusdanig geval, moet de heelkundige eene *diagnosis* vormen, door op den voorafgeganen loop der ziekte te letten, en den graad en aard der pijnen in het oog te houden, waarover de zieke klaagt, als ook den algemeenen toestand der gezondheid in aanmerking te nemen, en wel degelijk bedacht te zijn, dat Spaansche-vliegenpleisters meestal eene opslorping van het gewrichtsvocht, maar nooit eene opneming van etter te weeg kunnen brengen.

Maar, zoo als eene verzwering der kraakbeenderen, nu en dan, eene ontwrichting van het heupgewricht ten gevolge heeft, even zoo kan uit dezelfde

oor-

oorzaak eene ontwrichting van het kniegewricht voortspruiten (*).

Wanneer de weeke deelen, ten gevolge van de verzwering, die tot dezelve overgaat, eene aanmerkelijke ſpanning ondergaan hebben, dan wordt het hoofd der *tibia*, door de werking der buigende ſpieren, allengs naar achteren getrokken en komt in de knieholte te ſtaan. Ik zelf heb een geval waargenomen, waarin zich nooit een ettergezwel gevormd hebbende, nogtans hetzelfde plaats vond, en de lijder eindelijk hieruit eene ſtijve knie en een mismaakt deel hield. Onder zulke omſtandigheden, ſteken de *condyli osſis femoris* aanmerkelijk uit, en de gewrichtsvlakten der beenderen wijken gedeeltelijk of geheel van elkander af.

De verſchijnſelen, die na de verzwering der kraakbeen-

(*) Dat niet alleenlijk het dijbeenhoofd door inwendige oorzaken kan ontwricht worden, maar dat zulks ook bij andere gewrichten plaats vindt, hebben HIPPOCRATES (*), GALENUS (†), SEVERINUS (§), aangemerkt. Inzonderheid is het eene verhandeling van SCHREGER (°), die bijzonder onze aandacht, in dit opzigt, waardig is.

(*) Sect. VI. aphorism. 46, et de articulis, Sect. XXXVII.

(†) *Comment. ad hunc locum in Gal. operib. omnib. Venetiae* 1600, vol. I. in libr. ex Traordin. Class. VII. p. 272.

(§) M. A. SEVERINUS, *Observatio recondita natura Lugd. Batav.* 1724, feb. 17. Cap. VI. p. 427.

(°) *Archif. f. d. pract. Medizin und Klinik* von Dr. E. HORN, IX. B. 2tes Heft. XII p. 290.

DE VERT.

beenderen in andere gewrichten volgen, ſtemmen naauwkeurig met de voorvermelde overeen. Als een meest uitſtekend en onderſcheidend kenmerk, kan men de in het begin ontſtane PIJN, zonder van zwelling vergezeld te zijn, beſchouwen. Deze wordt in het deel opgegeven, dat wezenlijk de zitplaats der ziekte is; maar is het ellebooggewricht aangedaan, dan is de hevigſte pijn in dit gewricht nog met wat minder in het onderſte gedeelte van den voorarm en in het handgewricht verbonden. Is intusſchen het ſchoudergewricht de zitplaats der ziekte, dan ſtrekt zich de pijnlijke gewaarwoording over het geheele armbeen uit. Trouwens, de pijn wordt, in alle gevallen, heviger, zoodra de gewrichtsvlakten tegen elkander gedrukt worden, en in het begin van de ziekte zijn de gewrichten niet gezwollen. Gaan de kraakbeenderen van het ſchoudergewricht in verettering over, dan wordt het gewricht kleiner dan gewoonlijk, omdat de *musculus deltoïdes* afvalt.

Zoodra echter een ettergezwel zich eens gevormd heeft, dan zullen de ziekteverſchijnſelen, om het even, in welk gewricht de ziekte zich geplaatst heeft, ſteeds bedenkelijker worden. Ontſtaat er ettering, dan geraakt de geheele ligchaamsgeſteldheid in wanorde, hoewel de hevigheid dier ontſteltenis ſteeds van onderſcheidene omſtandigheden, van den ouderdom en de krachten des lijders, van de ligging en den omvang van het lijdend gewricht enz. afhankelijk is. Het ettergezwel, hetwelk met een diepleggend gewricht in verband ſtaat, veroorzaakt eene uitgebreidere vernieling der weeke deelen, alvorens het-

zel-

zelve de oppervlakte bereikt, en fleept derhalve ernftigere gevolgen na zich, dan een ettergezwel, dat met een oppervlakkig liggend gewricht verbonden is.

De voortgang der verzwering van de kraakbeenderen bepaalt zich niet altijd tot één tijdperk; nogtans is gewoonlijk het geheele *procès* zeer langzaam vorderend.

In een geval, waarin hevige pijn in de knie met geringe of geene zwelling, 2½ jaar vóór de afzetting, plaats vond, werd ik in de gelegendheid gefteld het zieke gewricht te onderzoeken. De kraakbeenderen waren op eene kleine vlakte verdorven, in de gewrichtsholte bevond zich 1½ *drachma* etter en verder geene ziekelijke verfchijnfelen der weeke deelen, behalve eene zeer ligte ontfteking, die zich in het gewrichtsvlies gevormd, en de uitftorting van eene onbeduidende hoeveelheid geftremde *lympha* in het celwijsweeffel, op deszelfs binnenfte vlakte, ten gevolge gehad had. In een ander geval had de pijn in het onderfte lid een rond jaar geduurd, alvorens dezelve zoodanig toenam, dat daardoor de oplettend- van den lijder ernstig werd gaande gemaakt. Hier had zich in het gewricht geen etter gevormd, en eindelijk was het herftel zoo volmaakt, dat de beweegelijkheid van het lijdend deel niet in het minst geleden had. Trouwens foms heeft de ziekte eenen fpoedigeren loop.

Bij eenen lijder in het meergemelde hospitaal was, na verloop van vier maanden, het dijbeenhoofd en de heupkom dermate vernield geworden, dat het deel daardoor een duim korter werd.

DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

Men zal ligtelijk kunnen befeffen, dat bij eene verzwering der kraakbeenderen van de gewrichten, de wrijving van derzelver vlakten den voortgang der verzwering moet begunftigen. Ik heb gevallen waargenomen, waarin RUST alleenlijk ter genezing toereikende was. Maar, er beftaat geen geval, waarin de verfchijnfelen door eene, al ware het flechts eene iets te fterke beweging, niet waren verergerd geworden. Wij kunnen derhalve daaruit opmaken, dat eene volkomene rust van het lijdende deel voor de genezing van groot aanbelang, ja, zoo niet de allergewigtigfte voorwaarde is (*).

Fon-

(*) *Rust* is voor het aangedaane deel, volgens de gegetuigenis van alle fchrijvers, zoo noodzakelijk voor de gelukkige genezing van deze, als andere ziekten der gewrichten, dat het wel te wenfchen geweest ware, dat onze Schrijver, bij zijne veelvuldige inzigten en ondervindingen in dit onderwerp, breedvoeriger zich daarover had uitgelaten. Den, de praktijk uitoefenenden, heelkundige kan het toch niet ontgaan zijn, dat de TIJD, wanneer de rust het meest aangewezen is; de DUUR, hoelang dezelve moet voortgezet worden; de aard en de wijze hoe dezelve het best kan bewerkftelligd worden, enz., zaken van het hoogfte belang zijn. Zie RUST, t. a. p. §. 186.

Fontenellen, die met bijtmiddelen gelegd zijn, zijn door velen ter genezing van lijdende gewrichten aanbevolen geworden; maar, voor zoo verre ik weet, heeft nog niemand de bijzondere klasſe der gevallen aangetoond, die voor zulke middelen voegzaam is (*).

Ik

(*) De oogenblikkelijke verligting, die ſoms na de beziging van een bijtmiddel op de huid of op de oppervlakte van een fontenel volgt, indien het deel in rust blijft, en de terugkeer der verſchijnſelen, die wij in vele gevallen, na te ſpoedig dezelve te hebben laten toegaan, ontwaren, toonen genoegzaam de krachtige uitwerking dier middelen. Het mag trouwens moeijelijk zijn, om de *modus operandi* te verklaren; maar datgene, hetwelk wij in die gevallen ontwaren, ſchijnt geene verwijderde overeenſtemming aan te toonen met het ophouden van eenen druiper, door eene zich vormende ontſteking der ballen, of, met eene verplaatſing der jigt van de maag naar den voet. Wij maken in de heelkunde gebruik van fontenellen, om de ZIEKELIJKE werkzaamheden van het dierlijk ligchaam te keer te gaan; maar het is waarſchijnlijk, dat dezelve ook de regelmatige werkzaamheid ſtoren, bijaldien derzelver beziging te ver gedreven wordt. Bij een zeevarken ontſtond eens een groot ettergezwel aan eene boven- en onderdij, ten gevolge van eene plaatſelijke ſchending. Deze vorming eens ettergezwels ging den wasdom der klaauwen aan den voet dier zijde geheel en al te keer; aan de punten waren zij verſleten, zonder dat zij aan de vlakte wederom aangroeiden; zij werden derhalve kort en droog, braken en ſplinterden ligtelijk, terwijl die aan den anderen voet, zoo als gewoonlijk zich vernieuwden, en derzelver behoorlijk voorkomen behielden.

Ik heb zulke door bijtmiddelen gemaakte fontenellen, in eene groote menigte, en, in zeer verschillende gevallen, ten deele zelf aangewend, ten deele zien aanwenden, en gevonden, dat dezelve daar vooral eene gunstige uitwerking hadden, waar de kraakbeenderen dreigden in verzwering over te gaan; maar dat dezelve, bij de overige ziekten der gewrichten, weinig, of in het geheel geen baat deden. *Setons* en Spaansche-vliegenpleisters, die men met het *cerato Sabinae* openhield, schenen schier op dezelfde wijze te werken, als die met een bijtmiddel gemaakte fontenellen, en zij kunnen derhalve, in gevallen van dezen aard, met nut gebezigd worden (*).

In

(*) Misschien gelooft men, dat ik hier eenige aanteekeningen over de werking der aanwending van het GLOEIJEND IJZER (*cauterium actuale*) bijbreng, hetwelk, onderscheidene keeren, ter genezing van deze en eenige andere ziekten van de gewrichten, is aanbevolen geworden. Ik houde mij echter voor niet geregtigd, eene beslissende meening over de betrekkelijke werkzaamheid der met het bijtmiddel en der met het *cauterio* gemaakte fontenellen mede te deelen. Mijne ondervinding van het laatste is te gering, en de weinige waarnemingen, die ik daarover gemaakt heb, geven mij geene aanleiding, het *cauterium* boven het *bijtmiddel* de voorkeur te geven (§).

DE SCHRIJVER.

(§) Overeenkomstig de veelvuldige ondervinding, die wij in *Duitschland*, over de aanwending van het gloeijend ijzer bij de *coxalgia*, inzonderheid sedert dat het werk van den Heer RUST het licht gezien heeft, gemaakt hebben, als ook, overeen-

In vele, inzonderheid in de hospitaalpraktijk zich opdoende, gevallen, veroorzaakt de lijder, door een al te vrij gebruik van het deel, eene ontſteking der in verzwering ſtaande beenoppervlakten, waardoor alsdan de pijn vermeerderd en gewoonlijk koorts te weeg gebragt wordt. Hier kan eene aderlating gunſtige uitwerking hebben. Maar, onder andere omſtandigheden, heb ik echter niet gevonden, dat bloedontlastingen groot nut aanbrengen, ja, ik zou inderdaad ook geene *analogie* kunnen opſporen, die zulk eene verwachting zoude kunnen regtvaardigen. Immers nog niemand heeft waargenomen, dat bloedontlastingen den voortgang der zweren in andere deelen hadden kunnen keeren (*).

In

(*) Plaatſelijke bloedontlastingen, en, naar omſtandigheden, algemeene aderlatingen, zijn zeer gepast, gedurende het ontſtekingachtige tijdperk der *coxalgia;* niet minder echter in die gevallen, waarin dezelve, ten gevolge van eene of andere werktuigelijke ſchending, kneuzing, of ontwrichting van het heupgewricht ontſtaan is. Zie RUST,

t.

eenkomſtig de waarnemingen der uitſtekendſte buitenlandſche Heelkundigen, van eenen MAUNOIR, (*Med. Chir. Transact.*); THOMASO VOLPI, (*over de Coxalgia*, in het Hoogd. door Dr. PH. HEINEKEN. Een uittrekſel daarvan vinden wij in LANGENBECK, *neuer Biblioth. für Chirurg. u. Ophtalm.* Bd. 2. St. 4. pag. 370). LARREY, (*Memoir.* Vol. IV. pag. 370) en meerdere andere, zoude het overtollig zijn, over dit krachtige geneesmiddel, de wijze van hetzelve uit te oefenen, enz. hier nog iets ter aanbeveling bij te voegen; even zoo min als het noodig is te zeggen, dat hetzelve andere dergelijke middelen geenszins volſtrekt uitſluit.

In het vroege tijdperk der ziekte hebben warme baden soms eene goede uitwerking, dezelve kunnen ten minste de verschijnselen verzachten, zoo al niet den voortgang der ziekte keeren (*).

Van

t. a. p. §. 128. FORD, t. a. p. bl. 30. TH. VOLPI, t. a. p. bl. 40. LANGENBECK, t. a. p. D. III. St. I. bl. 36. RICHERAND, t. a. p. Tom. III. pag. 244 (§). Wie intusschen met de aanwending van het BRANDEND IJZER, der van POUTEAU in deszelfs *Oeuvres Posthumes*, Vol. II, zoo zeer aanbevolene MOXA, der BIJTMIDDELEN, enz. zich niet overhaastte, zal van de uitwerking dier middelen, in de aangewezene gevallen, weldra overtuigd zijn. Het komt trouwens hier, even als zoo dikwerf in de geneeskunde, bij de keuze der KRAGHTDADIGSTE middelen, alleenlijk op het juiste tijdstip aan; want zoodra het been *carieus* is geworden, of het kraakbeen in verzwering dreigt over te gaan, zullen bloedontlastingen volstrekt geen baat hebben. Maar in die gevallen, waarin dezelve aangewezen zijn, hebben KOUDE OMSLAGEN niet minder vrucht gehad.

(*) Over het nut van laauwe en andere baden zie RUST, t. a. p. §. 132. Volgens dien Schrijver zal men van dezelve in ieder tijdperk der ziekte, en inzonderheid bij kinderen, met vrucht gebruik maken. — Dr. CHARLTON (*Three treatises on the Bath waters; Lond.* 1774), over-

(§) Dat voorafgegane kneuzingen van het dijgewricht des te meermalen aanleiding geven tot vorming van eene gewrichtsziekte, bijaldien de oplossing der daardoor ontstane ontsteking door algemeene bloedontlastingen verzuimd werd, hebben inzonderheid VAN DER HAAR, t. a. p. bl. 201, 223, 237, en VAN GESSCHER, *over de Wonden*, betoogd.

DE VERT.

Van geene de minste uitwerking zijn hier pleisters uit *gummi ammoniacum* en andere van eene dergelijke geaardheid, even zoo wrijvingen en smeersels van allerlei aard, hoewel wrijvingen nooit anders dan nadeelige gevolgen kunnen hebben (*).

In

overdreef de aanwending derzelve, en wilde daarmede de *coxalgia* genezen; niet minder OLIVER en FALCONER. Zie COOPER, *Surgic. Diction.* Ed. 1813. pag. 659. (§).

(*) In het algemeen heeft de Schrijver wel gelijk, van al deze middelen op zijde te leggen, en voor derzelver aanwending te waarschuwen. Immers maar al te vaak nemen wij waar, hoe Heelmeesters een groot aantal van zulke middelen aanwenden, en, bij eenen ongelukkigen keer der zaak, nogtans zich overtuigd houden, dat *al wat maar mogelijk was*, geschied is. Dat inmiddels in enkele gevallen, welke terstond in het eerste tijdperk der ziekte aan onze geneeswijze overgegeven worden, prikkelende inwrijvingen, sterke kamferzalf, braakwijnsteenzalf van

AU-

(§) In *Italië* wordt het *extractum pampinorum vitis*, volgens de verzekering van J. P. FRANK, met vrucht tegen de *coxalgia* aangewend. Hetzelve wordt dagelijks in 2—3 *drachma's* toegediend. RUST, die het gebruik van dit middel door FRANK vernomen had, heeft hetzelve in twee gevallen, bij aanmerkelijk gevorderde vernieling van het heupgewricht, met nut gebezigd. Hij maakt, bij gebrek van het uit het versche sap bereide extrakt, van een sterk aftreksel der versch afgebrokene takken, gebruik. In beide gevallen nam dezelve, tot nu toe, eene ongewoon vermeerderde waterlozing, eene tot de lijdende heup zich bepalende sterke afscheiding van zweet, en eene spoedige in het oog loopende vermindering van alle pijnlijke en gevaar dreigende toevallen waar. De werking van dit middel op het heupgewricht valt wel moeijelijk te verklaren.

DE VERT.

In een van de vroegere afdeelingen heb ik reeds getoond, dat de verzwering der kraakbeenderen van de gewrichten aanmerkelijk kan zijn voortgegaan, zonder dat er eenige verettering aanwezig is. Deze omſtandigheid is van groot gewigt, zoo wel ten opzigte van onze ziektekundige kennis, als ook ten opzigte der praktijk. Men zal toch van de aanwending eens middels zeker veel ſpoediger eene gelukkigere uitkomst kunnen te gemoet zien, wanneer zich geen ettergezwel gevormd heeft, dan wel in het tegenovergeſtelde geval. De Heelkundige moet derhalve op DEZE omſtandigheid zijne vooruitzegging ſtaven.

Na deze algemeene aanmerkingen voorafgezonden te hebben, zal ik thans eenige regelen voor de praktijk mededeelen, en, wel is waar, *vooreerst:* over de geneeswijze der ziekte van het heupgewricht, en naderhand over die van de andere gewrichten, zonder echter op de omſtandigheid, of daarbij verettering plaats vinde, te letten; *ten tweede:* over de geneeswijze, in geval zich etter gevormd hebbe, en eene ophooping van denzelven met de gewrichtsholte in verband ſta, gewag maken.

In

AUTHENRIETH, *ſublimaat*-zalf (die ik zoo menigmalen met vrucht gebezigd heb), maar inzonderheid kwikzalf, in ſtaat zijn, om de ziekte te genezen, en derzelver overgang tot het tweede tijdperk, hetwelk veranderingen van vorm en maakſel der gewrichtsdeelen na zich ſleept, te keeren; hiervan zal men, inzonderheid bij geheel jonge voorwerpen, zich genoegzaam kunnen overtuigen.

In die gevallen, waarin de kraakbeenderen van het heupgewricht in verzwering dreigen over te gaan, moet de lijder vooral op een rustbed of op zijne gewone legerſtede blijven liggen, en in geval de ziekte reeds verder gevorderd is, het lid door kusſens dusdanig onderſteund worden, dat hetzelve zoo weinig, als maar eenigzins mogelijk is, uit de aan hetzelve gegevene ligging kan bewogen worden, om op die wijze de vorming van eene beenvergroeijing (*anchylofis*) tevens te begunſtigen (*).

Bij jonge kinderen, hebben Spaanſche-vliegenpleisters zulk eene gunſtige uitwerking, dat dezelve eene volkomene genezing kunnen ten gevolge hebben, bijaldien men dezelve of op de *nates*, of rondom den grooten draaijer, of in de liesſtreek legt. Trouwens de uitwerking van eene met *cera-*

tum

(*) Zelfs in die gevallen, waarin wij de hoop nog kunnen voeden, dat de ziekte zonder *anchylofis* zal kunnen genezen worden; maar inzonderheid in die gevallen, waarin deze minder gelukkige uitgang het doel van onze geneeswijze zijn moet, zijn zonder twijfel, en vooral bij kinderen, die niet ligt eene gelijkmatige geruste ligging op den duur in acht nemen, *verbanden*, zoo als b. v. bij den breuk van den hals des dijbeens, aan te raden, hoewel in dit geval, voor eigenlijk uitzettende toeſtellen gewaarſchuwd dient te worden. De *referent* van het geſchrift van BRODIE, in het *Journal Complem. du Diction. des Scienc. Med.* l. c. pag. 259, verklaart zich breedvoeriger over dit tot nu toe zoo weinig in werking gebragte hulpmiddel.

tum sabinae in ettering onderhoudene pleister, is gewoonlijk grooter, dan die, welke door meerdere, achtervolgens na elkander te leggen en te laten genezen, plaats vindt.

Bij kinderen, die ouder zijn dan 8—10 jaren, en bij volwassenen, kunnen wij ons, IN HET EERSTE TIJDPERK, van dezelfde geneeswijze veel nuts beloven (*); maar, in een reeds meer gevorderd tijdperk derzelve, schijnen de met een bijtmiddel ge-

(*) Dat bij kinderen, en ook bij volwassenen, Spaansche-vliegenpleisters, die langen tijd zijn open gehouden geworden, in het eerste tijdperk der ziekte, eene volkomene genezing ten gevolge kunnen hebben, bevestigen de Heeren ALBERS, FICKER, VOLPI en meer anderen. Intusschen zijn deze middelen niet even gemakkelijk te verdragen; want dikwijls zien wij, inzonderheid bij zulke teedere voorwerpen, met eenen klierachtigen aanleg behebt, eene hoogst NADEELIGE OPGEWEKTHEID in het geheele gestel, en, om die reden, heb ik in onderscheidene gevallen van dien aard, zelfs bij kinderen van vier en vijf jaren, liever van het gloeijende ijzer, welks oppervlakkige of dieper indringende werking in onze magt staat, gebruik gemaakt, en zeer dikwerf de genezing veel spoediger en met veel minder pijn zien volgen. CHESTON, t. a. p. bl. 92, zegt reeds: „ Het is in den laatsten
„ tijd al zeer in het gebruik geraakt, van bij schier iedere opzetting van het gewricht der knie Spaansche-vliegenpleisters te gebruiken, omdat men van dezelve vaak eene gunstige uitkomst zag. Maar deze onbepaalde aanwending derzelve is geenszins te billijken, en dezelve kan soms, door de daardoor ontstane opgewektheid, zeer nadeelige gevolgen hebben."

gemaakte fontenellen eene ſterkere uitwerking te hebben en tevens ook, in het geheel, voor den zieke niet zoo laſtig te zijn.

In velerlei opzigt, is, voor de aanwending van het bijtmiddel, de diepte achter den grooten draaijer van het dijbeen de voegzaamſte plaats; maar, in eenige gevallen, zal hetzelve op den buitenkant van het heupgewricht ſterker werken; want de huid is aan dit gedeelte digter bij het gewricht, dan de daarachter liggende, te meer, daar onderſcheidene gronden voor de meening pleiten, dat de, in de nabijheid van het zieke gewricht geplaatſte, fontenellen, ~~eene~~ meer gunſtige uitwerking hebben, dan die, welke op eenige verwijdering daarvan gelegd worden (*).

(*) „ Sedert onderſcheidene jaren heb ik bij de witte zwelling van de knie, de bijtmiddelen boven en beneden den inwendigen knobbel van het dijbeen, met eene zeer verſchillende uitkomst aangewend, en opgemerkt, dat daar, waar deze wijze aan mijne verwachting niet beantwoordde, en eene verettering in het gewricht plaats vond, de ontſteking ſchier, in alle gevallen, dan de uitwendige zijde van het kniegewricht zich ontwikkelde, en de etter daarhenen eenen weg baande. Dewijl ik deze daadzaak, bij herhaling, waargenomen heb, geloof ik, dat het bijtmiddel, zoo als ik hetzelve aangewend heb, in zoo verre den voortgang der ziekte te keer ging, als hetzelve daarop eenigen invloed uitoefende; maar dat deze werking niet toereikende was, om de geheele gewrichtsholte te doordringen." FORD, *on the Hip-joint*, pag. 194. *First Edition.*

De huid, in de liesſtreek, is nog nader bij het heupgewricht, dan die op de buitenvlakte, maar de groote vaten en zenuwen van de dij verbieden hier de aanwending van het bijtmiddel.

Bij volwasſenen kan men met de *potasſa fuſa* eene brandkorst van ½ duim breed en 2 duim lang achter den grooten draaijer te weeg brengen. Kan men echter hiermede de ziekte geenen gunſtigen keer doen nemen, dan bewerkſtellige men eene tweede kleinere brandkorst op de voorſte zijde van den *tenſor fasciae latae*; en, in vele gevallen, zien wij deze tweede fontenel betere uitwerking hebben, wanneer de eerſte aan onze verwachting niet beantwoord heeft.

Het nut echter, dat wij van eene fontenel zien, ſchijnt met de hoeveelheid etter, die van derzelver oppervlakte afgeſcheiden wordt, in geene verhouding te ſtaan. Anderen hebben waargenomen, dat ſoms, in de eerſte dagen, na de aanwending van het bijtmiddel, en wel is waar, vóór de afſcheiding van de brandkorst, de verſchijnſelen veel meer verzacht werden, dan in de navolgende weken. Deze omſtandigheid gaf mij aanleiding, om geen verder gebruik van de boonen te maken, ter openhouding der fontenel, maar, te dien behoeve, derzelver oppervlakte met *potasſa caustica* of het *ſulphas cupri*, iedere week, twee tot drie keeren te wrijven. Na bij herhaling beide geneeswijzen bewerkſtelligd te hebben, ſchijnt mij de laatſte toe de voorkeur te verdienen. De pijn, die door het bijtmiddel veroorzaakt wordt, is zeer groot;

maar

maar dezelve doet de verſchijnſelen in zulk eenen hoogen graad bedaren, dat mij gevallen voorgekomen zijn, waarin de lijders zelve het bijtmiddel pleegden aan te wenden, en mij verzekerden, „ overtuigd te zijn, dat zij, den volgenden morgen, zich beter zouden bevinden." (*)

Eene

(*) Ik behoef wel geenszins aan de zoo in het oog loopende ſpoedige beterſchap te herinneren, die na de aanwending van het gloeijend ijzer volgt, en ieder Heelkundige, die dit middel, in onderſcheidene gevallen, aangewend heeft, zal met mij van hetzelfde gevoelen zijn. Immers niet alleen verdwijnt de pijn meestal oogenblikkelijk, maar zelfs, binnen weinige uren, herſtelt zich de dikwerf 2—3 duim bedragende verlenging van het deel. Zulks liet zich wel door de ſtelling „ *lumen majus, obscurat minus*" verklaren; maar het laatſte levert een bewijs van de groote verandering, die daardoor in de geheele geaardheid der ziekte te weeg gebragt wordt, op. (§)

(§) De Heer RUST heeft, in zijn meergemeld voortreffelijk werk, de verſchillende werking van beide middelen op de dierlijke huishouding, breedvoerig voorgeſteld en de wezenlijkſte kenteekenen der werking van beide genoemde middelen opgegeven.

1). Het gloeijend ijzer werkt plotſeling; de deelen, die hetzelve onmiddellijk aanraakt, verdroogen in het oogenblik der aanwending tot eene harde ongevoelige korst. Het bijtmiddel daarentegen, waartoe men den helſteen kiest, werkt langzaam, en de hierdoor ontſtane korst is vochtig; eene ware verſterving der huidbekleedſelen.

2). De werking van het gloeijend ijzer ſtrekt zich in het oogenblik der aanwending tot op de afgelegenſte deelen uit; terwijl de werking van het bijtmiddel veel minder indringt en meer beperkt is.

3).

Eene fontenel, op de bovengemelde wijze gelegd, kan beter verbonden worden, dan die, welke

met

3). Het gloeijend ijzer werkt door uitstrooming van warmtestof, deze algemeene bron des levens, die zich, door derzelver vloeibare en doordringbare hoedanigheden, in het oogenblik der aanwending, over al de lijdende deelen verspreidt, en elke, van de brandkorst verwijderde en verslapte, vezel, klaarblijkelijk tot werkzaamheid aanspoort. Het bijtmiddel, daarentegen, werkt door scheikundige oplossing der bewerktuigde *massa*, veroorzaakt verrotting, oplossing der vochten, en schijnt meer, door eenen nadeeligen scheikundigen aanval op de bewerktuiging, de levenskracht te verzwakken en de terugwerking der spiervezelen te verminderen (*).

4). Het gloeijend ijzer brengt, gelijktijdig met de brandkorst, eene, over de oppervlakte der *organische* deelen zich ver uitstrekkende *hypersthenische*, ontsteking, te weeg. De ontsteking, die door den helsteen voortgebragt wordt, draagt steeds een *asthenisch* karakter, en heeft grootendeels eenen zeer beperkten ontstekingstoestand ten gevolge.

5). De ettering na de ontsteking door het gloeijend ijzer, is steeds zeer goedaardig, ruim, en de ontstane brandkorst wordt door haar spoedig afgeworpen; de helsteen, daarentegen, veroorzaakt eene, ten minste aanvankelijk steeds slechte en *ichoreuse*, ettering, waaronder de brandkorst slechts langzaam losgaat.

6). De door het gloeijend ijzer ontstane brand strekt zich niet verder uit; maar bij het bijtend middel vindt zulks, helaas! vaak plaats, inzonderheid, bijaldien de terugwerking van het aangedane deel reeds vóór de aanwending van het bijtmiddel zeer verminderd is.

7). De zweer, die door het gloeijend ijzer ontstaat, is schier steeds zuiverder en met meer werkzaamheid begaafd, dan die, welke door den helsteen voortgebragt wordt. De eerste grenst aan eene goedaardige ettering; de laatste aan eene boosaardige verzwering. Zie RUST, t. a. p. §. 147.

DE VERT.

(*) Men vergelijke hiermede *l'Encyclopaedie*, art. USTION *de Mons.* FOUQUET.

met boonen in ettering gehouden wordt, en heeft tevens dat onaangename niet, dat de boonen, onder de hechtpleister, uitglijden, of een derzelve, toevallig, tegen de oppervlakte van de wond drukt.

Er beſtaan intusſchen gevallen, waarin de verſchijnſelen terſtond bedaren, zoodra de fontenel gelegd is. Gewoonlijk nemen dezelve, na de aanwending van het bijtmiddel, min of meer, af, en na verloop van weinige weken, wordt de zieke (in de vooronderſtelling echter, dat nog geene verettering plaats vindt), geheel en al van pijn bevrijd, zoo hij zich ſtil houdt. Bij allerhevigſte pijn ware het echter wel wenſchelijk, (daar de zieken ſoms door hevige pijn menige ſlapelooze nachten doorbrengen), dat men iets bewerkſtelligde, hetwelk ſpoediger verligting aanbragt, dan die, welke wij door de aanwending van het bijtmiddel erlangen. Trouwens, bijaldien wij te regt kunnen vooronderſtellen, dat de, in verzwering overgegane, vlakten, door eene te groote inſpanning van het lid in eenen ontſtekingachtigen toeſtand geraakt zijn, dan kunnen wij bloed ontlasten en eene Spaanſche-vliegenpleister in de liesſtreek leggen, ja zulks, in geval van noodzakelijkheid, herhalen. Spaanſche-vliegenpleisters op de knie of de boven-dij gelegd, zullen zelfs daar, waar geen wezenlijk ziekelijke toeſtand voorhanden is, vaak groote verligting aanbrengen, of ook wel geheel van pijn, die door medelijdendheid met de ziekte van het heupgewricht beſtaat, bevrijden. Ik heb dezen zonderlingen toeſtand menigmalen waargenomen, en kan derhalve daaraan, niet in het minst,

twijfelen, hoewel de zaak moeijelijk te verklaren valt. Somwijlen wordt de pijn door eene Spaansche-vliegenpleister geheel en al verdreven; soms verlaat dezelve het kniegewricht, waarop de Spaansche-vliegenpleister gelegen heeft, en tast alsdan het heupgewricht aan.

Alle tegenwerpingen, die men echter tegen de aanwending van een bijtmiddel op de huid in de liesstreek kan in het midden brengen, raken de aanwending van een *seton* in het geheel niet. Eenige jaren geleden, kwam ik op die geneeswijze, deels, omdat ik bemerkte, dat de huid in de liesstreek nader bij het heupgewricht ligt, dan de huid op andere plaatsen; deels, omdat ik verwachtte, (hoewel geenszins met zekerheid) dat een *setaceum* op den stam van den *nervus cruralis* gelegd, geheel bijzonder mogt geschikt zijn, om de pijn, die in de deelen aangeduid wordt, waarin zich takken van deze zenuw uitbreiden, te verdrijven. De uitwerkingen van deze geneeswijze, strookte ook volkomen met mijne verwachting. In vele gevallen, werd de pijn, door het *seton*, spoedig opgeruimd, en, hoewel zulks wel niet in alle gevallen zulk eene uitkomst had, heb ik nogtans, in de meeste gevallen, met veel nut, deze geneeswijze ten uitvoer gebragt. Intusschen zoude ik wel durven beweren, dat, bij hevige pijn, een *seton* in de liesstreek, spoediger oogenblikkelijke verligting zal bezorgen, dan wel eene door bijtmiddelen gemaakte fontenel; maar dat hetzelve geenszins, herzeg ik, in denzelfden graad, ter keering van den voortgang der ziekte,

te,

te, werkdadig is, als hetzelve zich bij verligting der hevigheid van derzelver verschijnselen te kennen geeft, en dat men, ter bevordering van de genezing op eene, door bijtmiddelen gemaakte, fontenel meer staat kan maken (*).

MARTHA ATKINSON, 15 jaren oud, leed, in November 1808, aan verschijnselen van eene verzwering der kraakbeenderen van het heupgewricht. Zij gevoelde pijn in de heup en in de knie, maar het hevigst in het heupgewricht. Zij leed zoo erg, dat zij zich naauwelijks van de plaats durfde bewegen, en de nachten meestal slapeloos moest doorbrengen.

Den 20sten November werd een *seton* in de liesstreek gelegd. Den 22sten was de pijn in de heup schier geheel en al verdwenen, en, van dien dag af aan, ging hare genezing spoedig voort.

JOHN SELLY, 11 jaren oud, werd den 28sten December 1808 in het St. GEORGE-hospitaal opgenomen. Hij leed aan hevige pijn in de heup en in de knie; de streek van het heupgewricht was zeer gevoelig en in de liesstreek waren de klieren aanmerkelijk gezwollen.

Den 30sten December werd een *seton* in de liesstreek gelegd, en weinige uren daarna, waren de pijnen in de heup en in de knie schier geheel verdwe-

(*) De volgende gevallen zijn opgeteekend, terwijl ik juist met de bearbeiding van dit onderwerp mij bezig hield.

Aanm. v. d. Schrijver.

dwenen. De vorige pijnen kwamen niet terug, en den daaropvolgenden 24ſten Mei, verliet hij, genezen, het hospitaal.

SUSAN DEAN, omtrent 12 jaren oud, kwam, wegens hevige pijn in de heup en in de kniegewrichten, en, wel is waar, ten gevolge van eene ziekte van de eerſte, in November 1808, in het meergemelde hospitaal. Er was een groot ettergezwel aan het bovenſte en buitenſte deel van de bovendij voorhanden.

Den 4den December werd een *ſeton* in de liesſtreek gelegd. Denzelfden namiddag waren de pijnen verminderd, en keerden, zoo lang de zieke in het hospitaal bleef, niet terug. Daar dezelve echter weinige weken daarna, van hare naastbeſtaanden wederom uit het hospitaal genomen werd, kon ik den verderen loop van dit geval niet meer gadeſlaan.

JAMES CRAVEN, een jong man, werd, als eenen buiten het huis te behandelen zieke (*Out-Patient*), den 15den Maart 1809 in hetzelfde hospitaal aangenomen. Hij leed aan de gewone verſchijnſelen van eene verzwering der kraakbeenderen van de heup. Aan de uitwendige zijde van de boven-dij bevond zich een groot ettergezwel, en eene hevige pijn in de knie beroofde den lijder van zijne nachtrust.

Den 16den Maart kreeg hij een *ſeton* in de liesſtreek. Daar hij echter in het hospitaal niet kon worden opgenomen, moest hij terſtond daarna zich naar huis begeven. Nogtans was de pijn binnen

wei-

weinige uren verdwenen en de zieke kon ongestoord slapen.

Eenigen tijd daarna, brak het ettergezwel open en vulde zich, verscheidene malen, wederom op, waarna verschijnselen van eene uitterende koorts te voorschijn kwamen. Ik heb den verderen loop van dit geval niet kunnen waarnemen, maar twijfel geenszins, of hetzelve heeft eenen ongelukkigen keer genomen.

Om een *setaceum* in de liesstreek te leggen, kan men het best van eene kromme *seton*-naald gebruik maken. In de meeste gevallen, houden de zieken de bovendij naar het bekken aanmerkelijk hellende, en deze stelling van het deel maakt de aanwending eener gewone naald zeer moeijelijk. Men kan het *seton* aan het voorste gedeelte van het gewricht schuins doortrekken, zoo dat van de bekleedselen 1½ tot 2 duim binnen hetzelve besloten worden. Na eenigen tijd ontsteekt zich gewoonlijk de huid boven het *seton*, gaat in verzwering over en het *seton* valt daaruit, hetwelk echter dan eerst geschiedt, nadat hetzelve die goede uitwerking gehad heeft, die men daarvan heeft kunnen te gemoet zien.

Van bovengemelde aanmerkingen over de verzwering der kraakbeenderen van het heupgewricht, kan men intusschen tevens vele op dezelfde ziekte in ANDERE gewrichten toepasselijk maken. In alle gevallen, is echter eene volkomene rust volstrekt noodzakelijk. Heeft de ziekte een der onderste ledematen aangetast, dan moet de lijder steeds in eene

horizontale ligging blijven, en, bijaldien een der bovenste ledematen daaraan lijdt, moet de arm in eenen doek gedragen worden. Is het elleboog- of kniegewricht aangetast, dan kan men met een bijtmiddel eene fontenel leggen, of eene Spaansche-vliegenpleister door het *cerato sabinae* in ettering houden; hoewel nogtans het eerste dier middelen de krachtdadigste uitwerking heeft. Aan de knie brenge men eene brandkorst te weeg, door aan weerszijden der knieschijf de huid met *potassa fusa* te wrijven, zoo als men, aan den elleboog, het bijtmiddel aan de in- en uitwendige zijde van het gewricht op die wijze aanwendt. In die gevallen, waarin mij deze ziekte aan het schoudergewricht voorgekomen is, heb ik soms eene groote Spaansche-vliegenpleister gelegd, en dezelve naderhand met het *cerato sabinae* in verettering gehouden. Daarentegen heb ik in andere gevallen met het bijtmiddel, *twee fontenellen*, eene aan de voorste, de andere aan de achterste zijde van het gewricht, voortgebragt; in het geheel, heb ik hier echter van de op die wijze gelegde fontenellen, eene betere uitwerking gezien, dan van Spaansche-vliegenpleisters. Waar de ziekte nogtans in de gewrichten hare zitplaats heeft, die van talrijke pezen omgeven zijn, zoo als het hand- en enkelgewricht, is het verkiesselijker, eene Spaansche-vliegenpleister aan te wenden, omdat door het bijtmiddel de oppervlakkig gelegene pezen kunnen geschonden worden (*). Ik heb

(*) Door de bij herhaling gebezigde bijtmiddelen in deze

heb echter, in weinige gevallen, met het bijtmiddel eene fontenel onder den uit- of inwendigen *malleolus* gelegd. Dezelve maakte hier op de ziekte aan het enkelgewricht den voordeeligſten indruk, maar was met eene geheel ongewone opgewektheid en eene zoo hevige pijn verbonden, dat men de zieken ſlechts met moeite kon overreden, toe te ſtaan, de fontenel, lang genoeg, open te laten.

In vele gevallen, ruimde de met het bijtmiddel gelegde fontenel, in het begin, alle verſchijnſelen van de ziekte op, en nogtans keerden dezelve naderhand met de hun eigendommelijke hevigheid weder terug, in weerwil dat de lijder de volkomenſte rust in acht genomen had, en geene bekende oorzaak der verergering voorhanden was. In ſommigen dier gevallen, moet de terugkeer klaarblijkelijk aan de fontenel worden toegeſchreven, die, door eene

deze en eenige andere ziekten der vrijer liggende gewrichten, als ook van het kniegewricht, heb ik meer dan eens het hoogst onaangename ondervonden, dat wij met dit middel nooit in ſtaat zijn, de grenzen van deszelfs werking te kunnen bepalen, en wij derhalve, nadat de brandkorst zich afgeſcheiden heeft, de peesachtige en *aponeurotiſche* deelen bloot zien liggen. Trouwens, onder de aanwending van warme omſlagen worden dezelve, wel is waar, wederom met vleeschkorrels overtrokken, maar de kunstmatige zweer geneest nogtans zeer langzaam en later, dan wel wenſchelijk ware. Intusſchen, wat nog al gelukkig is, wij kunnen bij de genoemde gewrichten in de meeste gevallen het *cauterium potentiale* misſen.

eene of andere oorzaak, welke wij bij den tegenwoordigen toeſtand van onze wetenſchap niet kunnen opſporen, eene werking voortbragt, klaarblijkelijk tegenovergeſteld aan diegene, welke dezelve in het begin, na dat zij gelegd werd, te voorſchijn bragt. Laat men nu de fontenellen toegaan, dan bedaren de verſchijnſelen weder, en ſoms gevoelt zich de lijder REEDS VOLKOMEN EN VOOR ALTIJD GENEZEN, alvorens zich het likteeken nog geheel en al gevormd hebbe. Hetzelfde nemen wij waar, en misſchien meer nog in die gevallen, waarin eene Spaanſche-vliegenpleister door het *ceratum ſabinae* lang geëtterd heeft, en hier is de terugkeer van de pijn, bijaldien de Spaanſche-vliegenpleister eenen grooten omvang heeft, gewoonlijk met eenen ſnellen pols, eene beſlagene tong, en eene uit de ligchaamsgeſteldheid voortkomende groote opgewektheid verbonden, van welke verſchijnſelen echter de zieke bevrijd wordt, zoodra men ſlechts de wondoppervlakte laat genezen. Het is derhalve eene zaak van groot gewigt, en vereischt, aan den kant des Heelmeesters, eene groote ſchranderheid, het tijdſtip te kennen, wanneer de fontenel of Spaanſche-vliegenpleister begint nadeelig te worden, en dus niet langer kan openblijven.

In andere gevallen, waarin de verſchijnſelen, onder de werking van eene met het bijtmiddel gelegde fontenel, terugkeerden, kwam het mij voor, dat zulks op eene andere wijze moest verklaard worden. Er had zich namelijk door de zwerende gewrichtsvlakte eene kleine hoeveelheid etter gevormd; maar

de-

deze was niet toereikende, om te verhinderen, dat de aanwending van het bijtmiddel in het begin eene gunstige uitwerking had. Intusschen, had de eens begonnen verettering voortgeduurt, totdat zich eene hoeveelheid etter had opgehoopt, die toereikende was, om eene uitzetting van het gewricht te veroorzaken, en de voorafgegane verschijnselen, in weerwil van het middel, weder te doen ontstaan, die door hetzelve reeds eenmaal opgeruimd geweest waren. Zulke gevallen komen, trouwens, niet zeldzaam voor, en bewijzen, dat de Heelmeester nooit in het begin onvoorzigtig genoeg moet zijn, eene zeer gunstige uitkomst te voorspellen, omdat de fontenel oogenblikkelijk eene weldadige uitwerking heeft; maar dat hij wachten en daarop letten moet, of deze goede werking voortduurt, alvorens hij het wage, met bepaaldheid te zeggen, dat de lijder zal genezen worden.

De behandeling van het ettergezwel, dat door deze ziekte in het gewricht is voortgebragt, is van het grootste aanbelang, en, wel is waar, nog meer bij kinderen, dan bij volwassenen; daar de eerste zelfs dan, wanneer eene aanmerkelijke verettering plaats gevonden heeft, kunnen genezen, en menigmalen werkelijk genezen worden; terwijl, daarentegen zulks, bij volwassenen, een hoogst zeldzaam geval is (*).

Ik

(*) Men houde wel in het oog, dat hier slechts van zulk

Ik heb niet gevonden, dat de *methode*, om den etter te ontlasten, die de Heer ABERNETHY, in zijne verhandeling over *lumbar abscesses*, aanbevolen heeft (*), bij in bederf overgegane gewrichten van eenig nut vergezeld is, en zulks strookt ook volkomen met datgene, hetwelk wij bij een rijp overleg kunnen verwachten. Immers, vormt zich een ettergezwel als eene oorspronkelijke ziekte, en bepaalt zich hetzelve alleenlijk tot de weeke deelen, dan

zulk een ettergezwel in een gewricht gesproken wordt, dat als een gevolg van eene verzwering der kraakbeenderen, de oorspronkelijke ziekte, is.

(*) „ J. ABERNETHY, *Surgical Works*, *Lond.* 1815. Vol. II. pag. 132. enz. en *Chronic und lumbar abscesses.*" (†)

(†) De gevoelens en beschouwingen der Schrijvers en beoefenaren der praktijk over de kunstmatige opening van alle, met zieke gewrichten in verband staande, ettergezwellen zijn zeer verschillende. Terwijl sommigen aanraden, dezelve, zoo vroeg mogelijk, te ontlasten, (als SABATIER, WHITE, DE HAEN, VAN DER HAAR, JUSTAMOND, DÖRNER, STARK, FICKER en a.) bevelen anderen (als BOIJER, BAZILL, ALBERS, CLOSSIUS, enz.) den doorbraak van den etter, telkens aan de natuur over te laten. De Heer RUST, die zich voor eene groote opening verklaart, die met den omvang van het ettergezwel in gelijke verhouding staat, heeft de verschillende gevoelens ovor dit hoogst gewigtige onderwerp het breedvoerigst medegedeeld. De ondervinding leert ons, dat wij, om het even welken weg wij inslaan, zelfs na vorming van een ettergezwel, nooit mogen uit het oog verliezen, de krachtigste geneesmiddelen, hetzij het brandend ijzer of een ander, aan te wenden, naardien ons slechts dan eenen gelukkigen uitgang van ieder voorkomend geval te wachten staat.

dan is niets in ſtaat om de zamentrekking van den etterzak en de allengſche vermindering der hoeveelheid van etter te keer te gaan, die bij iederen ſteek ontlast wordt. Maar, waar het ettergezwel, ten gevolge van eenen in verzwering overgeganen toeſtand der kraakbeenderen van de gewrichten en beenderen, ontſtaan is, daar zal noodzakelijk de ettering onderhouden worden en de zamentrekking van den etterzak, als ook de genezing der holte hinderpalen aantreffen, omdat de oorzaak van het ettergezwel even zoowel vóór, als na de doorſteking, aanwezig blijft.

In ſommige gevallen, word ik geneigd, aan te nemen, dat na de aanwending van het bijtmiddel, de door het ettergezwel gevormde zwelling kleiner wordt, en dat de opſlorping van een gedeelte der daarin zich bevindende deelen de oorzaak daarvan geweest is. Ik heb echter nooit waargenomen, dat eene volkomene opſlorping plaats gevonden heeft, in weerwil dat ik onderſcheidene proeven in het werk heb geſteld, om dat gewenschte gevolg voort te brengen. Braakmiddelen, die te dien behoeve gebezigd werden, beantwoordden geenszins aan mijne verwachting, om het even, trouwens, of dezelve in zulk eene gift toegedient werden, dat dezelve braking ten gevolge hadden, of ſlechts als walgingverwekkende middelen gebruikt werden.

Niet minder gunſtige uitwerking zag ik van de electriciteit; ja, deze ſcheen, wat meer is, eene nog ſpoedigere ophooping van etter te veroorzaken. Daar echter, zoo als men weet, DRUKKING onder zekere omſtandigheden vermeerderde werkzaamheid der

op-

opflorpende vaten ten gevolge heeft; legde ik, in twee gevallen, ftrepen van hechtpleisters rondom dit lid, om daardoor eene drukking op de, in het ettergezwel vervatte, deelen te veroorzaken. Trouwens, eene fpoedige verkleining van het uitwendige gezwel was wel een gevolg daarvan; naderhand echter vond ik, dat zulks geenszins van eene plaatsgevondene opflorping, maar alleenlijk van den vermeerderden weerftand der oppervlakte voortkwam, die veroorzaakte, dat het ettergezwel eene even zoo groote ruimte in het INWENDIGE van het lid befloeg.

Intusfchen is het geenszins raadzaam, een ettergezwel, dat met een ziekelijk gewricht in verband ftaat, AL TE VROEG DOOR TE STEKEN. Ik heb fteeds gezien, dat zulke ettergezwellen beter genezen, en dat het openen derzelve, (om het even, of zulks van de natuur of door het *lancet* gefchiedde), alsdan van weinige bedenkelijke gevolgen vergezeld was, bijaldien de lijder, eenen geruimen tijd, rust hield, en de overige bovengemelde geneeswijzen aangewend werden, dan daar, waar deze opening *terftond*, na dat de lijder heelkundige hulp inriep, uitgeoefend werd. Trouwens zulks valt niet moeijelijk te verklaren; in het LAATSTE geval toch bevindt zich op den bodem van het ettergezwel eene *carieufe* of zweerende beenoppervlakte, in het EERSTE geval daarentegen is het zeer waarfchijnlijk, dat het *proces* der genezing reeds begonnen heeft en thans eene *granuleerende* vlakte AANWEZIG is, waar te voren een ziekelijk been voorhanden geweest was. Immers men kan geenszins aannemen, dat het etter-

ge-

zwel, onder zulke gunſtige omſtandigheden, voor de opening voege, waar, ten gevolge van eene verwaarloozing der ziekte, zoowel de zwerende beenderen, als de overige deelen, zich in eenen ontſtekingachtigen toeſtand bevinden, als daar, waar men deze ontſteking, te voren, door een rustig verhouden, en voegzame geneesmiddelen toe te dienen, heeft doen bedaren.

Een, met een gewricht in verband ſtaande, ettergezwel, inzonderheid aan het heupgewricht, vormt geene regelmatige holte, maar veroorzaakt talrijke kromme gangen in de tusſchenruimte der ſpieren, pezen en ſcheeden, alvorens hetzelve onder de uitwendige bekleedſelen waargenomen wordt. Van waar dan de grootere moeite om de daarin vervatte vochten te ontlasten, dan die van een gewoon lenden-*abscess*, ja, men kan hetzelve, inderdaad, zeldzaam ontlasten, bijaldien men het lid niet heen en weder beweegt en zamendrukt, om den etter uit de pijpzweren, waarin hij zich bevindt, naar buiten te drukken, waaruit echter nadeelige gevolgen kunnen voortſpruiten. De etterzak ontſteekt zich, en de etter hoopt zich ſpoedig weder op; op deszelfs inwendige oppervlakte ſcheuren kleine bloedvaten, welker bloedige uitſtorting zich met den versch afgeſcheiden etter vermengt, in verrotting overgaat, en de geheele ligchaamsgeſteldheid buitengewoon opwekt. Ik heb gevallen waargenomen, waarin men zich alle moeite gaf, om den inhoud van een ettergezwel volkomen te ontlasten, waarin de ſteekwond genezen was, en het gezwel nogtans, binnen weinige dagen, zoo groot werd, als hetzelve ooit geweest was, zoo dat

de lijder, behalve de pijn in het lid, eene koorts kreeg, die, in derzelver karakter, naar eenen *typhus* zweemde, en voor het leven van den lijder gevaarlijk werd. Bewerkstelligde men intusschen eenen tweeden steek, dan ontlastte zich eene groote hoeveelheid verrotte, stinkende etter, van eene roodachtig-bruine kleur, welks terughouding alle bedenkelijke verschijnselen, die door deszelfs ontlasting oogenblikkelijk verdreven werden, veroorzaakt had.

Over het geheel, schijnt mij de volgende handelwijze de doelmatigste te zijn. Heeft men, namelijk, met een ettergezwel-*lancet* eene opening gemaakt, dan wikkelt men het deel in een stuk flenel, dat in heet water gedoopt is, en gaat daarmede zoo lang voort, tot dat er geen etter meer ontlast wordt. Gewoonlijk echter houdt de etterlozing op, zoodra eene zekere hoeveelheid van denzelven ontlast is geworden. De opening geneest, en de steek kan, na verloop van eenigen tijd, wederom herhaald worden; echter daar, waar de steekwond zich niet gesloten heeft, heb ik nooit eenige bedenkelijke gevolgen daaruit zien voorkomen.

Ik heb reeds aangemerkt, dat de voorzegging van den Heelkundigen daarvan afhangt, of er ettering plaats vinde of niet. Vormt zich, bij deze ziekte, slechts de minste etter in een gewricht, dan wordt de hoop op eene goede uitkomst, bij jonge voorwerpen, aanmerkelijk verflaauwd; en, bij volwassenen, schier geheel ijdel, weswege men alleenlijk tot de afzetting zijne laatste toevlugt moet nemen. Trouwens, in een tegenovergesteld geval, waarin zich

nog

nog geen ettergezwel begint te vormen, is misschien deze ziekte, onder alle waarbij de heelkundige hulp ingeroepen wordt, juist diegene, waarin de Heelkundige de beste uitkomst kan te gemoet zien. Men moet intusschen niet uit het oog verliezen, dat de verschijnselen verdreven kunnen zijn, terwijl er nog een ziektetoestand van het gewricht aanwezig is, of, ten minste zoo lang er nog eene geneigdheid tot wederinstortingen voorhanden is. Opdat derhalve de genezing duurzaam zij, is het noodzakelijk, dat de behandeling nog eenigen tijd voortgezet worde, nadat de lijder, oppervlakkig beoordeeld, reeds genezen is.

Een zekere Heer —, die, langen tijd, aan eene verzwering der kraakbeenderen geleden had, liet de fontenel toegaan, omdat hij zich van alle bezwaren bevrijd gevoelde. Er ontstonden wel TERSTOND geene kwade gevolgen, maar na verloop van twee tot drie maanden, vertoonden zich de welbekende verschijnselen van zijne eerste ziekte. Men maakte nu op nieuw eene fontenel met het bijtmiddel, waarna ook alle ongemakken wederom bedaarden. Zij bleef een jaar lang etteren, en toen genas zij. Nadat zich de fontenel reeds 2—3 jaren gesloten had, zag ik den lijder weder, en vond denzelven volkomen wel. Zulks is echter slechts een van die vele gevallen, die ik, als bewijzen voor de juistheid van bovengemelde aanmerking, kan bijbrengen.

Bijaldien de verzwering der kraakbeenderen groo-

ten voortgang gehad heeft, de lijder herſteld, en het lid behouden wordt, dan kan hij het gewricht naderhand ſlechts zeldzaam gebruiken, naardien de beenderen, welke hetzelve vormen, door eene *anchyloſis* vereenigd zijn. Wordt echter de ziekte reeds in een vroeger tijdperk gekeerd, zelfs wanneer men te regt zoude kunnen vooronderſtellen, dat de kraakbeenderen in eenen grooten omvang zijn vernield geworden, dan kan de lijder nogtans de natuurlijke bewegelijkheid van het gewricht behouden. Ik heb intusſchen, tot nu toe, nog geen geval onderzocht, waarin het mij toeſcheen, dat de natuur eenige pogingen gedaan had, om de opgeſlorpte kraakbeenderen wederom hervoort te brengen, en ſoms ben ik in ſtaat geweest, van zoowel te gevoelen als te hooren, dat de harde beenoppervlakten, bij beweging van het gewricht, zich aanraakten, en zij dus van derzelver kraakbeenige bekleedſelen beroofd waren. In ſommige gevallen, vormt zich eene gedrongene beenplaat door de *carieuſe* vlakte, die bijkans naar die zweemt, welke wij bij gezonde beenderen aantreffen, wanneer het kraakbeen door weking is weggebragt geworden. Ik heb vaak, bij het ontleden van lijken, gevonden, dat een gedeelte van de kraakbeenderen der gewrichten ontbrak, en zich in plaats van deze eene dunne laag van eene harde, halfdoorzigtige grijsachtig uitziende, zelfſtandigheid gevormd had, welke eene onregelmatige met vleeschtepeltjes overtrokkene oppervlakte vertoonde. Het is zeer waarſchijnlijk, dat, in die gevallen, eene verzwering der kraakbeenderen de oorſpronkelijke ziekte ge-

weest

weest is. In de ſnijkamer vond ik, bij zeker voorwerp, geen ſpoor van de kraakbeenderen der beenderen van het heupgewricht; maar, in plaats van die, was, eene korst van beenſtof gevormd geworden, die een vast maakſel van eene witte kleur had, glad was en omtrent als marmer uitzag. Ik vooronderſtelde, dat ook, in dit geval, de lijder van eene verzwering der kraakbeenderen was herſteld geworden, en dit gevoelen kwam mij, door het later waargenomene geval, nog waarſchijnlijker voor.

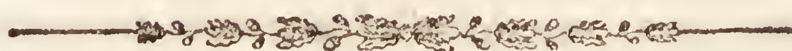
VIER EN DERTIGSTE WAARNEMING.

Eene vrouw, van 36 jaren, werd, met pijn in de heup en de knie op ééne zijde, in het meergemelde hospitaal opgenomen. De *nates* waren verdwenen en vlak geworden. Een groot ettergezwel was opengebroken en had fistelgang terug gelaten, die met het heupgewricht in verband ſtond. De lijder leed aan eene uitterende koorts, viel daardoor allengs meer af, en ſtierf.

Bij de lijkopening, ontdekte men, in de nabijheid van het heupgewricht, meerdere *fistuleuſe* gangen, die, met dit gewricht, in verband ſtonden.

Het gewrichtsvlies en de beursband hadden, in derzelver uitwendig voorkomen, geene verandering ondergaan, behalve die, welke klaarblijkelijk van het ettergezwel voortkwam. De kraakbeenderen der gewrichtseinden der beenderen, waren overal opgeſlorpt, en, in derzelver plaats, vond men eene witte glad-

de vlakte, die met de even beſchrevene overeenſtemde. —

VIERDE AFDEELING.

Ziekteverhalen.

De volgende ziekteverhalen heb ik uit een groot aantal, waarover ik aanteekeningen hield, uitgekozen. Zij dienen ter opheldering van de, in de beide laatſte afdeelingen medegedeelde, bemerkingen. Er is wel geenszins aan te twijfelen, dat hier de ziekte in eene verzwering der kraakbeenderen beſtond, naardien derzelver verſchijnſelen naauwkeurig met die overeenſtemden, die waargenomen werden in die gevallen, waarin men NA DEN DOOD, of, NA DE AFZETTING, den ziektetoeſtand kon onderzoeken. Men zal vinden, dat ik geene gevallen aangehaald heb, waarin de ziekte in het HEUPGEWRICHT zich gevestigd had, of waarin dezelve reeds de laatſte tijdperken bereikt had. Ik achtte zulks daarom overbodig, omdat een toereikend aantal van voorbeelden dezer ziekte van het heupgewricht, onder die gevallen, welke de Heer FORD en andere Schrijvers reeds hebben bekend gemaakt, aangetroffen wordt; en, omdat men deze ziekte, in derzelver vroegere tijdperken, met de grootſte oplettendheid dient gade te ſlaan, daar hier de *diagnoſis* van het grootſte aanbelang is.

VIJF

VIJF EN DERTIGSTE WAARNEMING.

MARY JENKINS, 21 jaren oud, kreeg in Maart 1809, eenen flag op de ééne knie, en kort daarna, gevoelde zij eene zeer pijnlijke aandoening in dit gewricht, die allengs heviger werd. In September van hetzelfde jaar, werd zij, uit hoofde van deze en eenige andere kwalen, die geneeskundige hulp noodig hadden, in het *St. George*-hospitaal opgenomen. In het begin werd zij door Dr. BANCROFT behandeld; maar, den 9den November, werd zij aan de heelkundige behandeling overgegeven. Men vond toen de knie een weinig gezwollen; de opzwelling had den vorm der gewrichteinden der beenderen, en fcheen grooter te zijn, dan dezelve wezenlijk was, omdat de fpieren van het lid aanmerkelijk afgenomen waren. In het gewricht kon men geen vocht ontdekken. De lijderes klaagde over hevige pijn, inzonderheid aan de inwendige zijde van het hoofd der *tibia*, die, bij de minfte beweging, buitengewoon hevig werd. De huid was niet rood. De zieke werd mager en leed aan eene zachte uitterende koorts.

Ter wederzijden van het *ligament. patellae* legde men, met een bijtmiddel, eene fontenel, hield dezelve met erwten open, en wreef derzelver oppervlakte, alle vier dagen, met den helfteen. Na verloop van veertien dagen was de pijn bedaard, en de zieke kon het gewricht, zonder onaangename gewaar-

wordingen, reeds een weinig bewegen. De zwelling was ook schier geheel verdwenen.

Binnen korten tijd, bedaarde de pijn geheel en al, de zieke verliet echter het hospitaal eerst in September van het volgende jaar, toen zij van alle bedenkelijke verschijnselen bevrijd was, en het gewricht wederom volkomen gebruiken kon.

ZES EN DERTIGSTE WAARNEMING.

JOHN READE, 28 jaren oud, kwam den 4den October 1811 in het meergemelde hospitaal, om aan huis heelkundige hulp te verkrijgen. Hij verhaalde, dat hij, gedurende de laatste twee jaren, aan pijn in den elleboog geleden had, die somwijlen zeer hevig, maar van geene aanmerkelijke opzwelling vergezeld geweest was. Maar thans, bij zijne komst in het hospitaal, was de pijn in het gewricht zeer hevig, inzonderheid, gedurende den nacht, zoo dat hij gestadig daardoor wakker werd. Hij leed tevens aan pijn in den schouder en in het handgewricht, welke echter, naar gelang van die in den elleboog, onbeduidend was, en slechts van tijd tot tijd zich vertoonde.

Het elleboog gewricht was een weinig gezwollen; de opzwelling had den vorm van de gewrichtseinden der beenderen, ontstond echter geenszins van een vocht binnen het gewricht, maar van eene ontsteking, die zich op het celwijsweefsel, buiten hetzelve, uitgebreid had. De voor-arm was krom, en

de

de minfte poging, om denzelven uit die rigting te brengen, had eene aanmerkelijke verergering der verfchijnfelen ten gevolge. De zieke was niet vrij van koorts.

Men bewerkftelligde op den arm van de andere zijde eene lating van 8 oncen, waardoor den lijder eene flechts geringe verligting aangebragt werd.

Den 8ften October legde men ter weerszijde van het gewricht, met een bijtmiddel, eene fontenel, en den 11den October was de lijder zonder koorts. De pijn in het fchouder- en handgewricht was geheel weg, terwijl die van het elleboog gewricht zeer verminderd was.

Den 16den October waren de brandkorften afgevallen, en de fontenellen werden vervolgens, door nu en dan een bijtmiddel aan te wenden, in ettering gehouden. De lijder klaagde, van nu af, zeer weinig over pijn en fliep des nachts zeer goed; zijne kwalen werden dagelijks minder, en allengs herkreeg hij het gebruik van het elleboog gewricht. Na verloop van eenige weken, kwam hij niet meer naar het hospitaal, omdat hij van alle toevallen bevrijd was.

ZEVEN EN DERTIGSTE WAARNEMING.

Anne white, 21 jaren oud, werd, den 8ften Januarij 1814, in hetzelfde hospitaal opgenomen. Zij zeide, reeds drie maanden aan pijn in de linkerknie, die in het begin gering geweest was, maar

allengs heviger was geworden, geleden te hebben. De pijn had geene vier weken geduurd, of zij bespeurde eerst eene opzwelling van het gewricht, en omtrent 14 dagen, vóór hare komst in het hospitaal, werd het linkerelleboog gewricht pijnlijk, zonder echter tevens gezwollen te zijn.

Thans echter, bij hare komst in het hospitaal, was de knie, hoewel in eenen geringeren graad, gezwollen. De zwelling had den vorm der beenderen van het gewricht. Zij was ontstaan door eene uitstorting in het celwijsweefsel, en geenszins door een vocht in het gewrichtsvlies.

De pijn in de knie was, over dag, hevig, maar hield niet aan, kwam wel eens bij schoten, en duurde alsdan eenige minuten; des nachts, was dezelve echter heviger, zoo dat de nachtrust daardoor gestoord werd, en, bij nog hevigeren graad, deed zij tevens de dij aan. Het gewricht was bewegelijk, maar de minste beweging vermeerderde de pijn. Aan de inwendige zijde van de knie had de gevoeligheid den hoogsten graad bereikt. De huid was tegennatuurlijk rood, maar den eenen tijd meer, dan den anderen.

De lijderes klaagde ook over pijn in het elleboog-gewricht, die zich langs den boven- en voor-arm uitstrekte; het gewricht was echter in het geheel niet gezwollen. De zieke werd zeer mager, had eene beslagene tong, eenen snellen kleinen pols, en, nu en dan, vliegende hitte.

Terstond na hare komst in het hospitaal, werden bloedzuigers op de knie gezet, waarna de pijn

in

in het gewricht iets verminderde. Den 11den Januarij, legde men met den helsteen, ter weerszijde van het elleboogge wricht, eene fontenel, en dezelfde operatie werd, den 13den Januarij, ter weerszijde van de knie bewerkstelligd.

Den 17den Januarij, was de pijn in den elleboog schier geheel verdwenen en, in de knie, veel minder.

Door den, nu en dan bij herhaling gebezigden, *lapis causticus* werd de fontenel opengehouden. Pijn en zwelling in het kniegewricht bedaarden allengs en de zieke werd genezen. Eerst in het laatst van Mei gingen de fontenellen toe, omdat de zwelling in het kniegewricht geheel verdreven, en noch hier, noch in het elleboog gewricht, de minste pijn voorhanden was.

ACHT EN DERTIGSTE WAARNEMING.

Een zeker Heer, 24 jaren oud, gevoelde, tegen het einde van het jaar 1816, eene geringe pijn in het linkerelleboog gewricht, die, zijns bedunkens, erger werd, zoodra de gewrichtsvlakten tegen elkander gedrukt werden; b. v. wanneer hij toevallig op straat met den hiel op eenen uitstekenden steen trapte. Ook bemerkte hij eene geringe opgezetheid en opzwelling aan het voorste en uitwendige gedeelte van het gewricht, vóór den *malleolus externus*.

Den 6den Januarij 1817 had hij, in een gezelschap zijnde, gedanst, waarna, den volgenden dag, de pijn veel heviger werd. Ten gevolge van deze inspanning, ontstond nu eene algemeene opzwelling rond-

rondom het gewricht, die echter, na zich rustig te houden, binnen 24 uren verdween. De pijn duurde voort, en nam zoo toe, dat de lijder de zwaarte zijns ligchaams op dien voet niet kon doen rusten, en genoodzaakt was, eerst met behulp van éénen, en naderhand met twee ſtokken te moeten gaan. In de maand Mei, ontſtond eene algemeene opgezetheid en zwelling, rondom het geheele gewricht, die niet meer bedaarden.

Den 30ſten Junij riep hij mijne hulp in. Ik vond hem in den volgenden toeſtand:

Het geheele gewricht was, ten gevolge van eene ligte ontſteking des, buiten hetzelve liggend celwijsachtig weefſels, *oedemateus* opgezwollen.

De lijder klaagde over aanhoudende en hevige pijn in het enkelgewricht, die telkens toenam, zoodra hij op den voet ſtaan, of uitgeſtrekt wilde gaan liggen, en de kraakbeenige bekleedſelen, door de onder de huid geplaatſte hand, tegen elkander gedrukt werden. Hij kon des nachts niet ſlapen, omdat pijnlijke trekkingen van het lid zijne rust ſtoorden.

Van mijne woning, alwaar hij mij ſprak, naar huis terug willende rijden, viel hij van het paard, en verſtuikte het enkelgewricht, waarna ontſteking ontſtond, en al de vorige verſchijnſelen nog verergerden.

Men beval hem nu aan, om geheel ſtil te huis te blijven, en nooit den voet op den grond te zetten. Men zette vervolgens bloedzuigers, liet koude omſlagen aanwenden, en de eerſte nogmaals zetten.

On-

Onder deze geneeswijze, verdween de, door den val van het paard veroorzaakte, ontsteking en de pijn werd minder hevig. Op het laatst van Augustus, legde men, ter wederzijde van het enkelgewricht, eenige Spaansche - vliegenpleisters en hield dezelve door het *ceratum sabinae* open. Nadat nu deze pleisters toegegaan waren, werden er andere gelegd, en op die wijze opengehouden. Maar, in dien tusschentijd, omwikkelde men het gewricht met strepen van linnen, die met het *cerato saponis* bestreken waren.

Tegen September, was de toestand van den lijder, in zoo verre verbeterd, dat men hem het uitrijden somwijlen kon toestaan, te meer, omdat eenige bezigheden van groot gewigt, zijne aanwezigheid buiten 's huis noodzakelijk vereischten.

Den 20sten December werd, achter den inwendigen enkel, met een bijtmiddel, eene fontenel gelegd. Deze veroorzaakte eene zoo hevige opgewektheid, en zulke onaangename gewaarwordingen, dat men, omtrent 14 dagen na de afscheiding der brandkorst, beginnen moest, om de fontenel wederom toe te laten gaan. Dezelve had echter voor den lijder reeds eene gunstige uitwerking gehad, want, na derzelver genezing, was hij van de pijn en zwelling bevrijd.

Den 23sten Mei 1818, vonden wij hem, na een naauwkeurig onderzoek gedaan te hebben, in den volgenden toestand: Bevrijd van alle pijn, kon hij, zonder de minste moeite, het lid bewegen, en het gewigt zijns ligchaams op dien voet laten rusten; al-

alleenlijk was er nog eenige zwelling voorhanden. Bij beweging van het gewricht, kon men een knappend geluid vernemen, en, plaatste men den vinger op het gewricht, dan deelde zich aan denzelven het gevoel mede, alsof twee harde, oneffene vlakten tegen elkander gewreven werden.

NEGEN EN DERTIGSTE WAARNEMING.

Mary taylor, 50 jaren oud, werd, den 3den December 1809, in het meergemelde hospitaal opgenomen.

Zij verhaalde, dat, na, in den afgelopen zomer, den regterschouder verstuikt te hebben, haar man haar aan den arm getrokken had, waarna het gewricht terstond pijnlijk was geworden. Deze pijn was toen allengs toegenomen. Bij hare komst in het hospitaal was echter, uitwendig, niets aan den schouder te zien; niet de minste zwelling kon men ontdekken, en nogtans klaagde zij over hevige en aanhoudende pijnen, die, bij de minste poging om den arm te bewegen, zeer toenamen, en des nachts zoo hevig werden, dat zij niet slapen kon. Zij was ook niet in staat, om op de zieke zijde te liggen.

De arm werd door eenen doek ondersteund, en op het schoudergewricht eene Spaansche-vliegenpleister gelegd, die men met het *cerato sabinae* in ettering hield.

Na verloop van geene volle 14 dagen, bedaarden de verschijnselen aanmerkelijk, en reeds in het begin van Januarij 1810 verminderde de pijn dermate,

dat

dat de lijderes ongeſtoord ſlapen kon. Omtrent in het midden van Februarij, was zij van alle vroegere ziekteverſchijnſelen bevrijd, en kon zij het hospitaal verlaten. Men verzocht haar echter, om van tijd tot tijd zich aldaar te willen vervoegen, terwijl de Spaanſche-vliegenpleisters ſteeds open bleven; maar zij kwam niet terug, waarſchijnlijk, omdat hare ziekte haar niet meer hinderde, en zij van gevoelen was, dat nu, dewijl alle verſchijnſelen verdwenen waren, eene nog ſteeds voortgezette geneeswijze onnoodig zijn zoude.

Ik heb mijne lezers reeds getracht oplettend te maken, dat de verzwering van de kraakbeenderen der gewrichten, niet zelden, met eene ontſteking van het gewrichtsvlies verbonden is. Somwijlen is de ziekte in HET EENE, dan weder in HET ANDERE gedeelte gelegen; juist zoo, als wij wel eens eene zweer in het horenvlies, in ſommige gevallen, als oorzaak, en in andere gevallen, als gevolg van eene ontſteking der *tunica conjunctiva* van het oog waarnemen. In een zeer gevorderd tijdperk, de bewerktuiging van het gewricht reeds volkomen vernield zijnde, zal deze vermenging (*complicatie*) telkens plaats grijpen, en, het zou wel overbodig zijn, zulks met bewijzen te willen ſtaven. Somwijlen echter, zijn beide ziekten reeds in een vroeger tijdperk, en, wel is waar, alvorens ettering plaats vond, met elkander verbonden.

In het thans volgende geval, ter opheldering van

dit

dit onderwerp dienende, ſchijnt de verzwering des kraakbeens het *primaire*, en de ontſteking van het gewrichtsvlies het *ſecundaire* lijden geweest te zijn; ten minſte, de daarbij aanwezige verſchijnſelen kunnen beter op deze, dan wel op eene andere, wijze verklaard worden.

VEERTIGSTE WAARNEMING.

JOHN CHILD, 23 jaren oud, kreeg, in April 1814, pijn in de knie, die, in het begin maar gering, echter allengs zeer hevig was geworden. Dezelve had hare zitplaats in het hoofd der *tibia*, ter weerszijde van den band der knieſchijf. Na verloop van vijf maanden, bemerkte de zieke eerst eene opzwelling van het gewricht, die zoo groot werd, dat hij de kamer niet kon verlaten. Men legde vijf Spaanſche-vliegenpleisters achtereenvolgende, waarop de pijn en zwelling zoo zeer bedaarden, dat de lijder, na verloop van drie weken, zijne gewone bezigheden weder aanvaarden kon. Intusſchen kwamen, 5—6 dagen naderhand, de pijn en zwelling wederom te voorſchijn, en de zieke moest, om die reden, den 26ſten October in het meergemelde hospitaal opgenomen worden. Nu klaagde hij over pijn in het gewricht, die, zoo als te voren, in het hoofd der *tibia*, ter wederzijde van den band der knieſchijf, huisvestte, en zoo kwellende was, dat de lijder den geheelen nacht ſlapeloos doorbragt. De knie was zeer opgezwollen. De zwelling was een gevolg van een vocht, in de gewrichtsholte uitgeſtort, en had den-

zelf-

zelfden vorm, die wij, in de gewone gevallen van eene ontfteking der gewrichtsvliezen, waarnemen.

Den 29ften October werd eene Spaanfche-vliegen-pleister rondom het grootfte gedeelte van het gewricht gelegd.

Den 7den November waren de pijn en opzwelling minder, en er werd eene tweede blaartrekkende pleister gelegd, die men tot aan het einde van de maand met het *cerato fabinae* open hield. Als dezelve genezen was, legde men eene derde, die ook wederom op dezelfde wijze open gehouden werd.

Den 21ften December verliet de zieke, volgens eigen verlangen, het hospitaal. De pijn was toen bijkans geheel, echter nog niet volkomen, opgeruimd. De knie was nog maar weinig gezwollen; deze zwelling fcheen echter geenszins door een vocht, in de gewrichtsholte vervat, ontftaan te zijn, maar wel van eene verdikking der weeke deelen, ten gevolge van eene vroegere ontfteking, voort te komen.

VIJFDE HOOFDSTUK.

OVER EENE SCROPHULEUSE ZIEKTE DER GEWRICHTEN, WELKE HAREN OORSPRONG VAN HET CELSGEWIJZE MAAKSEL DER BEENDEREN NEEMT (*).

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

De uitdrukking „KLIERZIEKTE" wordt vaak al te onbepaald gebezigd, en het is wezenlijk niet altijd even gemakkelijk aan te toonen, welke verschijnlen aan deze ziekte, en welke niet daaraan kunnen toegeschreven worden.

Ge-

(*) In deze afdeeling heeft de Schrijver den ziektetoestand der gewrichten daargesteld, dien ons de oude Schrijvers (RHAZES, AVICENNA e. m. a.) onder den naam van *Spina ventosa* beschreven, dien SEVERINUS, in zijn bekend geschrift over deze ziekte, p. 337, *paedarthrocace* genoemd, en latere Schrijvers, dikwerf met den naam van *tumor albus scrophulosus* bestempeld hebben. De lezer zal, in dit gedeelte van het werk, niet minder verscheidene gevallen vinden, die RUST als *caries centralis profunda* geteekend heeft, en waarbij het *periosteum internum*, *s. tela medullaris* BLUMENBACHII de zitplaats der ziekte was.

Gewoonlijk hield men alle ziekten der gewrichten voor *ſcrophuleus*, en ik beken gaarne, dat voorwerpen, met eenen aanleg tot klierziekte, in het geheel, meer dan anderen, tot de, in de voorafgegane Hoofdſtukken verhandelde, ziekten kunnen geneigd zijn. Dewijl dezelve echter ook zeer dikwerf bij zulke menſchen voorkomen, waarbij *geen ſcrophuleuſe* aanleg voorhanden is, beſtaan er geene genoegzame redenen, om, bij gemelde ziekten, eene verbinding met klierziekte, als VOLSTREKT NOODZAKELIJK, te moeten aannemen, en het zoude even zoo min pasſen, dezelve „ *ſcrophuleus*" te noemen, als het onjuist ware, de ontſteking der gewrichtsvliezen eene „ KWIKZIEKTE" te noemen, omdat deze ſomwijlen van het gebruik van kwikmiddelen haren oorſprong neemt.

Er beſtaat nogtans eene andere ziekte der gewrichten, welke alle kenteekenen van klierziekte heeft, meestal bij voorwerpen met een klierachtig uiterlijk voorkomt, en waaraan gewoonlijk alle andere *ſcrophuleuſe* verſchijnſelen voorafgaan, of met dezelve gelijktijdig voortduren.

Bij deze ziekte der gewrichten, wordt het celsgewijze maakſel der beenderen het eerst aangedaan, dan ontſtaat, ten gevolge daarvan, verzwering der kraakbeenige bekleedſelen van derzelver gewrichtsvlakten. Zijn de kraakbeenderen in verzwering overgegaan, dan verſchilt de loop der ziekte bijkans weinig, als alleenlijk in die gevallen, waarin deze verzwering de oorſpronkelijke kwaal is.

EEN EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

Thomas scales, 18 jaren oud, werd den 18den October 1815 in het meergemelde hospitaal opgenomen. Hij had een klierachtig voorkomen en klaagde over pijn aan de inwendige zijde van den voet. Deze duurde voort, maar was niet hevig, en verhinderde hem niet, om nog te kunnen gaan.

De zwelling was gering, of naauwelijks waarneembaar, en, bij de aanraking, waren de deelen niet gevoelig. Zijn algemeene toeſtand was echter zeer gezonken; hij leed aan verſchijnſelen van eene geſtoorde verrigting der lever; zijn *urine* was troebel en had een ſterk bezinkſel, hetwelk het vat met eene bleeke roode kleur overtrok. Daarenboven was de lijder traag en neerſlagtig, en naauwelijks in ſtaat, een duidelijk verſlag van zijne kwalen te geven. Aan de randen zijner oogleden, ontwaarde men nog eenige kleine veretteringen (*).

Terwijl hij geneeskundige hulp ingeroepen had, kreeg hij, in het begin van Februarij 1816, eene koorts, waaronder hij op den 1ſten Maart bezweek.

Bij

(*) Ik heb zeer dikwerf waargenomen, dat het klierachtige toeſtel van het oog, (welk orgaan den Geneesheer zoo vaak, en in zoo veelvuldige en verſcheidene ziekelijke toeſtanden, de gewigtigſte *diagnostieke* kenteekenen oplevert, en derhalve nooit naauwkeurig genoeg kan worden waargenomen), vaak vroeger dan eenig ander deel des ligchaams door klierziekte aangetast wordt.

Bij de lijkopening werd nu de voet, die pijnlijk geweest was, naauwkeurig onderzocht. De beenderen van den *tarſus* en *metatarſus* onthielden zulk eene geringe hoeveelheid van aardachtige beſtanddeelen (*), dat dezelve tegennatuurlijk week waren, en met een *ſcalpel*, in iedere rigting, konden doorſneden worden, zonder dat de ſnijdende kant daardoor omgelegd werd (†). De, op die wijze doorgeſnedene, beenvlakten hadden, ten gevolge van eenen grooteren rijkdom aan vaten, eene donkerroo-

(*) De ſcheikundige ontleding der beenderen vinden wij in eene Verhandeling van BERZELIUS (GEHLEN, *Journal für Chemie*, Bd. I. St. I. ſ. 1.) Deze groote ſcheikundige, dien de dierlijke ſcheikunde zoo veel te danken heeft, vond daarin voornamelijk (en wel over de helft) *phosphor*zuren-kalk, omtrent 10 pCt. koolzuren-kalk, zeer weinig vloeiſpatzuren-kalk, en een weinig *phosphor*zuren-kalk, die intusſchen FOURCROY en VAUQUELIN vroeger (*Annal. de Chimie*, Vol. XLVII. N°. 141, als ook HILDEBRANDT (SCHWEIGGER, *Journal für Chemie und Phyſik*, Bd. VIII. Heft I. ſ. 1.) niet gevonden hebben. Eene naauwkeurige ontleding der beenderen, leverde ook CH. HATCHETT, in de *Philoſoph. Transactions*. 1799. MECKEL, in deszelfs *Handbuch*, maakt ons oplettend, dat de verhouding der verſchillende beſtanddeelen, noch in alle beenderen, bij denzelfden mensch, noch in dezelfde beenderen, bij alle menſchen, volkomen dezelfde is.

(†) Dezelfde weekwording der beenderen vond J. WILSON, t. a. p. bl. 365. Zij komt, onder dezelfde omſtandigheid, zeer dikwerf voor, en kan hen, die de praktijk uitoefenen, niet vreemd zijn.

roode kleur. De, door derzelver eigen bloed opgespotene, vaten, kon men duidelijk vervolgen, en waarnemen, hoe zij van de beenderen uit, in de dezelve bekleedende kraakbeenderen zich uitgebreid, en op sommige plaatsen, aan deze laatste eene roode kleur medegedeeld hadden.

Het kraakbeen, hetwelk het *os cuneiforme internum* bedekt, alwaar hetzelve met het *os metatarsi* van den grooten teen één gewricht vormt, was in eenen kleinen omvang in verzwering overgegaan. Deze verzwering was aan de, met het been verbondene, zijde begonnen; maar, daarentegen, was de, naar het gewricht gerigte, vlakte van het kraakbeen ongeschonden gebleven. De beenderen van den *tarsus* waren ziekelijker aangedaan, dan die van den *metatarsus*, even als die aan de inwendige zijde van den *tarsus* meer geleden hadden, dan diegene, aan de uitwendige zijde. De beenderen van den anderen voet waren, op dezelfde wijze, maar, in eenen veel geringeren graad, aangedaan. Men onderzocht nog eenige andere beenderen, maar vond dezelve schier volkomen gezond.

TWEE EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

Den 21sten December 1814 kreeg ik het lijk van eenen tienjarigen knaap, hetwelk, bij het onderzoek, de volgende verschijnselen opleverde:

Beide elleboggewrichten waren min of meer gezwollen. Aan het voorste gedeelte van den regterarm, onmiddellijk boven den elleboog, bevond zich de

de opening van eenen *fistuleusen* gang, die, schuins naar achteren toe, in het celsgewijze maaksel des beens drong, aldaar eindigde, zonder echter met de gewrichtsholte in verband te staan. Het celsgewijze maaksel det gewrichtseinden van het *os brachii*, *radii* en der *ulna* was zoo week, dat men hetzelve met den vinger kon doordrukken; het zag er donkerrood uit, was buitengewoon vaatrijk, en onthield, in deszelfs celletjes, een roodachtig, met merg vermengd, vocht. De kraakbeenige bekleedselen van den *radius* en der *ulna* waren natuurlijk; die van het *os brachii*, op sommige plaatsen, aan de, naar het been toegekeerde, vlakte verzworen, daarentegen werd de naar het gewricht toegekeerde ongeschonden bevonden. De banden en gewrichtsvliezen leverden niets ziekelijks op.

De beenderen van het linkerelleboogggewricht bevond men in eenen ziekelijken toestand. De kraakbeenderen waren volkomen door verzwering verstoord, en op die wijze de *carieuse* beenvlakten ontbloot. Een klein verstorven beenstuk was in de gewrichtsholte afgeschilferd, en lag, van etter omgeven, in dezelve. Het gewrichtsvlies en de banden waren zeer verstoord, en meerdere pijpzweeren, met de gewrichtsholte in verband staande, waren naar buiten opengebroken.

Bij het onderzoek van de regterknie, naar het uitwendig voorkomen, niet het geringste spoor van ziekelijkheid opleverende, en volkomen bewegelijk, bevond men het celsgewijze maaksel van al de beenderen, dit gewricht vormende, van dezelfde ziekte

aangetast te zijn, als die, welke wij bij de beenderen van het elleboggewricht beſchreven hebben. Hetzelve was bovenmatig rood en vaatrijk, onthield eene veel geringere hoeveelheid van aardbeſtanddeelen dan gewoonlijk, zoo dat zich hetzelve, zonder veel moeite, bij elkander liet drukken. In het inwendige van het onderſte lid des dijbeens, tusſchen de beide *condylis*, vond men een gedeelte, waarin zich volſtrekt geene aardachtige ſtof bevond, en, ten gevolge daarvan, eene onregelmatige holte, waarin ſchier niets dan een weinig, en met een roodachtig vocht vermengd, merg, vervat was; digt bij dit deel, was het kraakbeen ſlechts zeer los met het been verbonden, en, op zijne inwendige vlakte, had zich een verzwerings-*proces* ontwikkeld. In meerdere andere, ook onderzochte, gewrichten, vond men ſporen derzelfde ziekte, echter in eenen, bij verre minderen, graad.

DRIE EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

John king, 26 jaren oud, van eene blozende kleur, met blaauwe oogen en dikke lippen, werd den 1ſten Junij 1821, wegens eene ziekte van den regtervoet en enkel, in hetzelfde hospitaal opgenomen. Over zijnen toeſtand vernam ik, ten deele van hemzelven, ten deele van eenen Geneesheer, wiens hulp hij, alvorens zijne komst in het hospitaal, ingeroepen had, het volgende:

Omtrent in het laatst van Mei 1810 verſtuikte hij dezen voet; de enkel zwol op en werd pijnlijk; maar,

maar, binnen weinige dagen, bedaarden deze verſchijnſelen weder. Gedurende den zomer ontwaarde hij eene geringe pijnlijkheid en zwakte in deze deelen, zoodra hij maar eenige beweging had. Maar, in October nam hij, ter wederzijde der enkel, eene kleine opzwelling waar, en de pijn werd heviger dan te voren, hoewel hij door dezelve, in de uitoefening van zijne gewone bezigheden, niet gehinderd werd. Tegen het midden van December werd de pijn heviger, en noodzaakte hem, om 14 dagen lang te huis te blijven; toen bedaarde de pijn weder, zoo dat hij met eenen kruk kon rondgaan.

In Maart 1811 brak, aan de uitwendige zijde van den voet, een ettergezwel open, welks vorming nogtans zonder pijn plaats gevonden had.

In het begin, dacht men, dat de lijder aan eene beginnende longtering onderhevig was; maar, van dien tijd af, dat zich eene ziekte aan den voet ontwikkelde, had men van de longbezwaren niets meer waargenomen.

Bij zijne komst in het hospitaal, vond men eene *oedemateuſe* zwelling, die zich over de weeke deelen van den voet en over de enkels uitbreidde. Aan de uitwendige zijde, vond men de openingen van 3 of 4 pijpzweren, welke zich, op verſchillenden tijd, gevormd hadden. De lijder klaagde toen niet zeer over pijn bij de beweging of drukking van het lijdend deel; maar, terſtond na zijne komst, brak een ettergezwel aan de inwendige zijde van den hiel open.

Den 11den Julij werd het been afgezet. Bij het

onderzoek van den voet, vond men de celletjes van het celsgewijze weeffel door *ferum* en geronne *lympha* uitgezet.

Alle beenderen hadden eene ziekelijke verandering ondergaan, met diegene overeenkomftig, welke wij in het voorafgegane geval befchreven hebben; dezelve waren alleenlijk nog weeker en vaatrijker. — De kraakbeenderen in het enkelgewricht waren, door verzwering, geheel verftoord, en de ontbloote beenderen *carieus*. De kraakbeenderen van den *tarfus* waren ongefchonden gebleven; maar, op fommige plaatfen, rood geverwd, en, men bevond, dat zulks van de met rood bloed opgevulde vaten, die zich van de beenderen uit, naar de kraakbeenderen begeven, zijnen oorfprong genomen had. De banden en wrichtsvliezen van den *tarfus*- en enkelgewrichten waren wel, behalve op die plaatfen, waar dezelve door de ettergezwellen vernield waren.

VIER EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

Door de goedheid der Geneesheeren van het *Garde*-regement *Coldftream*, werd ik in de gelegenheid gefteld, eenen foldaat van hetzelve, alvorens hij *geamputeerd* werd, te kunnen gadefiaan. Zij deelden mij ook over den vroegeren loop van zijne ziekte een verflag mede, en veroorloofden mij, het afgezette gewricht te mogen onderzoeken.

William miles, 20 jaren oud, van eene fijne gelaatskleur, met rood haar en eene verwijde *pupil*, werd in het midden van Januarij 1808 van eene gerin-

ringe pijn en zwelling der linkerknie aangetast. Na dat hij zich echter, gedurende eenige dagen, ſtil gehouden had, verdween de zwelling; dezelve keerde nogtans in het laatst van Maart terug, ſteeds nog van eenige pijn vergezeld.

Hij werd in het bataillons-hospitaal te *Chatham* opgenomen, en den 9den Junij, van hetzelfde jaar, zond men hem naar het regements-hospitaal te *Londen.*

De zieke knie werd thans 3 duim dikker, dan de andere, bevonden. Buiten het gewricht en in de gewrichtsholte voelde men eenig vocht. De onderdij was volkomen uitgeſtrekt, en de minſte poging, om dezelve te buigen, veroorzaakte hevige pijn. Overigens was dezelve nogtans onbeduidend, en de lijder klaagde meer over een onaangenaam gevoel in de diepte van het gewricht.

Den 8ſten Julij brak, digt bij den inwendigen rand der kniefchijf, een ettergezwel open, waaruit zich 8 oncen dunne etter ontlastte. Den 27ſten Julij werd de *amputatie* bewerkſtelligd.

Bij nader onderzoek van het kniegewricht, bevond men, dat de gewrichtseinden der *tibia* en *fibula*, zoo week waren, dat men dezelve met een gewoon mes ligt doorſnijden kon. Zij onthielden veel meer aardachtige ſtof dan gewoonlijk, en derzelver mergcelletjes waren met eene kaasachtige zelfſtandigheid opgevuld.

Het kraakbeenige bekleedſel van het hoofd der *tibia* was, op ſommige plaatſen, van deszelfs rand, door verzwering verſtoord, en die des dijbeens, achter

ter de kruisbanden, op eene kleine vlakte aangevreten. De kniefchijf en derzelver kraakbeenig bekleedfel, waren volkomen regelmatig. Op de buitenzijde van het gewrichtsvlies, had zich, in het celsgewijze weeffel geronne *lympha*, van een geleiachtig aanzien, uitgeftort. Buiten en binnen het gewricht vond men etter.

VIJF EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

CHARLES MILLER, 20 jaren oud, met blaauwe oogen, ligt haar en fijne gelaatskleur, werd, wegens eene ziekte van den eenen voet, in April 1808 in het *St. George's*-hospitaal opgenomen. De geheele voet was gezwollen en *oedemateus*, en zoowel op zijne in- als uitwendige zijde, vond men eenen *fistuleufen* gang; uit beide ontlastte zich eene kleine hoeveelheid klierachtige etter. Bragt men in eenen detzelve eene *fonde*, dan ontdekte men eenige ontbloote beenftukken.

Den 16den Mei werd het lid onder de knie afgezet. Bij het onderzoek van den afgezetten voet, bevond men de fpieren zeer bleek, en, uit gebrek aan oefening, zeer vermagerd te zijn. De celsgewijze huid was door *ftrembare lympha* uitgezet. De einden der *tibia* en *fibula*, alle beenderen van den *tarfus* en de einden der beenderen van den *metatarfus*, onthielden veel minder aarddeelen dan gewoonlijk, en waren zoo week, dat men dezelve met een *fcalpel* kon doorfnijden, zonder het mes daardoor te doen omleggen. Zij waren buitengewoon

woon rood en vaatrijk, en, in derzelver mergcellen, had zich eene kaasachtige ſtof ontlast. Het kraakbeen, aan de grondvlakte van het vijfde *metatarſus*-been, was door verzwering vernield, niet minder dat aan de grondvlakte der drie middelſte beenderen, en de, zoodanig ontbloote, beenvlakten ſtonden op het punt van af te ſchilferen. De kraakbeenderen van al de overige beenderen vond men regelmatig. In de nabijheid der verſtorvene en *carieuſe* beenderen, had zich etter en ſtrembare *lympha* uitgeſtort en met dezelve ſtonden de pijpzweren in verband. De gewrichtsvliezen en banden waren, met uitzondering der plaatſen, alwaar dezelve, door de ettergezwellen, verſtoord waren geworden, in eenen gezonden toeſtand.

ZES EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

JAMES MILLER, 21 jaren oud, werd den 21ſten Mei 1817 in het meergemeld hospitaal opgenomen. Bij zijne komst had hij eene *iritis* in het eene oog, en een huiduitſlag, die, na eene zweer aan de voorhuid, ontſtaan was. Ter opruiming van die bezwaren, werd hij aan eene kwikkuur onderworpen. Als deze tegen het einde van de maand Julij afgeloopen was, kreeg hij geringe pijn in het linker enkelgewricht. Er vormde zich eene zwelling, en, aan de buitenzijde van dit gewricht, vertoonde zich een ettergezwel, hetwelk den 26ſten September geopend werd.

Kort daarna ontſtond een ander ettergezwel, dat men

men aan de inwendige zijde opende. Gedurende deze ettervormingen, gevoelde de zieke pijn, die echter, na telkens het ettergezwel doorgeſtoken te hebben, wederom bedaarde. Deze bleven open en ontlastten etter, welks hoeveelheid echter allengs minder werd.

Tegen het begin van October begon de lijder te hoesten, en men begon zich weldra te overtuigen, dat hij aan knoestgezwellen in de longen leed.

In het begin van de maand December, klaagde de lijder, voor het eerst, over pijn in het linkerelle-booggewricht, en, bij het onderzoek, ontdekte men een reeds onder de huid liggend ettergezwel. Dit brak in het begin van Januarij 1818 open, en naderhand gevoelde de lijder in dit gewricht geene pijn meer.

De longziekte ging intusſchen onafgebroken voort; de zieke gaf etterachtige fluimen op, en ſtierf in Maart.

Bij de lijkopening vond men in de longen zeer vele knoest- en ettergezwellen. De beenderen van het linkerenkelgewricht waren buitengewoon vaatrijk, en zoo week, dat men dezelve met een *ſcalpel* kon doorſnijden. Op enkele plaatſen ontdekte men in de mergcelletjes eene kleine hoeveelheid kaasachtige zelfſtandigheid. Het ettergezwel aan de uitwendige zijde van den enkel, ſcheen zich in het onderſte eind der *fibula* ontwikkeld te hebben, en hier vond men eene holte in het been, van die grootte, dat men den kleinen vinger daarin brengen kon. Zij was door een verzwerings-*proces* ontſtaan

en vormde den bodem van het ettergezwel. Beide ettergezwellen ſtonden echter met het gewricht zelve in verband. De kraakbeenderen van het enkelgewricht waren ſchier geheel verſtoord, en de *tibia* en de *astragalus*, ten deele door ſtrembare *lympha*, ten deele door een beenachtige *anchyloſis* met elkander vereenigd. Het ettergezwel, aan de uitwendige zijde van den linker elleboog, ſtond door eene groote opening met dit gewricht in verband. De beenderen bevonden zich in denzelfden ziektetoeſtand, als die van het enkelgewricht, en de kraakbeenderen door verzwering volkomen vernield.

De lijder had nooït over het regterelleboggewricht geklaagd, en nogtans ontdekte men, na zijnen dood, een klein ettergezwel aan de regterzijde, hetwelk echter met de gewrichtsholte niet meer in verband ſtond, maar in de zelfſtandigheid der beenderen zich ſcheen ontwikkeld, en, door het *periosteum*, eenen weg gebaand te hebben.

Het celwijsachtige maakſel der gewrichtseinden der beenderen, die het knie-, hand- en het regterelleboggewricht vormen, waren onnatuurlijk week en vaatrijk; er ſtonden echter geene ettergezwellen daarmede in verband, en derzelver kraakbeenderen waren wèl. De beenderen van het heup- en ſchoudergewricht waren volkomen regelmatig. In de liesſtreek was eene opgezette, en, in eene kaasachtige zelfſtandigheid veranderde, opſlorpende klier.

De

De voorafgegane ziektegevallen toonen genoegzaam de geaardheid en den loop van dit lijden aan, en zij doen ons tevens besluiten, dat deze ziektetoestand uit de beenderen zijnen oorsprong neemt. Zij worden bovenmatig vaatrijk en bevatten eene ongewone geringe hoeveelheid van aardbestanddeelen, terwijl, in het begin, derzelver mergcelletjes met een doorzigtig vocht, en vervolgens met eene gele kaasachtige zelfstandigheid opgevuld worden.

Van de ziekelijke beenderen breiden zich rood bloed voerende vaten in de kraakbeenderen uit, die alsdan op enkele plaatsen, en, wel is waar, eerst op de zijde, die hetzelve met het been in verband brengt, in verzwering overgaan. Deze verzwering der kraakbeens maakt vaak zeer langzame vorderingen. Bij een, wegens die ziekte afgezet, kniegewricht, was het kraakbeen, slechts in de grootte van eenen schelling, verteerd.

Somwijlen gaat een gedeelte van het *carieuse* been in versterving over en wordt alsdan *geëxfolieerd.* Naar mate het *carieuse* der beenderen voortgaat, verzamelt zich etter in de gewrichten, en eindelijk breekt een gezwel naar buiten open, na verscheidene kromme pijpzweergangen gevormd te hebben. Het celsgewijze gewrichtsvlies, buiten het gewricht, wordt ontstoken, waarop aanvankelijk *serum*, en vervolgens geronne *lympha* uitgestort wordt, en daaruit ontstaan dan ook het opgezette, aan de drukking der vingers weêrstandbiedende, et-

ter-

tergezwel in het eerste, en het *œdemateuse* gezwel in het latere tijdperk der ziekte.

Deze *scrophuleuse* ongesteldheid tast alleenlijk die beenderen aan, die een sponsachtig maaksel bezitten, namelijk de uiteinden der *cylindrieke* beenderen (*), en de beenderen van den *carpus* en den *tarsus*, en de gewrichten worden daarom aangetast, dewijl zij zoo nabij de deelen liggen, waarin de oorspronkelijke oorzaak der ziekte gehuisvest is. Nooit heb ik eenig voorbeeld van deze alhier beschrevene maaksel-verandering in het *cranio*, of in het midden der *cylindrieke* beenderen waargenomen (†).

TWEE-

(*) In bijna alle werken over de ziekten der beenderen, vinden wij de bevestigingen dezer daadzaken opgeteekend; onder anderen, in: LE CLERK, *sur les maladies des os*, Chap. III; PRUDENT HEVIN, *Cours de Pathologie et de Therapeutique Chirurgicale. 3me édition, augmentée de remarques et d'observations importentes*, 1793. Vol. II, pag. 376. VOIGTEL, *Handb. der Pathol. Anat.*, Bd. I, S. 142 en meer anderen.

(†) Hier dient opgemerkt te worden, dat de beenderen, ook in eenige andere gevallen, onaangezien die, waarbij een *scrophuleus* ongemak plaats heeft, van derzelver regelmatig maaksel meer of minder afwijken. Indien eenig been in eenen grooten omvang *carieus* geworden is, zoo schijnt de opslorping der aardachtige bestanddeelen somtijds sneller voort te gaan, dan die der dierlijke zelfstandigheden, en, uit dien hoofde, wordt hetzelve, omstreeks de *carieuse* oppervlakte, buitengewoon week, neemt eene donkere kleur aan, en verkrijgt eenen onaangenamen reuk,

TWEEDE AFDEELING.

Over de verschijnselen dezer ziekte.

De *scrophuleuse* ziekte der gewrichten komt menigmalen bij kinderen, maar zelden bij volwassenen, voor, die boven de dertig jaren oud zijn (*). Genoegzaam in ieder gewricht zien wij voorbeelden hier-

dewijl er *ichoreuse* etter in de cellen aanwezig is. Somtijds verliest een der beenderen een gedeelte van deszelfs regelmatige hardheid, en dit schijnt het gevolg van eene, reeds lang te voren bestaan hebbende, ontstekingachtigen toestand te zijn. Ik zelf had gelegenheid, dit in een paar gevallen op te merken, waarin het *cranium* zich in eenen langzaam voortgaanden ontstekingachtigen toestand bevonden had. In het éene geval, was dit het gevolg van het gebruik van kwik, en in het andere was het door eene werktuigelijke kwetsing veroorzaakt geworden. Alsdan, echter, zijn de beenderen niet zoodanig weeker geworden, als bij de boven beschrevene *scrophuleuse* kwalen; derzelver celsgewijze maaksel heeft niet zulk een rood aanzien, en de kaasachtige, geele zelfstandigheid, welke bij de *scrophuleuse* gevallen aanwezig is, wordt bij deze alsdan niet afgezondert. *De Schrijver.*

(*) Men zie hierover, A. JOANNES DE GORTER, *Chirurgia repurgata*; pag. 49 *et* 50. — P. HEVIN, *l. c.* RICHERAND, *l. c.* Tom III, pag. 136 *et* 137. — JAMES WILSON, *l. c.*

hiervan; doch de heup- en schouder-gewrichten schijnen niet zoo veel als de overigen, aan deze kwalen onderhevig te zijn (*).

Daar deze kwaal haren oorsprong van zekere, aan het gansche gestel algemeen eigen zijnde, krankheid ontleent, kan het in het minst geene bevreemding verwekken, dat somwijlen verscheidene gewrichten tegelijk door dezelve aangetast worden, dewijl zij, namelijk, een tweede gewricht aandoet, zoodra het eerste genezen, of door afzetting uit den weg geruimd is. Wij ontwaren, in den regel, deze kwaal niet, dan bij voorwerpen, die door eene zoogenaamde *scrophuleuse diathesis* behebt zijn (†), en,

(*) Dit komt misschien van dáár, dat de heup- en schouder-gewrichten minder aan den invloed der koude blootgesteld zijn, dewelke, in de meeste gevallen, de ontwikkeling der *scrophuleuse* krankheden bevordert. Zoo ervaren wij ook, dat de *scrophuleuse* uitbreiding van *lympatische* klieren, meer dikwerf aan den hals, dan in de liesstreek en okselholte plaats vindt, dewijl de laatste, in den regel, door eene verre weg warmere bedekking daarvoor behoed worden.

De Schrijver.

(†) Dat onze schrijver, zoo als meer andere Engelsche geneeskundigen, onder anderen, WHITE *on the struma or scrofula*, etc. — FORD, CROWTHER, S. COOPER, in zijn aangehaald werk, en reeds WISEMANN, (die zelfs de *Spina Ventosa* eene „ soort van *Scropheln*" noemde), deze uit het gestel voortkomende kwaal, zoo bijzonder gadeslaat, en derhalve ook de krankheid, waarvan hier gesproken wordt, eene *scrophuleuse ziekte* der beenderen noemt, kan ons

 niet

en, in vele gevallen, gaan haar andere *ſcrophuleuſe* verſchijnſelen vooraf, of zij vergezellen dezelve, of wel volgen zij haar eindelijk op, b. v. opgezette *ſcrophuleuſe* klieren aan den hals en in het *meſenterium*, of knoestgezwellen in de longen enz. Ik ben dikwerf genoopt geworden te gelooven, dat de ontwikkeling dezer kwaal in een gewricht, den verderen loop eener andere, veelligt veel ernſti-

niet vreemd voorkomen, als wij in aanmerking nemen, hoe de *ſcrophuleuſe* ongeſteldheid reeds ſedert eeuwen onder den naam van *ſtruma* enz. eene algemeene plaag voor *Engeland* was. — Reeds PETIT en BRAMBILLA hebben op dit in *Engeland* veelvuldiger voorkomen der *ſcropheln* opmerkzaam gemaakt, en JOHN HUNTER in zijne „ *Treatiſe on the Venereal diſeaſe*;" pag. 26, geeft de aldaar heerſchende luchtsgeſteldheid als de hoofdoorzaak hiervan op; terwijl ook aangeërfde vatbaarheid, levenswijze, en duizenderlei verſchillende prikkeling de ontwikkeling dezer, in haar innerlijk wezen, nog wel nimmer volkomen gekende, ziekte begunſtigen. In de boven aangevoerde omſtandigheid kon dan ook wel de grondoorzaak gelegen zijn, waarom de Engelſche heelkundigen thans nog meer dikwerf dan die des vasten lands, (hoewel dan misſchien ook ſoms wel met overijling), verpligt zijn, bij gewrichtskwalen, tot de afzetting van het lid over te gaan, daar vele dier kwalen bij hun niet naar de hulpmiddelen luisteren willen, waardoor zij in andere luchtſtreken nog vaak genezen worden. Ten opzigte der *ſcrophuleuſe* krankheid, dient hier overigens ſlechts naar KORTUM *de vitio ſcrophuloſo*, en de verdienſtelijke bijdrage eens HUFELANDS, en *anderen*, verwezen te worden.

ſtigere, ongeſteldheid van gewigtiger *organen* ſtuitte.

Deze *ſcrophuleuſe* kwaal kan veel ligter met de, in het voorgaande hoofdſtuk vermelde, ziekte, dan met eenige andere verwisſeld worden. Intusſchen zijn er zekere *diagnostiſche* kenteekenen, en ik geloof dat deze iederen uitoefenenden heelkundigen, genoegzaam in ſtaat zullen ſtellen, eene juiste *diagnoſis* te vormen; ten minſten in die gevallen, waarin het plaatſelijk gebrek nog niet zeer verre gevorderd is, en waarin hetzelve het ganſche geſtel nog niet zoodanig aangetast heeft, dat daardoor iedere *diagnoſis* hare waarde verliest.

Zoo lang de ziekte in het celsgewijs maakſel der beenderen haren voortgang heeft, alvorens zij zich op de overige deelen zet, en zoo lang er nog geen zigtbaar gezwel voorhanden is, ondervindt de lijder eene zekere mate van pijn, die, echter, nooit zoo hevig is, dat dezelve belangrijke ongemakken veroorzaakt, en dikwerf zoo gering is, en zoo trapsgewijze ſlechts toeneemt, dat dezelve naauwelijks beſpeurd wordt.

Na' verloop van eenigen tijd (dikwerf na ſlechts weinige weken, ſomtijds eerst na verſcheidene maanden), worden de buiten het gewricht liggende deelen, door die, welke in hetzelve beſloten zijn, in medelijdendheid getrokken, en door het *ſerum* en de geronne *lymphe*, die zich in het celsgewijze vlies uitgeſtort hebben, ſchijnt het gewricht opgezwollen te zijn.

Het gezwel is bol verheven, en aan drukking we-

derſtand biedende, en offchoon hetzelve gewoonlijk aanmerkelijker is, dan in de gevallen, waarin, in hetzelfde tijdperk, de verzwering der kraakbeenderen als *primaire* ziekte plaats vindt, zoo ſchijnt hetzelve echter niet grooter te zijn, dewijl de ſpieren des gewrichts, uit gebrek aan oefening, niet in denzelfden graad vermagerd zijn. Ik heb opgemerkt, dat bij kinderen het gezwel in het eerſte tijdperk van minder uitgebreiden omvang, en bij het betasten ſomwijlen harder dan bij volwasſenen is.

In geval men vooraf hier geene gewrichts-kwaal vermoed heeft, dan zal deze zich, terſtond bij het ontdekken des ettergezwels, openbaren, en met verergering voortgaan. Indien de lijder nog in den kinderlijken ouderdom is, zoo is het gezwel het eerſte verſchijnſel, hetwelk door de ouders of oppasters waargenomen wordt. Hierdoor wordt men alsdan tot een meer naauwkeurig onderzoek gedrongen, en men bevindt, dat het kind in het gaan hinkt, in het geval, namelijk, de kwaal in de beenen of voeten hare zitplaats heeft, en, dat het kind bij zekere, daartoe aanleiding gevende, gelegenheden, over pijn klaagt.

Ik heb reeds aangemerkt, dat het gezwel opgezet, en aan drukking wederſtand biedende is, en derhalve, zoo als zulks in de voorgaande afdeelingen reeds aangegeven is, zoude het noodeloos zijn het onderſcheid naauwkeuriger op te geven, hetwelk er is tusſchen dit gezwel, en datgene, hetwelk wij bij ontſteking der gewrichtsvliezen waarnemen. Het gezwel neemt toe, hoewel niet in eenen gelijkmatigen

gen voortgang, zijnde hetzelve grooter, naar mate het beleedigde lid meer of minder in den ſtaat van werkzaamheid of rust gehouden wordt.

Naar mate het verzwerings-*proces* in de kraakbeenderen voortgaat, wordt de pijn eenigzins, hoewel niet veel, vermeerderd. Eerst dan, wanneer een ettergezwel zich vormt, en de hetzelve omgevende deelen geſpannen en ontſtoken worden, wordt dezelve hevig. De huid verkrijgt alsdan eene donker-roode of purper-verwige kleur. Het gezwel zet zich al meer en meer op, en als hetzelve openbreekt of geopend wordt, ontlast hetzelve eenen dunnen etter, waarop eenige deeltjes eener verdikte ſtof ronddrijven. Later vermindert zich de hoeveelheid des uitvloeiſels, de etter wordt dikker en lijviger, en eindelijk gelijkvormig met de kaasachtige ſtof, welke wij in *ſcrophuleuſe* opſlorpende klieren aantreffen.

Veelal vormen zich verſcheidene gezwellen, en in verſchillende tijdruimten, na elkander; eenigen derzelven genezen, terwijl anderen, in de gedaante van *fistuleuſe* gangen open blijven, en op welker bodem men met de *ſonde* het *carieuſe* been voelen kan.

Niet zelden blijft de kwaal in dezen toeſtand geheele maanden, en zelfs langer nog, voortduren, zonder dat het geſtel werkelijk daaronder lijdt. In de minder gelukkige gevallen worden de lijders door eene uitterende koorts aangevallen, en vallen meer en meer af; ten zij dan dat de oorzaak van hun lijden door het afzetten des lids uit den weg geruimd worde.

In

In andere gevallen vangt eene genezing aan; de pijpzweeren fluiten zich; het *ædema* wordt vlak, en ten laatften geneest de lijder, hetzij met of zonder *anchylofe*, naar mate eene grootere of mindere verderving der gewrichtsvlakte plaats gegrepen heeft. De genezing gaat echter langzaam haren tred, ten zij in het geval, dat de kwaal vroegtijdig in haar beginfel geftuit zij geworden. Niet zelden ontmoet men lijders met *fcrophuleufe* gewrichten, in den toeftand eener volkomene *anchylofe*, bij welken nog eene enkele pijpzweer open is gebleven, en dikwerf verloopen geheele jaren, eer zelfs eene genezing, zoo als de *anchylofe* dezelve verfchaffen kan, als voltooid mag befchouwd worden. Het uitzigt op eene eindelijke genezing is bij de onderfcheidene gewrichten niet hetzelfde, en, voor zoo veel ik waargenomen heb, is hetzelve dáár geringer, waar de kwaal eene der zamengeftelde gewrichten aan de voeten of handen aangetast heeft, dan dáár, waar zij hare zitplaats in gewrichten van een eenvoudiger maakfel genomen heeft, offchoon deze dan ook eenen meer uitgebreiden omvang hebben mogen.

Het voornaamfte onderfcheid, hetwelk wij tusfchen de laatst befchrevene verfchijnfelen ontmoeten, en die, welke bij verzwering der kraakbeenderen, als eene *primaire* kwaal, plaats hebben, beftaat in den verfchillenden graad van pijn, welke de lijder ondervindt, en die, in de gevallen der eerfte foort, verre weg minder, dan in die der laatfte is.

Het is allezins verwonderlijk, dat de pijnen der lijders in deze *fcrophuleufe* kwalen zoo gering zijn, als

als wij dezelve werkelijk zoodanig opmerken, indien wij de daarmede gepaard gaande plaatſelijke verderving beſchouwen. Gemeenlijk hoort men de lijders over geene pijnen klagen, uitgenomen, indien er zich een gezwel onder de huid opdoet; zoodra, echter, dit gezwel geopend of doorgebroken is, ontwaren zij daardoor verligting van pijn; wij ontmoeten hier nimmer de hevige pijnen, die, bij eene verzwering der kraakbeenderen, de ligchaamskrachten en den moed der lijders uitputten, behalve in eenige weinige gevallen, en alleen in het eerstgevorderde tijdperk der kwaal, wanneeer een gedeelte der beenderen, hetwelk afgeſtorven is, en zich in de gewrichtsholten afgeſchilferd heeft, de bijzondere deelen, met welke hetzelve in aanraking komt, gevoelig aandoet, en op die wijze, de oorzaak eener beſtendig voortdurende marteling is. Behalve de mindere mate van pijn, zijn er ook nog andere omſtandigheden, die, wel is waar, op zich zelve genomen, niet toereikende, maar ons echter zeer dienſtig zijn, tot het vormen der *diagnoſis;* hiertoe behoort de ganſche *habitus*, het uiterlijk voorkomen, en het geſtel van den zieke, en de daadzaken, of deze eenen aanleg (voorbeſchiktheid) tot andere *ſcrophuleuſe* kwalen hebbe; of de ziekte eenen zeer langzamen loop neme, en of zich verſcheidene gezwellen na elkander vormen, en de verettering niet met eene eindelijke ophooping in het gewricht voltooid is geworden.

Het is welligt moeijelijker, deze kwaal in de heup, dan in eenig ander gewricht, te onderkennen; naar-

 dien

dien het uiterlijk aanzien der *nates*, zoo wel als de rigting der armen of beenen, en de verandering hunner lengte, dezer ziekte genoegzaam dezelfde verſchijnſelen geven, als aan die, waarover wij in het vorige Hoofdſtuk handelden. Doch ook hier zelfs zal ons meestal eene opmerkzame beſchouwing der opgemelde omſtandigheden in ſtaat ſtellen, den waren aard van ieder bijzonder voorkomend geval te onderſcheiden.

Zeker jong meisje leed aan eene ziekte van het heupgewricht, waarbij de *nates* plat geworden waren, het lid zelf verkort, en een ettergezwel zich aan de buitenzijde der bovendij geopend had. Men merkte echter op, dat de lijderes, naar evenredigheid, weinig geleden, en veel minder over pijn geklaagd had, als men zulks gewoonlijk in de gevallen waarneemt, waar dezelfde verſchijnſelen zich met elkander vereenigen. Onder deze omſtandigheden ſtierf zij; en toen ik mij gereed maakte de lijkopening te bewerkſtelligen, deed ik de aanwezenden opmerken, dat er naauwelijks aan te twijfelen was, dat men de zitplaats der kwaal niet in de kraakbeenige bekleedſelen, maar in het celsgewijze maakſel van het gebeente aantreffen zou. De verſchijnſelen, welke wij waarnamen, toonden de juistheid dezer opmerking aan. Men vond de kraakbeenderen in verzwering, en de beenderen zelve, in eenen uitgebreiden omvang, verdorven. De laatſte waren zoo week, dat men dezelve met een mes doorſnijden kon, zonder dat de ſnede van hetzelve daardoor omgelegd werd, toen ik de gewrichts-einden van het

dij-

dijbeen in de lengte doorgesneden had, vond ik digt onder het dijbeenhoofd, in den hals van het been, eene aanmerkelijke hoeveelheid dikken etter, waarvan zich in het geheel niets, of ten minsten een zeer gering gedeelte slechts, uitgestort had; naardien hij door de celletjes, tusschen het deel en de holte van het heupgewricht liggende, doorgezijpeld was.

DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

Bijaldien men de genezing dier klierziekte van de gewrichten beoogt, dan vergete men nooit, dat dezelve van eenen zekeren ziektetoestand der geheele ligchaamsgesteldheid voortkomt. Wij kunnen, te regt, verwachten, dat, bij aanwezigheid van eene plaatselijke ziekte, plaatselijke middelen ter wering van derzelver voortgang, met nut zullen gebezigd worden; maar, dat zulke middelen, die op het geheele *organismus* des lijders werken, voor ons gewigtigst doel, van even zoo groot, of al niet van grooter belang zullen zijn dan iedere plaatselijke behandeling.

Ik wil geenszins beweren, dat bloedontlastingen, in de nabijheid van het aangedane gewricht, nooit eenig nut zouden aangebragt hebben; maar, in de gewone gevallen, is derzelver aanwending zeker

noo-

noodeloos. De toeſtand van het celsgewijze maakſel der beenderen nadert wel aan de ontſteking, en de kraakbeenderen zien er ook ontſtoken uit, alvorens zij in verettering overgaan; maar zij is van eenen geheel bijzonderen aard, en zal, even als *ſcrophuleuſe* ontſtekingen in andere *organen*, niet ligtelijk door bloedontlastingen in dien graad, als iedere andere eenvoudige ontſteking, opgeruimd kunnen worden. Van Spaanſche-vliegenpleisters en prikkelende ſmeerſels heb ik ſlechts zeldzaam eenige gunſtige uitwerking gezien, en ook niet waargenomen, dat de met het bijtmiddel gemaakte, fontenellen, in die gevallen, waarin ik dezelve gebezigd heb, die goede uitkomst hadden, welke men zoo zeker bij eene andere ſoort der ziekte wel waarneemt (*). Koude, uitwaasſemingbevorderende omſlagen ſchijnen den overgang der ziekte van de beenderen op de overige weefſels, minder of meer, te keeren en de ettervorming te vertragen, van waar dan, dat zulke middelen,

(*) Hierin mogten alle lezers onvoorwaardelijk het gevoelen van den Schrijver wel niet omhelzen, omdat talrijke waarnemingen bewezen hebben, dat ook de onderhavige ziekte — en niet alleenlijk de vroeger verhandelde verzwering der kraakbeenderen — door KUNSTMATIGE ETTERINGEN der huidbekleedſelen, eenen buitengewoon goeden keer neemt. Volgens mijne ondervinding, moet ik echter bekennen, dat, in dit geval, eene MATIGE, MAAR, LANGEN TIJD GEDUURD HEBBENDE, ETTERING, meer in aanmerking dient genomen te worden, dan wel een tegenprikkel, hoewel de laatſte ook zoo geheel en al niet uit het oog mag gelaten worden.

len, in een vroeg tijdperk, met nut kunnen gebezigd worden (*).

Maar, zoowel in dit, als in al de volgende tijdperken der ziekte, is niets gewigtiger, dan dat het zieke deel in de volkomenfte rust gehouden worde. Iedere beweging en de minfte drukking der gewrichtsvlakten tegen elkander, bevorderen de verzwering der kraakbeenderen en de vorming eens ettergezwels. Wij kunnen, wel is waar, geenszins aannemen, dat een rustig verhouden den *fcrophuleufen* toeftand der beenderen zelve verbetert; maar, het verhindert, dat de ziekte geene andere deelen aandoet. Intusfchen zij het verre van mij, den lijder, in alle gevallen, eenen LANGEN tijd, den hoogst volmaakten graad van rust aan te bevelen; ik heb daarmede flechts willen zeggen, dat ten minfte iedere beweging en infpanning van het lid, zoo veel als flechts doenlijk is, vermeden, en dat tevens de algemeene toeftand des geftels van den lijder en de verbetering zijner ligchaamsgefteldheid behoorlijk in het oog gehouden worde.

Heeft de ziekte in de onderfte ledematen hare zitplaats, dan late de lijder nooit de zwaarte zijns ligchaams op den voet van de aangedane zijde rusten, en

(*) Hieronder behooren de omflagen van SCHMUCKER en andere, zoowel eenvoudige, als zamengeftelde middelen, die echter dáár moeten vermeden worden, waar eene *rheumatifche* of *arthritifche* vermenging plaats vindt. Koude omflagen, met oplosfingen van lood, als, *aq. Goulard* zijn, bij ontftekingen der huid, ten gevolge van eene gewrichtsziekte, veel gepaster.

en trachte met eenen kruk te gaan. Bij het genot van verfche lucht, is het beter in eenen open wagen, dan wel op eene andere wijze, daarvan gebruik te maken. Is het een der bovenfte leden, dat aangedaan is, dan drage men de hand en den voorarm in eenen doek. In vele gevallen, zullen eene ligte fcheen, van bordpapier, en een band ter onderfteuning van het gewricht, goede uitwerking hebben.

Gedurende de vorming van ettergezwellen, wende men ftovingen en papomflagen aan, om derzelver loop te befpoedigen en de pijn te verzachten. Met deze middelen kan men zelfs, na de opening van het ettergezwel, nog eenigen tijd voortgaan, of, volgens omftandigheden, een eenvoudig verband daarover leggen.

Is nu, na de vorming van verfcheidene ettergezwellen, de voorbefchiktheid tot verettering, verwijderd, en is het opgezwollene gewricht kleiner geworden, dan kan men verwachten, dat een genezings-*proces* door eene *anchylofis* plaats zal grijpen. In zulk een geval, zal eene drukking, door ftrepen linnen, waarop het *ceratum faponis* gefmeerd is, rondom het lid gelegd, nuttige dienften doen. De genezing der pijpzweren toch, wordt daardoor bevorderd, en de beweging van het gewricht nog meer beperkt; ook verminderen wij, op die wijze, het gevaar van eene nieuwe ettering en begunftigen de vereeniging van de zwerende beenvlakten (*).

Bij-

(*) De Engelfchen, en inzonderheid CRUTTWELL, te *Bath*,

Bijaldien een gedeelte van een been verftorven is, en zich in de gewrichtsholte afgefchilferd heeft, dan verminderd zulks zeer de mogelijkheid van eene volkomene genezing. In de meeste gevallen heeft zich het doode beenftuk, in de levendige deelen, zoo vastgezet, dat hetzelve, door eene poging der natuur, niet kan afgefcheiden worden; en iedere poging, om hetzelve door kunstmatige middelen weg te krijgen, zou flechts eene nieuwe ontfteking en vorming van ettergezwellen voortbrengen. Men houde echter in het oog, dat het aan den bodem van eene pijpzweer ontbloote been, geenszins volftrekt dient *geëxfolieerd* te worden. Immers, hetzelve kan zich flechts in eene eenvoudige verzwering bevinden, zich welligt op nieuw met vleeschtepeltjes overtrekken en op die wijze wederom genezen. De Heelkundige is derhalve geenszins geregtigd, eene flechte *prognofis* te maken, in die gevallen,

Bath, (zie COOPER, *Dict. of practic. Surgery*, *Edit.* 1813. *pag.* 656.) hebben, in de laatfte jaren, vaak eene gelijke drukking op het zieke gewricht door banden of op de, door den Schrijver aangehaalde, wijze aan te wenden, aanbevolen. Naar de door mij in de Engelfche hospitalen, als ook in de burger-praktijk gemaakte waarnemingen, fchijnt dit, de opflorping zoo verhoogend, middel, bij gewrichtsziekten, onze oplettendheid wel te verdienen. In die gevallen, waarin, na eene ontfteking der gewrichtsvliezen, verdikking derzelve terug blijft, zal men zulk eene drukking met gewenschte uitkomst bewerkftelligen, en daardoor tevens het lijdend gewricht voor verkoudheid bewaren.

len, waarin hij, bij zijn onderzoek met de *ſonde*, een ontbloot beenſtuk gewaar wordt.

Wat nu echter de behandeling der ziekte van het ligchaamsgeſtel betreft, kan men ligtelijk beſeffen, dat het verblijf in eene zeer volkrijke ſtad, meer of minder nadeelig op den lijder moet werken; terwijl, daarentegen, de nabijheid eener zeekust waarſchijnlijk betere uitwerking moet hebben, dan ieder ander verblijf. De zieke moest eenen eenvoudigen, maar voedenden leefregel in acht nemen, en, in den zomer, zoo veel als mogelijk is, in de open lucht leven, zonder nogtans het zieke deel in te ſpannen. Zijne leefwijze moest, in alle opzigten, behoorlijk geregeld zijn.

Bij een volkomen *chronisch* gebrek, is het veel moeijelijker, de waarde der geneesmiddelen te bepalen, dan bij eene *acute* kwaal; maar onder die, welke ik heb laten gebruiken, waren het de ijzerbereidingen, die mij de beste uitkomst opleverden (*). Dezelve moeten echter zeer langen tijd door-

(*) Om echter van het ijzer de gunſtige uitwerking te zien, die wij ons, in alle gevallen, van hetzelve kunnen belooven, moeten wij te voren met groote zorgvuldigheid de *organen* der ſpijsvertering (welke bij klierziekte, en, in het algemeen, bij alle ziekten der kinderen, bij voorkeur zulk eene gewigtige rol ſpelen), in ſtaat geſteld hebben, van dergelijke *tonica* te verdragen. Het gebruik van andere middelen, inzonderheid van kwikbereidingen, die wij, naar omſtandigheden, met *cicuta*, *ſulph. aur. antim. rheum.* en dergelijke middelen verbinden, voorafgegaan zijnde, is, in de meeste gevallen, noodzakelijk. Van ijzermidde-
len

doorgebruikt worden, en om zulks doenlijk te maken, diene men onderscheidene derzelve toe, en telkens afwisselende, zoodra de lijder tegen datgene, hetwelk hij lang gebruikt heeft, eenen tegenzin krijgt. Ik behoef echter wel geenszins te gewagen, dat de ijzermiddelen ter zijde moeten gelaten worden, zoodra zij eene koortsigheid verwekken, of de vorming van een ettergezwel eene *symptomatische* koorts na zich sleept.

Onder die omstandigheden, zal men in derzelver plaats delfstoffelijke zuren met nut toedienen. Bij kinderen, zal men wèl doen, van tevens met deze middelen, kwikmiddelen te verbinden.

Is de bewerktuiging van een gewricht geheel vernield geworden, en heeft het ligchaamsgestel zoo veel geleden, dat de lijder daaronder zou kunnen bezwijken, dan trachte men de plaatselijke ziekte door de *amputatie* te verwijderen. Onder andere omstandigheden, zal echter dikwerf de vraag zich opdoen: of deze kunstbewerking spoedig moet bewerkstelligd worden, of niet? Bij voorbeeld, de algemeene toestand van den lijder had, tot nu toe, in het geheel niet, of maar weinig, geleden, de toestand van het zieke gewricht ware van dien aard, dat eene volkomene genezing zeer onzeker, en, daarentegen, geene genezing, als door *anchylosis*, te

len heb ik, bij kinderen, van het vaak maanden lang gebruikte, *Driburger* en *Pyrmonter*-water, eene voortreffelijke uitwerking gezien, inzonderheid, bijaldien *aromatische*, *salinische* of kunstmatige baden niet verzuimd werden.

te wachten was, en deze eindelijk eerst na verloop van langen tijd plaats zou kunnen grijpen; dan is de vraag: of de lijder, door het behouden van een nutteloos lid, voor al die bezwaren, angst en pijn, die hij nog uitſtaan moet, alvorens hij zulk een doel kan bereiken, wel ſchadeloos geſteld worde? (*)

Wel-

(*) De vraag: „ wanneer, onder welke omſtandighe„ den, en op welken tijd, een, ten gevolge van eenen „ algemeenen ziektetoeſtand, ziek geworden gewricht, „ moet afgezet worden?" behoort vast tot de gewigtigſte en moeijelijkſte voor den Heelkundigen. Het zou mij echter te ver afleiden, wilde ik hier ſlechts de wezenlijkſte, daarover, tot nu toe, door de uitſtekendſte beoefenaren der praktijk vastgeſtelde grondregelen, mededeelen. Wij vinden eene zeer gewigtige, dit onderwerp aangaande, verhandeling in „ RUST's *Magazin f. d. geſammte* „ *Heilkunde*, Bd. 7. H. 5. ſ. 338. enz." Onmogelijk kon het den Heer RUST ontgaan, dat *cachectiſche*, en aan langdurige ziekten geleden hebbende, lijders, die arm aan ſappen zijn, zulk eene *hectiſche* kunstbewerking, als de *amputatie* van groote ledematen, vaak veel beter doorſtaan, dan andere gezonde, door pijn, koorts en vochtenverlies niet weinig aangerande, voorwerpen. Hiervoor pleiten toch de getuigenisſen der uitſtekendſte Heelkundigen in den militairen dienst, als o. a. van eenen LARREY, GUTHRIE (*on gun ſhot wounds*), wanneer namelijk, bij gekwetſten, het eerſte beste tijdperk voor de afzetting, op of na het ſlagveld, in het algemeen, het tijdperk voor de verſchijning der ontſteking en der dezelve vergezellende koorts, verloopen is. Voor hen, die door zulk eene beduidende gewrichtsziekte aanmerkelijk geleden hebben, is

Welligt is zulks niet het geval, inzonderheid bij de lage volksklasse, die, door ligchamelijke inspanning, de kost moeten winnen. Wij moeten echter nog andere punten in overweging nemen, alvorens wij deze vraag met bepaaldheid kunnen beslissen.

Een zeker jong meisje, met deze ziekte aan de beenderen en gewrichten van den *tarsus*, werd in het meergemelde hospitaal opgenomen. De Heer GRIFFITHS zette den voet af, en, na verloop van drie weken, was de stomp volkomen genezen. Maar, nu werd de lijderes door verschijnselen van eenen ziektetoestand der darmscheilsklieren aangedaan, waarvan vroeger niets werd waargenomen, en bezweek daaronder. Bij de lijkopening vond men onderscheidene dier klieren opgezet en met eene kaasachtige zelfstandigheid opgevuld.

Een ander meisje, welks arm ik, wegens eene *scrophuleuse* ziekte aan den elleboog, afgezet had, werd

is de *amputatie* eene groote weldaad, en met de wondkoorts zag ik vaak alle *hectische* verschijnselen, zweet, buikloop, enz. spoedig zich verwijderen. S. COOPER was ook dikwerf getuige van dergelijke gevallen, en zegt derhalve: „ Zoo lang het ligchaamsgestel de opgewektheid „ der plaatselijke ziekte verdraagt, zou het onmenschelijk „ zijn, de *amputatie* te bewerkstelligen. De toestand van „ het algemeen gestel is het, en geenszins de plaatselijke „ ziekte, welke volwigtige redenen voor de *amputatie* „ oplevert. Want zoo lang het ligchaamsgestel het uit„ houdt, kan niemand met zekerheid beweren, dat alle „ hoop, om het lid te behouden, vruchteloos zal zijn." (*Diction. of practic. Surgery*). p. 134.

werd op dezelfde wijze, na de genezing van den ſtomp, aangevallen, en overleed. Men vond, bij de lijkopening, dezelfde verſchijnſelen.

Een zekere man, wiens been, uit hoofde van eene *ſcrophuleuſe* ziekte van den *tarſus*, afgezet was geworden, ontwaarde, terſtond na de kunstbewerking, verſchijnſelen, die eene beginnende longtering aantoonden, en kort daarna, werd ook de andere voet op dezelfde wijze, ziekelijk aangedaan, als de andere voet geweest was.

Deze weinige gevallen kunnen reeds genoegzaam bewijzen, dat de vorming van eene *ſcrophuleuſe* ziekte in een enkel gewricht, het middel kan zijn, waardoor de *ſcrophuleuſe* aanleg verhinderd wordt, zich in eenig ander deel te vormen, en dat, bijaldien het lijdend gewricht door eene kunstbewerking verwijderd wierd, een grooter gevaar op handen was, dat de ziekte in een ander *orgaan* zich zal uitbreiden, dan wel, wanneer de kunstbewerking achterlijk gebleven ware (*). Maar, hiermede wil ik geenszins zeg-

(*) Deze, in de praktijk, helaas! maar al te vaak zich voordoende ſtelling, als ook de door mij, in het aan mijne leiding toevertrouwde ſtads-gasthuis, bij herhaling waargenomene omſtandigheid, dat ook in die gevallen, waarin de gewrichtsziekte allengs met meerdere of mindere *anchyloſis* geneest, zich vaak eene *phtiſis pulmonalis*, *hepatica meſenterica*, etc. ſpoedig ontwikkelt en vertoont — moest ons des te meer aanleiding geven, bij deze gewrichtsziekte, nooit de aanwending van kunstmatige etteringen geheel en al uit het oog te verliezen. Worden wij echter, bij deze *ſcrophuleuſe* gewrichtsziekte, tot eene ſpoedige af-

zeggen, dat deze waarnemingen toereikende zijn, om den Heelkundige te geregtigen, de kunstbewerking in al die gevallen, waarin dezelve wezenlijk en volſtrekt noodzakelijk is, om het leven van den lijder te redden, te willen verbieden. Althans, dezelve zijn genoegzaam voldoende, om denzelven voorzigtig te doen wezen, opdat hij dezelve niet al te ſpoedig aanbevele en uitoefene. Zij toonen, wat meer is, dat het verkiesſelijker is, in zekere gevallen, de kunstbewerking op te ſchorten. Misſchien kan, na verloop van een of meerdere jaren, door gepaste geneesmiddelen, door eenen voegzamen leefregel en goede leefwijze, en (wat nog meer invloed heeft) door de verandering, die een verder gevorderde ouderdom, in de ligchaamsgeſteldheid van jonge menſchen te weeg brengt, de algemeene gezondheidstoeſtand van den lijder zich zoodanig verbeteren, dat het zieke gewricht kan verwijderd worden, zonder te moeten duchten, dat zulk eene ge-

wig-

afzetting genoodzaakt, om daardoor aan de *indicatio vitalis* te beantwoorden, dan mag de genezing der wond door eene verettering, boven de ſnelle, door aankleving ontſtane, genezing, wel de voorkeur verdienen. —— Het zoogenaamde opſtoppen der wond, hetwelk ik, met gewenschte uitwerking, in het HOTEL-DIEU, door DUPUYTREN en door meerdere uitſtekende Heelkundigen, in de hospitalen van *Londen* gezien, en hetwelk ik zelf, met goed gevolg, gedaan heb, —— is zeker, in zulke gevallen, verkiesſelijker, ten ware, dat wij, door keering van eene rijkelijke ettering, en door ſnelle genezing der wond, het *individu* kunnen redden.

wigtige ziekte, die zich in een vroeger tijdperk zeer zeker vertoond had, daarna zal volgen.

VIERDE AFDEELING.

Ziektegevallen.

De onderscheidene ziekteverhalen, die ik in de eerste afdeeling heb medegedeeld, dienen ter opheldering van de merkwaardigste omstandigheden van den ergsten vorm dier *scrophuleuse* kwaal.

De thans volgende leveren een tafereel van dezelve, in derzelver minder gevorderde tijdperken, waarin zij nog geneesselijk is. Ik ben echter overtuigd, dat de zoo even daargestelde ziektetoestand van het celsgewijze weefsel der beenderen, in deze gevallen, de oorspronkelijke ziekte geweest is, dewijl de daarbij waargenomene verschijnselen naauwkeurig met diegene overeenstemden, welke waargenomen werden, toen de lijkopening dezelfde ziekte, als het oorspronkelijk lijden, bevestigd had.

ZEVEN EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

William moulds, 6 jaren oud, met een klierachtig voorkomen, werd den 20sten Februarij 1814 in het meergemelde hospitaal opgenomen. Zijn linkerknie was 1½ duim dikker dan de regter. Het gezwel

was

was opgezet en bij de drukking weerſtand biedende, maar zonder vochtgolving, ſchier in den vorm van de gewrichtseinden der beenderen, en beſloeg de ruimte ter wederzijde van den band der knieſchijf. Het gewricht liet eene aanmerkelijke beweging toe; kon echter noch gebogen, noch uitgeſtrekt worden. De lijder klaagde over pijn, die nooit hevig, maar, tegen den nacht, allerhevigst, en, door drukking, nog vermeerderd werd.

Zijne ouders ſchreven de ziekte aan eene onbeduidende ſchending toe, die hij, een jaar te voren, ondergaan had, en waarna eene pijnlijkheid en opzwelling ontſtaan waren, die, ſedert dien tijd, voortduurden, en, inzonderheid, in de laatſte maand toenamen.

Na zijne komst in het hospitaal, werden kopglazen en bloedzuigers op de knie gezet, om de uitwendige ontſteking te verdrijven. Vervolgens bezigde men koude omſlagen, en liet den lijder drie maal daags eene drachma *vini ferri*, met weinige droppels *Tinctura-ferri muriatici* gebruiken.

Den 3den Maart werden om de knie ſtreepjes linnen gewikkeld, waarop het *ceratum ſaponis* geſmeerd was. Daardoor trachtte men iedere beweging van het aangedane gewricht te beperken, zonder den lijder te verhinderen, de noodige beweging te hebben.

Den 20ſten Maart was het gezwel iets verminderd en de lijder klaagde niet meer over pijn.

Den 1ſten April was hij, in alle opzigten, beter. Maar, omdat de vroeger door hem gebruikte ijzer-

 be-

bereidingen niet meer goed verdragen werden, werd hem drie maal daags 10 greinen koolzuur-ijzer voorgeschreven.

Den 20sten April bestond er schier geene opzwelling, stijfheid of pijn van het gewricht, waarna de lijder het hospitaal verliet.

ACHT EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

A. B——, een schoone, blonde jongen, met blaauwe oogen, kreeg, in het jaar 1806, eene *scrophuleuse* opzwelling van eenige halsklieren, die in ettering overgingen en openbraken.

In Junij 1810, 8 jaren oud zijnde, bemerkte men, dat hij hinkte; maar, omdat hij over geene pijn klaagde, liet men hem loopen.

In het begin van December 1810, ontwaarde men eenige zwelling aan de span en den enkel van den linker voet, en tegen het laatst van dezelfde maand stiet hij zich aan deze deelen. De pijn aan den enkel, tot nu toe slechts gering geweest zijnde, werd thans zoo aanmerkelijk, dat de zieke niet meer gaan kon. De Geneesheer, wiens hulp men ingeroepen had, liet Spaansche-vliegenpleisters leggen, die echter geene verligting aanbragten.

In het midden van Januarij 1811, werd ik voor het eerst om raad gevraagd, en vond eene opgezette elastieke zwelling, ter wederzijden van den enkel en der span. Zoo lang het gewricht rustig gehouden werd, klaagde de lijder naauwelijks over pijn; maar, bij de minste beweging, nam de pijn toe, en het

al-

allerergst werd zij, zoodra de hiel tegen de beenderen van de onderdij gedrukt wierd. Overigens, was de jongen volmaakt wèl.

Ik schreef hem inwendig het *sulphas ferri* voor, tevens verbiedende, van het gewricht geen gebruik te maken, en alleenlijk met krukken te gaan, zonder den zieken voet op den grond te zetten. Strepen linnen, met het *cerato saponis* besmeerd, werden opgelegd, opdat iedere beweging des te meer verhinderd werd.

Ik zag hem in het begin van Maart eerst terug, en vond, dat de pijn en zwelling iets verminderd waren. Daar echter de met zeeppleister gesmeerde linnen strepen aan het gewenschte oogmerk geenszins voldeden, werd, ter wederzijden van de onderdij en den voet, een ligte bordpapieren scheen gelegd, die met eenen band bevestigd werd.

Den 12den April was de opgezetheid en zwelling zigtbaar verminderd, en de zieke klaagde zelfs niet over pijn, wanneer men de hiel naar de *tibia* opwaarts drukte. Men ging met dezelfde geneeswijze voort.

Den 26sten Mei was de opzwelling nog meer verminderd, en den 29sten Junij kon men den kranken voet en enkel naauwelijks van den anderen onderscheiden, en zelfs bij bewegingen, had de zieke geene pijn. De scheenen werden losgebonden, maar de band moest altijd nog gedragen worden.

Nu veroorloofde men hem, den voet, van tijd tot tijd, op den grond te mogen zetten.

Den 20sten Julij bevond hij zich gestadig wèl.

Hij ging naar de zeekust, om er zich twee keeren 's wekelijks te baden. Hij bleef met de ſtaalbereidingen voortgaan.

NEGEN EN VEERTIGSTE WAARNEMING.

George Lavel, 9 jaren oud, van een klierachtig aanzien, klaagde in Januarij 1817 over eene pijnlijke gewaarwording in zijnen linker-elleboog. Na verloop van 2—3 maanden, ontwaarde men, dat dezelve opgezwollen was. In Mei 1817 kwam hij, als een buiten het huis te behandelen zieke, in hetzelfde hospitaal, en klaagde over pijn in het opgezwollene enkelgewricht, die echter voornamelijk van een onder de huid liggend ettergezwel, aan de inwendige zijde, voortkwam. Nadat dit zich geopend had, ontwaarde men, dat het geenszins daaruit ontſtaande gezwel onbeduidend was, en ſlechts door eene uitſtorting van *ſerum* en ſtrembare *lympha*, in het celsgewijze vlies, buiten het gewricht, ſcheen ontſtaan te zijn. Van dien tijd af aan, leed hij weinig pijn, als in Januarij 1818, een ander ettergezwel, aan de uitwendige zijde van het elleboog-gewricht, zich vormde.

Den 28ſten Januarij werd hij in het hospitaal opgenomen. Het gewricht liet ſlechts eene zeer beperkte beweging toe. Bij de beweging van hetzelve, of bij de drukking der gewrichtsvlakten tegen elkander, klaagde de lijder over eene, geenszins echter zeer hevige, pijn. Hij hield den voorarm in

eene halfgebogene rigting, en ging, bijaldien hij de hand in eenen doek droeg, gemakkelijk rond.

In het begin van Februarij fchreef men hem drie keeren daags, 6 greinen koolzuur-ijzer voor, verbonden met een, nu en dan te gebruiken buikzuiverend middel, uit *rheum.* en *calomel.* Het ettergezwel werd geopend en gepapt.

Den 1ften Maart vond men het gewricht minder opgezwollen; de lijder was nogtans koortfig en klaagde over nachtelijke pijnen.

Den 21ften Maart was de opzwelling nog meer verminderd, en de pijn bedaard; de zieke was zonder koorts, en fliep, des nachts, goed.

In het midden van de volgende maand Mei keerde de pijn in het gewricht echter terug, en er ontftond, op de uitwendige zijde van hetzelve, een ander ettergezwel, hetwelk den 19den Mei geopend werd. Daarna vormde zich een 4de ettergezwel aan het voorfte gedeelte van het elleboog-gewricht, dat den 23ften Junij ook openbrak.

Den 4den Julij was weinig pijn, of haast geene opzwelling voorhanden. De ettergezwellen waren open gebleven, maar ontlastten flechts eene geringe hoeveelheid etter.

De pap en de ftovingen, gedurende de vorming van onderfcheidene ettergezwellen aangewend, werden nu ter zijde gelegd, en, in plaats van die, maakte men van een eenvoudig verband en eenen zwagtel gebruik. De zwelling verminderde, en er ontftonden, naderhand, noch ettergezwellen, noch pijn. Den 4den September was dit gewricht niet dik-

dikker dan het andere, en kon veel gemakkelijker bewogen worden. De lijder had geene pijn meer, maar eene pijpzweer had zich nog niet gesloten, en ontlastte eene, echter schier waarneembare, hoeveelheid etter. Al de overige ettergezwellen waren gesloten.

ZESDE HOOFDSTUK.

OVER BEENBEDERF (CARIES) AAN DEN RUGGRAAT.

EERSTE AFDEELING.

Ziektekundige waarnemingen.

Uit het maakſel der wervelgewrichten kan men opmaken, dat dezelve geenszins door die ziekten kunnen aangedaan worden, welke met die der gewrichtsvliezen en andere gewrichten overeenſtemmen. Dat echter hier, als in andere gewrichten, dezelfde ziekten zich kunnen voordoen, die in harde deelen ontſtaan, en, dat een uitgebreid beenbederf van den ruggraat ſomwijlen van eene verzwering der tusſchen de wervelen zich bevindende kraakbeenderen, en ſomwijlen van eenen ziektetoeſtand van het celsgewijze maakſel der wervelbeenderen deszelfs oorſprong kan nemen; zulks, herzeg ik, kunnen wij door *analogie* vooronderſtellen, en wordt door de ondervinding bevestigd. In een geval, hetwelk ik in het vorige Hoofdſtuk medegedeeld heb, waarin zich de verzwering der kraakbeenderen van het gewricht in verſcheidene andere deelen ontwikkeld had, waren de kraakbeenderen tusſchen de lig-

ligchamen van eenige ruggewervelen, ten opzigte van derzelver maakſel, aanmerkelijk van den gezonden toeſtand afgeweken.

Eenen dergelijken ziektetoeſtand van twee tusſchenwervel-kraakbeenderen heb ik bij eenen zieke waargenomen, die, na eenen ſtoot in de ſtreek der nieren gekregen te hebben, door verſchijnſelen aangetast werd, welke de Heer KEATE voor een beginnend beenbederf van den ruggraat hield, en dien te gevolge, denzelven met fontenellen, door een bijtmiddel gelegd, behandeld had. De lijder bezweek nogtans, in deze omſtandigheden, onder eene andere ziekte. In verſcheidene andere gevallen, waarin de lijders in het gevorderde tijdperk van beenbederf in den ruggraat ſtierven, en welker lijken ik onderzocht had, nam ik waar, dat de tusſchenwervel-kraakbeenderen veel meer vernield waren, dan de beenderen zelve. Zij hadden derzelver behoorlijke hardheid en gewoon maakſel, en derzelver beenbederf ſtrekte zich, of alleenlijk tot de vlakten, waaraan het kraakbeen zich hecht, uit, of had zich hier het meest ontwikkeld.

De bovengemelde omſtandigheden maken het waarſchijnlijk, dat deze ziekte vaak van de tusſchenwervel-kraakbeenderen haren oorſprong neemt. De volgende waarnemingen leveren nog bepaaldere bewijzen voor deze meening op.

VIJFTIGSTE WAARNEMING.

CHRISTINA CLEAR, een meisje van 8 jaren, werd

in

in het jaar 1808, wegens eene ziekte van den ruggraat, in het gasthuis der gemeente *St. George* (*Hanover Square*) opgenomen. Bij hare komst was het bovenſte gedeelte van den ruggraat naar voren gebogen, en de uitſteekſels van eenige ruggewervelen vormden eene ziekelijke uitpuiling van derzelver achterſte gedeelte; maar de zieke kon, met dat al, nog zonder hulp gaan. Niet lang daarna vertoonde zich een ettergezwel in de liesſtreek, hetwelk open brak; dit werd gevolgd van een tweede, hetwelk naast het eerſte zich opende.

Het kind moest nu geſtadig te bed blijven. Uit de ettergezwellen ontlastte zich bij aanhoudendheid etter; de zieke werd door eene uitterende koorts aangetast; en, nogtans, verliepen er twee jaren, alvorens zij onder deze ziekte bezweek.

Het lijk werd door den heer HOWSHIP geopend, en aan hem ben ik dit ziekteverhaal verſchuldigd. Het lijk was overal *anaſarkeus*. De onderbuikſpieren waren zoo vermagerd, dat daarvan naauwelijks nog een ſpoor beſtond. Waarſchijnlijk, omdat het kind, zoo langen tijd voor den dood, te bed gelegen en nooit zijne ligging veranderd had.

Aan het achterſte gedeelte van den onderbuik vond men eene verwarde *maſſa* van weeke zelfſtandigheid, die men als de wanden van het ettergezwel, hetwelk met de openingen in de liesſtreek in verband ſtond, herkende.

De ligchamen der onderſte rug- en der drie bovenſte lendenwervelen waren, aan den achterſten wand des ettergezwels, door beenbederf verſtoord. Van

de

de tusſchenwervel-kraakbeenderen, tusſchen den tienden en elfden rug-, en den derden en vierden lendenwervel was geen ſpoor meer te ontdekken. Deze tusſchenruimten der wervelen, waren met etter opgevuld, en de tegenover liggende vlakten der wervelen waren, alhoewel ſlechts in eenen kleinen omvang, in beenbederf overgegaan. Het middenpuntige gedeelte der tusſchenwervel-kraakbeenderen, tusſchen den negenden en tienden rugwervel, was volkomen opgeſlorpt, en in plaats daarvan, vond men etter. Buiten dezelve waren de middenpuntige plaatjes van het weekachtige kraakbeen ongeſchonden, hadden echter desniettemin derzelver natuurlijk aanzien verloren.

EEN EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

De Heer M——, een jong man, kreeg in den zomer 1816 pijn in den rug, en eene algemeene zwakte, die, volgens zijne meening, een gevolg DAARVAN was, dat hij, in Maart, in het *Ascenſion-eiland*, op eenen vochtigen bodem gelegen had. In het begin van September zeilde hij naar *Engeland*; zijn gezondheidstoeſtand had hem daartoe genoodzaakt.

In Februarij 1817 kwam hij te *Londen* aan, en klaagde over pijn in den rug en over eene dofheid in de dijen. Bij het onderzoek van den ruggraat vond men, dat het, door de rugwervelen gevormde, gedeelte naar voren gebogen, en daarenboven eene zigtbare zijdelijke verbuiging ondergaan had.

Daar-

Daarna brak een ettergezwel in de liesftreek open, hetwelk open bleef en eene groote hoeveelheid etter ontlastte. De onderfte ledematen werden half en half verlamd; de zieke lag bij aanhoudendheid op ééne zijde, en trok de dijen zoo naar voren, dat de kniën fchier de kin aanraakten; hij veranderde nooit van ligging. Op die wijze kwijnde hij tot den 10den Augustus 1818, op welken dag hij overleed.

Bij de lijkopening vond ik een ettergezwel, hetwelk fchier de geheele voorfte vlakte van den ruggraat, van het bovenfte gedeelte van het *mediastini posterioris* tot aan het bekken befloeg, en met beide liezen in verband ftond, naardien zich hetzelve, in de rigting van de *pfoas*-fpieren, naar beneden uitgeftrekt had.

Op fommige plaatfen waren de kraakbeenderen der wervelbeenderen, en zelfs de *capitula costarum*, door de aanraking met den etter, oppervlakkig in beenbederf overgegaan.

Tusfchen het vierde en vijfde ruggewervelbeen, was van het tusfchenkraakbeen niets overig gebleven, en de tegen elkander ftaande vlakten waren, in eenigen omvang, door beenbederf verftoord, van waar derhalve de verbuiging van den ruggegraat, naar voren; naar de linkerzijde toe waren dezelve meer, dan naar de regter opgeflorpt, en daardoor was de zijdelingfche verbuiging ontftaan.

De tusfchenkraakbeenderen, tusfchen den elfden en twaalfden ruggewervel, waren volkomen verdwenen, en de tegenoverftaande vlakten dier beenderen

waren in eenen *carieusen* toestand, nogtans niet uitgebreid genoeg, om een waarneembaar verlies van de zelfstandigheid der beenderen te weeg te kunnen brengen.

De tusschenkraakbeenderen, tusschen den derden en vierden, vijfden en zesden, zevenden en achtsten, tienden en elfden ruggewervel, en den twaalfden rugge- en eersten lendenwervel waren, naar de oppervlakte toe, volkomen gezond, maar, in het middenpunt hadden dezelve eene donkere kleur aangenomen; hunne oppervlakte naar het been toe, en de beenderen zelve, dreigden in eene verzwering over te gaan, zonder waarneembare etterafscheiding. De geheele zelfstandigheid van alle overige tusschenkraakbeenderen was regelmatig, en de beenderen der wervelen hadden overal derzelver natuurlijk maaksel en gewone hardheid. Bij het openen van de *theca vertebralis*, vond ik de vliezen van het ruggemerg, achter de ruimte tusschen den vierden en vijfden ruggewervel, met elkander vergroeid.

De bovenstaande waarnemingen en de te voren gewaagde omstandigheden, schijnen voor de meening te pleiten, dat de *caries* van den ruggegraat, in vele gevallen, in eene verzwering der tusschenkraakbeenderen gelegen is, en, wel is waar, door, in derzelver middenpunt aan te vangen, zich naar de oppervlakte uit te breiden, en naderhand de ligchamen der nabijgelegene wervelen aan te tasten.

Er

Er bestaan echter, buiten kijf, wederom andere gevallen, waarin het beenbederf van den ruggegraat uit de beenderen zelve zijnen oorsprong neemt. Immers, de ligchamen der wervelbeenderen zijn niet minder aan eene eigendommelijke ziekte van hun celsgewijze maaksel, in de gewrichtseinden der andere beenderen zich voordoende, onderhevig, en er bestaat geene reden, weswege dezelve, in deze gevallen, niet even dezelfde *resultaten*, als in andere gewrichten, zou kunnen voortbrengen.

De volgende gevallen leveren ons voorbeelden van deze ziekte, en de uitgebreide verwoestingen, die zij te weeg brengt, op. Het eerste nam ik zelf in het *St. George*-hospitaal waar, en het tweede ben ik aan de mededeeling van mijnen vriend, den Heer HENRY EARLE, bij het *St. Bartholomeus*-hospitaal aangesteld, verschuldigd.

TWEE EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

EDWARD GRIFFITHS, 45 jaren oud, werd den 15den April 1818, wegens een ettergezwel in de linkerliesstreek, in het meergemelde hospitaal opgenomen. Hij verhaalde, dat hij omtrent 4 maanden voor zijne komst, pijn in de streek der nieren gekregen had, en dat, 6 weken daarna, de opzwelling in de liesstreek waarneembaar was geworden. Men beval hem aan, *horizontaal* te gaan liggen en in deze ligging te blijven. De opzwel-

ling, die door een ettergezwel in de liesſtreek gevormd was, verdween binnen korten tijd, en er ontſtond een ander, boven het ongenaamde been. Den 15den Mei werd dit ettergezwel geopend, en ontlastte omtrent 4 oncen etter. Maar, de krachten van den lijder zonken allengs, en hij overleed, den 19den Augustus, aan eene ruime ettering.

Bij de lijkopening vond men het celsgewijze maakſel van alle rug- en lendenwervelen donkerrood en zoo buitengemeen week, dat men dezelve gemakkelijk met een *ſcalpel* doorſnijden, of tusſchen de vingers kon bij elkander drukken.

De tegenover elkander liggende vlakten der ligchamen van het tweede en derde lendenwervelbeen, als ook van het kraakbeen tusſchen dezelve en het achterſte gedeelte, waren door eene uitgebreide ettering volkomen vernield; de beenderen en het tusſchenkraakbeen waren, op de voorſte vlakte, gezond, en het laatſte geheel regelmatig; maar de beenderen hadden overal eene donkere, ſchier zwarte, kleur aangenomen.

Aan de eene zijde des ligchaams van het twaalfde ruggewervelbeen, ontdekte men eenen in verzwering overgeganen vlek; deze vormde eene opening, welke tot in eene kleine holte in het middenpunt van het been drong. Ook dit been was zwart; maar de hiertoe behoorende en de met de overige wervelbeenderen in verband ſtaande tusſchenkraakbeenderen, waren volkomen gezond.

Het ettergezwel was aan de *carieuſe* vlakten van het tweede en derde lendenwervelbeen begonnen,

en

en ſtrekte zich achter de linker *ſpoas*-ſpier, tot aan het bovenſte en voorſte gedeelte van de linker boven-dij, uit, alwaar hetzelve zich aan de inwendige zijde van de pees naar achteren keerde, en zich naar dit punt, waar hetzelve aan het achterſte gedeelte geopend werd, eenen weg baande.

De ribben waren algemeen ongewoonlijk vaatrijk, en zoo bros, dat zij, bij de geringſte drukking, braken. In de longen vond men etterzakken, en in de lever knoestgezwellen.

DRIE EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

Henry shaw, 17 jaren oud, riep in November 1816, wegens eene ziekte, die 3 maanden geduurd had, de hulp van den Heer earle in. De meest in het oog loopende verſchijnſelen waren de volgende:

Hij leed dikwerf aan hoofdpijn, van zwijmel vergezeld; ook geraakte hij ſomwijlen in eenen bewusteloozen toeſtand, die met krampachtige zamentrekking der halsſpieren verbonden was. Het regteroog was *amaurotisch*, en in de ooren had zij ſteeds ſuizingen. Zijne geestvermogens waren echter meestal regelmatig.

De Heer earle liet hem kopglazen zetten en ſchreef hem buikzuiverende, en zes weken lang, kwikmiddelen voor. Na het gebruik dier middelen, werd hij ſchier geheel bevrijd van de bovengemelde bezwaren.

Tegen het laatst van Mei 1817 ging hij op een

bezoek op het land, alwaar hij, eens daags, in de kamer ſtruikelde en nederviel. Er waren nu echter andere verſchijnſelen voorhanden, die hem naar *Londen* deden terugkeeren.

Hij gevoelde nu pijn in den rug en in de regterzijde, die, bij ſchoten, naar den loop der *costal*-zenuwen, zich vertoonde. Dezelve was echter van hevigen maagkramp, onderbuiks- en ademhalingsbezwaren vergezeld. In de onderſte ledematen had hij ſomwijlen kramptrekkingen; en, hoewel derzelver ſpieren wezenlijk niet verlamd waren, was hij nogtans zoo goed als buiten ſtaat, om zich van de plaats te bewegen. Zijn algemeene gezondheidstoeſtand had echter veel geleden. Bij nader onderzoek van den ruggegraat, ontdekte de Heer EARLE eene buiging, welker bolheid naar achteren gerigt was. Zij bepaalde zich tot de drie middelſte ruggewervelen, en was met eene aanmerkelijke verandering in den vorm van den *thorax* verbonden.

Hij werd vervolgens in het *Bartholomaeus*-hospitaal gebragt, alwaar hem aanbevolen werd, in eene horizontale ligging te blijven. Ter wederzijde van den ruggegraat werd, met een bijtmiddel, eene fonteuel gelegd. De ſtuiptrekkingen in de onderſte ledematen verdwenen in korten tijd, maar zijn algemeene gezondheidstoeſtand verergerde al meer en meer, en de ademhalingsbezwaren namen toe.

Nogtans verliet hij, in het midden van December, het hospitaal, hoewel de inſpanning, bij zijne vervoering, de ziekte deed verergeren. De dijen werden gevoelloos. De *dyspnoza* werd heviger; de

krach-

krachten van den lijder zonken van lieverlede, en zoo ſtierf hij, onder ſtuiptrekkingen, den 23ſten December 1817.

Bij de lijkopening vond men de *tunica arachnoïdea* ondoorſchijnend en verdikt. Een groot gezwel, van kraakbeenige hardheid, beſloeg de voorſte kwabbe, en een ander de achterſte kwabbe van het regter halfrond der herſenen.

Een derde gezwel bereikte het grootſte gedeelte van de regter kwabbe in de kleine herſenen. De holten der herſenen waren door water uitgezet. De regterlong was met knoestgezwellen opgevuld, en overal met het ribbenvlies vergroeid. In het achterſte *mediastinum* zat een ettergezwel, aan welks bodem de ligchamen van twee wervelbeenderen, met de daartusſchen liggende kraakbeenderen, door verzwering, ſchier geheel vernield waren. De overige tusſchenkraakbeenderen waren regelmatig; maar de ligchamen der wervelbeenderen waren week, en onderſcheidene van hen dreigden in verzwering over te gaan. De ribben waren *porieus*, en derzelver celletjes met eenen dikken etter opgevuld; ook waren dezelve zoo week, dat men ze gemakkelijk met een *ſcalpel* kon doorſnijden. Vier ribben waren uit derzelver verband met den ruggegraat geweken, en, tot aan hunne *tubercula*, in verzwering overgegaan.

Dat, in deze gevallen, de beenderen het waren, die eerst ziekelijk aangedaan werden, moet allezins aangenomen worden. Somwijlen komen er wel eens gevallen voor, waarmede zulks, in het begin, ſchijnt

te ſtrooken, die echter, wezenlijk, zeer daarvan afwijken. Bijaldien een ettergezwel in de nabijgelegene deelen zich gevormd heeft, of een groote ſlagaderbreuk van de *aorta descendens* aanwezig was, of eindelijk, bijaldien een groote *tumor*, door de eene of andere dier oorzaken, of op eenige andere wijze, te weeg gebragt werd, en, langen tijd op de ligchamen der wervelbeenderen drukte; dan gaan de beenderen in verzwering over, maar geenszins de daartusſchen liggende kraakbeenderen, en de eerſten worden eindelijk meer of min verteerd, terwijl de laatſten, in derzelver natuurlijke grootte, uitſteken.

In zulke gevallen echter waarin de ruggegraat, ten gevolge van eene, buiten denzelven ontſtane, ziekte *carieus* geworden is, zijn de verſchijnſelen anders, dan dáár, waar de ziekte in den ruggegraat zelven zich ontwikkeld heeft. Meestal wordt, bij het leven van den lijder, aan geene ziekte van den ruggegraat gedacht; maar, na den dood, vindt men de beenderen regelmatig, ten opzigte van hardheid en maakſel, en kan men ligtelijk den oorſprong der ziekte, in de nabijgelegene weeke deelen, opſporen (*).

TWEE-

(*) De Schrijver vestigt hier onze oplettendheid op die gevallen, waarin deelen, welke den ruggegraat vormen, ten gevolge van eenen, in derzelver nabijheid plaats vindenden, ziektetoeſtand *conſecutive* aangedaan worden. Zulke gevallen nemen wij ook bij andere gewrichten waar, b. v. eene *caries* in het kniegewricht, ten gevolge van een

uneu-

TWEEDE AFDEELING.

Over de verschijnselen van beenbederf aan den ruggegraat.

Daar deze beide ziekten van den ruggegraat in zoo verre met elkander overeenstemmen, dat dezelve met een meer of minder uitgebreid beenbederf eindigen, kan men ook wel vooronderstellen, dat in derzelver verschijnselen groote overeenstemming zal plaats vinden. En, deze is, inderdaad, niet grooter, dan bij iederen anderen ziektetoestand der gewrichten. Ik geloof, dat de, uit het celsgewijze maakfel der beenderen voortkomende, ziekte, veel sneller van ettering gevolgd wordt, dan die, welke in den vorm van eene verzwering der tusschenkraakbeenderen der wervelen voorkomt, en dat de eerste maar zelden eene zoo uitgebreide verwoesting der wervelbeenderen, dan de laatste, ten gevolge heeft. Maar, anders heb ik, tot nu toe, niets waargenomen, waardoor ik in staat gesteld wierd, eenige andere omstandigheden bij te brengen, waardoor

aneurisma art. popliteae, enz. Men heeft echter in alle werken over gewrichtsziekten weinig daarop gelet, en het ware wel te wenschen, dat de daarover voorgekomene waarnemingen bijeengevoegd werden.

door de verſchijnſelen dier opgegevene ziekten zich van elkander onderſcheiden. Mijns bedunkens, is het onmogelijk, (zoo volgaarne het wenſchelijk is) dat wij, bij het tegenwoordig ſtandpunt van onze wetenſchap, beide ziekten met zekerheid, bij een levend voorwerp, zouden kunnen onderſcheiden. Latere waarnemingen kunnen welligt eenig licht over dit zoo gewigtige onderwerp verſpreiden. Ik moet nogtans aanmerken, dat, bijaldien ik van de verſchijnſelen der *caries* van den ruggraat ſpreek, men wel in het oog houde, dat de door mij gedane waarnemingen, (voor zoo verre ik weet), op de eene dier beide ziekten toepasſelijk zijn, waarin de *caries* zich vormt.

Immers, *caries* van den ruggraat kan twee rijen van ziekteverſchijnſelen ten gevolge hebben, namelijk:

Vooreerst: die verſchijnſelen, welke als onmiddellijke gevolgen van den ziektetoeſtand der wervelbeenderen zelve en der tusſchen-kraakbeenderen moeten beſchouwd worden.

Ten tweede: Diegene, welke door de drukking op het ruggemerg ontſtaan, of die op de eene of andere wijze door prikkeling aan dit zoo gewigtig gedeelte van het zenuwſtelſel medegedeeld worden. Bijaldien de ziekte boven de ſtreek der lenden hare zitplaats heeft, dan zal men, geloof ik, beide rijen van ziekteverſchijnſelen ſchier altijd vereenigd aanwezig vinden; terwijl, daarentegen, de laatſte klasſe derzelve gewoonlijk *daar* ontbreekt, waar de lenden-wervelbeenderen alleen ziekelijk aangedaan

zijn.

zijn. Misschien kan men zulks eensdeels door den grooteren omvang der ligchamen van een der wervelen, die een oneindig grooter beenbederf, ter voortbrenging van denzelfden graad van verbuiging, dan op andere punten, vereischen, verklaren; anderdeels echter verklaart zich zulks door de omstandigheid, dat *hier* het ruggemerg in de zenuwbundels loopt, die zich tot de onderste ledematen begeven, een bijzonder maaksel bezitten, geheel andere verrigtingen uitoefenen, en waarschijnlijk geenszins met dien hoogen graad van gevoeligheid begaafd zijn, als het ruggemerg zelf.

Caries der lenden-wervelbeenderen veroorzaakt gewoonlijk pijn in de omstreek der lenden, na verloop van een korter of langer tijdperk, volgt er een ettergezwel, hetwelk zich uitwendig omstreeks de lies of op eenig ander punt voordoet, en alsdan eene dier ziekten vormt, die, onder den naam van *psoas-* of lenden- (*lumbal*) *abscess* met elkander verwisseld worden.

De ziekteverschijnselen, welke in die gevallen, waarin de *caries* eene *buiging van den ruggraat, benevens een lijden van het ruggemerg*, ten gevolge heeft, ontstaan zijn, hebben vroegere Schrijvers in derzelver geschriften breedvoerig, (in het bijzonder in de zoowel leerzame als overtuigende verhandelingen van den Heer POTT), beschreven. Het zou derhalve onnoodig zijn te herhalen, wat anderen daarover aan het heelkundig publiek reeds hebben medegedeeld.

Ik zal mij dus, bij het op te hangen tafereel dier

ziek-

ziekte, alleenlijk tot enkele punten bepalen, die door eenige van mijne eigene waarnemingen nog meer kunnen opgehelderd worden.

De buiging van den ruggraat, door deze ziekten voortgebragt zijnde, kan niet vroeger plaats vinden, dan nadat de *caries* reeds aanmerkelijk gevorderd is, en zij deswege den heelkundigen een voortreffelijk *diagnostiek* kenteeken der ziekte, in derzelver verst gevorderd tijdperk, oplevert. In een vroeger tijdperk, daarentegen, dus juist wanneer de onderkenning derzelve van het grootste gewigt is, verleent zij hem niet de minste hulp. En alvorens deze verbuiging zich aanbiedt, zijn de verschijnselen vaak zoo verbazend duister, dat een minder oplettende waarnemer dikwerf de ware geaardheid der ziekte over het hoofd kan zien, en, somwijlen, kan men zelfs, bij het zorgvuldigst en naauwkeurigst onderzoek, het ware karakter der ziekte miskennen.

Wij zien, wel is waar, meestal hevige pijn en eene zekere gevoeligheid in dat gedeelte des ruggraats, waarin de ziekte begonnen heeft, eene beklemmende gewaarwording in de borst, eene onbehagelijkheid in den hartkuil en den geheelen onderbuik, eene stoornis der verrigtingen van het darmkanaal en der pisblaas, eene zekere zwakte, pijn en somwijlen kramp in de spieren der ledematen; — een of meerdere dier ziekteverschijnselen, als ook andere omstandigheden, naar mate de ruggraat hier of daar aangedaan is, voorafgaan, alvorens de vorm van den ruggraat eenige verandering ondergaat; maar er kunnen verschijnselen, met deze zeer overeen-

stem-

ſtemmende, van andere oorzaken voortkomen, van waar dan, dat de beoefenaren der praktijk in dit geval, zoo dikwerf misleid worden.

Er komen echter ook vele gevallen voor, waarin deze verſchijnſelen zoo onbeduidend waren, dat, al kwamen dezelve den lijder naderhand te binnen, hij nogtans toen zoo vele bezwaren daarvan niet ontwaarde, om zijne oplettendheid daarop te vestigen; ja, ik heb zelfs eenige gevallen waargenomen, waarin zij geheel en al ontbraken, zoo dat derhalve, alvorens eene buiging wezenlijk ontdekt werd, aan geene ziekte kon gedacht worden.

Gewoonlijk is de buiging in het begin ſchier waarneembaar, en eerst allengskens wordt zij meer kennelijk. In een geval, ontwaarde de lijder, tot daartoe niet over het minſte geklaagd hebbende, plotſeling na eene geringe inſpanning, pijn en een gevoel, als of iets in zijn rug geſprongen was, en waarna hij onmiddellijk het gebruik van zijne onderſte ledematen kwijt was; ook ontwaarde hij, dat de *procesſus ſpinoſus* van zijne onderſte rugwervelen hoekig uitſtak. Bij eenen anderen lijder veroorzaakte eene dergelijke omſtandigheid dezelfde gewaarwording, die door een dof gevoel in de onder- en bovendijen, als ook door eene verlamming der blaas, gevolgd werd; er was echter geene buiging voorhanden. Wij moeten echter natuurlijk vooronderſtellen, dat de ziekte reeds zekeren voortgang gemaakt heeft, alvorens eene zoo onbeduidende gebeurtenis gene verſchijnſelen eerst voortbragt.

De

De buiging van den ruggraat is, in deze gevallen, gewoonlijk van eenen bijzonderen aard, en zoodanig, dat zij flechts door de vernieling der ligchamen van een of meerdere wervelbeenderen kan ontftaan. De ruggraat is naar voren gebogen, en vormt naar achteren eenen hoek; en offchoon de vernieling der wervelbeenderen dezelfde kan wezen, is de buiging nogtans aan fommige gedeelten van den ruggraat meer waarneembaar dan aan andere. Bij voorbeeld: De *procesfus fpinofi*, in het midden van den ruggraat, zijn lang, en fteken naar beneden uit, en derhalve zal de uitpuiling van een derzelve eene veel grootere verhevenheid ten gevolge hebben, dan die van een der uitfteekfels van de nekwervelen, welke kort zijn en regtuit naar achteren ftaan. De buiging van den ruggraat, in de rigting naar voren, kan door verfcheidene andere oorzaken voortgebragt worden, als b. v. door eenen zwakken toeftand der fpieren of een *rachitisch* lijden der beenderen. Gewoonlijk omvat de verbuiging, in dit geval, den geheelen ruggraat, welke den vorm van een gedeelte eens krings aanneemt. Somwijlen ftrekt zij zich flechts tot een gedeelte van den ruggraat uit, en alsdan gewoonlijk tot datgene, hetwelk van de bovenfte lenden- en onderfte rugwervelen gevormd wordt; zulks heb ik niet alleen bij levende voorwerpen, maar ook bij lijken, na derzelver opening, gevonden. Deze foort van buiging treedt fteeds allengskens ten voorfchijn, vormt nooit eenen hoek, en laat zich daardoor van de verbuiging, door *caries*

ont-

ontſtaan zijnde, onderſcheiden. Maar, desniettegenſtaande, ben ik overtuigd, dat de onderſcheidene ſoorten van buiging, waaraan menigvulde oorzaken ten gronde leggen, dikwerf met elkander verwisſeld worden; en dat ſommige gevallen, die als voorbeelden van *caries* aan den ruggraat zijn bekend gemaakt geworden, en waarin men zich, bij den eerſten opſlag van het oog, kon verwonderen, dat eene zoo volkomene en ſpoedige genezing bewerkſtelligd werd, wezenlijk gevallen van eene geheel verſchillende ziekte waren (*).

Bedrieg ik mij niet, dan wordt in het algemeen aangenomen, dat de zijdelingſche buigingen van den ruggraat door oorzaken ontſtaan, die van *caries* geheel onafhankelijk zijn; maar deze regel heeft zijne uitzonderingen. Een geringe graad van zijdelingſche buiging is, in ſommige gevallen, wel degelijk een gevolg van *caries*, als b. v. onder eene dier waarnemingen, welke ik in de laatſte afdeeling mededeelde, waarin het onderzoek der ziekteverſchijnſelen verklaarde, hoedanig deze zijdelingſche buiging ontſtaan was, namelijk daardoor, dat de ligchamen der wervelbeenderen op de eene zijde, in eenen veel grooteren omvang, dan op de andere, vernield waren.

De

(*) De Heer EARLE heeft in het *Edinb. medic. ſurgic. Journal* over dit onderwerp, eenige voortreffelijke waarnemingen medegedeeld.

De Schrijver.

De Heer COPELAND (*) heeft waargenomen, dat de verſchijnſelen, welke zich bij deze ziekte, ten gevolge eener ziekte van het ruggemerg, voordoen, zich niet alleen ſteeds tot de deelen *beneden* de, in verzwering overgegane, wervelbeenderen bepalen, zoo als men dit verwachten zoude, maar zich ook op de boven dezelve liggende deelen uitſtrekken.

De-

(*) *Obſervations on the Symptoms and Treatment of diſeaſed Spine, etc. bij* TH. COPELAND (†).

De Shrijver.

(†) Dezelfde ſchrijver geeft *l. c.* bl. 17 de volgende verſchijnſelen op, waardoor wij de ziekten van den ruggraat, zelfs reeds *voor* de kromming, kunnen onderkennen:

1.) Verligting van al de door de ziekte voortgebragte onbehagelijke gewaarwordingen door de *horizontale* ligging.

2.) Bijaldien de halswervelen aangedaan zijn, zijn de bewegingen van het hoofd pijnlijk, en eene moeijelijke ademhaling levert een van de meest karakteristieke kenteekenen op.

3.) Is de ziekte in de rugwervelen gehuisvest, dan geeft de beklemming omſtreeks de maag en de onwerkzaamheid der buikſpieren zeer in het oogloopende kenteekenen.

4.) Zijn de lendenwervelen aangedaan, dan ontbreken de onder 2 en 3 aangehaalde verſchijnſelen, en de blaas of endeldarm lijden meer of minder. Maar de plaats, waar de ziekte zich gevestigd heeft, is moeijelijk op te ſporen, in weerwil dat wij van derzelver aanwezigheid overtuigd zijn en hier geleidt ons

1.) de grootere gevoeligheid bij de aanraking;

2.) eene nog grootere gevoeligheid voor den prikkel der warmte. De eerſte is het zekerſte kenteeken, en de laatſte ontdekt men door eene in het water gedoopte en langs den ruggraat naar beneden leidende ſpons, die, op de kranke plaats, hevige pijn zal veroorzaken. COPELAND ontdekte zulks toevallig, toen hij, na bloedzuigers gebezigd te hebben, den ruggraat met eene heete ſpons liet waſchen, en beveelt de inachtneming van deze proef zeer ernſtig aan.

Deze opmerking is gewigtig, en ik ben in de gelegenheid geweest, dezelve door mijne eigene waarnemingen bevestigd te vinden.

Is de ziekte in het middelfte of onderfte gedeelte van den ruggraat gehuisvest, dan heb ik trouwens nooit waargenomen, dat de fpieren der bovenfte ledematen in verlamming waren overgegaan. Maar, onder deze omftandigheden, was het niets buitengewoons, wanneer pijn in de armen met eene verlamming van de onder- en bovendij verbonden was (*).

Ik heb reeds gewag gemaakt, van, te regt, te kunnen vooronderftellen, dat, in die gevallen, waarin de ziekte in het celsgewijze weeffel der beenderen ontftaat, vroeger ettering voortkomt, dan in die, waarin zij zich in de tusfchen-kraakbeenderen ontwikkelt. Bij gevallen van de laatfte foort is het merkwaardig, hoezeer zich fomwijlen de verzwering uitbreidt, en in welken graad zij voortgaat, zonder een ettergezwel te vormen. Ik heb waargenomen, dat

(*) *Zoo* als nu een lijden van den ruggraat ziekteverfchijnfelen in de boven hetzelve liggende deelen kan voortbrengen; even zoo zien wij ook gevallen, waarin, ten gevolge van eene drukking op de herfenen, toevallen kunnen ontftaan, die tot de verkeerde vooronderftelling van eene ziekte des ruggraats konden leiden. POTT, *l. c.* — COPELAND *l. c.*, en pas onlangs ARMSTRONG, in het *Edinb. Med. Surgic. Journal*, N°. 36, hebben daarop oplettend gemaakt, en het is inzonderheid de laatfte, die voortreffelijke, hier te pas komende, waarnemingen daarover heeft medegedeeld.

dat de ligchamen van drie wervelbeenderen volkomen vernield waren, en de ziekte verscheidene jaren geduurd had, nogtans zonder de minste ettervorming. Zulks is vast een geluk voor den lijder, omdat hier eene betere kans voor zijne genezing voorhanden is, dan wel onder tegenovergestelde omstandigheden. Het ettergezwel zal zich echter waarschijnlijk steeds aan het voorste en bovenste gedeelte van de boven-dij voordoen, om het even, aan welk punt van den ruggraat de ziekte ook ontstaan moge. Hetzelve kan intusschen, in verscheidene andere rigtingen, zijnen weg banen (*). Somwijlen volgt hetzelve den loop van den zaadstreng, en vormt alsdan eene zwelling, die uit den buikring uitsteekt, zoo dat een oppervlakkig waarnemende heelmeester hetzelve ligtelijk voor eene breuk kon aanzien. In een geval, waarin ik de lijkopening kon bewerkstelligen, drong het ettergezwel door de *theca vertebralis*, en ik bevond het geheele ruggemerg, van zijnen oorsprong af tot aan deszelfs einde, als in etter badend (†).

DER-

(*) De ligging van den zieke heeft, in deze gevallen, niet minder grooten invloed op de rigting, waarin zich de gevormde etter zijnen weg naar de oppervlakte baant. Laat men b. v. een lijder, bij wien in de regter-liesstreek, ten gevolge van *caries* aan den ruggraat, een ettergezwel voorhanden is, op de linkerzijde liggen, dan zal het ettergezwel van daar verdwijnen, en zeer spoedig op de tegenovergestelde zijde kennelijk worden.

(†) In enkele gevallen baant zich de etter eenen weg

in

DERDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

Dezelfde drangredenen, die mij bewogen hebben, niet al te wijdloopig de ziekteverſchijnſelen van *caries* des ruggraats daar te ſtellen, geven mij tevens aanleiding, ſlechts eenige weinige opmerkingen over de aan te wendene geneeswijzen, waarvan de volgende voornamelijk zijn aanbevolen geworden: *vooreerst, eene langen tijd bij aanhoudendheid voortdurende en rustige* horizontale *ligging;* als ook, *ten tweede, fontenellen,* welke met een *bijtmiddel gelegd* en in de *nabijheid der ziekelijk gewordene wervelbeenderen in ettering gehouden worden,* mede te deelen.

Ik geloof niet, dat iemand zoo vermetel zou zijn, van

in de borstholte. Zoo zag ik een kind, met zulk eene buiging van den ruggraat, ten gevolge van *caries*, zeer ſpoedig onder ſtuipen overlijden, en vond ik bij de lijkopening, dat zich het ettergezwel in het *mediastinum posticum* uitgeſtort had. Somwijlen vindt de doorbraak, van een, onder die omſtandigheden zich gevormd hebbende, ettergezwel, in de onderbuiksholte plaats, en berokkent alsdan eenen ſnellen dood. Zie onder anderen LASSUS, *Heelkundige Ziektekunde*, door ERPECUM, *Amſterd.* 1821.

van den eersten dier maatregelen voor ondoelmatig en overvloedig te houden, en dat slechts weinigen deszelfs noodzakelijkheid zullen ontkomen. Immers, zoo lang de lijder in eene overeinde stelling blijft, en het gewricht van het hoofd en der overige daar boven liggende deelen de zwerende oppervlakten zamendrukt; zoo lang, herzeg ik, is er wel geene waarschijnlijkheid voorhanden, dat de verzwering in derzelver voortgang gekeerd wordt; ja, men kan, wat meer is, vooronderstellen, dat de ettervorming nog zal toenemen (*). Over de goede uit-

(*) Men kan aan alle, door deze ziekte der wervelbeenderen aangedane lijders, niet dringend genoeg aanbevelen, eenen langen tijd, niet slechts weken, maar zelfs meerdere maanden, en, in enkele gevallen, 1—2 jaren, bij mogelijkheid, onafgebroken, in eene *horizontale* ligging te blijven. De *horizontale* ligging *verzacht* en *verbetert* dermate alle bedenkelijke verschijnselen, en de niet zeldzaam daarmede verbondene vreesselijke toevallen, (welke COOPMAN, „ *Diss. de Cyphosi;* Francq. 1770 4." en VAN ROY, „ *Commentatio de Scoliosi*, *Lugd. Batav.* 1771, 4" breedvoerig hebben trachten te betoogen (†)), dat lijders, welke te voren, ten gevolge der gestadige, van den lijden-

(†) Eene, in ziektekundig opzigt vooral, hoogst voortreffelijke verhandeling, heeft ons onlangs de Heer VROLIK, de waardige zoon van den beroemden Amsterdamschen Hoogleeraar, geleverd, getiteld: *Diss. inaug. patholog. de mutato vasor sanguinis decursu in scoliosis et cyphosis. Lugd. Batav*, 1823. C. tab. aeneis.

DE VERT.

uitwerking der fontenellen zijn welligt de meeningen uit een loopende, en het is mij zeer wel bekend, dat

denden ruggraat voortkomende opgewektheid enz., ſteeds meer en meer afnemen, op hunne legerſtede, (hetzij nu een *ſopha*, matras of eenige andere te dien behoeve uitgevondene legerſtede, ten ware geen *vederbed!*) terſtond en tegen alle verwachting weder opkomen. Zulke lijders, en inzonderheid jongere voorwerpen, geven dikwerf, alvorens wij nog een lijden van den ruggraat bevroeden, of door de reeds gevormde kromming onderkend hebben, een reikhalzen naar eene *horizontale* ligging, te kennen. Zij gevoelen zich des morgens na het opſtaan beter, en daarentegen, hoe langer zij op zijn, hoe meer zij vermoeid worden, zoo dat zulks ons, tot een bij herhaling te bewerkſtelligen onderzoek van den ruggraat, en tot eene naauwkeurigere waarneming van deszelfs toeſtand, aanleiding moest geven. In twee gevallen, ten minſte, ben ik aan dit kenteeken alleen de vroegtijdige onderkenning van de beginnende ziekwording van den ruggraat verſchuldigd. Wijders, door de ondervinding geleerd hebbende, dat menige zieken van deze kwaal, als ook van andere daarmede ſtrookende gewrichtsziekten, *alleenlijk* door eene *horizontale* ligging genezen werden, moet ons allezins hen met de grootſte zorgvuldigheid doen gadeſlaan. Baynton te *Bath* en meerdere andere heelkundigen, bewerkſtelligen, behalve dit, reeds door onzen wichmann (*Loder's Journal f. d. Chirurg. Gebartshülſe und gerichtl. Arzneik.*, II B., I Stuk. *Jena*, 1798.) zoo zeer aangeprezen, geneesmiddel, niets anders, en zijn, in het geheel, zeer gelukkig in de genezing der ziekte. Wij ſtemmen dus met de voortreffelijkſte beoefenaren der praktijk daarin overeen, dat de *horizontale* ligging, ter gene-

dat sommigen der meest ervarene beoefenaren der praktijk van den laatsten tijd dit middel zeer gering achten. Maar, men kan immers niet zoo ligt vooronderstellen, dat de Heer POTT en anderen, welker meening hier van het grootste gewigt is, dusdanig zouden gedwaald hebben, om een volkomen onnuttig geneesmiddel jaren lang bij aanhoudendheid aan te wenden.

Wanneer de fontenellen, bij de verzwering van het heup- of kniegewricht, eene gunstige uitwerking hebben, dan moesten wij door *analogie* reeds kun-

zing van ziekten des ruggraats, zoo lang het bovengemelde ziekte-*proces* nog niet afgeloopen is, onmisbaar is. Immers, de daardoor het zekerst voortgebragte rust der kranke gewrichten heeft steeds oplossing van gene ontstekingachtige werkzaamheid ten gevolge, verhindert de hoogst nadeelige wrijving der *carieuse* oppervlakte der wervelbeenderen, en begunstigt, in die gevallen eene *anchylosis*, waarin reeds eene grootere vernieling door verzwering der beenderen en tusschen-kraakbeenderen heeft plaats gegrepen. Maar, deze *horizontale* ligging sluit geenszins ook andere geneesmiddelen, als b. v. het voor de lijders zoo weldadig genot der open lucht, uit. (In *Engeland* heeft men doelmatige wagens uitgevonden, om zulke lijders in de lucht te brengen.) In die gevallen, waarin reeds het, overigens zeer schrikverwekkend, verschijnsel van eene verlamming der onderste ledematen, heeft plaats gegrepen, gebieden immers reeds die omstandigheden zelve dit rustig en heilzaam verhouden in acht te nemen, eene opmerking, die wij o. a. in BOYER *l. c.*, Vol. III, p. 456, en bij FORD *l. c.* p. 247 vinden.

kunnen opmaken, dat derzelver aanwending, ook in die gevallen, waarin eene dergelijke ziekte in de wervel-gewrichten plaats vindt, nut zal aanbrengen, en mijne ondervinding heeft mij, in deze verwachting, geenszins te leur gesteld.

Ik heb lijders waargenomen, die het bovengemelde voorschrift, ten aanzien der ligging en van het rustig verhouden, naauwkeurig in acht namen, en waarbij *terstond* of *spoedig na de aanwending der fontenellen* eene duidelijke en aanmerkelijke beterschap volgde, en ook andere zieken, op welker fontenellen, nu en dan, een bijtmiddel gebragt werd, om deze in ettering te houden, hebben mij eenparig verzekerd, dat zij zich *telkens* weinige uren na deze aanwending beter dan te voren bevonden hadden. Maar, van den anderen kant, daarentegen, moeten wij ook wederom bekennen, dat er gevallen voorkomen, waarin de met het bijtmiddel gelegde fontenellen weinig of geheel geen nut doen. Waarschijnlijk gaat het met de ziekten der wervelgewrichten even zoo, als met die der gewrichten van de ledematen, en fontenellen zullen derhalve, bijaldien de *oorspronkelijke* ziekte in eene verzwering der tusschen-kraakbeenderen bestaat, eene gunstige uitwerking opleveren; terwijl dezelve, bij eene voorafgegane verandering van het celsgewijze maaksel der beenderen, alvorens de verzwering plaats grijpt, eene twijfelachtige uitkomst doen te gemoet zien. Op die wijze, zouden wij de verschillende meeningen over het nut der fontenellen ligtelijk kunnen verklaren; en des te meer moet het ons spijten, dat er geen

zeker kenteeken bestaat, waardoor wij aan het levend ligchaam gene twee speelsoorten der ziekte van elkander kunnen onderscheiden.

De Heer POTT heeft zich ernstig tegen de aanwending van al die werktuigen en andere werktuigelijke toestellen verklaard, welke men voor de buigingen van den ruggraat uitgevonden en aanbevolen heeft (*), en, mijns bedunkens, zal iedere poging, den kranken ruggraat uit te rekken en denzelven den vorigen vorm te geven, door de zwerende beenvlakten, welke elkander aanraken en zich in eenen voor de vergroeijing gunstigen toestand bevinden, met geweld van elkander af te trekken, hoogst nadeelige gevolgen na zich sleepen. Daarentegen zal men ligtelijk kunnen beseffen, dat de ziekte, bij eene overeinde stelling van een lijder, door de drukking der daarboven liggende deelen ligtelijk kan verergeren; worden nu derhalve werktuigen aangewend, met dat oogmerk, om den ruggraat te ondersteunen en het gewigt van het hoofd van de in verzwering staande vlakten af te houden, dan verdwijnen deze tegenwerpingen, die zulke werktuigen verbieden, zoodra zij om eene andere reden aangewend worden, en het is onder vele omstandigheden, dat wij van

(*) De uitgever der werken van POTT, *Sir* J. EARLE, koestert een geheel tegenovergesteld gevoelen, en geeft aan de aanwending van werktuigelijke toestellen boven alle andere geneesmiddelen bijkans de voorkeur. Hij is van gevoelen, dat de genezing, door nieuwe been-*massa* voortte brengen, plaats heeft.

van dezelve voor den lijder eene gunſtige uitwerking kunnen te gemoet zien. Maar wij moeten, in het eerſte tijdperk der ziekte, de onafgebrokene inachtneming van eene *horizontale* ligging van den lijder deswege geenszins noodeloos achten; hoewel ik mij allezins ſterk moest vergisſen, indien ik van hen geene gunſtige uitwerking gezien had, zoodra de lijder zekeren voortgang met de genezing gemaakt had, en er omſtandigheden waren, die hem noopten, om een begin te maken, met een gedeelte van den dag op te zitten.

In die gevallen, waarin men geloofde eene genezing bewerkſtelligd te hebben, werden de *carieuſe* beenderen gewoonlijk door eene beenachtige zelfſtandigheid, die zich in eene vrij groote hoeveelheid op derzelver uitwendige vlakte afgeſcheiden had, met elkander vereenigd. Ik heb echter ook gevallen waargenomen, waarin nooit eene *anchyloſis* plaats vond. Hier was de ziekte in derzelver voortgang gekeerd geworden; de ziekelijke vlakten der wervelbeenderen ſtonden, wel is waar, met elkander in aanraking, maar waren niet vergroeid, en bleven op elkander eenigermate bewegelijk. Onder zulke omſtandigheden, zal een behoorlijk aangewend werktuig van een goed gevolg zijn, en, wat meer is, niet alleen, om den ruggraat eenen zekeren ſteun te geven, maar ook, om het gewigt en de beweging der daarboven liggende deelen te verminderen, en daardoor voor te komen, dat een nieuw *carieus proces* opgewekt worde.

Een lijder, die eene uitgebreide vernieling der lig-

chamen van de rugwervelen ondergaan had, maar gedurende meerdere jaren van alle ziekteverſchijnſelen bevrijd was, ontdeed zich van een werktuig, dat hij tot op dien tijd gedragen had. Maar, na verloop van weinige maanden, kreeg hij pijn in de onderſte ledematen, en er vertoonde zich omſtreeks de lenden een gezwel, hetwelk zigtbaarlijk van een groot ettergezwel voortkwam, zoo dat men te regt kon vooronderſtellen, dat het afdoen der *machine* eene inſtorting der oorſpronkelijke ziekte, in eenen veel ergeren vorm, veroorzaakt had. Het zijn intusſchen geenszins deze opmerkingen, welke mij zouden doen vooronderſtellen, dat die gevallen, waarin men zulke werktuigelijke toeſtellen te baat nemen zoude, dikwerf voorkomen; en, ik herzeg het, dat zij nooit met dat oogmerk moesten gebezigd worden, om den ruggraat eenigermate uit te rekken en de wanſtaltigheid te willen opruimen.

Al, wat ter bereiking van het laatſte doel kan in het werk geſteld worden, beſtaat daarin, dat de lijder, gedurende eenen geruimen tijd, op den rug op eene *horizontaal* legerſtede blijft liggen. Welligt kan deze buiging op die wijze iets verminderd worden, en, bij een volwasſen voorwerp, minder waarneembaar zijn dan bij het kind, waaraan men dezelve het eerst zag. Ik heb echter nooit gevallen waargenomen, waarin eene eens duidelijk zigtbaar geweest zijnde kromming ooit in het vervolg volkomen ware verdwenen; en zulk een geval kan er, bij het beſef, dat zich vernielde beenſtukken nooit weder hervoortbrengen, volſtrekt niet beſtaan; of

het

het geheele beenvlies, of ten minſte het grootſte gedeelte moest ongeſchonden zijn gebleven. Er bevinden zich echter, zoo verre ik weet, in geen ontleedkundig *Muſeum*, *praeparaten*, waaraan de ruimte tusſchen de *carieuſe* wervelbeenderen door nieuwe beenſtof ware opgevuld geworden.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

OVER EENIGE ANDERE ZIEKTEN DER GEWRIGHTEN.

In dit Hoofdſtuk zal ik ſlechts kortelijk van eenige andere ziekten der gewrichten gewagen, die, of zeldzamer dan de reeds bovengemelde voorkomen, of ten opzigte waarvan ik alleenlijk eenige opmerkingen als bijvoegſelen tot datgene, hetwelk anderen daarover hebben bekend gemaakt, heb mede te deelen.

I. Ik heb zeer weinige gevallen waargenomdn, waarin zich een eenvoudig ontſtekings-*proces* in de gewrichtseinden des beens ontwikkeld had, en een ettergezwel ontſtaan was, hetwelk zich in de gewrichtsholte opende. In die gevallen vonden wij het been, bij de lijkopening, regelmatig in het maakſel en in hardheid; het ziet er echter donker uit, en heeft gewoonlijk eenen kwaden reuk. Somwijlen heeft zich, ten gevolge der ontſteking en beenwording van het beenvlies, nieuwe beenſtof gevormd, en zulks is de eenige aard van gewrichtsziekten (volgens mijne waarneming), waarbij eene *werkelijke opzetting van het been* plaats vindt. In die gevallen, waarin de weeke deelen van een gewricht aanmerkelijk verdikt zijn, deelen zij ſomwijlen aan de onderzoekende hand het gevoel mede, alsof de been-

beenderen zelve aan omvang hadden toegenomen (*); maar mijn vriend LAWRENCE merkte op en toonde, eenige jaren geleden, dat dit gevoel hoogst misleidend is (†).

II.

(*) Men vooronderſtelde te voren algemeen, dat de gewrichtseinden der beenderen bij den zoogenaamden *tumor albus ſcrophuloſus*, als ook in het algemeen in die gevallen, waarin eene gewrichtsziekte *uit de beenderen* voortkwam, eene *wezenlijke opzetting ondergingen.* B. BELL, KORTUM en anderen omhelsden dit gevoelen in eene ruime mate. Zelfs POTT, in zijne opmerkingen over *amputatie* (zie deszelfs werken, Vol. III.) gewaagt, bij *tumor albus*, van eene opzetting der beenderen, en is van gevoelen, dat aan de ligchamen der door *caries* aangedane wervelbeenderen, dezelfde verandering plaats grijpt. Hij begon echter naderhand zijne dwaling in te zien, en herriep deze meening in de latere uitgave van zijne werken. (De uitgever derzelve, *Sir* J. EARLE, omhelst daarin echter de oudere gevoelens). De latere ontleedkundige naſporingen van LAWRENCE, JAMES RUSSEL, t. a. p. pag. 21. CROWTHER, l. c. pag. 13. etc. COPELAND, l. c. pag. 4, 5. WILSON, l. c. pag. 367. COOPER, *Diction. of practic. Surgery*, *Edit.* 1813. pag. 651, benemen allen twijfel, dat in bovengemelde gevallen geene wezenlijke opzetting der beeneinden voorhanden is, maar dat ſlechts de verdikking der gewrichtsbanden dit misleidend gevoel veroorzake. GÖTZ, *de morb. ligamentorum*, *Berol.* 1799, houdt niet minder de opzetting der ligchamen van de wervelbeenderen voor hoogst zeldzaam, en bij de talrijke lijkopeningen, die ik inzonderheid in de Engelſche hospitalen bijgewoond heb, zag ik nooit zulk eene opzetting der gemelde beeneinden.

(†) Ik ben, toen het laatſte Hoofdſtuk reeds afgedrukt

was,

II. Ik heb een geval waargenomen, waarin, zonder eenige kenbare oorzaak, een groot gedeelte van het hoofd der *tibia* in verſterving overging en zich afſchilferde, en eene volkomene verwoesting van het kniegewricht ten gevolge had.

Een ander, daarmede minder of meer overeenſtemmend, geval, nam ik bij de lijkopening van iemand, die in het hospitaal aan eene ziekte van den ruggraat overleden was, waar. — De ligchamen van zes rug-wervelbeenderen waren in verſterving over gegaan, en ſtonden op het punt van af te ſchilferen. Vijf derzelve waren nog in hun geheel, maar het zesde was in meerdere ſtukken gebroken. De tusſchen de wervelen liggende kraakbeenderen waren geheel opgeſlorpd. De lijder had zijne ziekte aan de inſpanning bij het tillen van eene zware last toegeſchreven.

III. De losſe kraakbeenige zelfſtandigheden, die wij ſomwijlen *in de gewrichten* aantreffen, zijn reeds zoo veelvuldig beſchreven geworden, dat ik ſlechts weinige opmerkingen daarover zal mede deelen.

In-

was, in de gelegenheid geweest, eenen zieken ruggraat te onderzoeken, waaraan eene uitgebreide *caries* het gevolg van eene eenvoudige ontſteking der ligchamen van de wervelbeenderen ſcheen geweest te zijn. De beenderen hadden hunne regelmatige hardheid, maar waren zwart van kleur, en hoewel eèn der tusſchen de wervelen zich bevindend kraakbeen vernield was, bleek nogtans duidelijk uit den toeſtand der naburige wervelbeenderen, dat de ziekte geenszins in het kraakbeenige, maar wel in het beenachtige weefſel ontſtaan was.

Indien ik mij niet vergis, is men algemeen van gevoelen, dat deze losſe ligchamen door geronne *lympha* ontſtaan, die bij eene ontſteking der inwendige vlakte van het gewrichtsvlies uitgeſtort en daarna met bloedvaten voorzien wordt. Maar, in de meeste mij voorgekomene gevallen, gingen geene ontſtekingsverſchijnſelen derzelver vorming vooraf, en hierin is het gelegen, dat ik geloof, dat zij in ſommige gevallen, ten gevolge eener ziekelijke werkzaamheid van eenen anderen aard (zoo als andere *tumores*) gevormd worden.

Oorſpronkelijk ſchijnen zij op de uitwendige vlakte of in de zelfſtandigheid van het gewrichtsvlies hunne zitplaats te hebben, naardien men, alvorens zij zich losgemaakt hebben, een dun overtrekſel van het gewrichtsvlies over dezelve kan ontdekken.

Mijne eigene ondervinding pleit zeer voor de wegneming der losſe kraakbeenderen door eene inſnijding in het gewricht, vermits zulks echter op eene voorzigtige en zorgvuldige wijze gedaan worde. De lijder moet zich twee of drie dagen *voor*, en meerdere dagen *na* de kunstbewerking, hoogst rustig houden. Heeft men nu de kraakbeenderen goed bepaald, dan doorſnijde men de verſcheidene daarover liggende deelen langzaam na elkander, tot dat zij ontbloot zijn. De wond van het gewrichtsvlies kan men met een knoop-*bisturie* zoo ver verwijden, dat zij wijd genoeg wordt, om er het kraakbeen met eenen haak te kunnen uithalen. De randen van de wond der huid moeten dadelijk door hechtpleisters vereenigd, en in de naauwſte aanraking gebragt

wor-

den. Ik behandelde eenen Heer, waarbij de bewegelijke ligchamen niet zelden tusſchen de gewrichtsvlakten van de knie gleden, en ſchier in een oogenblik zwelling van het gewricht, de hevigſte pijn en gevoeligheid, als ook eene *ſymptomatiſche* koorts veroorzaakten, aan deze zoo lastige ziekte. Er verliepen eens vier weken, eer deze verſchijnſelen, die ik daar aanhaalde, bedaarden; immers, een duidelijk bewijs, dat deze lijder zeer tot ontſtekingsziekten geneigd was; en nogtans, met inachtneming van bovengemelde voorzigtige maatregelen, bevrijdik hem, door drie verſchillende kunstbewerkingen, niet minder dan van vijf bewegelijke kraakbeenderen, zonder dat er de minſte bezwaren ontſtaan waren.

Bij nog twee andere door mij waargenomene gevallen, hadden de bewegelijke ligchamen eene geheel andere hoedanigheid en eenen anderen oorſprong, dan in de gewone gevallen. Somwijlen vormt zich, namelijk, door eenig ziekelijk *proces* eene beenachtige verhevenheid, naar een klein beenuitwas zweemende, rondom den rand der kraakbeenige bekleedſelen van een gewricht.

In de beide bovengemelde gevallen had zulk eene ziekelijke beenwording plaats gevonden, en, ten gevolge der wrijving der deelen, waren er enkele ſtukken afgebroken, die bewegelijk in de gewrichtsholte lagen.

IV. Eens zag ik eene groote opzwelling van de knie, welke tot die ſoort van ziekte ſcheen te behooren, die de Heer HEY *fungus haematodes*, en de Heer ABERNETHY *ſarcoma medullare* genoemd hebben.

ben. De lijder wilde de afzetting van het lid niet toeſtaan, en ik ben niet in de gelegenheid geweest, na den dood te onderzoeken, in welk weeſſel dit ziekte-*proces* zich ontwikkeld had.

VIER EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

V. Eene zekere jufvrouw ontwaarde in het jaar 1801 eene opzwelling aan het bovenſte gedeelte van de knie, welke echter van geene pijn vergezeld was, en allengs, maar gelijkmatig, toenam. Na verloop van 3 jaren, had deze zwelling zulk eene kwellende grootte bereikt, dat de lijderes de afzetting van het aangedane lid toeſtond. De Heer THOMAS, welke haar behandelde, verrigtte de kunstbewerking, en veroorloofde mij, het afgezette lid te mogen onderzoeken.

De zwelling beſloeg het bovenſte gedeelte van de knie, begon aan den rand van het kraakbeenige bekleedſel, ſtrekte zich 2—3 duim tot aan het onderſte gedeelte van de boven-dij uit, en lag tusſchen derzelver beenderen en ſpieren, zoo dat de laatſte geſpannen daarover lagen. Zij had eene graauwe kleur, beſtond uit vezelen van eene kraakbeenige half doorzigtige zelfſtandigheid, waarin, op verſchillende punten, beenſtof ontlast was, en had, ter weerszijde van het dijbeen, eene dikte van 2—3 duim. Aan het bovenſte gedeelte zag men de opzwelling duidelijk in het beenvlies, maar aan het onderſte gedeelte kon men dezelve niet vinden, naardien het maakſel van het been zich in het gezwel verloor. De kraak-

been-

beenderen en banden van het gewricht waren gezond. Op de uitwendige vlakte van het gewrichtsvlies bevonden zich, zonder echter met het bovengemeld ziekelijk maakſel zamen te hangen, 3—4 vlakke ligchamen, ter grootte van eene boon, welke wit waren, en een kraakbeenachtig, echter geen week maakſel bezaten. Het gewrichtsvlies zelve was geheel regelmatig (*). In dit geval was zigtbaar-

(*) Eene dergelijke waarneming heb ik, in het jaar 1816, in het *St. Thomas*-hospitaal, te *Londen*, waargenomen, die ik, omdat zij zich zoo zeldzaam voordoet, hier zal mededeelen. Een zeker ambachtsman, van omtrent 30 jaren, werd, door den Heer TRAVERS, wegens eene ziekte van de linkerknie, in dit hospitaal opgenomen. De huidbekleedſelen waren, door de groote zwelling van het gewricht, zeer geſpannen, wit glinſterend; enkele huidaderen waren zeer uitgezet en met bloed opgevuld; het gezwel had geenszins den vorm van de gewrichtseinden der beenderen, maar zag er uit als datgene, hetwelk wij bij ontſtekingen van het gewrichtsvlies aantreffen. Hetzelve ſtrekte zich ſchier 4 duim aan de bovendij uit, toonde geene vochtgolving, en deelde aan de onderzoekende hand het gevoel mede, als of hetzelve voornamelijk door eene opzetting der gewrichtseinden was gevormd geworden. Hetzelve was trapswijze ontſtaan, en, volgens verhaal van den lijder, ſedert 2 jaren gevormd geworden. De lijder, een anders gezond man, leed aan pijn, die hij als eene onverdragelijke ſpanning beſtempelde, en was niet in ſtaat het kniegewricht te bewegen, maar hield hetzelve ſteeds in eene halfgebogene rigting. Er werden, vruchteloos, zeer ſterke plaatſelijke bloedontlastingen en meerdere Spaan-

baarlijk een *osteofarcoma*, hetwelk in het beenvlies van het dijbeen zich ontwikkeld had, de oorfpronkelijke ziekte. Zeer merkwaardig is het, dat de overige *tumores* met het gewrichtsvlies in verband ftonden, offchoon de tusfchenliggende deelen, naar het uiterlijk voorkomen beoordeeld, gezond waren. Wij vinden echter iets diergelijks ook bij andere ziekten, b. v. bijaldien er zich een knoestgezwel (*fcirrhus*) in de borstklier gevormd heeft, dan zien wij niet zelden kleine knobbels van hetzelfde maakfel in de huid boven hetzelve in verfchillenden afftand van elkander, in weerwil dat de daartusfchen zich bevindende vet-zelfftandigheden zoo weinig, als de, tusfchen de knoestgezwellen liggende, gedeelten der huid, geen fpoor van eenig ziekte-*proces* ten toon fpreiden.

In een ander geval fcheen een lijder aan een buitengewoon groot gezwel van het heupgewricht te lijden; maar bij de lijkopening vond men dit gewricht volkomen gezond, en het gezwel was door een

Spaanfche-vliegenpleisters achtereenvolgende aangewend. Alvorens zich ettergezwellen gevormd hadden, of het ligchaamsgeftel van den lijder aangedaan was, werd, op verzoek van den lijder, het been afgezet. Bij het onderzoek vond men geene verettering in het gewricht, geene verandering in de banden van hetzelve, maar aan het onderfte eind van het dijbeen, tusfchen het been en het uitwendig beenvlies, zat een volkomen gevormd *osteofarcoma*, hetwelk er even zoo uitzag, als datgene, hetwelk de Schrijver zoo even befchreven heeft.

een *osteofarcomateus*-gewas der beenhuid van het bovenfte eind des dijbeens gevormd (*).

VI. De gevolgen van jigt voor de gewrichten zijn zeer opmerkenswaardig. De kraakbeenderen worden opgeflorpt; de ontbloote beenvlakten worden ten deele of geheel met eene witte aardachtige korst omgeven, die ik voor *piszuur-foda* (*urate of foda*) houde.

Somwijlen ontwaart men groeven daarin, die door wederzijdfche wrijving fchijnen voortgebragt te zijn. In enkele gevallen veroorzaken achtereenvolgende en langdurige jigtaanvallen eene volkomene *anchylofis* (†).

(*) De Heer RUSSEL gewaagt, in zijne verhandeling over de ziekten van het kniegewricht, de befchrijving van eene, zoo als hij zich uitdrukt, ongewone ziekte van het kniegewricht. Ieder, welke dit tafereel van den Heer RUSSEL leest, zal, indien ik mij niet vergis, van gevoelen zijn, dat fommige der door hem befchrevene gevallen dezelfde geaardheid hebben, als die, waarvan ik hierboven reeds gewaagde.

De Schrijver.

(†) De Hoogduitfche vertaler van hetzelfde werk, fpreekt van eene vrouw, waarbij de gewrichten van de *maxilla inferior*, die zoo zelden de zitplaats van verfcheidene gewrichtsziekten zijn, als alle overige gewrichten *geanchylofeerd* waren.

ACHT-

ACHTSTE HOOFDSTUK.

OVER DE ONTSTEKING DER SLIJMBEURZEN. (BURSAE MUCOSAE). (*)

EERSTE AFDEELING.

Geschiedenis en verschijnselen van deze ziekte.

De gewrichtsvliezen, welke de slijmbeurzen vormen, stemmen in het maaksel en de verrigting met die, welke de gewrichtsholten bekleeden, zeer overeen, en deswege is het zeer in het oogloopend, dat de eerste aan de eigendommelijk ziekelijke maakselverandering, die bij de laatste voorkomt, en reeds in eene vorige afdeeling van dit werk is beschreven geworden, niet onderhevig is.

Eene

(*) In dit Hoofdstuk worden tevens die vliezen beschouwd, welke de scheeden der pezen vormen, hetzelfde maaksel bezitten, dezelfde strekking hebben, en niet wel van de overige slijmbeurzen kunnen onderscheiden worden. Ik heb den naam *bursae mucosae* gehouden, omdat hij algemeen gebruikt wordt, hoewel daardoor de verrigtingen der dus genaamde *organen* zeer gebrekkig aangeduid worden.

De Schrijver.

Eene ontſteking der ſlijmbeurzen onderſcheidt zich door ſchier dezelfde kenteekenen en veroorzaakt bijkans dezelfde *reſultaten*, als eene ontſteking van de gewrichtsvliezen, (indien wij namelijk de verſcheidenheid der deelen, waarmede zij zich verbinden, in het oog houden). In de meeste gevallen heeft eene ontſteking der ſlijmbeurzen, eene vermeerderde afſcheiding van gewrichtsvocht ten gevolge; in andere gevallen wordt de beurs door een troebel *ſerum* uitgezet, waarin kleine geronne *lympha*-deeltjes rondzwemmen. Somwijlen eindigt dezelve met een ettergezwel, of de huid der beurs verdikt zich en wordt in eene kraakbeenachtige *maſſa* veranderd. Zoo heb ik dezelve ten minſte $\frac{1}{2}$ duim dik, met eene kleine celsgewijze holte in derzelver midden, waarin gewrichtsvocht vervat was, waargenomen. In nog andere gevallen, eindelijk, behoudt de huid der beurs haar gewoon maakſel, in weerwil dat de ontſteking langen tijd geduurd heeft.

Deze ontſteking der ſlijmbeurzen kan ten gevolge van drukking, of eenige andere plaatſelijke ſchending ontſtaan. Zij kan door een bovenmatig kwikgebruik, door *rheumatismus*, of eenig ander lijden van het ligchaamsgeſtel, te weeg gebragt worden, in welke gevallen zij vaak met eene ontſteking der gewrichtsvliezen verbonden is. Menigmaal heeft zij den vorm van eene *acute*, maar veelvuldiger dien van eene *chroniſche* ontſteking.

De ontſtokene ſlijmbeurs vormt eene meer of minder duidelijk waarneembare zwelling, en, wel is waar, naar mate van derzelver ligging; de graad

van pijn, die zij veroorzaakt, rigt zich naar het karakter der ontfteking. Ligt nu de beurs oppervlakkig, dan is aanvankelijk de golving van een daarin vervat vocht duidelijk voelbaar, en, onder deze omftandigheid, verbreidt zich de ontfteking, ingeval zij eenige hoogte bereikt heeft, over de haar omgevende deelen, en veroorzaakt eene roodheid der huid. Maar heeft de ziekte eenigen tijd geduurd, dan kan men het vocht zoo duidelijk niet meer voelen, omdat de huid zich verdikt heeft, en deze verdikking kan fomwijlen zoo ver gaan, dat het gezwel het karakter van eene harde, vaste zelfftandigheid verkrijgt, waarin de daarin vervatte vochten, door het gevoel, niet meer waarneembaar zijn.

Heeft de ontfteking lang geduurd, dan zwemmen niet zeldzaam een grooter of geringer getal van bewegelijke ligchamen, van eenen vlakken, langwerpig ronden vorm, met eene helderbruine kleur en gladde oppervlakte, en als meloen-korrels uitziende, in het vocht der flijmbeurs. Deze bewegelijke ligchamen ontftaan, zonder twijfel, van de geronne *lympha*, welke in een vroeger tijdperk der ziekte uitgeftort werd; want ik heb, bij het onderzoek van onderfcheidene gevallen, de graden van derzelver trapswijze vorming, kunnen waarnemen. In het begin vormt de geronne *lympha* onregelmatige ftukjes, zonder bepaalden vorm; vervolgens worden deze, door de beweging en de drukking der naburige deelen, in kleine ftukjes gebroken, welke allengs eenen regelmatigen vorm bekomen, eene vastere zelfftandigheid verkrijgen, en eindelijk die vlakke langwer-

pigronde ligchamen vormen, die zoo even zijn beschreven geworden.

Gaat eene ontsteking der slijmbeurs in ettering over, dan baant zich het ettergezwel, regt naar de oppervlakte, eenen weg, en breekt naar buiten open; maar ik geloof, dat zich de etter, in andere gevallen, eerst in het celsgewijze vlies uitstorte, en dan ligtelijk met die ettergezwellen, welke zich in dit weefsel vormen, kan verwisseld worden. De volgende omstandigheden schenen dit gevoelen te bevestigen. Immers geene slijmbeurs is meer tot ontsteking geneigd, dan die, welke tusschen de knieschijf en de huid ligt, en hier eindigt dezelve zeldzaam met ettering; eene omstandigheid, die ik zoowel na de ontlasting van etter, door den steek, als bij de lijkopening, heb bevestigd gevonden. Zeer dikwerf vormt zich, aan het voorste gedeelte van de knie, een ettergezwel, hetwelk zich, volgens de beschrijving van den lijder, boven het middenpunt der knieschijf, alwaar de beurs ligt, ontwikkeld had; en, van dit punt uitgaande, verbreidde zich hetzelve, als van een middenpunt, tusschen de huid en de *fascia*, gelijkmatig naar iedere rigting, en bedekte alsdan het geheele voorste gedeelte van de knie.

Wie nu zulk een geval slechts oppervlakkig waarneemt, en hetzelve, volgens den algemeenen vorm en de vochtgolving beoordeelt, zonder op de hoogere roodheid van de huid te letten, en in het oog te houden, dat het vocht zich boven, en niet beneden de knieschijf, bevindt, kon immers zulk eene

zick-

ziekte voor eene ontfteking det vliezen van het gewricht houden. Zulk een ettergezwel toch, moet zich of in de bovengemelde beurs, of in het celwijsweeffel ontwikkeld hebben.

De oorfpronkelijke zitplaats der ziekte ftaat met de ligging der beurs in verband; dus is er immers geene oorzaak voorhanden, weswege een ettergezwel, in het celwijsweeffel, juist op dit punt veelvuldiger, dan op ieder ander, zoude voorkomen, en men zou derhalve wel kunnen aannemen, dat de flijmbeurs het deel zij, waarin zich het ettergezwel vormt. Ook is het niet onwaarfchijnlijk, dat verfcheidene andere ettergezwellen aan de ledematen, denzelfden oorfprong hebben. Het gezwel, hetwelk zich in het inwendige van den bal, van den grooten teen van den voet vormt, en onder die behoort, welke men met den naam *Bunyon* beftempeld heeft, gaat fomwijlen in ettering over, en, bij lijkopeningen, heb ik gevonden, dat zich dit door eene ontfteking van de hier liggende flijmbeurs vormt.

Dikwerf blijft er, na de bedaring van de ontfteking, nogtans eene voorbefchiktheid tot eene bovenmatige affcheiding van vocht terug, en dikwerf fleept dezelve eene *hydrops burfae* na zich; juist zoo, als zich eene *hydrocele* na eene ontfteking van het fcheedenvlies der ballen vormt. Heeft er zich zulk eene zwelling eens gevormd, dan kan dezelve meerdere maanden, ja jaren lang, onveranderd voortduren, en van dien aard zijn de meeste *ganglia*, zoogenaamde (peesknoopen).

TWEEDE AFDEELING.

Over de geneeswijze.

In het begin zal men bloedzuigers en koude omslagen, vervolgens Spaansche-vliegenpleisters en prikkelende smeersels, met nut bezigen. In enkele gevallen, nogtans, zal men deze met zulke, op de algemeene ligchaamsgesteldheid werkende, middelen, door bijzondere omstandigheden aangewezen, kunnen verbinden. Onder zulk eene geneeswijze bedaart de ontsteking der beurs spoedig, en het uitgestortte vocht zal, in een vroeg tijdperk, nog opgeslorpt worden.

Indien de ziekte echter reeds langen tijd geduurd had, zal de bovenmatige afscheiding van vocht vaak voortduren, in weerwil dat de ontsteking reeds opgeruimd is. Hebben derhalve, onder die omstandigheden, de Spaansche-vliegenpleisters geene opslorping ten gevolge, dan wende men wrijvingen aan, en beantwoorden deze ook niet aan de verwachting, dan is het beste, het vocht door eenen steek te ontlasten. In vele gevallen vindt men de, in het laatste Hoofdstuk beschrevene, bewegelijke ligchamen in de holte der beurs, en deze vreemde zelfstandigheden kunnen reeds aan en op zich zelve, de vorming van vocht gaande houden.

Ik heb in gevallen, waarin de steek, in zulk een ge-

gezwel, door een etterings-*proces* gevolgd werd, en zich de geheele holte van de flijmbeurs in een ettergezwel veranderde, waargenomen, dat na geene verder plaatshebbende ophooping van vocht, de ettering ophield, en de ziekte volkomen genezen wierd. Deze omftandigheid was het, die mij fomwijlen heeft bewogen, na eene aanwending van de *lancet*, de ettering door kunstmatige middelen te bewerken; b. v. wanneer men een *feton* of een *bourdonnet* in de wond brengt, of, (wat eenvoudiger is, en wel de voorkeur verdient), de inwendige vlakte der beurs met het botte eind eener *fonde* prikkelt (*). Zelfs in die gevallen, waarin eene beurs

(*) Om den noodigen graad van ontfteking in de zieke flijmbeurzen op te wekken, beveelt LEVEILLE, l. c. Tom. III. pag. 8, (welke deze ziekte onder den naam: „ *Turgescence des bourfes muqueufes des tendons*" noemt), de ook van ASSALIN in zijne, te *Straasburg* uitgekomene, verhandeling geprezene infpuitingen van wijn, aan; (waarfchijnlijk volgens de *analogie* der geneeswijze bij *Hydrocele*). Deze geneeswijze is echter niet alleen onzeker, maar zelfs gevaarlijk, zoo als RUSSEL, t. a. p., reeds opmerkt; omdat wij den graad der daardoor ontftane ontfteking even zoo min kunnen berekenen, als bij het *fetaceum*. In weerwil dat dit laatfte middel veelvuldig is aangeprezen geworden (onder anderen door HEBENSTREIT, in zijne bijvoegfels tot de verhandeling van BELL, over de zweren, *Leipz.* 1793), moeten wij ons door die gevallen, waarin derzelver aanwending doodelijke gevolgen na zich fleepte, degelijk in acht nemen. Ik zelf heb in *Engeland* twee zulke gevallen waargenomen. In het *Lond. Med. Journ.*, Vol.

beurs de ſcheede van eene of meerdere peezen vormt, kan deze *methode* met nut ten uitvoer gebragt worden, hoewel hier eene minder gunſtige uitwerking kan gewacht worden, omdat, door op die wijze te werk te gaan, het grootſte gedeelte der huid niet kan gevat worden.

Hiermede wil ik echter geenszins beweren, dat de bovengenoemde geneeswijze, op alle gevallen, zonder uitzondering, toepasſelijk ware; ontſteking en verettering van eene groote beurs, vernielen ſomwijlen de ligchaamsgeſteldheid van den lijder in zulk eenen hoogen graad, dat men te regt twijfelen kan, of het in zulke gevallen wel aan te raden is, meer te doen, dan het gezwel door te ſteken, en daarna den lijder een rustig verhouden te laten in acht nemen. Wij zien ſomwijlen, boven den onderſten hoek der *ſcapula*, een groot gezwel, hetwelk door eenen, alleenlijk met *ſerum*, of door dit en daarin rond-

Vol. V, vinden wij ook waarnemingen, waarin de prikkeling der door zulke *ganglia* gelegde *ſetons*, kanker en *fungus haematodes* te weeg gebragt hebben. Hebben derhalve Spaanſche-vliegenpleisters, prikkelende ſmeerſels, drukking, enz. of de ſteek (welken men het best met eene *abſceſs-lancet*, of met het *troicar* zal verrigten), geene gewenschte uitwerking gehad, dan ſchijnt de eenvoudige inſnijding in het gezwel, en een *bourdonnet* met een prikkelend ſmeerſel, of met eene oplosſing van ſalpeterzuurzilver, de beste uitkomst te zullen opleveren. Van deze geneeswijze heb ik ten minſte nooit nadeelige gevolgen waargenomen, vermits dat de lijders eenen ſtrengen leefregel en een rustig verhouden in acht namen.

rondzwemmende *massa's* geronne *lympha* uitgezetten, zak gevormd wordt; hetzelve ontstaat, mijns bedunkens, in de groote slijmbeurs, welke aan dit deel, tusschen het schouderblad en den *latissimo dorsi*, ligt. Ik heb zulk een gezwel, een manshoofd groot, waargenomen, en gehoord, dat de zak naderhand geopend, en een *seton* door deszelfs holte was getrokken geworden; maar waarna zulk eene aanmerkelijke verstoring in de geheele ligchaamsgesteldheid ontstaan was, dat de lijder bezweek. Een ander geval heb ik waargenomen, waarin de lijder, na de *punctie* van het gezwel, overleed; maar deze had, in het algemeen, eene zeer slechte gesteldheid van ligchaam gehad, en had ook de inachtneming van een rustig verhouden, na de kunstbewerking, geheel uit het oog gelaten. Ik zal naderhand een gelukkiger geval van dien aard mededeelen.

Ik geloof niet, dat er eene geneeswijze bestaat, waardoor de zeer verdikte vliezen der slijmbeurzen weder regelmatig kunnen worden. Ligt de aangedane beurs oppervlakkig, dan kon men dezelve even zoo gemakkelijk als een zakgezwel uitsnijden. Deze kunstbewerking heb ik echter nooit waargenomen, en ook nooit gehoord, dat anderen dezelve uitgeoefend hebben; uitgezonderd bij die beurs, welke tusschen de kniefchijf en de huid ligt. Men behoeft echter geenszins te twijfelen, dat de kunstbewerking bij eenige andere oppervlakkig liggende beurzen zou kunnen worden aangewend, zoo de gelegenheid zich aanbood. Waar echter de beurs peezen omgeeft, of waar dezelve diep ligt, kan men de operatie niet be-

bewerkſtelligen, en zoo dezelve met de gewrichts-holte in verband ſtaat, mogt het wel niet zeer raadzaam zijn, in weerwil van derzelver mogelijkheid.

Ik ken geen geval, waarin de lijders, bijaldien de boven de knieſchijf liggende beurs *geëxſtirpeerd* werd, naderhand, door derzelver verlies, bezwaren ondergaan hadden. Het is wel niet onwaarſchijnlijk, dat zich, in plaats van de weggenomene ſlijmbeurs, in het vervolg, eene nieuwe vorme. Het gewrichtsvlies heeft een eenvoudig maakſel; hetzelve kan zich door weking in celwijsweefſel oplosſen, en er ontbreken ons geenzins voorbeelden, waarin zich daar nieuwe huiden gevormd hadden, waar er te voren geene beſtonden. Zulks is, b. v., het geval bij een kunstmatig gewricht, na eene niet genezene breuk.

Bij een jong meisje, van omtrent 10—12 jaren, dat horrelvoeten had, voelde men duidelijk eene groote beurs aan dit gedeelte van den voet, waarop hetzelve ging.

Bij een ander jong meisje, hetwelk, volgens het uiterlijk voorkomen, van *caries* aan den ruggraat, met eene aanmerkelijke hoekige buiging, herſteld was, ſcheen zich tusſchen het uitpuilende uitſteekſel en de huid, eene ſlijmbeurs gevormd te hebben.

DER-

DERDE AFDEELING.

Ziektegevallen.

VIJF EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

Marie newnhan, 22 jaren oud, werd in het bovengenoemde hospitaal opgenomen. De beurs boven de regterkniefchijf, die de grootte van eenen kleinen oranjeappel bereikt had, onthield een vocht, en derzelver huid fcheen flechts zeer weinig verdikt te zijn. Zij gevoelde nu geene pijn en geene bezwaren, behalve de ongemakkelijkheid, die het gezwel door deszelfs omvang veroorzaakte.

Nadat Spaanfche-vliegenpleisters en andere middelen, om eene opflorping van het vocht te weeg te brengen, te vergeefsch waren aangewend geworden, maakte ik eenen fteek met de *lancet*, en ontlastte meer dan eene once *fereus* vocht. Vervolgens bragt ik het ftompe eind van eene *fonde* in, en prikkelde de inwendige vlakte der beurs, waarna, den volgenden dag, eene geringe *fymptomatifche* koorts volgde. Als den vierden dag na de operatie het verband afgenomen werd, ontlastte zich omtrent eene halve once etter. De ettering duurde voort, maar nam dagelijks af, en na drie weken was de wond genezen, en het gezwel geheel verdwenen.

ZES EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

T——, tusſchen 20 en 30 jaren, ontwaarde in het midden van Maart 1818 een gezwel boven den onderſten rand van haar ſchouderblad, hetwelk pijnlijk en gevoelig was. Na verloop van 8 dagen had hetzelve deszelfs grootſten omvang bereikt, en bleef toen onveranderd. Als zij, in de volgende maand April, in mijne behandeling kwam, was het gezwel zoo groot als een *cocos*-noot, langwerpig rond van vorm en naauwkeurig begrensd. Hetzelve zat op die plaats, waar de groote ſlijmbeurs tusſchen den *latiſsimusdorſi* en den onderſten hoek der *ſcapula* ligt.

Den 22ſten Mei was het gezwel bijkans nog in denzelfden toeſtand. Ik bewerkſtelligde eene inſnijding met de *abbeſs-lancet*, en ontlastte omtrent eene pint troebel waterachtig vocht, waarin eenige onregelmatig gevormde *maſſa's* geronne *lympha* rondzwommen. Over de wond werden hechtpleisters en eene compres gelegd, welke men met eenen band bevestigde.

De zieke moest ſtil te bed blijven liggen. De wond genas niet door aankleving; maar na verloop van 4 dagen, werd het verband losgemaakt, en er ontlastte zich eene groote hoeveelheid etter. Deze ettering duurde voort, maar verminderde dagelijks; offchoon zich geene ongunſtige verſchijnſelen opdeden, verliepen nogtans 3 maanden, alvorens de ettering volkomen ophield, en de wond genezen was.

Ein-

Eindelijk verdween het gezwel geheel en al, en de perſoon bevond zich alle opzigten volkomen wel.

ZEVEN EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

Vrouw A. B——, van middelbaren ouderdom, werd in hetzelfde hospitaal door den Heer KEATE behandeld. Zij had aan het achterſte gedeelte van het eene handgewricht een gezwel, van de grootte eener dubbele noot. Dit ontbield een vocht, en was een gevolg van eene ontſteking der ſlijmbeurs, die de peezen der uitſtrekkers van den vinger omgeeft. Als de lijderes in het hospitaal opgenomen werd, was de ontſteking reeds bedaard, en het gezwel veroorzaakte wijders geene bezwaren, dan die, welke door deszelfs omvang ontſtonden. Dewijl nu onderſcheidene plaatſelijke middelen het gezwel niet verminderden, werd er eene inſnijding bewerkſtelligd, en eene groote hoeveelheid *ſereus* vocht ontlast. Maar, binnen korten tijd was er wederom even zoo veel opgehoopt. Daarna maakte de Heer KEATE eene inſnijding naar de lengte door de huid boven het gezwel, en nam van de beurs zoo veel weg, als mogelijk was, alleenlijk dat gedeelte, hetwelk de peezen omgeeft, terug latende. Nu etterde de wond en genas allengs, zoo dat men aanvankelijk geloofde, dat de kunstbewerking eene volkomene genezing bewerkſtelligd had. Maar, na verloop van weinige weken, vertoonde zich het gezwel onder dezelfde verſchijnſen, maar ſlechts half zoo groot

als te voren, en in denzelfden toeftand verkeerde de lijderes nog, toen ik haar onlangs zag.

ACHT EN VIJFTIGSTE WAARNEMING.

De Heer BRODIE verrigtte, in dit geval, dezelfde kunstbewerking bij eene vrouw, RUTH TARGET genaamd, in het hospitaal opgenomen. Het gezwel zat tusfchen de kniefchijf en de huid. Bij nader onderzoek bleek hetzelve door de, boven de kniefchijf liggende, flijmbeurs ontftaan te zijn.

Nog korten tijd geleden, deed ik dezelfde kunstbewerking bij eenen anderen lijder. Na de genezing der wond was de knie in het begin zeer ftijf, omdat de huid met de voorfte vlakte der kniefchijf vergroeid was. Maar nu, omtrent 3 maanden na de operatie, is de huid op de daaronder liggende deelen zoo bewegelijk, dat men te regt kan vooronderftellen, dat zich eene nieuwe beurs, in plaats van de oude, zal vormen.

BIJVOEGSELS

VAN DEN

HOOGDUITSCHEN VERTALER.

I.

WATERZUCHT DER GEWRICHTEN, (HYDARTHRUS, HYDROPS ARTICULI.)

De gewrichts-waterzucht is bij de Ouden reeds bekend geweest; GALENUS, CELSUS, PAULUS AEGENIUS, en vooral FALLOPIUS, gewagen reeds van dezelve. Echter kan het aan geenen twijfel onderhevig zijn, dat zij vaak eenen *Hydarthrus* gemeend hebben waar te nemen, waar eene geheel daarvan verschillende, doch in de uitwendige verschijnselen meer of minder daarmede gelijkvormige gewrichtskwaal, aanwezig was.

De waterzucht der gewrichten is eene ongesteldheid der zulke deelen, die de afzondering der *Synovia* bewerkstelligen moeten (*). Zij ontstaat ten gevol-

(*) LE HAVERS, in zijne in het jaar 1691 te *Londen* uitgegevene *Osteologia nova*, was de eerste, die de, in de holte van de gewrichtsbeurs afhangende zelfstandigheden, als *glandulae mucilaginosae* beschreef; hij was van gevoelen, dat dezelve een klierachtig maakfel bezaten, en dat

volge eener vermeerderde afzondering en verminderde opslorping van het gewrichts-vocht, dat zich in eene grootere hoeveelheid dan in den *normal*-toestand ophoopt, en het gewrichtsvlies beursvormig uitzet. De graad dezer uitzetting is zeer verscheiden; dezelve kan echter, bij de buitengewone rekbaarheid van het deel, en vooral aan het kniegewricht, zeer aanmerkelijk worden; dus nam BOYER eenige gevallen waar, waar dezelve 16, ja tot 24 oncen vocht onthield. (In gemeld Werk, Bd. IV. S. 429.) —. Wij zien, om die reden, bij den *Hydrops Articuli* meerder of minder gezwel, het zieke gewricht verliest den vorm der *articulerende* beeneinden, de huidbekleedselen echter behouden derzelver natuurlijke kleur: eene drukking op het gewricht veroorzaakt geene pijn en laat geene holte terug, zoo als dit bij vocht-uitstortingen in het celwijs weefsel het geval is. Legt men eene hand op de eene zijde van het gewricht, en klopt men met

zij de affcheiding der *Synovia* bewerkstelligden. — Later heeft ook PORTAL in zijne *Anat. Medic.*, Tom. I, pag. 62 en volgg., het gevoelen, dat deze door HAVERS beschrevene klieren de gewrichts-vettigheden afzonderden, in zijne bescherming genomen. MECKEL, echter, in zijn *Handb. der menschl. Anatomie*, Bd. I. S. 559, bestrijdt dit gevoelen, en houdt opgemelde zelfstandigheden voor niets anders dan vetophoopingen. — Welligt, echter, hebben zij, even als de *glandulae Meibomianae* en de *Conjunctiva palpebrarum*, — *mutatis mutandis* — eenig aandeel in de affcheiding.

met de vingers der andere hand op de tegenovergeſtelde zijde, zoo neemt men, bijzonderlijk bij de vrijer liggende gewrichten, vooral echter bij het kniegewricht, duidelijk de vochtgolving waar. — De ziekte veroorzaakt gemeenlijk niet de minſte pijn, doch belemmert echter het vrije gebruik des gewrichts.

Meer dan eenig ander gewricht, wordt dat der knie door deze kwaal aangetast, en dit kunnen wij ligtelijk verklaren, als wij op de volgende omſtandigheden letten. Zelfs in den *normalen* toeſtand wordt hier meerder *Synovia*, dan in de overige gewrichts-holten, afgeſcheiden, waarom dan ook hier het gewrichtsvlies grooter zijn moet; bovendien is hetzelve ook veel ſponsachtiger en verre weg vatbaarder tot uitzetting dan de overigen. Even zoo zijn ook hier de gewrichtsvlakten grooter, en worden zij meer, en veel aanhoudender in beweging gebragt, waaruit dan eene aanmerkelijke wederzijdſche wrijving derzelven volgen moet. — Wijders, wordt bijzonder dit gewricht menigmalen door *rheumatismus* aangetast, hetwelk niet zelden den grond tot de *Hydarthrus* legt. Eindelijk is geen der gewrichten zoo dikwijls, als dat der knie, aan hevige ſchokkingen, door uitwendige oorzaken te weeg gebragt wordende, blootgeſteld, b. v. door eenen ſlag, val, of dergelijke geweldige toevallen. (Zie BOYER, in gemeld Werk, Bd. IV. S. 428.) — Indien nu het knitgewricht door de *Hydarthrus* aangetast is, zoo vertoont zich het gezwel *nimmer* aan de *achterzijde*, dewijl de beursband aldaar te eng is; des

te merkbaarder neemt men hetzelve, daarentegen, aan de *voorste* gewrichtsvlakte, waar; en BOYER beweert, een geval bijgewoond te hebben, waarin hetzelve zich tot het bovenste derde gedeelte der dije uitstrekte. De kniefchijf wordt door het uitgestorte vocht om hoog geheven, welk vocht in deze ongesteldheid verre weg meer waterig dan in den *normal*-toestand is. In geen geval wordt ooit het heupgewricht de zitplaats van *sereuse* ophoopingen, offchoon dan ook J. L. PETIT, (zie RICHERAND, *Nosogr. Chir.*, T. III, pag. 228) en na hem meer anderen, b. v. BÖTTCHER, (gemeld Werk, 2the Abth. des 2then Bandes, S. 242) der *Luxatio spontanea osfis femoris*, eene gewrichts-waterzucht, welke eerstgenoemde Schrijver met den naam „ *hydropisie articulaire*" bestempelt, toeschrijven willen. — Zoo ook worden de overige gewricbten, slechts uiterst zelden, daardoor aangetast; en, over het algemeen, komt de *hydarthrus* in evenredigheid tot de overige gewrichts-kwalen, slechts zeldzaam voor. Onder honderdtwintig patienten, met gewrichts-ongesteldheden, had ik er slechts *drie* te behandelen, welke aan de *hydrops articuli* leden. — Het meest ontmoeten wij dezelve nog bij voorwerpen, die zich in de jaren der huwbaarheid bevinden.

Dat deze kwaal somwijlen ook haren zetel in de slijmbeurzen heeft, is reeds boven door B. aangemerkt geworden. Meestal ontwikkelt dezelve zich *langzaam*, en slechts zelden zag men haar *sneller* ontstaan; het eerste meent men bijzonder als dan het geval te zijn, wanneer eene gebrekkige opslorping

de-

de grondoorzaak der kwaal is, terwijl daarentegen het laatſte plaats vindt, bij eene vermeerderde affcheiding, of wanneer de kwaal het gevolg eens *acuten rheumatismus* is, waarbij de vochtophooping in het laatſte geval zelden van eenigen aanmerkelijken omvang wordt, en vaak uit zich zelve weder verdwijnt. (BOYER, in gemeld werk, Bd. IV. S. 432.) — Op deze ſnellere of langzamere vorming berust de onderſcheiding der *hydarthrus*, in eene *acute* of *chroniſche*. — SCHMALZ verzekert, een voorzeker gansch ongewoon geval waargenomen te hebben, waarbij eene gewrichts-waterzucht, die, na de verdrijving van eenen gewonen uitſlag, op het hoofd ontſtaan zijnde, geregeld om de twaalf dagen zich vertoonte, alsdan van vier dagen tot vier dagen, als onderſcheidene tijdperken, verminderde, en de volgende vier dagen wegbleef, om na verloop derzelven op nieuw zich voor te doen. (Zie BÖTTCHER op de boven aangegevene plaats.)

Gewoonlijk wordt de gewrichtskwaal, alvorens dezelve zich ontwikkelt, door eene ligte *rheumatieke* pijn, of eenig ander *plaatſelijk* ongemak, voorafgegaan, b. v. eene kneuzing, verſtuiking, of geſtokene, tot in den beursband doorgedrongene, verwonding. Op gelijke wijze wordt de ziekte, door een langdurig verblijf in koud-vochtige plaatſen, vooral indien zulks met te weinige ligchaamsbeweging verbonden is, veroorzaakt; daarentegen, echter, ook wederom door aanhoudende ſterke inſpanningen des gewrichts, b. v. in het langdurig en ſnel te voet gaan; vervolgens ook nog door ſtof-

verplaatſingen, het aanzijn van vreemde beweegbare zelfſtandigheden in de gewrichts-holte, die het gewrichtsvlies ſterk prikkelend aandoen; met één woord, door alles wat in dit vlies eenen ſleependen ontſtekingachtigen toeſtand te weeg brengen kan. (LASSUS, *l. c.* Tom. I. pag. 308 et ſeq.)

Wanneer nu de ziekte over het geheel genomen niet dan *plaatſelijk* is, en niet, zoo als de *Hydrothorax*, *Ascites*, *Anaſara*, enz. van een doorgaand lijden van het *lymphatiſche* ſtelſel afhangt: zoo kan dezelve desniettegenſtaande door eene het geſtel algemeen aandoende krankheid te voorſchijn geroepen worden. RUSSEL, op de boven aangehaalde plaats, hield eenige gevallen van dezen aard, als van eene *ſyphilitiſche*, andere wederom, als van eene *ſcrophuleuſe* natuur te zijn; gelijk BOYER beweert, dat de grondoorzaak der onderhavige kwaal gewoonlijk in eenen *rheumatismus*, hetzij dan *acut*, of wel *chronisch*, gelegen is.

Deze kwaal kan wel met andere ziektetoeſtanden der gewrichten verwisſeld worden. Van eene *ontſteking van het* gewrichtsvlies, waarbij tevens eene vermeerderde afſcheiding van gewrichtsvocht plaats vindt, onderſcheidt zich de *Hydrops articuli*, door de pijn, welke deze eerſte vergezelt; — van eene *ziekte der gewrichten* is dezelve daardoor onderſcheiden, dat bij deze eene zeer hevige pijn, zonder verandering in den vorm des gewrichts, den lijder eenen veel langduriger tijd, vreesſelijk martelt, en bij die pijnen het vrije gebruik des gewrichts verloren gaat; terwijl bij de *Hydarthrus* de be-

weeg-

weegbaarheid des gewrichts eerst in die mate afneemt, als de ophooping der *Synovia* zich vermeerdert. Bij *bloedſtortingen* in het gewricht, die nog zeldzamer als de *Hydarthrus* voorkomen, en altijd het gevolg van eene of andere toevallige werktuigelijke gewelddadigheid zijn, voelt zich de opzwelling als deegachtig aan; en met eenvoudige *abſceſs-vorming* in de gewrichtsholten gaat altijd eene merkbare koorts vergezeld, waarvan wij bij de *Hydrops articuli* niet, dan uiterst zelden, eenig ſpoor aantreffen. Eene ophooping in de ſlijmbeurzen, eindelijk, onderſcheidt zich van de *Hydrops articuli*, doordien dezelve eene hoogere zitplaats houdt, en daardoor, dat het vocht zich niet van de eene naar de andere zijde verſchuiven laat, en, aan de knie, de *patella* door eene aan beide zijden des gewrichts aangebragte drukking, zich niet om hoog heft. Boyer, echter, verklaart, gevallen aangetroffen te hebben, waarbij eene vochtuitſtorting in het celwijs weeffel aan het onderſte voor-gedeelte der knie, toevallen deed ontſtaan, welke aan diegene van de *Hydarthrus* zoo gelijkvormig waren, dat het ten uiterſte moeijelijk was, beide de toeſtanden van elkander te onderſcheiden.

De genezing dezer gewrichts-kwaal hangt van de opſlorping der uitgeſtorte *Synovia* af. Somwijlen volgt deze, zonder ons toedoen, uit zich zelve; in vele gevallen ook zijn wrijvingen, omſlagen met geestrijke, gekruide middelen, oplosſende berookingen, zoo als inwrijvingen met *campher* of kwik-zalven, voldoende om de genezing daar te ſtellen;

 doch

doch het is echter raadzaam, zich niet te lang daarbij op te houden. — Dáár, waár de ongefteldheid het gevolg eener werktuigelijke beleediging van buiten is, zal het altijd aan te bevelen zijn, om de aanwending van bloedzuigers of het zetten van kopglazen te laten voorafgaan, alvorens toevlugt tot bovengenoemde opflorping-bevorderende middelen zijne toevlugt te nemen. — Slechts in de minbeduidende gevallen, laat zich van het leggen van Spaanfche-vliegenpleisters eenig goed gevolg verwachten, en wanneer deze nut zullen ftichten, moeten zij van eenen grooten omvang zijn, en langen tijd in ettering gehouden worden; of men moet, zoo als BOYER aanbeveelt, verfcheidene Spaanfche vliegenpleisters achtervolgelijk aanleggen. —— Is echter de kwaal van eenen meer hardnekkigen aard, alsdan moet men door eene *moxa*, of door eenen *feton* eene kunst-ettering te voorfchijn roepen (*). Ook heb ik als hoogstnuttig waargenomen, dat de zieke, zoo veel flechts immer mogelijk was, van het lijdende gewricht gebruik maakte. Eene zachte, maar aanhoudend op hetzelve aangebragte drukking is ook, in dit geval, van eene zeer heilzame uitwerking.

Deze *plaatfelijke* middelen moeten wij echter fteeds met de vereischte *algemeene* geneeskundige behandeling in verband brengen. —— Somwijlen zien wij de *Hy-*

(*) Over het nut van den *feton* bij de gewrichts-waterzucht, zie men onder anderen: LANGENBECKS *Chirurg. Bibl.* Bd. II, St. 3, S. 504 en volg.

Hydrops articuli, gedurende eene, ten gevolge eener *typheuſe* koorts ontſtane, algemeene zwakte des geſtels zich vertoonen, en eerst dan geneesbaar worden, wanneer de lijder weder in krachten toegenomen heeft. Zoo komen, overigens, nog gevallen voor, waarin eene aanmerkelijke *Hydrops genu* door eene *rhumatiſche* oorzaak te weeg gebragt werd, en hier was dezelve nu ſlechts met uit den weg ruiming der algemeene kwaal te overwinnen. — Als *ſyphylis* de grondoorzaak der kwaal is, moet met de plaatſelijk aangewende middelen, het gebruik der kwik verbonden worden, en, ook hier, zal wel de wrijvingsmanier de voorkeur verdienen, dewijl dezelve niet alleen doordringender, zekerder, maar ook meer onmiddellijk, hare werking doet op het *lympatiſche* ſtelſel, hetwelk wij bij de verdrijving der *Hydrops* tot het voorwerp onzer behandeling nemen willen.

De ergſte gevallen, echter, zijn onbetwistbaar dezulke, die door eene vermenging van klierziekte en *ſyphilis* veroorzaakt worden, dewijl deze vaak in een verre weg aanmerkelijker ongeſteldheid van het gewrichtsvlies overgaan. (RUSSEL, op bovengemelde plaats, ſ. 155).

Dáár, echter, waar de aangegevene middelen niet in ſtaat zijn eene opſlorping te bewerken, is het aanbevolen geworden, om, na verſchuiving der huidbekleedſelen, het gewricht te openen, en dus het vocht eene uitvloeijing te verſchaffen (*). Sommigen

(*) Men zie LEVEILLE, l. c. T. III. p. 114–117. — LATTA, *System of Surgery*, Vol. II. p. 490. — SLIGTING,

gen willen dit, door middel eener niet te groote insnijding met de *lancet*, andere door eenen steek of prik met de *troikar* bewerken (*).

Het lijdt geen twijfel, dat wij deze opening des gewrichts in alle zeer hardnekkige gevallen ondernemen mogen (†). Bij twee voorwerpen, die aan deze ongesteldheid leden, heb ik, met een bewonderenswaardig voordeel, na behoorlijke verschuiving der huid, met de *lancet* eene insnijding gedaan, en het vocht op eene ingebragte holle *sonde* doen uit-

TING, *Acta Phys. Med. Nat. Cur.* T. VII. p. 434. —— *Recueil Methode de Societ. de Med.* 1794. T. II. p. 167.

(*) Onder anderen RICHERAND, l. c. Tom. III. pag. 228. —— De wijze, waarop de *troicar* hier aangewend moet worden, is overigens in de *Encyclopedie Methodique*, *Partie Chirurgicale*, *Articuli*: „ *Hydropisie des jointures*," breedvoeriger aangetoond. Dewijl echter de met dit instrument veroorzaakte kleine steekwond, zich, na het terugtrekken des werktuigs, spoedig weder sluit, en dit vaak geschiedt, alvorens het vocht volkomen ontlast is geworden, zoo houdt BOYER hier eene matig-groote insnede met het *Bistouri* voor verre weg doelmatiger. (Op de aangewezene plaats, Band IV. f. 444).

(†) Bij dieren, en met name bij paarden, is de *Hydrops articuli* geene der zeldzame ongesteldheden, en, zoo als mijn geachte vriend, de Heer HAUSMANN, Directeur der Vee-artsenij school alhier, mij verzekerde, wordt ook in deze gevallen de uitvloeijing van het vocht, door middel eener steekwonde des gewrichts, vaak met het beste gevolg bewerkstelligd.

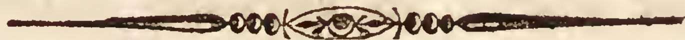
uitloopen. Slechts moet ik aanraden, in zulke gevallen, het ontſtelde gewricht ſteeds zoo lange eene onafgebrokene rust te vergunnen, tot men zeker zij, dat er zich geene ontſtekingachtige verſchijnſelen opdoen, tot dat de wonde volkomen genezen zij. Na de uitvloeijing van het vocht, moet men door een zwachtelverband, eene matige drukking op het gewricht aanbrengen.

Bij lijkopeningen vond men menigmalen het gewrichtsvlies verdikt, ontſtoken, en met eene *ſereuſe*, ei-wit-ſtof inhoudende, reukelooze, en ſomwijlen ook met ettervormige vloeiſtof aangevuld, en dáár, waar in de hardnekkigſte gevallen de uitvloeijing der *ſynovia* veronachtzaamd was, ontſtonden ondragelijke pijnen; het geſpannen beursvlies ging in verzwering over, berstede uit een, en alsdan vormden zich holle gangen, die met de gewrichtsholte in verband ſtonden; het gebeente werd *carieus*, de kraakbeenderen werden week en gingen in verzwering over, zoo dat, ten laatſten, geen ander middel overig bleef, dan de afzetting van het lid, boven het gewricht, te bewerkſtelligen. In deze zoo noodlottig eindigende gevallen, bragt allengskens het opeengehoopte vocht eene ſterk prikkelende werking te weeg, en veroorzaakte, in de onderſcheidene gewrichtsvormen, een *chronisch* ontſtekings-*proces*, en zulks eensdeels door deszelfs hoeveelheid en de daaruit ontſtane ſpanning; anderdeels, ook wel door ontbindingen, aan welke hetzelve onderhevig geweest was. —— Reeds HEISTER zegt: *Sic*

enim

enim ſerum illud ſtagnans ſi unico in cavo collectum protenus corrumpit, etc.

Wordt, daarentegen, de opening des watergezwels niet te lange uitgeſteld, en de wonde even als iedere andere eenvoudige ſnijwonde behandeld, zoo ſluit dezelve zich ſpoedig en gemakkelijk digt, gelijk dit door de waarnemingen van BOYER, PARÉ en SIMSON bevestigd is geworden; na verloop van eenige weinige maanden zijn alsdan de zieken volkomen herſteld. Er blijft, wel is waar, eenige ſtijfheid des gewrichts overig, die wel met den tijd vermindert, doch echter niet altijd geheel en al verdwijnt.

II.

IETS OVER DE ETTERGEZWELLEN IN DE GEWRICHTEN.

De verſchillende en meer gewone uitgangen der gewrichts-ontſtekingen, en, met name, der ontſteking van de gewrichtsvliezen, zijn door den Schrijver des voorgaanden werks breedvoerig verhandeld geworden. Eene eenvoudige gezwelvorming behoort tot de meer zeldzaam voorkomende verſchijnſelen, en is zeer merkbaar van andere gewrichtskwalen onderſcheiden, en vooral van zulke ettervormingen in de gewrichtsholten, welke met *caries*,

ries, verzwering der kraakbeenige bekleedfelen en van het gewrichtsvlies, enz. verbonden zijn, onderfcheidt dezelve zich door de haar eigene verfchijnfelen en door het gansch beloop der kwaal. Slechts een zeer hooge graad van *idiopatifche* gewrichtsontfteking, of een door kneuzing (*), en dergelijke oorzaken, op de geheele vlakte van het gewrichtsvlies meer en meer toenemend ontftekingsproces, is in ftaat de genoemde eenvoudige gezwelvorming te doen ontftaan. Wij treffen hetzelve ook daarom flechts na zware verkoudheid, en als het gevolg van een *acuten rheumatismus*, of andere gewigtige koortsachtige ongefteldheden, en alsdan kan hetzelve gevaarlijk zijn. Somwijlen vormt zich eene verettering, na aanmerkelijke *extravafaten* in de gewrichtsholten, welke door bloedaftappingen, koude geestrijke omflagen, en dergelijke, niet uit den weg geruimd konden worden, en bij welke de alsdan aangewezene ontlediging des uitgeftorten bloeds niet tijdig genoeg door eene heelkundige bewerking daargefteld was geworden. Meestendeels, echter, vormen zij zich na eene door eenig fnijdend of fteekend werktuig te weeg gebragte verwonding van den beursband; (zoo zag BOYER dezelve ook nog na den fteek, welke hij tot genezing eener *Hydrops articuli* in het werk gefteld had. Voorgemeld

(*) Zoo zag ik in het militair-hospitaal te *Antwerpen*, in den jare 1815, twee gevallen, waarin deze eenvoudige gezwelvorming aan het kniegewricht, door den flag eener matten kanonkogel ontftaan was.

meld werk, Bd. IV. ſ. 445). In deze gevallen zwelt het ongeſtelde gewricht zeer op; de lijders klagen over eene groote ſpanning en eene kloppende pijn. Zij houden het zieke deel beſtendig in eene half gebogene, half uitgeſtrekte houding, ten einde de gewrichtsſpieren, zoo veel mogelijk, te verſlappen. Iedere beweging van het lijdende gewricht vermeerdert de pijn in eene hooge mate. De huidbekleedſelen behouden derzelver natuurlijke kleur, doch worden ſomwijlen ook ontſtekingachtig rood. Eene hevige koorts, welke bij verwondingen, en voornamelijk bij zulke doordringende wonden, als door het ſteken met eenig ſcherp werktuig veroorzaakt worden, door eenen zwakken pols kennelijk wordt, vergezelt den aanval. Niet zelden doen zich ijlingen voor, en de zieke vervalt in eenen zeer bedenkelijken toeſtand, waarvan de uitſlag zelfs doodelijk zijn kan. (Zie SAM. COOPER's *Dict. of pract. Surg.* 2de Edition, 1813, pag. 645). Voornamelijk worden wij eene aanmerkelijke ſtoring in de werkzaamheden der ſpijsverteerings-*organen* gewaar, en, in gevallen, waarbij het kniegewricht de zitplaats der ongeſteldheid was, hebben ſommigen, naar hunne verzekering, een uiterst pijnlijk gevoel omſtreeks de maag waargenomen.

Al deze toevallen, ook zelfs wanneer de lijder in onafgebrokene rust blijft, worden door de ſterkſte bloedaftappingen, en door koude en warme omſlagen, niet volkomen overwonnen; welke laatſte echter nog de meeste verzachting aanbrengen; voornamelijk, dewijl zij de ſpanning der gewrichtsbanden

ver-

verminderen, en den overgang tot verettering bespoedigen. De vorming van het gezwel wordt door eene ligte huivering vergezeld, de beursband wordt uitgezet, en als het kniegewricht aangetast wordt, heft zich de *patella* omhoog; dezelve wordt alsdan beweegbaarer, en aan beide zijden wordt men de vochtgolving gewaar. Zoodra de verettering zich gevormd heeft, neemt de koorts aldra eenen uitteeringachtigen stempel aan. (Zie RUSSEL, in gemeld werk. f. 44).

Het ligtste kan deze enkelvoudige gewrichtszwelling nog met de boven beschrevene ettervorming in eene slijmbeurs verwisseld worden; echter onderscheidt dezelve zich van deze, en van alle buiten de strekking van den beursband liggende veretteringen, door hare diepere ligging, en de grootere hevigheid van alle daarmede gepaard gaande toevallen. (RUSSEL, in gemeld werk, f. 45. — SAM. COOPER, genoemd werk, pag. 645).

Bij de behandeling van dit enkelvoudig gezwel, moet het onze eerste pligt zijn, den opgehoopten etter weg te nemen, opdat, door de voortdurende spanning des beursbands, en door eene verderfelijke ontaarding of verplaatsing des daarin beslotenen etters, eene verzwering der kraakbeenderen, *caries*, en het opbreken des gewrichts daarvan het gevolg niet zijn moge.

De aard en wijze, waarmede in dit geval de etterontlasting, door het openen des gewrichts, bewerkstelligd wordt, kan ook hier geenszins onverschillig zijn. — Deze operatie moet dáár verrigt worden,

waar de vochtgolving het duidelijkst waargenomen wordt, en de opening mag nimmer te groot zijn, opdat, zoo veel immer mogelijk, het indringen der lucht verhinderd worde. —— Men mag hier echter de opmerking wel doen, dat verſcheidene wondartſen, te voorbarig immers, het gevaarlijke overdreven hebben, hetwelk met het indringen der lucht in de gewrichtsholten verbonden is; reeds BROCHIER maakte deze opmerking, (men zie DESSAULT's *Journal*, etc. Vol. II), en ook RICHERAND zegt: (l. c. T. III, pag. 335), dat het in de holten des gewrichts indringen der lucht niet zoo gevaarlijk is, als vele beroemde Heelkundigen zulks beweren. —— Niettemin is, in deze gevallen, eene groote voorzigtigheid ſteeds aan te bevelen (*), en om die reden behoort, bij de operatie, de verſchuiving der huidbekleedſelen ook nimmer nagelaten te worden. De in het gezwel beſlotene etter zal, door middel eener aangebragte holle *ſonde*, gemakkelijk afvloeijen, immers, indien men daarbij eene geringe drukking op het gezwel te weeg brengt. —— Sommigen hebben aangeraden, om, na de etterontlasting, inſpuitingen te doen, b. v. van rijst-afkookſel, of gerſtenwater met honig, ten einde aldus al den mogelijk overgeblevenen etter uit te ſpoelen. (LASSUS, l. c. Tom. I, pag. 214, en BOYER, als boven, Bd. IV, ſ. 445).

(*) Wanneer, echter, KIRKLAND PETIT en anderen, aanraden, om groote inſnijdingen in het gewricht te doen, zoo moet dit nimmer op de hier beſchrevene enkelvoudige gewrichtsgezwellen toegepast worden.

445). —— Ik heb echter dergelijke middelen, in het onderhavige geval, nimmer beproefd, en zulks ook nimmer als noodzakelijk beschouwd. Maar niet zelden werd, na verloop van 4 of 5 dagen, eene nieuwe etterontlasting vereischt. In dat geval, echter, werden de lijders gewoonlijk binnen de 4 à 6 weken volkomen genezen, gedurende welke men getracht had het gebogene lid allengskens weder in deszelfs *normalen* toestand te herstellen, b. v. door de onderdij uit te strekken, enz.; en slechts dan, wanneer de etter te laat weggenomen was, behielden de lijders een *geanchyloseerd* gewricht, of wel, en voornamelijk als zulk eene ettervorming zich in een *scrophuleus* gestel openbaart, ontwikkelen zich nog verre weg ernstiger gewrichtskwalen. Zoo heb ik zelf, nog slechts eenige maanden geleden, eenen tienjarigen knaap uit *Burgdorf* het been moeten afzetten, in wiens, door een mes verwond geweest zijnde, kniegewricht zich een gezwel gevormd had, dat bij veronachtzaamde tijdige ontlasting des etters, zich eenen weg in de *fossa poplitea* had gebaand. Bij de doorsnede vond ik de kraakbeenderen ingevreeten, en de beurshuid verdikt en hier en daar met geronne *lympha* overtrokken. Deze vermagerde, geenen eetlust gevoelende, aan eene uitterende koorst kwijnende jongen, verloor zijne hevige koorts acht dagen na de operatie, en gaf mij een nieuw bewijs van de boven reeds vermelde stelling, dat zulke vervallene *individu's* niet slechts de genoemde heelkundige bewerking volkomen wel doorstaan; maar, dat ook spoedig daarop, door de

uit den weg geruimde prikkeling, en het hersteld verlies van sappen, (met name van de *synovia*), enz., derzelver krachten verwonderlijk spoedig tot den vorigen gezondheidsgraad terugkeeren.

III.

KRAAKBEENACHTIGE LOSSE ZELFSTANDIGHEDEN IN DE GEWRICHTSHOLTEN.

Deze, aldus genaamde, beweegbare zelfstandigheden (*Corpora mobilia in art. Cartilages flottantes dans les articulations. Loose cartilages in joints etc.*), komen geenszins zeldzaam voor. A. PARÉ gewaagt het eerst van dezelven, en verzekert, dat hij in het jaar 1558 uit het kniegewricht eens lijders, wien hij, wegens een *Aposthema aquosum* (zonder twijfel *Hydrops-genu*) eene insnijding aan hetzelve gedaan hebbende, eene harde, gladde, witachtige zelfstandigheid, van de grootte eener amandel, uit hetzelve genomen had. De Heer VAGNERUS vond in 1685 eene dergelijke zelfstandigheid in het kniegewricht van eenen os, en Dr. A. MONRO ontdekte in het jaar 1726, toevalligerwijze, eene dergelijke, bij het doorsnijden eens kniegewrichts.

Nadat men nu op deze beweegbare zelfstandigheden opmerkzaam geworden was, nam men dezelve ook meer dikwerf waar, en eene menigte heelkundige Schrij-

Schrijvers hebben ons daarvan voorbeelden medegedeeld; onder anderen SIMSON, (*Edinb. Med. Esſays.*) — PECHLIN, (*Obſerv. Phyſ. Med. Obſ.* 38, pag. 306.) — BROMFIELD, (*Appendix zum erſten*, Bde *Seiner Chir. Beob.*) — THEDEN, (*Bemerkungen*, Th. I, S. 99.) — FORD, (*Med. Obſ. a. inquir.* Vol. V. — BOYER, (*Traité de mal. Chir.*, Tome IV, pag. 434.) — DESSAULT, LARREY en meer andere Duitſche wondartſen.

Het meest vinden wij deze beweegbare zelfſtandigheden in het kniegewricht; dezelve komen echter ook in andere gewrichten voor. Zoo vond MORGAGNI dezelven in het enkelgewricht, HALLER in het kaakgewricht, LOEFFLER en HEY in het elleboogs-gewricht. (*Pract. Obſerv. in Surgery. London* 1814.) en HORNE trof van 30 tot 40 dergelijke kleine, losſe zelfſtandigheden in een door kunst vervaardigd gewricht aan, (*Transactions of a Society for the improvement*, etc. Vol. I, van welke verhandeling RICHTER, in zijne *Chir. Bibl.*, Bd. 13, St. I, een uittrekſel medegedeeld heeft.)

Het aantal dezer, zich ongeregeld vormende, kraakbeenige gewrichts-gebeenten, (gewrichts-muizen, naar MECKEL, *Handb. der Pathol. Anat.*, Bd. I, S. 424 en 436) is zeer verſchillende. ABERNETHY vond er bij de honderd, van de grootte eens hagelſteens, in één gewricht; MORGAGNI 25. Somwijlen trof men ook ſlechts één of twee derzelven aan.

Ook derzelver *grootte* is zeer onderſcheiden. Naar mate zij zich in grooter aantal in een en hetzelfde

gewricht gevormd hebben, zijn zij natuurlijkerwijze kleiner. E. HOME, in opgemeld Werk, gewaagt, daarentegen, van eene dergelijke zelfſtandigheid, welke hij in het kniegewricht eens ſoldaats vond, die genoegzaam denzelfden omvang der *Patella* had; en FORD vond in hetzelfde gewricht eens anderen lijders eene dergelijke zelfſtandigheid, ter grootte eener okkernoot.

Derzelver *vorm* is niet altijd dezelfde; meestal zijn zij eirond, eenigzins naar eene boon gelijkende. Meestal zijn zij glad en op derzelver oppervlakte gepolijst, menigmalen ook met eene fijne huid bedekt, welke men in eenige weinige, zeldzaam voorkomende, gevallen met een aantal bloedvaten doorweven vond. (RUSSEL, in gemeld Werk, S. 64.)

Somwijlen zijn zij vaster, meer gelegen, meer gelijkvormig aan het gebeente, en BICHAT (in zijne *Anal. Gem.*, Vol II, pag. 248) vond verſcheidene der zelven, die nog harder dan elpen-been waren; Somtijds ook zijn zij weeker en knorbeenachtiger.

In eenige weinige, zeldzame gevallen, blijven deze zelfſtandigheden beſtendiglijk aan een zelfde punt vastkleven. Deze houdt RUSSEL voor de gevaarlijkſte, dewijl zij in de deelen, waaraan zij zich gehecht hebben, eene voortdurende ſterk prikkelende aandoening veroorzaken, en deze deelen eindelijk zelven ongeſteld maken. Menigmalen ook zijn zij ſlechts, door middel van eenen dunnen ſteel, vastgehecht. Gewoonlijk, echter, vinden wij dezelven zonder eenige verbindtenis vrij in de gewrichtshol-

ten rond bewegen. Desault behandelde eenen lijder, die zoodanig eene kraakbeenige zelfstandigheid in het gewricht zelfs heen en weêr schuiven, en omdraaijen kon, dewijl de beursband zeer verslapt was.

Alle soorten van gewelddadigheid, welke een gewricht ondergaat, kan gelegenheid tot het ontstaan dezer knobbels zijn; over de wijze van derzelver vorming, zijn echter de gevoelens der heelkundigen nog zeer uitéénloopende, en dit komt wel daarvan, zoo als richerand (*l. c.* T. III, pag. 335) reeds opmerkte, dewijl dezelve op zoo velerlei verschillende wijze gevormd worden.

Het zoude ons te verre heenvoeren, indien men hier al de verschillende gevoelens over de wijze van derzelver ontstaan opsommen wilde. Slechts eenigen derzelven zullen wij hier opgeven: morgagni hield dezelven voor zamengroeisels uit de *Synovia*; john hunter meende, dat zij uit het bloed ontstonden, hetwelk op den rand van een der het gewricht vormende gebeenten gestold was, de gedaante eens knobbels aangenomen, en zich daarna van hetzelve afgescheiden had. — Bichat vooronderstelt dat zij, in den regel, door eene gedeeltelijke beenwording van het gewrichtsvlies ontstaan. — Larrey zegt, dat derzelver vorming waarschijnlijk haren oorsprong heeft, dat zich eenige zeer kleine deeltjes der kraakbeenige zelfstandigheid, die zich op de oppervlakte der *Condyli gekristalliseerd* hadden, daarvan afzonderden, en zich alsdan, of in de gewrichtsholte te zamen ron-

deden (*se conglomèrent*), en door middel van kleine, met bloed gevulde, en van de gewrichts-beurs uitgaande vaten, als aan eenen fijnen draad hangen bleven, tot deze verbinding zich met den tijd affcheidde, en de knobbeltjes, door het bijkomen van nieuwe deeltjes eiwitftof en *phosphor*-zure kalkaarde grooter werden.

Zooveel fchijnt uitgemaakt zeker te zijn, dat tot derzelver vorming, natuurlijkerwijze, geen ontftekingachtige toeftand gevorderd wordt, maar dat eene veränderde groeibaarheid der gewrichtsvliezen, of der kraakbeenige bekleedfelen der gewrichts-einden het ontftaan van zoodanige vreemde zelfftandigheden te weeg brengt.

Eene fcheikundige ontleding derzelven is door VAUQUELIN bewerkftelligd geworden, en heeft hij daardoor bevonden, dat derzelver beftanddeelen, in geen opzigt, van de natuur der kraakbeenderen afwijken. LARREY had hem de tot dit oogmerk aantewendene knobbels bezorgd. (Men zie zijne *Mémoires*, *etc.* Vol. II, pag. 435.)

De verfchijnfelen, welke door deze vreemde ligchaampjes voortgebragt worden, hangen zeer veel van den vorm en grootte derzelven af; hoe grooter, hoe meer afgerond en gladder zij zijn, des te minder ongemakken zij veroorzaken. Ook heeft derzelver zelfftandigheid eenen aanmerkelijken invloed op derzelver verfchijnfelen. De meer weeke zijn minder bezwarende; en eindelijk komt het ook nog in aanmerking, of de gewrichts-vlakten zich meerder of minder aan de tegenwoordigheid

van

van zoodanige vreemde zelfſtandigheden gewend hebben. (Zie ABERNETHY, *Surgic. Obſerv. London* 1804, pag. 255.) — In het geval, dat zij plotſeling tusſchen de gewrichts-einden inſchieten, veroorzaken zij eene zoo hevige pijn, dat de lijder in onmagt op den grond nederſtort, zoo als B. BELL zulks onderſcheidene keeren heeft waargenomen. (BOYER in meergemeld Werk, Bd. IV, S. 414.) — Menigmaal veroorzaken zij eene ontſteking van het gewrichts-vlies, en in enkele zeldzaam voorkomende gevallen doen zij gewrichts-waterzucht ontſtaan (zie boven). Dikwerf verlaten deze knobbels de plaats, waar zij zich in het gewricht opgehouden hebben, en de lijder verbeeldde zich in dat geval, dat dezelve reeds geheel verdwenen zijn, tot zij, bij eene of andere toevallige beweging des gewrichts, weder plotſeling tusſchen de gewrichtsvlakten inſchieten. (DESSAULT, *Journal de Chirurgie*, Tom. II.)

Ten gevolge van zoodanige toevallen, komen alsdan de lijders onder de behandeling des Heelmeesters. Het eenige middel, om hen volkomen van deze kwaal te bevrijden, is de uitneming (*extractie*) dezer vreemde zelfſtandigheden. Ten dezen aanzien, echter, zijn de gevoelens der wondartſen zeer verſchillende. Eenigen, b. v. BELL (*Lehrbegriff der Wundarzneykunst*, Bd. IV, ſ. 222), verklaart zich ſterk daartegen. Hij zag een mensch aan deze operatie ſterven, en bij een ander geval, moest, ook zelfs na deze uitneming der gezegde knobbels, het deel afgezet worden. —— Zoo was ook ASTLEY

COOPER tegen deze operatie, en ik was zelf tegenwoordig, toen hij eenen zieke, die zich reeds te *Manchester* twee zulke vreemde knobbels uit het kniegewricht had laten uitnemen, en naar *Londen* gekomen was, om zich andermaal, wegens twee dergelijke in hetzelfde gewricht aan eene heelkundige bewerking over te geven, overreedde, om van dit zijn voornemen af te zien. —— Het is onloochenbaar zeker, dat, in sommige gevallen, zeer hevige gewrichts-ontstekingen, koorts, en zelfs de dood, de gevolgen dezer *extractie* waren, en, in anderen, de operatie twee, ja drie malen, herhaald moest worden. —— Dusdanige ondervindingen, en, vooral de bezorgdheid voor het gevaar, hetwelk alle gewrichtswonden met zich voeren, bewogen eenige wondartsen, met name MIDDLETON en GOOCH, en onlangs ook nog HEY, om verscheidene zwachtelverbanden aan te wenden, waardoor deze vreemde knobbels *gefixeerd* en verhinderd werden tusschen de gewrichtsvlakten te glijden. De beide eersten geloofden zelfs, dat deze vreemde ligchamen, wanneer zij eenen geruimen tijd in dezelfde stelling gehouden werden, zich allengskens met de nabijliggende deelen vereenigen, en alsdan verder geene ongemakken veroorzaken konden. —— Dit, evenwel, schijnt moeijelijk daar te stellen te zijn, en reeds RICHTER (*Chir. Bibl.* Bd. XIII, f. 391), werpt de vraag op: „Indien ook al de knobbel aankleve, zal dezelve niet veelligt na eenigen tijd weder losgemaakt en afgezonderd worden?” —— Vele Heelkundigen hebben, in dit geval, met voordeel

zwach-

zwachtelverbanden aangelegd; b. v. BOYER zag in twee gevallen daarvan het nut, en HEY liet zijne kniekappe, tien jaren lang, met het beste gevolg, door eenen zijner kranken dragen; weshalven de aanwending van al zulke toeſtellen, van welker nut ik mij in *Engeland*, bij twee lijders, evenzeer volkomen overtuigd heb, niet behoorde over het hoofd gezien te worden. De meeste Heelkundigen verklaren zich vóór de uitneming dezer knobbels, die toch wel, over het geheel genomen, in de meerderheid der gevallen, gelukkig uitgevallen is. In die, waarbij dezelve eenen noodlottigen uitſlag had, mag vaak wel de veronachtzaming van onderſcheidene zeer gewigtige en onvermijdelijke voorſchriften, daaraan meerder ſchuld hebben dan de operatie zelve, waarvan het gevaarlijke grootendeels van de daarop volgende gewrichts-ontſteking afhangt. Om deze reden is het van belang, te zorgen, dat de gemaakte wond door de *adhaeſive* ontſteking geheeld worde; dat de lijder zelf, vóór de operatie, gedurende eenige dagen, het zieke gewricht eene onafgebrokene rust vergunne, en van hetzelve, na de genezing, vooral niet te vroeg gebruik make; zoo ook, eindelijk, dat eenen ontſtekingachtigen toeſtand des gewrichts, door algemeene en plaatſelijke bloedaftappingen, koude omſlagen, zachte uit zout beſtaande buikzuiverende, en dergelijke middelen, in tijds tegengegaan worde.

SAMUEL COOPER, in zijne *Dict. of practical Surg.* pag. 647, heeft de omſtandigheden naauwkeuriger opgegeven, onder welke de operatie als

raad-

raadzaam aangeduid wordt. Hij zegt, namelijk, daaromtrent het volgende:

„ Wij *mogen* de *extractie* bewerkſtelligen,

1) „ Wanneer de aangebragte toeſtellen niet de gewenschte verzachting verſchaffen, of den lijder te lastig worden (*).

2) „ Wanneer de lijders ten eenenmale buiten ſtaat zijn het zieke gewricht, en, met name, het kniegewricht, te gebruiken, en daardoor verhinderd worden, hunne broodwinning waar te nemen.

3) „ Wanneer de zieke, van den toedragt der zaak volkomen onderrigt, zich desniettegenſtaande aan de gevaren wil blootſtellen, die met de operatie verbonden kunnen zijn; en eindelijk

4) „ Wanneer buitengewoon hevige pijn, eene aanmerkelijke ontſteking des gewrichts en eene algeheele onbruikbaarheid des gewrichts, door de gezegde beweegbare ligchaampjes veroorzaakt worden."

Genoegzaam ieder arts, die over deze vreemde ligchaampjes in de gewrichten geſchreven heeft, geeft ook, tot derzelver *extractie*, eene verſchillende heelkundige bewerking aan; b. v. DESSAULT (in diens *Journal*, Vol. II). —— ABERNETHY (*Surg. Obſ.* 1804). —— LARREY (*Mem.* Vol. II, pag. 434).

(*) In enkele gevallen vermeerderden deze toeſtellen zelfs de pijn. Zie REIMARUS, *de fungo articulor*, § 24 et 25.

434). —— RUSSEL (in zijn meergemeld werk, f. 60). —— CLARKE (*Med. Chir. Transact.*, Vol. V, pag. 47). —— BOYER (in zijn gemeld werk, Bd. IV), en vele anderen. —— Om deze reden zal eene meer breedvoerige beschrijving der operatie ter dezer plaatse wel overbodig geacht worden.

IV.

ANCHYLOSIS.

Onder *anchylosis* verstaan wij eene meerder of minder innige vereeniging en vergroeijing der gewrichtsvlakten, waardoor de regelmatige beweegbaarheid eens gewrichts ganschelijk benomen, of in hoogeren of lageren graad verhinderd wordt.

Deze vergroeijingen betreffen, in de meeste gevallen slechts één gewricht; er kunnen echter verscheidene, ja zelfs, al de gezamenlijke gewrichten bij een zelfde *individu geanchyloseerd* worden. Zoo beschrijft COLUMBUS (*) een zoodanig *skelet*, aan hetwelk al de gewrichten, van het hoofd tot aan de teenen, vergroeid waren. —— BERNHARD CONNOR (†) zag eenen ganschen romp zoo innig in een

(*) *De re anatomica*, Lib. XV, p. 485.

(†) *De stupendo ossium coalitu.* Oxon. 1695. pag. 4.

een vergroeid, dat al de gebeenten slechts ééne enkele been-*massa* schenen uit te maken. —— Zoo vond men ook bij een jong mensch (*) en bij een kind van 23 maanden (†), de gezamenlijke beenderen tot één vergroeid. WALLER bezit het geraamte eens vijftigjarigen mans, bij wien, door de verdrijving der jichtstof (§), genoegzaam alle gewrichten *geanchyloseerd* zijn, en in MECKELS *Cabinet* zijn de geraamten van twee oude mannen voorhanden, aan welke de gansche romp eene enkele, te zamen vergroeide, been-*massa* uitmaakt. Het eene dezer geraamten is door GÖTZ breedvoerig beschreven geworden (°).

De voorbeelden der *anchylosis* van enkele bijzondere gewrichten zijn in menigte aanwezig, en VOIGTEL (‡), die het meest wetenswaardige uit de letterkundige geschiedenis der *anchylosis* verzameld heeft, deelt de meest bekend gewordene gevallen van dezen aard mede, en toont daarbij tevens aan, dat sommigen der gewrichten daarvoor meer vatbaar dan anderen zijn.

Het komt mij voor, dat een gewricht daartoe des te

(*) *Phil. Transactions*, 1741. N°. 461, pag. 810, Tab. V.

(†) *L'histoire de l'Acad. des Sciences*, 1716.

(§) *Anat. Museum*, Bd. II. s. 77. N°. 463.

(°) *Dissert. de morbis ligamentorum*, etc. *Halae* 1798, pag. 31 et seqq.

(‡) *Handb. der pathol. Anatomie*, *Halle* 1804. Bd. I. s. 220 en volg.

te meer aanleg hebbe, naarmate de regelmatige beweegbaarheid van hetzelve meer of minder beperkt zij; waarom dan ook inzonderheid de gewrichten van den ruggraat aan dergelijke vergroeijingen onderhevig zijn.

Köhler (*) heeft de opmerking gemaakt, dat men de *anchylosis* en *exostosis*, die bij de *rug-wervelbeenderen* voorkomen, genoegzaam altijd op de regter-, doch die der *lenden-wervelbeenderen* echter zoo wel op de linker- als regterzijde aantrof, en is van gevoelen, dat de klopping der *aorta* wel iets toebrengen kunne, om de linkerzijde der rugwervelbeenderen tegen deze kwaal, meer dan derzelver regterzijde, te vrijwaren.

De meerdere of mindere graad van onbeweegbaarheid der gewrichten, welke door de *anchylosis* veroorzaakt wordt, en de ervaring, dat sommige gevallen geneesbaar, anderen, daarentegen, ten eenenmale ongeneesselijk zijn, heeft aanleiding gegeven tot de *verdeeling* in eene *ware* of *volstandige*, en in eene *valsche* of *onvolstandige anchylosis*; eene verdeeling, die altijd voor ons zeer gewigtig blijft, dewijl daarop meerendeels de bijzondere *therapeutische* behandeling dezer kwaal berust (†).

Bij de *ware anchylosis* heeft altijd eene zoo innige vergroeijing der gewrichtseinden plaats, dat ook zelfs de geringste beweging der gewrichten onmoge-

lijk

(*) *Beschr. der phys. u. pathol. präparate in* LODER's *Sammlung*, *Jena* 1795. Bd. I. s. 214.

(†) Richerand, l. c. Tom. III. pag. 225.

lijk wordt; bij de *valsche*, daarentegen, zijn de genoemde gewrichtseinden, of niet ten vollen onder elkander vergroeid, en laten derhalve nog eene zekere mate van beweegbaarheid toe, of dezelve bestaat veeleer in eenen ziektetoestand der gewrichtsbanden, in eene zekere stroefheid, of in eene verdikking derzelven, welke als de oorzaak der onbeweegbaarheid des gewrichts moet worden aangemerkt.

De *oorzaken* van en *aanleidingen* tot de *anchylosis* zijn zeer van elkander verschillende. Het ziekteverhaal, van ieder geval in het bijzonder, is ons daarom des te gewigtiger, dewijl wij ook daarnaar onze behandeling in te rigten, en meer of min gunstige vooruitzeggingen te doen hebben.

Slechts uiterst zelden behoort de *anchylosis* tot *aangeboren* kwalen; evenwel heeft LUDWIG een dergelijk geval beschreven (*).

In den natuurlijken loop, volgen zij de eene of andere ongesteldheid in de *continuïteit* of *contiguiteit* der beenderen. Een hooge ouderdom, echter, begunstigt de vorming der *anchylosis*, dewijl in dezelve de opgewektheid minder wordt, die tegen dezelve van eene behoedende kracht is; dewijl de *synovia* spaarzamer, en ook wel als eene verdikte vloeistof afgescheiden wordt, de gewrichts-banden allengskens meer derzelver veerkracht en rekbaarheid verliezen; en opgenoemde, het gansche gestel aandoende, ziekten, zoo als jicht en *rheumatismus*, zich

(*) *Primae lineae Anat. pathol.* pag. 10. Nat. X.

zich meer ontwikkeld hebben, uit welkers aanhoudenden invloed op de gewrichten en *aponeurotifche* vorming, wij zoo vaak *anchylofis* zien geboren worden.

Al de verfcheidene oorzaken van, en aanleidingen tot eene ware of valfche *anchylofis*, kunnen, flechts bij eene langdurig voortgezette rust des gewrichts, dezelve voortbrengen. Zelfs zonder eenige andere of verdere aanleidende oorzaken, waarvan ik de voornaamfte zal opgeven, is deze rust op zich zelve alleen reeds voldoende om een gewricht te *anchylofeeren*. Zoo worden, b. v., bij de *Santos* in *Indiën*, die, zoo als een geloofwaardig ooggetuige mij verzekerd heeft, jaren lang in eene en dezelfde houding, en dikwerf met uitgeftrekte armen of opgeligte dijën, op den rug, aan de openlijke wegen liggen, om zich door de voorbijgangers te laten voederen, eindelijk alle gewrichten *geanchylofeerd*, zoo dat zij, na de vervulling hunner belofte, nooit weder de minfte beweegbaarheid derzelven verkrijgen kunnen, en derhalve eenen jammerlijken dood fterven.

Beenbreuken in de nabijheid der gewrichten, of breuken der gewrichtseinden zelven, kunnen aanleidingen tot eene *anchylofis* worden. In het laatfte geval is vaak de zich gevormd hebbende *callus* aan de beweegbaarheid des gewrichts hoogst hinderlijk, en in het eerfte ftrekt zich fomwijlen het ontftekings-*proces* op de gewrichtsvlakten uit, en kan hier eene wederkeerige vergroeijing derzelven voortbrengen. Beenbreuken, in het algemeen, en bij-

 zon-

zonderlijk *gecompliceerde* breuken, die eene langdurige rust der gewrichten van het lijdende deel gebieden, veroorzaken vaak eenen zekeren graad van ſtijfheid derzelven; dat is te zeggen, eene valſche *anchyloſis*.

Verrekkingen, die niet weder herſteld zijn geworden, laten zeer dikwerf eene *anchyloſis* terug. Het is intusſchen genoeg bekend, dat zich hier vaak eene nieuwe gewrichtskom, een nieuw gewricht vormt, hetwelk alsdan eene meerdere of mindere bruikbaarheid van het deel toelaat. Voornamelijk zien wij dit bij zulke beenderen, die ronde gewrichtshoofden hebben; diensvolgens aan de dij- en armbeenderen. De celvormige ſubſtantie verdikt zich, en neemt, als eene nieuw gevormde huid, de plaats des beursbands in; het gewrichtshoofd brengt, door deszelfs drukking op de plaats waar hetzelve door de werking der ſpieren henen getrokken wordt, een vermeerderd opſlorpings-*proces* te weeg, en allengskens vormt zich eene holte, die de heupkom vervangt; ten gevolge van den aandrang der ſappen, rondom het gewrichtshoofd, en eener vermeerderde vorming van vaten, zet zich ſomwijlen om hetzelve eenen rondom boven hetzelve uitſtekende rand aan, door welke de boven gezegde holte des te meer geſchikt wordt om het gewrichtshoofd te ontvangen; de ſpieren, door welke het lid zich beweegt, rigten zich van tijd tot tijd daarnaar, en zijn in ſtaat om, ook bij deze veranderde ligging des gewrichtshoofds, het deel te bewegen.

Som-

Somwijlen ontſtaat ook wel eene *anchyloſis* als een gevolg van *tegennatuurlijke been-uitwasſen* in de gewrichten (*). Menigmaal giet zich, rondom het gewricht, eene vaste beenachtige ſtof uit, door middel van welke de gewrichtseinden in elkander vergroeijen (†). Somwijlen ziet men ook de gewrichts-banden tot been overgaan (§). Zoo ook kunnen *aneurismata* gezwellen en *abcesſen*, buiten het gewricht, *anchyloſis* te voorſchijn roepen, dewijl deze eene meer langdurige rust derzelven noodzakelijk maken, en eenen ontſtekingachtigen toeſtand der gewrichtsvlekten veroorzaken kunnen.

Gewrichtswaterzucht, *en beweegbare ligchaampjes* (of knobbels) *in de gewrichten*, zijn in ſtaat eene *anchyloſis* daar te ſtellen, en andere Schrijvers hebben ook eene *verdikking der ſynovia* als eene aanleidende oorzaak tot *anchyloſis* aangegeven (°).

Bij voorwerpen met ruggraatskwalen behebt, die jaren lang niet in ſtaat waren de beenen te gebruiken, zag ik *anchyloſis* der heup-, knie- en enkelgewrichten ontſtaan, dewijl men verzuimd had deze gewrichten eene geregelde beweging te verſchaffen.

Voornamelijk, echter, zijn het ontſtekingachtige toe-

(*) Walter, in zijn opgemeld werk, Bd. II. ſ. 71.

(†) Walter, opgemeld werk, Bd. I. ſ. 15. N°. 59.

(§) Götz, l. c. pag. 24. §. IX.

(°) Goulard, *Oeuvres de Chirurgie*, *Liège* 1763. Tom. I. pag. 122 et ſeqq.

toeſtanden van den beursband en der gewrichtsvlakten, na verſtuikingen, verrekkingen, aanmerkelijke kneuzingen der gewrichten, die eene *anchyloſis* meest in hare vorming begunſtigen. In deze gevallen ontſtaat de *anchyloſis* des te eerder, naar mate de ontſtekingachtige tonſtand van het zieke deel des te minder door bloedontlastingen verzacht is geworden; als ook naar mate er zich meerder geronne *lympha* uitgeſtort heeft, en men langer genoodzaakt geweest is, het lijdende gewricht in eene rustende ligging te houden. De vereenigingen, welke, in deze gevallen, de gewrichtsvlakten met elkander vormen, gelijken naar diegenen, welke wij ſoms, na eene *pleuritis* tusſchen het ribben- en longvlies waarnemen, en, derhalve, is deze *anchyloſis*, uit haren aard, ongeneeslijk, dewijl het niet mogelijk is, de gewrichts vlaktede verloren gladheid (*politur*) terug te geven.

Verzwering der gewrichtskraakbeenderen en *caries* der gewrichtseinden, eindigen vaak met eene *anchyloſis* derzelven, en, in deze gevallen, moeten wij de vergroeijing der gewrichtsvlakten zeer dikwerf als eenen *gunſtigen*, en hoogst wenſchenswaardigen uitſlag dezer kwalen beſchouwen, dewijl daardoor, b. v., bij deze kwalen aan het rug-wervelbeen, aan de vernielingen, welke zij dreigen te veroorzaken, eenen grenspaal geſteld wordt. Alsdan trachten wij, om deze reden, door de grootstmogelijke rust des lijdenden gewrichts, de genoemde vergroeijing te bevorderen, en hebben daarbij voornamelijk te zorgen, dat hetzelve in eene zoodanige rigting ver-

groei-

groeije, als hetzelve, bij vervolg, den lijder van het meeste nut zal zijn. Deswegens moeten wij het kniegewricht, zoo veel immer mogelijk, geſtrekt houden, en in eenige gevallen is het zelfs doelmatig, zich daarbij van ſpalken te bedienen, om de neiging tot buiging, zoo veel zulks zonder te vele nadeelige geweldadigheid geſchieden kan, tegen te werken. —— Ook de bovendij, trachte men dáár geſtrekt te houden, waar eene *anchyloſis* des heupgewrichts, zoo als b. v. in het geval eener plaats gehad hebbende ontwrichting, wenſchenswaardig wordt. Waar wij eene *anchyloſis* van het elleboogsgewricht niet vermijden kunnen, is het raadzaam, het gewricht in eene matige buiging te brengen; zoo als dit ook bij de vingergewrichten het geval is.

Offchoon wij ſteeds beproeven moeten om zoodanige *anchyloſis* te verhoeden, die, zonder gevaar voor den lijder, tegengewerkt kunnen worden, zoo mogen wij echter, wanneer dezelve eenmaal daargeſteld zijn, nimmer de gevormde aanklevingen *geweldadig* uit den weg ruimen, ook zelfs dan niet, wanneer het deel eene voor den lijder lastige rigting mogt aangenomen hebben. Eene zoodanige pijnlijke operatie zoude hevige ontſtekingstoevallen moeten te weeg brengen, die, hetzij met *anchyloſis* eindigen, of wel, en dikwijler zelfs, eene *caries* te weeg brengen zouden, die gevaarlijk zijn zoude als de *anchyloſis* zelve (*).

De behandeling der zoogenaamde valſche *anchyloſis*,

(*) Richerand, l. c.

ſis, beſtaat in de maatregelen, waardoor wij dezelve verhoeden, en in de middelen, welke wij aanwenden om dezelve te verdrijven. —— Een gewricht, hetwelk door *anchyloſis* bedreigd wordt, moet, zoo veel de toeſtand der weeke deelen zulks veroorlooft, in beweging gehouden worden, waarbij wij wel acht te geven hebben, dat wij de bewegingen niet op eene enkele maal te hevig, of in eenen zoodanigen graad bewerkſtelligen, dat daardoor eene ontſtekingachtige toeſtand nog vermeerderd of wederom te voorſchijn geroepen wordt. —— Dergelijke *manipulatiën* van zoodanige gewrichten moeten dagelijks aangewend, en, vaak, maanden en jaren lang, onvermoeid voortgezet worden. —— Alsdan, echter, zijn zij het krachtigſte middel tegen eene valſche *anchyloſis* (*); zij bevorderen eene vermeerderde afſcheiding der *ſynovia*; en het knappend geluid, hetwelk wij bij den aanvang waarnemen, zoo lang dit vocht gebrekkig afgezonderd werd, verdwijnt zeer ſpoedig. —— Als hulpmiddelen ter genezing eener valſche *anchyloſis*, bedienen wij ons van eene menigte vettige en olieachtige inwrijvingen van *mercuriaal*-zalven, warme baden, *balnea animalia*, ſtoof- en drup-baden. Eenige baden, in het bijzonder, ſchijnen eene groote kracht tot de verdrijving van zoodanige valſche *anchyloſis* en *contracturen* te bezitten, zoo als, b. v., de *Wiesbader* en *Akenſche* baden, de zwavelbaden te *Nenndorf* en *Eiltzen*, en meerdere anderen.

(*) Boyer, *ſur les maladies des os*, Tom. II.

BIJVOEGSEL

VAN DEN

VERTALER.

De *coxarthrocace* onderscheidt zich van het aangeboren hinken der kinderen door de volgende kenteekenen :

1. Bij het aangeboren hinken is het dijbeen reeds aanvankelijk verkort; bij de *coxarthrocace*, daarentegen, ontwaart men, in het eerste tijdperk der ziekte, volstrekt geene afwijking in de lengte van beide dijen ; ook wordt het kranke been eerst aanmerkelijk langer, alvorens hetzelve korter wordt. De verkorting, in het derde tijdperk der *coxarthrocace*, overtreft hij verre die, welke wij bij het aangeboren hinken ontwaren.

2. Bij deze aangeborene wanstaltigheid kan men de kortere dij, door de hinkende knie in eene *horizontaal* uitgestrekte ligging te plaatsen, en het bekken met eene hand te bepalen, zonder pijn verlengen, en wederom verkorten, zoodra men met trekken ophoudt. Maar, bij de *coxarthocace* vindt zulks volstrekt niet plaats, naardien de verkorte dij noch uitgestrekt noch getrokken kan worden, zonder vreesselijke pijn te verwekken.

3. Bij het aangeboren hinken is de bil, behalve

de verkorte dij, of regelmatig of wat vlakker dan gewoonlijk; terwijl bij de *coxarthrocace*, indien de dij verlengd is, de bil vlakker, en zoo zij verkort is, dezelve hard, dik en uitpuilend wordt.

4. Bij deze ziekte is het verkorte lid, met uitzondering van zeldzame gevallen, niet ook tevens dunner, flapper en magerder, zoo als zulks bij *coxarthrocace* het geval is.

5. Bij het aangeboren hinken is de beweging van het dijgewricht zoo vrij, als in den gezonden toeftand; het kind bevindt zich, behalve den hinkenden gang, overigens wel en pijnloos. Bij de *coxarthrocace* daarentegen is, bij eene verkorte dij, de beweegbaarheift in de heup niet meer vrij. De zieke kwijnt aan de verfchijnfelen van eene uitteerende koorts, en die ziekte is, ten minfte in die tijdperken, met *karakteristieke* toevallen van pijn verbonden.

6. De door eene wanftaltigheid van de heup hinkende lijder, zet, indien hij ftaat of vooruitgaat, de geheele vlakte van den voetzool op den bodem; terwijl hij, die aan *coxarthrocace* onderhevig is, denzelven flechts met de teenen van den hinkenden voet aanraakt (*).

Niet ligtelijk zal men de *coxalgia* met de ziekte verwisfelen, welke BASS (†), LOUIS ENAUX (§), MOR-

(*) PALETTA, *Adverfaria Chirurg. prim.* 4.

(†) *Obfervat. anatom. Chirurgic. Med. Halae* 1737. Dec. I. Obf. 3.

(§) *Nouvelles Memoir. de l'Acad. de Dyon*, 1754, *prim. femestre*.

MORGAGNI (*), PALETTA (†), BONN (§), en DEVENTER (**), ten deele zelve waargenomen, ten deele breedvoerig befchreven hebben, en waarbij de hinkende gang door eene verfchuiving van het kruisbeen naar achteren zou ontftaan, maar eigenlijk, zoo als de Heer FICKER duidelijk aangetoond heeft, zich flechts ten gevolge eener afwijking van het darmbeen voordoet, dewijl zich beide ziekten door de volgende kenteekenen wezenlijk van elkander onderfcheiden.

1. In het eerfte tijdperk der ziekte, waarin flechts eene zwakte in de banden, of eene opzwelling der kraakbeenderen, zonder aanmerkelijke verfchuiving van het darmbeen, plaats vindt, valt het gaan 's morgens terftond na het opftaan het minst bezwaarlijk; des avonds, echter, inzonderheid bijaldien het kind tierig is en veel loopt, moeijelijker. In het eerfte tijdperk der *coxalgia*, daarentegen, vindt juist het tegenovergeftelde plaats. Hier is het gevoel van zwakte en verlamming der dij juist des morgens na het opftaan het duidelijkst, en verliest zich in den loop van den dag bij geftadige beweging.

2. Bij plaatsvindende verfchuiving van het darmbeen, bij overeinde ftelling van het hinkende kind, ftaat

(*) *Epistol. antomie*, 65, 19.

(†) *L. c.* p. 209,

(§) Rotterdamsch Genoottchap, III, p. 287. BIKKER in SANDIFORT *Disf. de pelvi.* Thes, III, 186, 187. ALIX, *Obf. Chirurg. Fasc.* III, p. 360.

(**) *Novum lum. Obftetric.* Cap. III, p. 18.

ſtaat de heup van de ontſtelde zijde hooger, dan die van de gezonde zijde, en, naar gelang het darmbeen meer of minder naar buiten geweken is, in dier mate vormt de achterſte bovenſte punt van hetzelve eene meerdere of mindere harde zwelling. Zou er wezenlijk eene afwijking des heiligbeens van het ongenaamde been plaats gevonden hebben, dan ſteekt bovendien het zijdelingſche uitſteekſel van het kruisbeen uit, en vormt naar achteren en buiten eene groote verhevenheid. Beide been-wanſtaltigheden ontbreken bij de *coxalgia*, ten minſte geheel en al in derzelver eerſte tijdperken.

3. Laat men het kind op den rug liggen, dan vindt men de dij der hinkende zijde, in deze ziekte, aanvankelijk verkort, maar, daarentegen, bij de *coxalgia* verlengd.

4. In het vroege tijdperk van deze ziekte kan men de verlenging van de hinkende dij, voor eenen korten tijd, door zacht te trekken, opruimen, terwijl zulks bij de verkorte dij van eenen door *coxalgia* aangedanen lijder, niet het geval is.

5. De overeinde gang is zoowel bij deze ziekte als bij de *coxarthrocace* belet; maar hier helt het ligchaam tot de zieke zijde over, bij de *coxalgia* naar de tegenovergeſtelde.

6. De verſchuiving van het darmbeen heeft eindelijk eene kromming van den ruggraat naar de tegenovergeſtelde zijde ten gevolge, waardoor de hinkende gang eenigermate verbeterd wordt. De ziekte is, voor het grootſte gedeelte, onpijnlijk, en het kind, overigens, gezond. Bij de *coxalgia* ontbreekt de

de kromming van den ruggraat, maar de *ſymptomatiſche* pijn in de knie nooit, en de gezondheid van het kleine wicht, is, op veelvuldige wijze, aangedaan.

Eerder dan met de tot nu toe daargeſtelde ziekten, kon men het zoogenaamde *pſoas-abceſs* met de ziekte van het heupgewricht verwisſelen, omdat beide ziektevormen, in meerdere ziekte-verſchijnſelen, met elkander overeen komen. Bij beide ziekten heeft de bil aanvankelijk een vlak voorkomen, en zwelt, gedurende den loop van de ziekte, onregelmatig op. Ettergezwellen en pijpzweren vertoonen zich bij beide ziekten op dezelfde plaatſen. Beide lijders hinken en beiden kunnen zonder pijn de bovendij niet uitſtrekken, of zich in overeinde ſtelling houden. Bij beide lijders is eindelijk de algemeene gezondheidstoeſtand meer of minder aangedaan.

De volgende teekenen kunnen de onderkenning van beide ziektevormen gemakkelijker maken.

7. Bij de ontſteking en verettering van de lendenſpier, klaagt de lijder over hevige en doffe pijn omſtreeks de lenden, welke, bij overeinde ſtelling des ligchaams, bij iedere beweging van de dij, en inzonderheid bij derzelver uitſtrekking, vermeerderen.

Bij de *coxalgia*, daarentegen, heeft de lijder of geene, of ſlechts ſnel voorbijgaande pijn, of dezelve vertoont zich omſtreeks de heup, maar inzonderheid in de knie.

2. Bij bovengemelde ziekte ontwaart men, gedurende den geheelen loop derzelve, geene afwijken-

kende rigting van den grooten draaijer, en geen verſchil in de lengtemaat der beide dijen; terwijl zulks, bij de heupziekte, ſteeds het geval is.

3. Bij eene ontſteking en verettering van de *pſoas* kan de lijder den voet van de lijdende dij niet zonder hevige pijn naar buiten keeren; daarentegen heeft de voet, bij de heupziekte, gewoonlijk zijne rigting naar buiten.

4. Diepe inademing, hoest, ſchreeuwen, en overeinde ſtelling, doet, bij het *pſoas-abceſs*, het aan de bil, of aan de voorſte zijde van de dij gelegene gezwel, vochtgolving openbarende, opzwellen, of de uitvloeijing van etter wordt, onder deze voorwaarden, bij reeds gebarſtene of geopende ettergezwellen, aanmerkelijk vermeerderd; maar geen van beiden is bij een *abceſs* van het heupgewricht het geval.

Eene andere ziekte, die, bij haar ontſtaan, met *coxalgia* al ſterk overeenkomt, is diegene, welke ons de Engelſchen WHITE, TREY, HULL, (vooral CASPER) onder den naam van *Phlegmatia alba dolens*, *of ſwelling of the lower Extreme* beſchreven hebben, maar volgens ALBERS ſlechts in eene verlamming van de heup- en dij-zenuw beſtaat. In het begin van deze ziekte, die tusſchen den tienden en veertienden dag na de verlosſing te voorſchijn komt, gevoelen de lijderesſen een zeker onvermogen de dij te bewegen, vergezeld van pijn in de knie, die een hinken ten gevolge heeft. Indien men echter beide dijen met elkander gaat meten, dan beſtaat er geene verlenging van het ziekte-deel, die bij de hevige pijn

in de knie, ingevalle deze toevallen eene zich vormende heupziekte aantoonden, gewoonlijk reeds aanwezig is. Deze twijfelachtige toeſtand duurt niet lang, en de pijnen verbreiden zich weldra over de geheele dij, waardoor de beweging volkomen belet wordt, immers verſchijnſelen, die bij *coxalgia* ontbreken. Ook ontſtaat er eene witte zwelling, die aanvankelijk ſlechts het bovenſte gedeelte van de dij beſlaat, maar zich allengs tot an den voet uitſtrekt, en denzelven eene wanſtaltigheid bijbrengt, waardoor alle verdenking van eene heupziekte volkomen opgeruimd wordt.

Bij *ſterke kneuzingen* der boven het gewricht liggende weeke deelen, of andere uitwendige ſchendingen, komt niet zeldzaam eene verlenging van het aangedane deel voor, maar dezelve volgt veel ſpoediger en onmiddellijk op de ſchending. Overigens kunnen de pijnlijke gewaarwordingen, bij de minſte poging, het lid te bewegen, de opzwelling en *ecchymoſis* der onmiddellijk getroffene deelen, de afwezigheid van de *karakeristieke* kniepijn den min geoefenden niet lang aan de geaardheid der ziekte doen twijfelen.

De ontwrichting van het dijbeen of de breuk van deszelfs hals, doen zich al te ras door de ſnelle en, in het oogenblik der ſchending plaatsvindende, toevallen van eene geſtoorde of volkomen opgehevene verrigting van de verſchovene of gebrokene dij voor, dan dat eene verwisſeling zou kunnen plaats vinden. (Zie RUST. *t. a.* p. §. 56.)

B. C. BRODIE,
OVER DE
ZIEKTEN
DER
GEWRICHTEN.

B. C. BRODIE,
OVER DE
ZIEKTEN
DER
GEWRICHTEN.